

Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013

Anna Pärnänen – Hanna Sutela

Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013

Anna Pärnänen – Hanna Sutela

Tiedustelut – Förfrågningar – Inquiries:

*Anna Pärnänen
Puh. 029 551 3795
Tel. +358 29 551 3795
anna.parnanen@stat.fi*

*Hanna Sutela
Puh. 029 551 2907
Tel. +358 29 551 2907
hanna.sutela@stat.fi*

*Kansikuva – Pärmbild – Cover photograph: Vastavalo / Sami Kiuru
Kannen suunnittelu – Pärmlanering – Cover design: Irene Koumolou
Taitto – Ombrytning – Layout: Hilikka Lehtonen*

© 2014 Tilastokeskus – Statistikcentralen – Statistics Finland

*ISBN 978–952–244–514–8 (pdf)
ISBN 978–952–244–480–6 (print)*

Esipuhe

Tämä raportti kokoaa yhteen keskeiset Itsensätyöllistäjät 2013-tutkimuksen tulokset. Kyseessä on Tilastokeskuksen ensimmäinen, kattavalla väestöotoksella toteutettu yksin yrittäjinä tai yrittäjämäisesti työskenteleviä koskeva surveytutkimus. Raportissa tarkastellaan laajasti itsensätyöllistäjien työmarkkina-asemaa ja työoloja: kuinka itsensätyöllistäjäksi on päädytty, millaista itsensätyöllistäjänä toimiminen on, miten ryhmän työolot eroavat palkansaajista. Raportissa käsitellään niin ikään itsensätyöllistäjien kasvuhalukkuutta, toimeentuloa ja sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä.

Tutkimuksen asiantuntijaryhmän työskentelyyn ovat osallistuneet työmarkkinaneuvos Päivi Järvinieni työ- ja elinkeinoministeriöstä, akatemiaprofessori Anne Kovalainen Turun yliopistosta, erikoistutkija Markku Laatu Kelasta, tutkimuspäällikkö Mirja Liikkanen Tilastokeskuksesta, neuvotteleva virkamies Kirsi Päivänsalo sosiaali- ja terveysministeriöstä, edunvalvontajohtaja Petri Savolainen Suomen Journalistiliitosta, post doc -tutkija Anu Suoranta Helsingin yliopistosta ja johtaja Rauno Vanhanen Suomen Yrittäjistä.

Tutkimuksen ovat rahoittaneet työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja Tilastokeskus.

Tutkimuksen toteutuksesta ovat vastanneet erikoistutkijat Anna Pärnänen ja Hanna Sutela. Tutkimuksen toteutukseen on lisäksi osallistunut tutkimuspäällikkö, dosentti Anna-Maija Lehto. Suunnittelija Pekka Ruotsalainen on ollut apuna tulotietojen käsittelyssä. Julkaisun on taittanut Hilikka Lehtonen. Kaikille edellä mainituille ja erityisesti tutkimukseen haastatelluille tekijät haluavat esittää lämpimät kiitokset.

Helsingissä, lokakuussa 2014

Riitta Harala

Sisällys

Esipuhe	3
1 Johdanto	5
2 Työmarkkinarakenteen muutokset 2000-luvulla ja itsensätyöllistäjän käsite.	9
3 Aineiston rakenne	19
4 Polku yrittäjäksi	31
5 Yrittäjänä toimiminen	49
6 Työolot	63
7 Terveys ja työssä jatkaminen	91
8 Taloudellinen tilanne.	103
9 Sosiaaliturva	115
10 Yhteenveto	125
Kirjallisuus	135
Liitteet	
1 Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013, vastanneet ja kato	139
2 Yrittäjien sosiaaliturva.	145
Itsensätyöllistäjät 2013: Lomake	147

1 Johdanto

Suomessa on pitkään käyty keskustelua työmarkkinoiden muutoksesta ja epätyypillisen työn lisääntymisestä. Keskustelu on kiertynyt ennen kaikkea määräaikaiseen ja osa-aikaiseen sekä vuokratyönä tehtyyn työhön. Enenevässä määrin kiinnostusta ovat herättäneet myös yrittäjyyden eri muodot. Erityisesti kiinnostus on kohdistunut yksinyrittäjinä tai yrittäjämäisesti työskentelevien, niin sanottujen itsensätyöllistäjien työmarkkina-asemaan.

Itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut varsin tasaisesti viimeksi kuluneen reilun kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2013 Suomessa oli 15–64-vuotiaita itsensätyöllistäjiä 152 000 henkeä ja ryhmän osuus kaikista työllisistä oli noin 6 prosenttia. Itsensätyöllistäjät -käsitettä käytetään tässä raportissa laajasti eräänlaisena kattokäsitteenä ja siihen lasketaan kuuluvaksi yksinyrittäjät, ammatinharjoittajat, freelancerit ja apurahansaajat. Maatalousyrittäjiä ei lueta ryhmään mukaan.

Itsensätyöllistäjien määrän kasvussa on nähty sekä myönteisiä että kielteisiä merkkejä. Yhtäältä muutos on nähty merkinä suomalaisten yrittäjähenkisyyden kasvusta. Suomalaiset ovat siis aikaisempaa valmiimpia työllistämään itse itsensä, kantamaan yrittäjäriskiä ja viemään eteenpäin yritysideoitaan. Tämä on ymmärretty positiivisena muutoksena. Itsensätyöllistämässä on nähty myös yksi keino työllisyystilanteen parantamiseen; ryhmässä toivotaan olevan kasvupotentiaalia ja tulevia työantajaryrittäjiä. Ehkäpä työllisyys jatkossa kasvaakin pienistä puroista: itsensätyöllistäjien, mikro- ja pienyrittäjien toimesta suuryritysten kasvutarinoiden sijaan. Tästä näkökulmasta itsensätyöllistäjät ovat myös innovatiivisuuden, kokeilunhalun ja rohkeuden airueita. Heihin verrattuna palkansaajatyo näyttää jähkältä, hieman ummehtuneelta työn teon tavalta, jossa itsensä toteuttamisen mahdollisuudet ovat niukat.

Toisaalta itsensätyöllistäjien määrän kasvussa nähdään paljon uhkakuvia. Epäkohtina pidetään muun muassa alhaista tulotasoa, heikkoa sosiaaliturvaa ja riippuvuutta yhdestä työn tilaajasta. On arveltu, että moni itsensätyöllistäjä työskentelee yrittäjänä vain, koska palkkatyötä ei ole ollut saatavilla, ja siten ilmiössä olisi kyse vastentahtoisesta/pakkoyrittäjyyden kasvusta. On myös herätelty keskustelua siitä, missä määrin kyse on työantajien halusta ulkoistaa palkkatyötä yrittäjätöksi tavoitteena säästää työnantajakustannuksissa. Tällöin samaa työtä tehdään vain eri statuksella heikommin työehdoin. Tapauksissa, joissa entisellä työnantajalla on edelleen työantajaan verrattava direktio-oikeus työn tekemisen tapaan, voidaan puhua näennäisyrittäjyydestä.

Itsensätyöllistäjiin liittyy siis paljon mielikuvia. Ryhmästä tiedetään kuitenkin verrattain vähän. Siinä missä palkansaajien työoloista on kerätty kattavasti ja järjestelmällisesti tietoa työelämän toimijoiden ja poliittisten päättäjien tiedontarpeisiin (Lehto & Sutela 2008, Sutela & Lehto 2014), on yrittäjiin liittyvää väestöpohjaista tietoa vähemmän saatavilla (ks. kuitenkin Heinonen ym. 2006, Akola ym. 2007). Tutkimustiedon puutteen havaitti myös työministerin vuonna 2011 asettama Työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävä ja kehittävä niin sanottu Trendityöryhmä (TEM 2012). Ilman uutta tutkimustietoa olisi vaikea pureutua itsensätyöllistäjien mahdollisesti kokemiin ongelmiin esimerkiksi toimentuloon tai sosiaaliturvaan liittyen.

Tähän tiedontarpeeseen vastatakseen Tilastokeskus toteutti itsensätyöllistäjiä koskevan tutkimuksen. Tiedonkeruun rahoitukseen osallistuivat työ- ja elinkeinoministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa itsensätyöllistäjien työtilanteesta, työoloista ja toimeentulosta. Saatua tietoa on tarkoitus käyttää myös Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tiedonkeruun kehittämiseen. Tässä raportissa esitetään tutkimuksen keskeiset tulokset.

Tutkimuksen toteutus ja sisältö

Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimus koostui kahdesta vaiheesta: laadullisin menetelmin toteutetusta esitutkimuksesta ja surveyytutkimuksesta.

Esitutkimuksessa haastateltiin laadullisin menetelmin yhtätoista itsensätyöllistäjää ja yhtä asiantuntijaa. Haastatteluisissa keskusteltiin teemahaastattelurungon pohjalta varsin vapaamuotoisesti itsensätyöllistämiseen liittyvistä piirteistä: miten itsensätyöllistäjäksi oli päädytty, millaista itsensätyöllistäjänä työskenteleminen on, millaiset työolot haastateltavilla on ja miten sosiaaliturva toimii itsensätyöllistäjien kohdalla. Haastattelut kestivät noin tunnin. Haastateltavissa oli sekä miehiä että naisia ja he edustivat eri ammatteja seuraavasti: kampaaja, toimittaja, rakennusalan työntekijä, kaksi pienkauppiasta, konsultti, viestintäalan ammattilainen, kielenkääntäjä, tutkija, äänisuunnittelija ja ohjaaja.

Haastattelujen antama tieto toimi pohjana surveyytutkimuksen lomakkeen suunnittelussa. Surveyytutkimus toteutettiin syksyllä 2013. Tutkimuksen aihealueet olivat seuraavat: 1) polku yrittäjäksi, 2) yrittäjänä toimiminen, 3) työolot, 4) terveys ja työssä jatkaminen, 5) sosiaaliturva ja toimeentulo. Surveyn toteutuksesta on kerrottu tarkemmin liitteessä 1.

Surveyytutkimuksen avulla pyrittiin saamaan vastauksia keskustelua herättäneisiin kysymyksiin. Missä määrin itsensätyöllistäjien määrän kasvussa on kyse vastentahtoisesta/pakkoyrittäjyydestä ja missä määrin kyse on ollut halutusta keinosta työllistyä? Entä millaista on toimia itsensätyöllistäjänä; kuinka yleisesti koetaan riippuvuutta yhdestä asiakkaasta ja kuinka paljon itsensätyöllistäjillä on neuvotteluvaltaa työn hinnoittelussa? Tutkimuksen kautta haluttiin kerätä arvioita varmempaa tietoa siitä, onko itsensätyöllistäjien määrän kasvussa kyse kielteisestä vai myönteisestä työmarkkinoiden muutoksesta.

Työllisyysnäkökulma huomioon ottaen tutkittiin, löytyykö tästä joukosta kasvupotentiaalia. Tämäkin tieto on tärkeä. Mikäli halukkuutta työntajaksi ryhtymiseen on, miten sitä voitaisiin jatkossa tukea?

Aikaisempien tutkimusten valossa tiedettiin jo, että yrittäjät ovat ylipäättään palkansaajia tyytyväisempiä työhönsä, mutta päteekö tämä myös yksin työskenteleviin itsensätyöllistäjiin? Entä miten tyytyväisiä he muutoin ovat työolojen eri osa-alueisiin: työaikoihin, työn ja perheen yhteensovittamiseen, työn imuun, vaikutusmahdollisuuksiin. Kaikella tällä on vaikutusta henkilön itsensä hyvinvointiin ja terveyteen – ja siten myös työssä jatkamiseen. Nämä edellä esitetyt seikat ovat kaikki olennaisia tekijöitä ajatellen niin kokonaistyöllisyyttä kuin tulevaisuuden eläkemenoja.

Hyvin olennainen asia tutkittavaan ryhmään liittyen on toimeentulo. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, missä määrin sellaiset toimeentuloon liittyvät piir-

teet kuten töiden vähäisyys, tulojen vaihtelevuus tai tulottomat jaksot ovat arkipäivää itsensätyöllistäjille.

Itsensätyöllistäjien sosiaaliturvan parantaminen on ollut paljon esillä poliittisessa keskustelussa aina hallitusohjelmaa myöten (Pääministeri...2014). Tutkimuksessa selvitettiin myös itsensätyöllistäjien omia näkemyksiä sosiaaliturvan toimivuudesta.

Raportin rakenne

Raportissa käydään ensin läpi työmarkkinoiden rakennemuutoksia työn tekemisen tapojen osalta 2000-luvulla; miten ja millaisissa työsuhteissa suomalaiset tekivät työtä reilu kymmenen vuotta sitten ja miten asiat ovat muuttuneet tähän päivään tultaessa. Samassa luvussa (luku 2) määritellään, keitä itsensätyöllistäjillä tarkoitetaan sekä pohditaan käsitteen käyttökelpoisuutta. Niin ikään luvussa esitellään itsensätyöllistäjien ammatti-, ikä ja sukupuolirakennetta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tietojen perusteella.

Luvussa 3 esitellään tutkimusaineisto. Luku sisältää myös tietoa vastanneiden ammatti-, koulutus- ja perherakenteesta. Samassa yhteydessä kuvaillaan raportissa kauttaaltaan käytetty ammattiryhmittely.

Kuinka itsensätyöllistäjäksi päädyttiin -aihetta tarkastellaan luvussa 4. Tässä luvussa esitetään muun muassa vastauksia vastentahtoisen yrittäjyyden määrään ja kerrotaan mitä eri polkuja pitkin itsensä työllistäjiksi on päädytty.

Seuraavaksi käsitellään yrittäjänä toimimiseen liittyviä asioita kuten työn hinnoittelua, yrittäjätaitoja ja kasvuhalukkuutta. Luvussa 6 vastaavasti paneudutaan itsensätyöllistäjien työoloihin. Luvussa 7 jatketaan teemalla terveys ja työssä jatkaminen.

Itsensätyöllistäjien taloudellista tilannetta ja sosiaaliturvaa tarkastellaan luvuissa 8 ja 9. Näissä luvuissa käsitellään muun muassa toimeentuloa ja sosiaaliturvan toimivuutta tässä ryhmässä.

Viimeisessä luvussa tarjotaan yhteenveto keskeisimmistä tuloksista.

2 Työmarkkinarakenteen muutokset 2000-luvulla ja itsensätyöllistäjän käsite

Tämän raportin tulokset pohjautuvat pääsääntöisesti itsensätyöllistäjille suunnatun erillistutkimuksen – Itsensätyöllistäjät 2013 – tuloksiin. Tutkimus tuo täysin uutta tietoa itsensätyöllistäjien työmarkkina-asemasta ja täyttää suuren tietovajeen.

Ennen tulosten tarkastelua on syytä luoda peruskuva työmarkkinoiden rakenteeseen ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi on tarpeen esittää, mitä ryhmästä tiedetään jo entuudestaan työvoimatutkimuksen tietojen perusteella. Millaisesta ryhmästä puhumme, kun puhumme itsensätyöllistäjistä?

Niin ikään on syytä pohtia hetki käsitettä ”itsensätyöllistäjät”. Nyt toteutetun ensimmäisen, kattavalla väestötöksellä tehdyn, ryhmää käsittelevän survey-tutkimuksen kautta tämän käsitteen painoarvo kasvaa. Käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. On aiheellista purkaa auki sen määrittelyä ja sitä, miten käsite soveltuu kuvaamaan tutkittavaa ryhmää.

Tässä luvussa kuvataan työmarkkinoiden muutosta eri työsuhteiden ja yrittäjyyden osalta 2000-luvulla ja luonnostellaan kuvaa itsensätyöllistäjistä iän, koulutuksen ja ammattirakenteen avulla. Samalla pohditaan ”itsensätyöllistäjät” käsitteen käyttökelpoisuutta. Luvun tutkimusaineisto perustuu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksiin vuosilta 2000–2013 ja Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen laadullisiin haastatteluihin.

Itsensätyöllistäjät -käsitteen määrittelyä

Tässä tutkimuksessa käytetään käsitettä ”itsensätyöllistäjä” kokoavana terminä neljälle alaryhmälle: 1) yksinyrittäjät (pois lukien maatalousyrittäjät), 2) ammatinharjoittajat, 3) freelancerit ja 4) apurahansaajat. Maatalousyrittäjät on siis pidetty omana ryhmänään eikä heitä tässä tutkimuksessa lasketa kuuluviksi itsensätyöllistäjiin.

Yksinyrittäjät ovat henkilöitä, jotka työskentelevät yksinään ilman ulkopuolisia työntekijöitä, mutta joilla voi olla osakekumppaneita.

Ammatinharjoittajat työskentelevät toiminimellä ilman palkattua työvoimaa ja kiinteää toimipistettä, omaa osaamistaan myyden.

Freelancerit voivat toimia eri tavoin; joko palkkiota tai palkkaa vastaan työsuhteessa tai oman yrityksen tai toiminimen kautta. Freelancerit harjoittavat toimintaansa freelancer-verokortilla ja lähtökohtaisesti heillä on useita toimeksiantajia.

Apurahansaajat ovat saaneet apurahaan taiteen ja tieteen tekemiseen. Apurahatutkijalla voi esimerkiksi olla työtilat yliopistolla, mutta hän ei ole työsuhteessa yliopistoon.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa ammattiaseman tilastointi perustuu henkilön omaan ilmoitukseen työvoimatutkimuksen haastattelussa (kysymysmuotoilusta ks. Pärnänen & Sutela 2011). Ilmoitettua ammattiasemaa ei tarkisteta jatkokysymyksen kuten esimerkiksi kysymällä, onko henkilöllä freelancer-verokortti tai onko hänellä kiinteää toimipistettä, vaan haastateltavan itsensä ilmoittama tieto riittää. Työnantajayrittäjät erotetaan muista yrittäjistä kysymällä, onko haastateltavalla palkattua työvoimaa, mutta muutoin ammattiasemaa ei tarkenneta.

Eri ryhmien, erityisesti yksinyrittäjien ja ammatinharjoittajien, välistä rajaa voi pitää osin häilyvänä. Ryhmien eroja ja koko käsitteen ”itsensätyöllistäjät” käyttökelpoisuutta pohditaan luvun lopussa.

Ajalliset muutokset yrittäjyydessä ja palkansaajatyösuhteissa

Itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut varsin tasaisesti viimeksi kuluneen reilun kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2013 työmarkkinoilla oli noin 152 000 itsensä työllistävää 15–64-vuotiaista. Kun mukaan lasketaan 65–74-vuotiaat, itsensätyöllistäjien lukumäärä nousee noin 170 000:een

Ajanjaksolla 2000–2013 itsensätyöllistäjien (15–64-vuotiaat) määrä on kasvanut noin 32 000 hengellä (Kuvio 2.1) Samanaikaisesti työnantajayrittäjien määrä on pysynyt jotakuinkin samana, mutta maatalousyrittäjien määrä on vähentynyt tasaisesti.

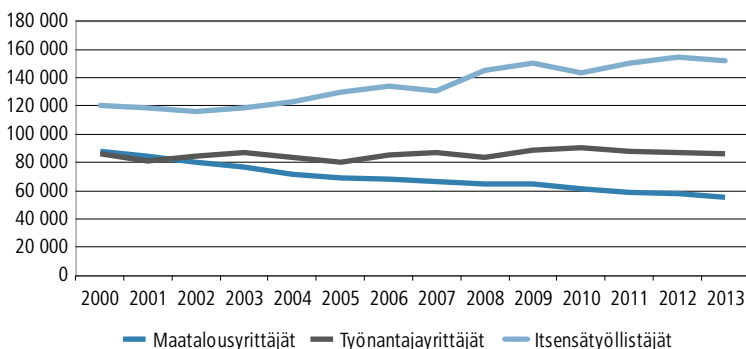
Kaikkien 15–64-vuotiaiden yrittäjien määrä on tarkasteluajankohdan aikana vähentynyt, mikä selittyy juuri maatalousyrittäjien määrän muutoksella. Apurahansaajien lisääminen joukkoon vuonna 2011 on kasvattanut itsensätyöllistäjien määrää vain muutamalla tuhannella hengellä, joten muutoksesta huolimatta aikasarjaa voi pitää vertailukelpoisena.

Kuviosta 2.1 voi syntyä hätkähdyttävä kuva itsensätyöllistäjien määrän kasvusta. Onko kyseessä todellakin työmarkkinoita mullistava muutos? Tämän

Kuvio 2.1

Maatalousyrittäjät, työnantajayrittäjät ja itsensätyöllistäjät Suomessa 2000–2013, 15–64-vuotiaat.

Työvoimatutkimus

Taulukko 2.115–64-vuotiaiden työllisten työnteon muodot vuosina 2000 ja 2013. *Työvoimatutkimus*

	2000	2013	2000	2013
	N	N	%	%
Jatkuva kokoaikainen palkkatyö	1 516 400	1 572 000	65,4	65,4
Määräaikainen kokoaikainen palkkatyö	254 100	240 100	11	10
Jatkuva osa-aikainen palkkatyö	163 000	206 700	7	8,6
Määräaikainen osa-aikainen palkkatyö	74 200	82 100	3,2	3,4
Muu (palkansaaaja)	4 200	2 700	0,2	0,1
Maa-, metsä- ja kalatalousyrittäjät	87 600	55 300	3,8	2,3
Muiden alojen työnantajayrittäjät	86 500	85 800	3,7	3,6
Muiden alojen yksinyrittäjät	100 100	111 600	4,3	4,6
Muiden alojen ammatinharjoittajat ja freelancerit*	19 900	40 300	0,9	1,7
Töissä perheenjäsenenä yrityksessä tai maatilalla palkatta	11 800	6 600	0,5	0,3
Yhteensä	2 317 800	2 403 200	100	100

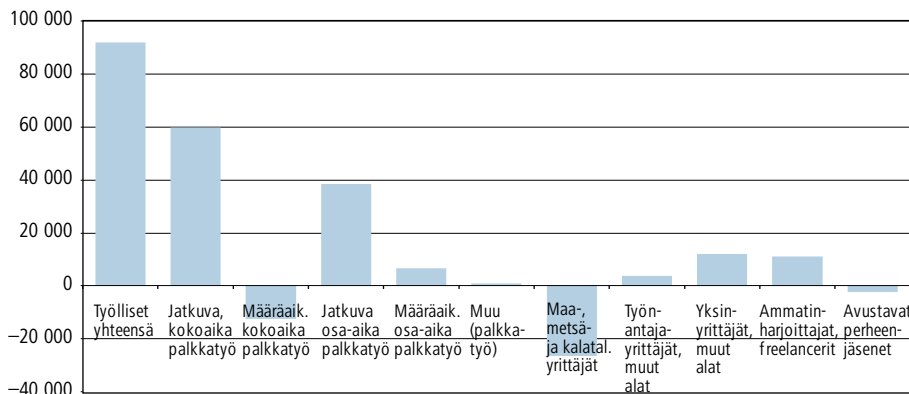
* 2013 sis. apurahansaajat

arvioimiseksi itsensä työllistäjiä tulee tarkastella osana työmarkkinoiden kokonaisrakennetta.

Taulukko 2.1 esittää työnteon erilaisia muotoja Suomessa vuosina 2000 ja 2013 niin tarkalla tasolla, kuin työvoimatutkimuksen aineistosta on mahdollista haarukoida. Taulukkoa tulkittaessa tulee huomioida, että työllisten kokonaismäärä on kasvanut 85 400 hengellä vuodesta 2000 vuoteen 2013.

Maatalousyrittäjien määrä on kyseisenä ajanjaksona vähentynyt roimasti. Myös kokoaikaista määräaikaista palkkatyötä tekeviä sekä palkatta työskenteleviä avustavia perheenjäseniä oli vuonna 2013 vähemmän kuin vuonna 2000. Niin ikään työnantajayrittäjiä oli hivenen vähemmän vuonna 2013 kuin vuonna 2000. Määrien muutoksia on havainnollistettu kuviossa 2.2 ja osuuksien muutoksia kuviossa 2.3.

Kaikissa muissa ryhmissä työllisten määrä on kasvanut. Ammatinharjoittajien ja freelancereiden määrä on lisääntynyt suhteellisesti eniten, reilulla 20 000

Kuvio 2.2Työn teon muotojen lukumäärällinen muutos vuosina 2000–2010. 15–64-vuotiaat työlliset *Työvoimatutkimus*

hengellä eli yli kaksinkertaistunut. Yksinyrittäjien (pl. maatalousyrittäjät) määrä on sekin kasvanut. Yhteensä näihin ryhmiin kuului noin 120 000 iältään 15–64-vuotiaista työllistä vuonna 2000 ja mainitut noin 152 000 vuonna 2013.

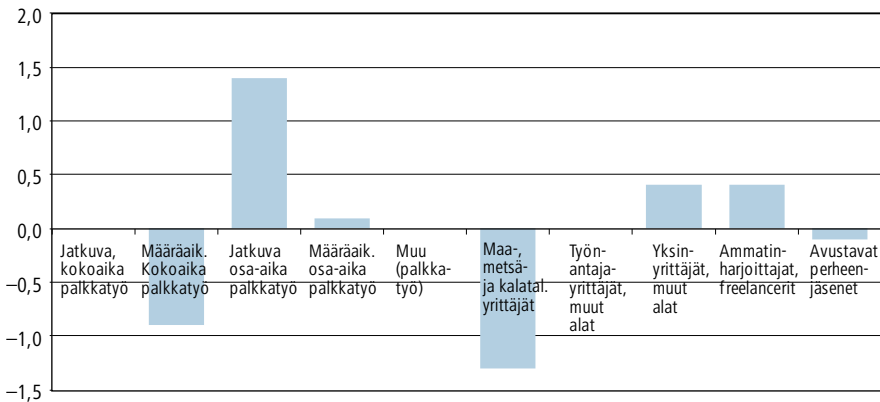
Itsensätyöllistäjien määrä on siis edelleen verrattain pieni, kun työmarkkinoiden rakennetta katsoo kokonaisuudessaan. Ryhmän yhteenlaskettu osuus kaikista 15–64-vuotiaista työllisistä on vain noin 6 prosenttia eli reilun prosenttiyksikön enemmän kuin 13 vuotta aiemmin.

Työmarkkinoiden rakenne on säilynyt hämmästyttävän samankaltaisena 2000-luvulla siltä osin, että noin kaksi kolmasosaa työllisistä toimi sekä vuonna 2000 että 2013 niin sanotuissa normaalityösuhteissa eli jatkuvassa kokoaikaisessa palkkatyössä. Työmarkkinatilastot eivät näin ollen ainakaan tällä hetkellä tue näkemystä työmarkkinoiden perustavanlaatuisesta muutoksesta.

Vaikka työmarkkinat eivät olisikaan radikaalissa murroksessa, voidaan kuitenkin todeta, että itsensätyöllistäjien määrän kasvu ollut selkeä työmarkkinatrendi koko 2000-luvun alun ajan. Tätä muutosta ja sitä, keitä itsensätyöllistäjät ovat, on syytä tarkastella lähemmin.

Kuvio 2.3

Työn teon eri muotojen osuus työllisistä, muutos prosenttiyksikköinä vuosina 2000–2010. 15–64-vuotiaat työlliset. *Työvoimatutkimus*

Enemmistö yksinyrittäjiä ja miehiä

Suurin osa 15–64-vuotiaista itsensätyöllistäjistä on yksinyrittäjiä. Heitä oli noin 112 000 vuonna 2013. Ammatinharjoittajia oli noin 29 000 ja freelancereita ja apurahansaajia yhteensä noin 12 000.

Miehiä itsensätyöllistäjissä on enemmän kuin naisia. Erityisesti yksinyrittäjäistä valtaosa on miehiä. Toisin sanoen miehet ovat perustaneet yrityksen useammin kuin naiset. Sen sijaan ammatinharjoittajina ja freelancereina toimii yhtä paljon miehiä ja naisia.

Yrittäjät jatkavat työelämässä usein pidempään kuin palkansaajat. Tämä heijastuu myös itsensätyöllistäjien ikärakenteeseen, joka on palkansaajien ikäraken-

netta vanhempi. Neljäsosa kaikista itsensätyöllistäjistä on 55–64-vuotiaita, palkansaajista tähän ikäluokkaan kuuluu vain joka kuudes. (Taulukko 2.2.)

Ikärakenteeltaan nuorin ryhmä ovat freelancerit ja apurahansaajat, joista yli 40 prosenttia on alle 35-vuotiaita. Nuorta ikäjakaumaa voi selittää se, että yrittäjänä työskentely aloitetaan freelancerina, mistä edetään oman yrityksen perustamiseen toiminnan vakiinnuttua – tai sitten päädytään palkkatyöhön.

Voi olla, että freelancerina työllistyminen on tyypillistä juuri nuorille ja siksi nuorten osuus tässä ryhmässä on näinkin iso. On myös mahdollista, että freelanceiden nuori ikäjakauma heijastaa uutta työllistymisen trendiä, joka tulee näkyviin ensimmäisenä nuorimpien keskuudessa. Tämä tarkoittaisi sitä, että tämän päivän nuoret freelancerit jatkavat freelancertyötään myös iän karttuessa, jolloin heitä tulevaisuudessa on yhä enemmän.

Freelancerit ja apurahansaajat poikkeavat yksinyrittäjistä, ammatinharjoittajista ja palkansaajista myös siinä, että he ovat muita ryhmiä selvästi koulutetumpia: yli puolella on korkea-asteen koulutus. Yksinyrittäjille ja ammatinharjoittajille yleisintä on keskiasteen koulutus, ja koko itsensätyöllistäjien ryhmän koulutustaso on keskimäärin palkansaajien koulutustasoa jonkin verran alhaisempi.

Itsensätyöllistäjän voi tiivistäen tyypitellä keskiasteen tutkinnon suorittaneeksi 40–50-vuotiaaksi mieheksi, joka harjoittaa toimintaansa yritysmuodossa. Toinen selkeä tyyppi on keskiasteen suorittanut keski-ikäinen ammatinharjoittaja, mies tai nainen. Kolmas tyyppi on korkea-asteen koulutuksen suorittanut nuorehko mies tai nainen, joka työskentelee freelancerina tai ammatinharjoittajana.

Taulukko 2.2

Itsensätyöllistäjät ammattiaseman, sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan vuonna 2013. 15–64-vuotiaat. Työvoimatutkimus

	Yksinyrittäjät	Ammatinharjoittajat	Freelancerit ja apurahansaajat	Kaikki itsensätyöllistäjät	Palkansaajat
Sukupuoli					
Miehiä	64	50	50	60	49
Naisia	36	50	50	40	51
Ikä					
15–24	3	4	6	4	12
25–34	17	17	37	19	23
35–44	24	22	25	23	23
45–54	30	33	21	30	25
55–64	26	25	11	24	18
Koulutus					
Perusaste	16	16	11	15	13
Keskiaste	52	48	36	50	45
Korkea-aste	33	37	53	35	42

Rakennustyöntekijä ja kampaaja yleisimpiä ammatteja

Kattavamman kuvan itsensätyöllistäjistä saa, kun ryhmää tarkastelee ammattirakenteen kautta. Silmiinpistävää on ennen kaikkea ryhmän heterogeenisuus. Itsensätyöllistäjien yleisin ammattiryhmä on rakennustyöntekijät, ja hyvänä kak-

kosena palvelutyöntekijät. Palvelutyöntekijöissä suurimpia ammattiryhmiä ovat kampaajat ja parturit sekä kosmetologit.

Lainopilliset, sosiaali- ja kulttuurialan erityisasiantuntijat muodostavat itsensätyöllistäjien kolmanneksi suurimman ryhmän. Tämä joukko koostuu valtaosin toimittajista, kääntäjistä ja taiteilijoista (näyttelijät, muusikot). Myös kuljetusalan työntekijöitä sekä liike-elämän ja hallinnon asiantuntijoita on suhteellisen paljon – yli 10 000 henkeä.

Kaiken kaikkiaan itsensätyöllistäjät työskentelevät hyvin monenlaisissa ammateissa. Osto- ja myyntiagentti, pienkauppias, arkkitehti, kiinteistönvälittäjä, isännöitsijä, johtamisen ja liikkeenjohdon konsultti, fysioterapeutti, hieroja, autonasentaja, sovellusuunnittelija, kouluttaja – muun muassa näissä ammateissa työskentelevissä on itsensätyöllistäjiä.

Taulukko 2.3

Itsensätyöllistäjien yleisimmät ammatit vuonna 2013. *Työvoimatutkimus*

71	Rakennustyöntekijät	17 800
51	Palvelutyöntekijät	16 700
26	Lainopilliset, sosiaalian ja kulttuurialan erityisasiantuntijat	15 200
83	Kuljetustyöntekijät	11 500
33	Liike-elämän ja hallinnon asiantuntijat	11 200
53	Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät	9 400
52	Myyjät, kauppiaat ym.	8 800
21	Luonnontieteiden ja tekniikan erityisasiantuntijat	7 700
24	Liike-elämän ja hallinnon erityisasiantuntijat	7 100
32	Terveydenhuollon asiantuntijat	6 500
72	Konepaja- ja valimotyöntekijät sekä asentajat ja korjaajat	6 200

Mikä on muuttunut ajan myötä

Itsensätyöllistäjät edustavat siis varsin perinteisiä ammatteja. Mielenkiintoinen kysymys on, onko tiettyjen alojen työn tekemisen muoto muuttunut ajan myötä? Selittykö määräaikaisten työsuhteiden väheneminen esimerkiksi rakennusalalla (Pärnänen & Sutela 2009) – ulkomaalaisen tilapäisen työvoiman käytön lisääntymisen ohella – sillä, että rakennusalan työntekijät ovat siirtyneet yrittäjiksi?

Eri ammattiryhmissä toimivien itsensätyöllistäjien määrän ajallista vertailua vaikeuttaa ammattiluokituksen muutos vuonna 2010. Tätä varhaisemmalta ajalta käytössä on vain vuoden 2001 ammattiluokitus. Siinä monet yritysmuodossa toimintaansa harjoittavat yksinyrittäjät luokiteltiin pienyrityksen johtajiksi eikä esimerkiksi kampaajiksi tai autonasentajiksi, vaikka jälkimmäinen nimike olisi kuvannut paremmin henkilön todellista työnkuvaa.

Ennen vuotta 2010 itsensätyöllistäjien ryhmän selkeästi yleisin ammattinimike olikin pienyrityksen johtaja. Vuoden 2010 uudistuksen myötä ryhmään kuuluvia on luokiteltu nimenomaisen ammatin mukaan: kuorma-autoa ajava yksinyrittäjä kuorma-autoilijaksi jne. Tästä muutoksesta johtuen aikasarjatarkastelu on luotettavampaa tehdä vuoden 2001 ammattiluokituksen mukaisesti.

Vuodesta 2002 vuoteen 2010 itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut 26 700 hengellä, ja lähes yksinomaan seuraavissa ammattiryhmissä: rakennustyöntekijät,

toimittajat ja taiteilijat, kouluttajat, pienyritysten johtajat, kampaajat ja kosmetologit sekä kuljetusalan työntekijät.

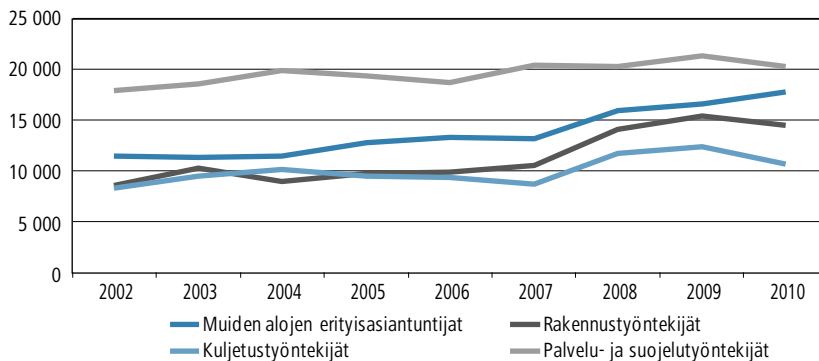
Eniten itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut rakennustyöntekijöiden sekä toimittajien ja taiteilijoiden ammattiryhmissä. Rakennusalalla työskentelevien joukossa itsensätyöllistäjien osuus on kasvanut noin 9 prosentista 14 prosenttiin vuodesta 2002 vuoteen 2010. Toimittajien ja taiteilijoiden osalta vastaavat luvut ovat 10 ja 13 prosenttia.

Vuosien 2008–2010 yleinen työllisyystilanteen heikkeneminen heijastuu myös itsensätyöllistäjien työllisyyteen. Taloustaantuma on leikannut itsensätyöllistäjien määrän kasvun erityisesti rakennus- ja kuljetusaloilla.

Itensätyöllistäjien määrän kasvua voi selittää pakkoyrittäjyys, eli yrittäjäksi ryhdytään, koska muuta työllistymisen mahdollisuutta ei ole. Yritykset ulkoistavat ja alihankkivat työtä, tuotantoprosessit jaetaan osiin ja työtä tehdään projekteissa. Palkkatyön sijaan tarjolla on yhä enemmän työtä yrittäjänä tai yrittäjämäisesti työskentelevälle. Yrittäjänä työskentelyssä nähdään toisaalta myös hyviä puolia kuten työn vapaus, jolloin yrittäjyys on haluttu tapa työllistyä. Näihin teemoihin palataan Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen tulosten esittelyssä seuraavissa luvuissa.

Kuvio 2.4

Suurimmat itsensätyöllistäjien ammattiryhmät 2002–2010*. *Työvoimatutkimus*

*pl. ryhmä 13 pienyritysten johtajat, LISCO1-ammattiluokitus

Miksi juuri käsite "itsensätyöllistäjät"?

Itensätyöllistäjät-käsite otettiin käyttöön, koska tarvittiin kattokäsite kuvaamaan ryhmää, johon kuuluvat tekevät työtä yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjänä tai yrittäjämäisesti, mutta jotka eivät ole maatalousyrittäjiä¹.

1 Toisena mahdollisena käsitteenä "itsensätyöllistäjät" -käsitteen tilalla olisi voinut käyttää termiä "yksinyrittäjät". Tällöin "yrittäjä" -käsitteen alle olisi kuitenkin niputettu myös sellaisia työn tekemisen muotoja, jotka ovat pikemminkin yrittäjyyden ja palkansaajuuden välimaastossa kuin selkeästi yrittäjyyttä. Käsite ei täten olisi kuvannut ilmiötä ja työn tekemisen tapaa riittävästi.

Osa ”itsensätyöllistäjien” ryhmään kuuluvista työskentelee sellaisena yrittäjänä, jota yksinyrittäjyyden mielletään perinteisesti olevan: esimerkiksi kauppiaina, rakennustyöntekijänä tai kampaajana pyörittäen omaa yritystä.

Osa taas tekee töitä tavalla, jota on vaikeampi määritellä joko palkansaaja- tai yrittäjätöksi. Työtä voidaan tehdä esimerkiksi palkansaajatyösuhteissa, mutta työn tekemisen tapa on vahvasti yrittäjämäistä. Esimerkiksi freelancerina toimivan jokainen työ on ensin myyty neuvotellen hinnasta työn tekijän ja teettäjän välillä. Usein oman työn myyminen on vaatinut myös verkostoitumista, asiakassuhteiden hallintaa, markkinointia, omien ideoiden esittelyä ja myymistä – siis työtä, joka kuuluu olennaisesti yrittäjä-, ei palkansaajatyöhön. Ilman tätä myyntityötä henkilöllä ei olisi varsinaista työtä eikä tuloja. Lisäksi tulee huomata, että myös apurahalla tehtävässä työssä on yrittäjätöön piirteitä, joutuuhan apurahansaaja myymään tutkimusideansa tai taidehankkeensa rahoittajille mahdollistaakseen tutkimuksen tai taiteen teon. Palkansaajina apurahansaajia ei voi pitää, sillä he eivät ole työsuhteessa mihinkään tahoon.

Sekä Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen laadullisissa haastatteluisissa että surveyaineistosta käy ilmi, että työvoimatutkimuksen ammattiaseman luokat ”yksinyrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer, apurahansaaja” eivät ole riittävän selvärajaisia. Ne eivät yksiselitteisesti luokittele työn tekemisen tapaa siten, että voitaisiin ajatella esimerkiksi yksinyrittäjien edustavan perinteistä yrittäjyyttä, ja ammatinharjoittamisen ja freelancerin edustavan sellaista työn tekemisen tapaa, joka sijaitsee palkansaajuuden ja yrittäjyyden välimaastossa. Samaa ammattia voitiin harjoittaa varsin monin tavoin; palkansaajatyösuhteissa freelancer-verokortilla, toimeksiantosuhteissa, yrittäjänä Y-tunnuksen omaavina tai ammatinharjoittajana toiminimen kautta. Lisäksi apurahalla tehty työ saattoi lomittua osaksi yrittäjänä tehtyä työtä.

Aina henkilölle itselleenään ei ole selvää, mikä hänen statuksensa on tai missä palkansaajuuden ja yrittäjätöiden raja kulkee.

”K: Osaisitko erotella, oletko ammatinharjoittaja vai yrittäjä?”

V: Ammattiahan mä harjoitan, mulla on yritys sen takia, että mä voin harjoittaa ammattia... mä en tiedä mikä toi termi on.” (Mies, yksinyrittäjä/ ammatinharjoittaja, 59)

”Freelancerin ja palkansaajan ero ei oo mulle kovin selvä. Koska mä oon ymmärtänyt, että palkansaajia on kahdenlaisia. On kuukausipalkkaisia ja sitten niin ku lyhyempiä... keikkatyöläisiä. Ikään kuin tämmöstä termiä käytän. (...) Mulle se, että en ole kuukausipalkkaisessa työssä on yhtä kuin että mä olen freelancer.”

K: Kuitenkin miellät itsesi freelanceriksi?”

V: Niin miellän. Mä en oo koskaan itse asiassa miettinyt mitä se varsinaisesti tarkoittaa. Mä oon ymmärtänyt, että se tarkoittaa keikkatyöläistä”. (Mies, 41v., freelancer)

Niinpä työvoimatutkimuksen ammattiaseman nimikettä ei voi yksin pitää riittäväna tietona jaottelemaan ryhmää ”perinteisiin yrittäjiin” ja muihin. Nimikettä ei voi myöskään käyttää erottelemaan yrittäjiksi ulkoistettuja tai näennäisyrittäjiä muista

yrittäjästä, vaikka tätäkin tapaa on pohdittu luokittelun perusteeksi (TEM 2012). Kaikissa alaryhmissä on ulkoistettuja tai itseään näennäisyrittäjinä pitäviä (luku 4). Tällä tavoin työtä tekeviä kannattaa käsitellä pikemminkin yhtenä ryhmänä ja tarkastella ryhmään kuuluvien työmarkkina-asemaa muunlaisin kriteerein.

Onko juuri ”itsensäyöllistäjät” sitten ryhmää hyvin kuvaava nimi? Tutkimuksen laadullisissa haastatteluissa käsite sai hyvin myönteisen vastaanoton. Moni kokee olevansa itsensäyöllistäjä ja kuvailee seuraavin sanoin, mitä he mieltävät käsitteen tarkoittavan:

K: Kuvaako 'itsensäyöllistäjä' sinua?

V: Kyllä, kyllä. Se on ihan hyvä käsite. Sehän lanseerattiin tässä vähän aikaa sitten... kyllä.

K: Miten kuvailisit?

V: Ne on kaikki ne, jotka repii sen elantonsa maailmalta. Se ei todellakaan tule valmiina sulle.” (Nainen, 54v., freelancer)

”Mä työllistän itseni ... sillä tavalla että mä voin lakata tekemästä töitä milloin tahansa... ja voin etsiä niitä töitä milloin tahansa. En ole missään, edes löyhässä suhteessa, mihinkään työnantajaan tai toimeksiantajaan. Mä työllistän itse itseni. Ei kukaan niitä töitä mulle järkkää. Mulla nyt sattuu olemaan tämä vakioasiakaskunta.” (Mies, 55v., yksityrittäjä)

”Semmonen joka toistuvasti hakee itse, hakeutuu töihin, etsii töitä niin kuin vaikka käyn katsomassa; mulle tulee tarjouspyyntö ja käyn katsomassa, lasken tarjouksen ja toivon mukaan aina saan sen.” (Mies, 36v., ammatinharjoittaja)

”Se kuka tekee itselleen, joku pikku firma tai sellaisen jutun...(...) jos tulet töihin ja tapahtuu jotain, sun ei tarvi kuin itsellesi sanoa, että huomenna ei tarvi tulla enää töihin. Jos on muualla töissä, niin sulle voidaan sanoa, ettei tarvi huomenna tulla, mutta sun täytyy tulla riippumatta siitä meneekö sulla hyvin vai huonosti. Tultava on.” (Nainen, 53v., yksityrittäjä)

”Myöskään sanalla 'yrittäjä' ei ole aina positiivinen kaiku. Olisi hyvä, jos 'yrittämisen' sijaan voisimme puhua 'tekemisestä', 'itsensä työllistämisestä' tms., jolla olisi myönteisempi konnotaatio.” (Nainen, 37v., yksityrittäjä)

Kaiken kaikkiaan ”itsensäyöllistäjät” tuntuu käyttökelpoiselta käsitteeltä. Ensinnäkin on hyvä, että käsitteellä on jokin kosketuspinta ihmisten arkeen; kohteet tunnistavat itsensä ryhmään kuuluvaksi.

Toiseksi käsite toimii hyvin kattokäsitteenä kuvaamaan monella tapaa tehtävää yrittäjätyötä. Se sulkee sisäänsä erilaisia yrittäjyyden muotoja – yksityrittäjyyttä, ammatinharjoittajuutta, freelanceriutta – ilman, että vastaajien erilaiset käsitykset tai epävarmuus omasta ammattiasemastaan toimisivat ratkaisevasti luokittelun perusteena.

Käsite myös heijastaa hyvin työn tekemisen tapojen muutosta; rajanvedot yrittäjyyden ja palkansaajuuden välillä eivät aina ole helppoja. Tällöin myös ryhmien tutkimiseen tarvitaan käsite, joka ei tee tätä eroa kategorisesti. Itsensäyöllistäjät -käsite kuvaakin hyvin työn tekemisen tapojen moninaisuutta – siihen se on sekä tarpeeksi tarkka että tarpeeksi avoin.

Eroista huolimatta kaikkia itsensäyöllistäjien kategoriaan luokiteltuja yhdistää *yksin* työn tekeminen ja työn *yrittäjämäisyys*. Nuo molemmat piirteet sisältyvät käsitteeseen.

3 Aineiston rakenne

Itsensätyöllistäjät tutkimuksen otos on poimittu tammi-lokakuun 2013 työvoimatutkimuksen yhteydessä. Otokseen poimittiin ne työvoimatutkimuksessa haastatellut henkilöt, jotka ilmoittivat olevansa yrittäjiä, ammatinharjoittajia, freelancereita tai apurahansaajia ja kertoivat, että heillä ei ollut palkattua työvoimaa. Maatalousyrittäjiksi itsensä nimeäviä ei poimittu otokseen. Lopulliseen otokseen päätyi kuitenkin myös joitakin sellaisia henkilöitä, jotka sanoivat olevansa ” muita yrittäjiä”, mutta jotka ilmoittamansa ammatin ja toimialan perusteella luokiteltaisiin jälkikäteen tilastoissa maa- ja metsätalousyrittäjiksi.

Varsinainen tiedonkeruu toteutettiin elo–joulukuussa 2013 niin sanotulla yhdistelmä tiedonkeruu- eli mixed mode -menetelmällä osittain internetin kautta, osittain puhelinhaastatteluin. Tutkimukseen vastanneista 28 prosenttia (n=436) vastasi web-lomakkeeseen ja 72 prosenttia (n=1137) on haastateltu puhelimitse. Otoksen poimintaa, katoa ja tiedonkeruutapaa esitellään tarkemmin Liitteessä 1.

Itsensätyöllistäjät 2013 -aineistossa on 1 573 vastaajaa. Aineistossa on kuitenkin jonkin verran osittaiskatoa, joka kasvaa lomakkeen loppua kohti. Aivan viimeisissä kysymyksissä vastaajia on 1 546.

Aineistossa on enemmän miehiä (59 %, n=930) kuin naisia (41 %, n=643). Aineiston ikärakenne painottuu ikäänntyneisiin vastaajiin: vain 9 prosenttia kaikista vastaajista (miehet 9 % ja naiset 8 %) on alle 30-vuotiaita, kun yli 50-vuotiaiden osuus on 44 prosenttia (miehet 46 %, naiset 41 %). Sukupuoli- ja ikärakenne vastaavat hyvin luvussa 2 esitettyjä työvoimatutkimuksen tietoja kaikkien itsensätyöllistäjien rakenteesta vuonna 2013 (ks. myös Pärnänen 2014).

Itsensätyöllistäjät -tutkimuksen otos poimittiin siis niistä työvoimatutkimuksen vastaajista, jotka sanoivat olevansa joko yrittäjiä taikka ammatinharjoittajia, freelancereita tai apurahansaajia ja joilla ei ollut palkattua työvoimaa. Valtaosa eli noin kolme neljästä (74 %, n=1 159) kertoi olevansa yrittäjiä ja noin joka viides (19 %, n=299) vastasi olevansa ammatinharjoittaja. Freelancerien osuus jäi 5 prosenttiin (n=86) ja apurahansaajien osuus 2 prosenttiin (n=29). Näiden ryhmien sisäinen sukupuoli-, ikä- ja koulutusrakenne vastaa koko työvoimatutkimuksen antamaa yleiskuvaa (vrt. luku 2).

Eri ammattiasemaryhmien koossa ja niiden osuudessa kokonaisaineistosta on suuret erot. Freelancereita ja apurahansaajia on aineistossa lukumäärällisesti hyvin vähän. Näin ollen alkuperäinen ajatus aineiston lähemmästä tarkastelusta ammattiasemaryhmittäin ei ole toimiva ratkaisu. Kvalitatiivisissa haastatteluisa huomattiin lisäksi, että kohdehenkilöt itsekin kokevat joskus varsin tulkinanvaraiseksi sen, pitäisikö heidän mieltää itsensä ammatinharjoittajiksi, yksinyrittäjiksi vai freelancereiksi (ks. luku 2). Kahdesta Y-tunnuksella samankaltaista toimintaa harjoittavasta henkilöstä toinen voi identifioitua ammatinharjoittajaksi, toinen (yksin)yrittäjäksi. Ammattiasemastatukset voivat myös vaihdella eri toimeksiannoissa jopa hyvin lyhyellä aikavälillä, vaikka työn sisältö sinänsä olisi samankaltaista. Kaiken lisäksi erityisesti yksinyrittäjien suuri ryhmä on niin työnkuvaltaan kuin muilta ominaisuuksiltaan hyvin heterogeeninen: joukkoon mahtuu niin lääkäreitä ja konsultteja kuin rakennusmiehiä.

Näistä syistä tässä raportissa on päädytty ryhmittelemään aineisto analyysija varten ammattirakenteen ja sosioekonomisen aseman pohjalta. Tarkoituksena on ollut luoda ryhmittely, joka erottelee ryhmiä niiden työnkuvien ja jossain määrin yrittäjyyden piirteiden mukaan. Viisiluokkainen ryhmittely käsittää seuraavat ryhmät:

1. Tietotyön erityisasiantuntijat
2. Kulttuurialojen ammatit ja käsityöläiset
3. Kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat
4. Palvelualojen työntekijäammatit
5. Rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammatit

Tietotyön erityisasiantuntijoissa on paljon kansainvälisessä ISCO-08 -ammattiluokituksessa ryhmään 1 kuuluvia ylempien toimihenkilöiden ammatteja. Ammattiryhmä kattaa 15 prosenttia kaikista vastaajista (n=233). Tässä ammattiryhmässä suurimpia yksittäisiä ammattiryhmiä ovat johtamisen ja organisaatioiden erityisasiantuntijat (lähinnä konsultteja), sovellusarkkitehdit, psykologit sekä mainonnan ja markkinoinnin erityisasiantuntijat. Lisäksi joukossa on muun muassa lääkäreitä, eläinlääkäreitä, asianajajia, tutkijoita, sovellussuunnittelijoita sekä monien eri alojen erityisasiantuntijoita. Koulutustaso on tässä varsin miesvaltaisessa ryhmässä korkeampi kuin muissa ryhmissä: yli 80 prosenttia on suorittanut korkea-asteen tutkinnon.

Kulttuurialan ammatteihin ja käsityöläisiin on luokiteltu noin 17 prosenttia kaikista itsensätyöllistäjistä (n=274). Suurimpia yksittäisiä ammattiryhmiä ovat muusikot, laulajat ja säveltäjät, toimittajat, graafiset ja multimediasuunnittelijat, kääntäjät, tulkit ja muut kielitieteilijät, valokuvaajat ja kuvataiteilijat. Joukossa on lisäksi esimerkiksi vaatesuunnittelijoita, koru-, kulta- ja hopeaseppiä, muita käsityöläisiä, lähetys- ja audiovisuaaliteknikoita, arkkitehtejä sekä urheilijoita, liikunnan- ja vapaa-ajan ohjaajia, urheiluvalmentajia ja toimitsijoita. Ryhmän ikärakenne on suhteellisen nuori ja sukupuolirakenne varsin tasainen. Vajaalla puolella on korkea-asteen koulutus.

Kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat muodostavat noin 14 prosenttia kaikista itsensä työllistäjistä (n=213). Suurimmat yksittäiset ammattiryhmittymät ovat fysioterapeutit, myyntiedustajat, kaupanvälittäjät sekä kirjanpidon ja laskentatoimen asiantuntijat. Ammattiryhmässä on myös muun muassa kiinteistönvälittäjiä, vakuutusalan palvelumyyjiä, isännöitsijöitä, yleissihteereitä, hammasteknikoita, sairaanhoitajia sekä matkaoppaita. Ryhmässä on jotakuinkin yhtä paljon naisia ja miehiä. Useammalla kuin kolmella viidestä on korkea-asteen tutkinto.

Palvelualojen työntekijäammatit muodostavat vajaan neljänneksen (24 %) koko aineiston vastaajista (n=376). Tästä ryhmästä useampi kuin joka neljäs harjoittaa kampaajan tai parturin ammattia. Joka kuudes työskentelee pienkauppiaina. Useampi kuin joka kymmenes on hieroja tai kuntohoitaja, ja ryhmässä on myös lukuisia kosmetologeja, siivoojia, perhepäivähoitajia ja kotipalvelun työntekijöitä. Joukkoon mahtuu lisäksi kokkeja, keittäjiä tai kylmäköitä, ravintolaesimiehiä tai vuoropäälliköitä, kiinteistöhuollon työntekijöitä, kahvila- ja baarimyyjiä sekä leipureita ja kondiittoreja. Kuten kulttuurialalla ja käsityöammatteissa toimivilla, myös tässä ryhmässä ikärakenne on suhteellisen nuori verrat-

tuna muihin ammattiryhmiin. Ammattiryhmä on tässä luokitelluista ryhmistä ainoa selvästi naisvaltainen ja sen koulutus rakenne on melko matala.

Rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammatit on näin ryhmitellyistä ryhmistä suurin kattaen lähes kolmanneksen (31 %) kaikista aineiston itsensätyöllistäjistä (n=477). Tässä ammattiryhmässä suurimpia yksittäisiä ammattiryhmiä ovat talonrakentajat, kuorma-auton ja erikoisajoneuvojen kuljettajat, henkilö-, taksi- ja pakettiautonkuljettajat, kirvesmiehet ja rakennuspuusepät, moottoriajoneuvojen asentajat ja korjaajat, putkiasentajat sekä maansiirtokoneiden kuljettajat. Joukossa on myös joitakuita sellaisia vastaajia, jotka eivät mieltäneet työvoimatutkimuksen haastattelussa olevansa maatalousyrittäjiä, mutta joiden toimiala kuitenkin sijoittuu maa- ja metsätalouteen. Esimerkkejä tästä ovat karjankasvattajat, turkiseläinten ja porojen kasvattajat sekä maatalouslomittajat. Koulutus rakenne on tässä ryhmässä matalin verrattuna muihin ryhmiin. Joka viidennellä ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tähän ammattiryhmään kuuluu lähes yksinomaan miehiä.

Ryhmien kesken on myös joitakin eroja siinä, millä ammattistatuksella vastaajat toimivat tai mihin itsensä identifioivat. Freelancereita on lähinnä kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivissa. Apurahansaajat löytyvät niin ikään kulttuurialalta, mutta myös tietotyön erityisasiantuntijoiden joukosta. Ammatinharjoittaminen on yleisempää palvelualojen työntekijäammateissa kuin muis-

Taulukko 3.1

Itsensätyöllistäjien sukupuoli, ikäryhmä, koulutus ja ammattiasema eri ammattiryhmissä.

Itsensätyöllistäjät 2013

	N	Kaikki	Rakennus, kuljetus, teollisuus	Palvelualojen työntekijät	Kaupun, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	Kulttuuriala ja käsityöläiset	Tietotyön erityisasian- tuntijat
		%	%	%	%	%	%
Sukupuoli							
Miehet	930	59	93	27	48	49	64
Naiset	643	41	7	73	52	51	36
Yhteensä	1 573	100	100	100	100	100	100
Ikä							
15–24	57	4	3	5	3	4	2
25–34	252	16	13	19	10	23	14
35–44	354	23	21	23	24	24	21
45–54	480	30	34	29	33	26	29
55–64	430	27	29	24	30	22	33
Yhteensä	1 573	100	100	100	100	100	100
Koulutus							
Perusaste	220	14	21	17	8	12	3
Keskiaste	793	50	66	68	31	43	16
Korkea-aste	560	36	12	15	61	46	81
Yhteensä	1 573	100	100	100	100	100	100
Ammattiasema							
Yrittäjä	1 159	74	83	73	78	52	76
Ammatinharjoittaja	299	19	16	26	19	20	14
Freelancer	86	5	1	1	3	23	3
Apurahansaaja	29	2	0	0	0	4	8
Yhteensä	1 573	100	100	100	100	100	100

sa ryhmissä. Yrittäjätoiminta taas on yleisintä rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivilla. Ammattiryhmien sukupuoli-, ikä- ja koulutus rakenne on esitelty lähemmin taulukossa 3.1 samoin kuin ammattiasemien yleisyys eri ryhmissä.

Perhetilanne

Itsensätyöllistäjien perherakenne ei juurikaan poikkea palkansaajien perherakenteesta vuoden 2013 työolotutkimuksessa. Kolme neljästä (75 %) aineiston vastaajasta on naimisissa, avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Joka kymmenes (10 %) on eronnut tai asumuserossa ja hieman useampi (15 %) naimaton. Naimattomia on eniten ikärakenteeltaan nuorehkossa kulttuurialan ja käsityöläisten ryhmässä (20 %).

Noin puolella vastaajista (48 %) taloudessa asuu lapsia joko pysyvästi (43 %), osan aikaa (3 %) tai sekä että (2 %). Kokonaan lapsettomissa kotitalouksissa asuvien osuus (52 %) on suurin kulttuurialalla ja käsityöläisammateissa toimivilla (57 %) sekä tietotyön erityisasiantuntijoilla (55 %).

Kun tieto parisuhteesta ja lapsista yhdistetään, nähdään, että hieman yli 40 prosenttia vastaajista elää kahden aikuisen lapsiperheissä, joka kolmas lapsettomassa liitossa ja hieman useampi kuin joka kymmenes ilman puolisoa ja lapsia. ”Sinkkujen” osuus on suurin kulttuurialan ja käsityöammateissa toimivilla. (Taulukko 3.2.)

Parisuhteessa elävien itsensä työllistäjien puoliset ovat yhtä usein työllisiä (80 %) kuin parisuhteessa olevien palkansaajien puoliset (79 %). Mielenkiintoinen ero palkansaajiin on kuitenkin se, että itsensä työllistäjien työlliset puoliset ovat selvästi harvemmin palkansaajia kuin palkansaajien puoliset. Itsensä työllistäjien työllinen puoliso toimii kaksin verroin useammin (23 %) yrittäjänä, ammatinharjoittajana, freelancerina tai apurahansaajana kuin palkansaajan työllinen puoliso (12 %). Työttömien, eläkeläisten ja muiden työvoiman ulkopuolella

Taulukko 3.2

Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien perherakenne sukupuolen mukaan, itsensätyöllistäjät ammattiryhmittäin. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

	Yhteensä	Kahden aikuisen lapsiperhe	Lapseton liitto	Yksinhuoltaja	Eronnut, leski	Naimaton ja lapseton
	%	%	%	%	%	%
Itsensätyöllistäjät, kaikki	100	42	33	6	7	12
Itsensätyöllistäjät, miehet	100	45	32	4	6	13
Itsensätyöllistäjät, naiset	100	38	35	8	9	10
Palkansaajat, kaikki	100	39	35	6	6	15
Palkansaajat, miehet	100	43	33	3	4	17
Palkansaajat, naiset	100	36	37	8	7	13
Rakennus, kuljetus, teollisuus	100	47	29	5	6	13
Palvelualojen työntekijät	100	39	33	8	9	10
Kauppa, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	100	43	33	7	9	7
Kulttuuriala ja käsityöläiset	100	39	35	4	4	18
Tietotyön erityisasiantuntijat	100	41	37	4	8	10

Taulukko 3.3

Puolison työmarkkina-asema. Parisuhteessa elävät itsensätyöllistäjät ja palkansaajat 2013
Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013

	Yhteensä	Vakinainen palkkatyö	Määräaikainen palkkatyö	Yrittäjä	Työtön	Eläke, työkyvytön	Muu
	%	%	%	%	%	%	%
Yhteensä							
Palkansaajat	100	64	6	9	5	8	8
Itsensätyöllistäjät	100	55	6	19	4	8	8
Rakennus, kuljetus, teollisuus	100	58	7	13	4	7	11
Palvelualojen työntekijät	100	55	4	21	5	11	4
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	100	55	3	21	5	12	4
Kulttuuriala ja käsityöläiset	100	49	8	24	4	6	8
Tietotyön erityisasiantuntijat	100	59	4	18	3	8	9
Naiset							
Palkansaajat	100	65	4	13	4	11	2
Itsensätyöllistäjät	100	51	3	28	4	12	2
Tietotyön erityisasiantuntijat	100	54	0	29	5	11	2
Kulttuuriala ja käsityöläiset	100	47	5	32	5	8	3
Kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	100	46	3	30	4	18	0
Palvelualojen työntekijät	100	55	3	22	5	14	2
Rakennus, kuljetus, teollisuus	100	(52)	(0)	(38)	(3)	7	(0)
Miehet							
Palkansaajat	100	63	8	5	5	4	15
Itsensätyöllistäjät	100	58	8	13	4	6	12
Tietotyön erityisasiantuntijat	100	61	6	12	3	6	13
Kulttuuriala ja käsityöläiset	100	51	12	15	3	5	14
Kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	100	63	4	13	6	6	8
Palvelualojen työntekijät	100	56	8	19	5	3	9
Rakennus, kuljetus, teollisuus	100	58	8	11	4	7	12

olevien puolisoitten osuudet ovat jotakuinkin yhtä suuret itsensätyöllistäjillä ja palkansaajilla. Ryhmä ”muu” sisältää muun muassa perhevapaalla olevia ja opiskelevia puolisoita.

Se, että itsensätyöllistäjien työlliset puoliset toimivat itsekin niin usein yrittäjinä, ei loppujen lopuksi ole yllättävä tulos. Se tukee ja laajentaa mielenkiintoisella tavalla aiemmin todettua työmarkkina-asemien kasautumista, jonka mukaan esimerkiksi työttömän puoliso on keskimääräistä todennäköisemmin itsekin työtön (Ultee, Dessens & Jansen 1988; Virmasalo 2002; Halvorsen 1999; Hensens, Kraaykamp & Siegers 1993) ja myös epävakaita työmarkkina-aseteita näyttävät keskittyvän samoihin parisuhteisiin (de Lange, Wolbers & Ultee 2012; Aalto 1996; Nätti & Väisänen 2000; Sutela 2013).

Vastaajien toiminta

Tutkimuksen otosta poimittiin vuoden 2013 tammikuusta lähtien, mutta varsinkin tiedonkeruu ajoittui vasta syys–joulukuulle 2013. Otokseen poimituk-

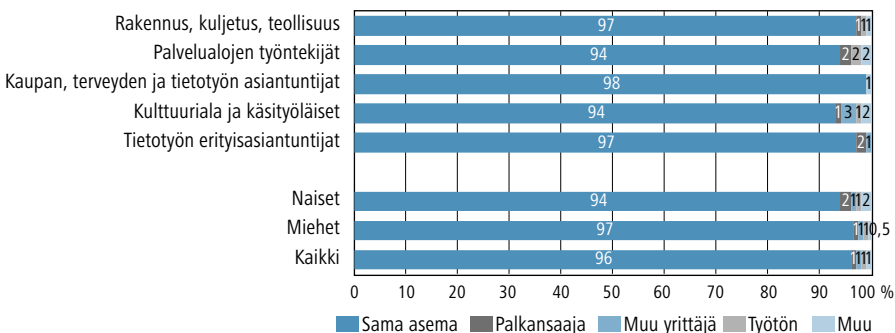
si tulemisen ja tutkimukseen vastaamisen välillä oli siis saattanut kuluua useita kuukausia, pisimmillään lähes vuosi. Joissakin tapauksissa kohdehenkilön ammattiasema ja ylipäänsä työtilanne oli tällä välin saattanut kokonaan muuttua. Tutkimuksen alussa vastaajia muistutettiin siitä, minkä he olivat kertoneet ammattiasemakseen silloin, kun tulivat valituksi mukaan otokseen ja heiltä kysyttiin, toimivatko he edelleen samassa ammattiasemassa. Jos vastaus oli kieltävä, tiedusteltiin vastaajan nykyistä ammattiasemaa/työmarkkinatilannetta. Lisäksi kysyttiin, oliko vastaaja tehnyt edeltävien 12 kuukauden aikana töitä jollain muulla ammattistatuksella kuin nykyisellä tai sillä, jossa toimi tullessaan poimituksi otokseen.

Valtaosa otokseen poimituista vastaajista (96 %) toimi tiedonkeruun hetkellä edelleen samassa ammattiasemassa – yrittäjänä, ammatinharjoittajana, freelancerina tai apurahansaajana – kuin silloin, kun tuli poimituksi otokseen. Ammattiaseman pysyvyys oli hieman yleisempää miehille (97 %) kuin naisille (94 %). Ryhmien kesken on pieniä eroja niin, että kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla (98 %), tietotyön erityisasiantuntijoilla (97 %) sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuuden työntekijöillä (97 %) ammattiasema oli pysynyt samana hieman yleisemmin kuin kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivilla (94 %) ja palvelualojen työntekijäammateissa toimivilla (93 %).

Noin prosentti kaikista aineiston vastaajista toimi tiedonkeruun aikaan palkansaajana, puolisen prosenttia oli oman ilmoituksensa mukaan työttöminä. Palkansaajaksi siirtyminen oli hieman yleisempää tietotyön erityisasiantuntijoille ja palvelualojen työntekijäammateissa toimiville kuin muille. Työttömiksi oli jouduttu useimmiten palvelualan työntekijäammateissa toimivien keskuudessa. On toki mahdollista, että tätäkin useampi oli tiedonkeruun aikaan käytännössä ilman työtä, mutta kertoi olevansa ensisijaisesti yrittäjä eikä työtön. Yrittäjästatuksella töitä tehneiden voi ylipäänsä olla vaikea täyttää työttömän kriteerejä työvoimaviranomaisten näkökulmasta (ks. luku 9), jolloin vastaaja ei välttämättä itsekään käytä itsestään sanaa ”työtön”, vaikka töitä ei juuri sillä hetkellä olisi-kaan. Puolella prosentilla vastaajista ammattiasema oli hieman muuttunut, mutta he lukeutuivat edelleen itsensä työllistäjiin: esimerkiksi entinen ammatinhar-

Kuvio 3.1

Ammattiasema tutkimushetkellä verrattuna tilanteeseen otosta poimittaessa. Itsensä työllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensä työllistäjät 2013*

joittaja kertoi nyt olevansa yksinyrittäjä tai freelancer. Näitä tilanteita tuli eteen lähinnä vain kulttuurialan ja käsityöammateissa toimivien keskuudessa (3 %) sekä tietotyön erityisasiantuntijoilla (1 %).

Joukossa oli myös joitakin tapauksia, jotka kertoivat tiedonkeruun aikaan hoitavansa omaa kotitaloutta, opiskelevansa tai tekevänsä jotain muuta. Tällaiset tapaukset olivat suurimmalta osin naisia.

Ammattiasemien vaihtelu

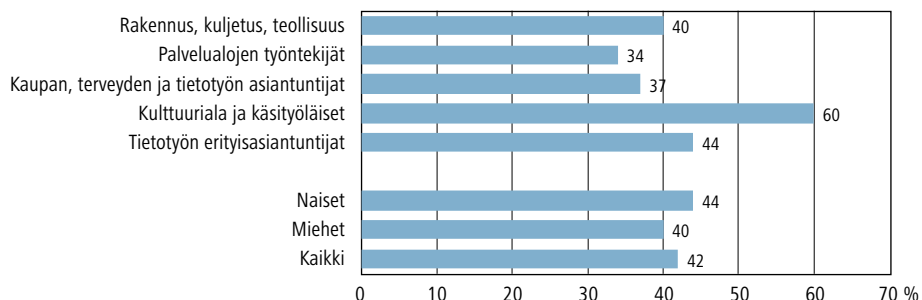
Itsensätyöllistäjille näyttää olevan varsin tyypillistä, että työn tekemisen muodot vaihtelevat tilanteen mukaan. Edellä todettiin, että lähes kaikki vastaajat toimivat tiedonkeruun aikaan edelleen samassa ammattiasemassa kuin silloin, kun tulivat poimituksi otokseen. Siitä huolimatta yli 40 prosenttia kaikista vastaajista (naiset 45 %, miehet 40 %) kertoi tehneensä edeltävien 12 kuukauden aikana työtä myös jollain muulla ammattistatuksella kuin sillä, jolla tuli poimituksi otokseen ja/tai jossa toimi tiedonkeruun aikana. Ammattiasemien välillä on siis vuoroteltu tai henkilöllä on päätyönsä lisäksi ollut samanaikaisesti toinen työ, jota hän on tehnyt eri ammattiasemassa. Tilanne oli ylivoimaisesti yleisintä kulttuurialan ammattilaisille ja käsityöläisille (60 %), harvinaisinta palvelualojen työntekijäammateissa toimiville (34 %).

Missä kaikissa rooleissa tai ammattiasemissa vastaajat olivat sitten työllistyneet edeltävien 12 kuukauden aikana? Tavallisinta oli palkkatyön tekeminen itsensä työllistämisen lisäksi – sen lomassa tai samanaikaisesti. Lähes viidennes (18 %) aineiston vastaajista oli toiminut edeltävän 12 kuukauden aikana myös palkansaajana tai oli palkansaaja tiedonkeruuhetkellä. Kulttuurialan ammattilaisissa ja käsityöläisissä palkansaajina toimineiden osuus oli lähes kolmannes (32 %) ja tietotyön erityisasiantuntijoissa lähes neljännes (23 %). Kahdessa työntekijäammateista koostuvassa ryhmässä (palvelualat sekä rakentaminen, kuljetusala ja teollisuus) vastaava osuudet olivat vain reilu kymmenesosa (14 % ja 12 %).

Kuvio 3.2

Toiminut edellisten 12 kk aikana myös muussa ammattiasemassa kuin otoksen poimintahetkellä tai tiedonkeruun aikana. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.

Itsensätyöllistäjät 2013

Kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista palkkatyötä oli tehnyt 16 prosenttia vuoden aikana.

Kuusi prosenttia vastaajista toimi tiedonkeruuhetkellä yrittäjänä tai oli toiminut yrittäjänä edeltävien 12 kuukauden aikana, vaikka he otokseen tullessaan olivat tehneet jotain muuta. Osuus oli jälleen suurin kulttuurialan ja käsityöläisten joukossa (8 %), muissa ryhmissä se vaihteli 5–7 prosentin välissä.

Sellaisten vastaajien osuus, jotka olivat tulleet aineistoon yrittäjänä, freelancereina tai apurahansaajina, mutta olivat toimineet 12 kuukauden aikana (ml. tiedonkeruuhetki) myös ammatinharjoittajana, oli 15 prosenttia kaikista vastaajista. Osuus oli keskimääräistä suurempi rakennus-, kuljetus- ja teollisuustyön työntekijäammateissa (17 %), muissa se vaihteli 12–14 prosentin välillä.

Freelancetyötä oli tehnyt tai teki 3 prosenttia vastaajista niin, etteivät he otokseen tullessaan olleet kertoneet olevansa freelancereita. Kyse oli pääasiassa kulttuurialan ja käsityöläisistä, joiden kohdalla vastaava osuus oli 12 prosenttia. Tietotyön erityisasiantuntijoilla osuus jäi kolmeen, muilla asiantuntijoilla kahteen prosenttiin ja työntekijäammattien ryhmissä alle prosenttiin.

Prosentti vastaajista oli toiminut jossain vaiheessa vuotta tai tiedonkeruuhetkellä (myös) apurahansaajana, vaikka ei ollut ollut apurahansaaja otokseen tullessaan. Kaikki he olivat kulttuurialan ammattilaisia tai käsityöläisiä, joilla osuus nousi 5 prosenttiin.

Lisäksi kolme prosenttia vastaajista kertoi toimineensa jossain vaiheessa tai parhaillaan tiedonkeruuhetkellä maatalousyrittäjänä. He eivät kuitenkaan olleet nimenneet itseään maatalousyrittäjäksi otoksen poimintahetkellä.

Taulukossa 3.4 näkyy useamman kuin yhden ammattiaseman yleisyys sen ammattiaseman mukaan, millä henkilö tuli poimituksi otokseen. Taulukkoa tulee tulkita niin, että esimerkiksi yrittäjänä otokseen poimituista henkilöistä 14 prosenttia on toiminut tiedonkeruuhetkeä edeltävien 12 kuukauden aikana tai toimii tiedonkeruuhetkellä palkansaajana, 18 prosenttia ammatinharjoittajana, kolme prosenttia freelancerina ja neljä prosenttia maatalousyrittäjänä. Viimeinen sarake ilmaisee niiden vastaajien osuuden, jotka eivät ole kertaakaan vaihtaneet ammattiasemaansa edeltävien 12 kuukauden aikana vaan ovat esimerkiksi tapauksessa toimineet (työssä ollessaan) vain yrittäjinä koko ajan. Joukossa on toki joitakuista sellaisia henkilöitä, jotka olivat tiedonkeruuhetkellä työelämän ulkopuolella. Luvut eivät summaudu sataan, koska yksi henkilö on voinut työkennellä 12 kuukauden aikana kahdessa tai useammassa ammattiasemassa.

Taulukko 3.4

Eri ammattiasemissa toimimisen yleisyys 12 kk:n aikana sen mukaan, missä asemassa toimi otoksen poimintahetkellä. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Asema otoksen poimintahetkellä	On ollut 12 kk aikana myös/on tiedonkeruuhetkellä						
	Palkan- saaja	Yrittäjä	Ammatinhar- joittaja	Freelancer	Apurahan- saaja	Maatalous- yrittäjä	Ei ole ollut muuta
	%	%	%	%	%	%	%
Yrittäjä	14	–	18	3	(0)	4	61
Ammatinharjoittaja	20	28	–	5	2	1	53
Freelancer	49	14	19	–	8	2	35
Apurahansaaja	(52)	(3)	(9)	(36)	(–)	(0)	(30)

Apurahansaajille ja freelancereille on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että heidän ammattiasemansa on vaihdellut vuoden aikana. Ainoastaan reilu kolmannes (35 %) freelancereita ja vajaa kolmannes (30 %) apurahansaajia on ollut samassa ammattiasemassa sekä otokseen poimituksi tullessaan, tiedonkeruuhetkellä että koko ajan näiden ajankohtien välillä (työssä ollessaan). Ammatinharjoittajina otokseen tulleilla vastaava osuus on yli puolet ja yrittäjinä mukaan tulleilla yli 60 prosenttia. Tämä voi kertoa osittain siitä, että freelancerina toimeentulo hankitaan usein pienistä palasista tai että freelancertyö on toiminut porttina työelämään ennen ammattiaseman vakiintumista.

Freelancereilla ja apurahansaajilla palkansaajatyö on hyvin tavallista: puolet freelancereina tai apurahansaajina mukaan tulleista on tehnyt vuoden aikana tai teki tiedonkeruuhetkellä (myös) palkansaajatyötä. Kuitenkin myös ammatinharjoittajista joka viides (20 %) ja yrittäjistä useampi kuin joka kymmenes (14 %) oli tehnyt työtä palkkatyösuhteessa.

Taulukossa 3.5 on lopuksi laskettu aineistosta kutakin ammattiasemaa kohden niiden vastaajien osuus, jotka toimivat kyseisessä tietyssä ammattiasemassa tullessaan otokseen tai tiedonkeruuhetkellä tai jossain muussa vaiheessa edeltävien 12 kuukauden aikana. Luvut on esitetty myös sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. Luvut eivät tässäkään taulukossa summaudu sataan, koska sama henkilö on voinut tehdä vuoden aikana työtä useammalla eri ammattistatuksella.

Luvut kertovat, että aineiston vastaajista 80 prosentilla oli vuoden aikana kokemusta yrittäjänä toimimisesta, joka kolmannella ammatinharjoittajana toimimisesta, yhdeksällä prosentilla oli kokemusta freelancertyöstä ja kolmella prosentilla oli kuluneeseen vuoteen mahtunut apurahakausia. Kaiken kaikkiaan 18 prosenttia vastaajista oli työskennellyt (myös) palkansaajana, kuten yllä jo kävi ilmi, ja 3 prosenttia maatalousyrittäjänä.

Kulttuurialan ammatillisille ja käsityöläisille oli kertynyt suurin kirjo eri ammattiasemissa toimimista 12 kuukauden aikana. Noin 60 prosenttia oli toiminut varsinaisen yrittäjän statuksella, mutta joka kolmas oli tehnyt myös palkkatyötä, joka kolmannella oli kokemusta freelancertyöstä, joka kolmannella ammatin harjoittamisesta, lähes yksi kymmenestä oli saanut apurahaa ja lisäksi pari prosenttia oli toiminut jopa maatalousyrittäjänä.

Taulukko 3.5

Eri ammattiasemissa toimimisen yleisyys 12 kk aikana. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

	Palkansaaja	Yrittäjä	Ammatinharjoittaja	Freelancer	Apurahansaaaja	Maatalousyrittäjä
Tietotyön erityisasiantuntijat	23	81	26	6	8	1
Kulttuuriala ja käsityöläiset	32	61	33	35	9	2
Muut asiantuntijat	16	84	32	4	0	1
Palvelualojen työntekijät	14	80	40	2	0	1
Rakennus, kuljetus, teollisuus	12	88	33	2	0	7
Naiset	22	73	39	10	5	2
Miehet	15	85	29	8	2	4
Kaikki	18	80	33	9	3	3

Yrittäjänä toimimisen kesto ja aiempi palkkatyö

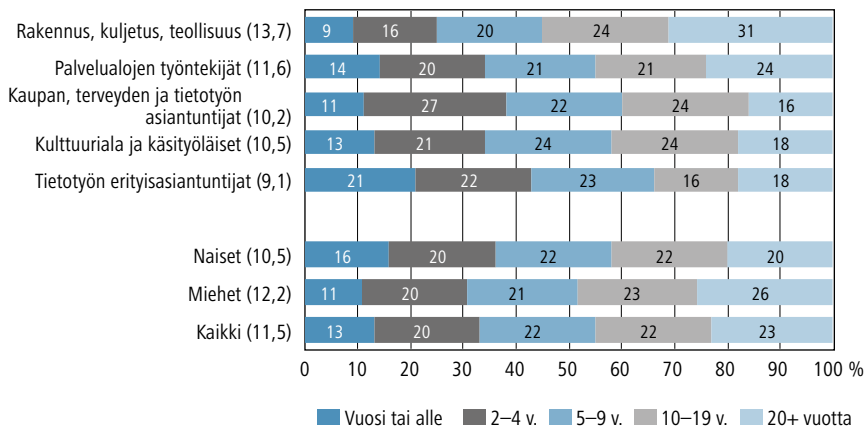
Aineiston vastaajat olivat toimineet itsensätyöllistäjinä nykyisellä ammattialallaan keskimäärin 11,5 vuotta, miehet lähes pari vuotta pidempään (12,2) kuin naiset (10,4). Yrittäjärajan pituus on luonnollisesti sidoksissa vastaajan ikään. Alle 30-vuotiailla yrittäjärajan keskipituus oli 2,8 vuotta ja yli 50-vuotiailla 17,7 vuotta.

Yrittäjäurat ovat pisimpiä (13,7 vuotta) rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa, missä myös ikärakenne on suhteellisen vanha. Toisaalta tietotyön erityisasiantuntijoiden ikärakenne on sekin suhteellisen ikääntynyttä, mutta he olivat toimineet yrittäjinä ammattialallaan lyhyemmän aikaa kuin muut (keskimäärin 9,1 vuotta). Näyttää siltä, että tietotyön erityisasiantuntijatehtävissä yrittäjäksi on siirrytty työuran myöhemmässä vaiheessa kuin muissa ryhmissä. (Kuvio 3.3.)

Tietotyön erityisasiantuntijoista useampi kuin joka viides oli yrittäjänä – ainakin nykyisellä ammattialallaan – itse asiassa lähes vasta-alkaja eli toiminut yrittäjä alle kaksi vuotta. Eroa muihin luokkiin tässä suhteessa voi pohtia. Onko yrittäjätoiminta tietotyön erityisasiantuntijoilla tyyppillisesti lyhytaikaista? Jos moni lopettaa yrittäjärajan lyhyeen, mutta uusia tulokkaita riittää, tulokkaiden osuus kaikista alan yrittäjistä on suhteellisesti suuri. Vai ryhtyvätkö tietotyön erityisasiantuntijat palkansaajista yrittäjiksi keskimäärin myöhemmässä vaiheessa työuraansa kuin muut ryhmät – tällöin yrittäjäraja jää pakostakin lyhyehköksi ennen eläkkeelle siirtymistä? Entä missä määrin uusien tulokkaiden suuri osuus selittyy sillä, että tietotyön erityisasiantuntijatyössä yrittäjyys on vasta hiljattain – talouskriisin aikana – alkanut saavuttaa suosiota? Ovatko tietotyön erityisasiantuntijat entisiä ”Nokian insinöörejä”? Mikäli kyse ei ole vain väliaikaisesta ilmiöstä tai siitä, että tietotyöläiset ryhtyvät yrittäjiksi pääsääntöisesti vasta myöhäisessä vaiheessa työuraansa, tilanne tasoittunee ajan myötä ja myös tässä ammattiryhmässä nähdään pitkiä yrittäjäuria.

Kuvio 3.3

Yrittäjärajan pituus nykyisellä ammattialalla. Vuodet keskiarvona ja luokiteltuna sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

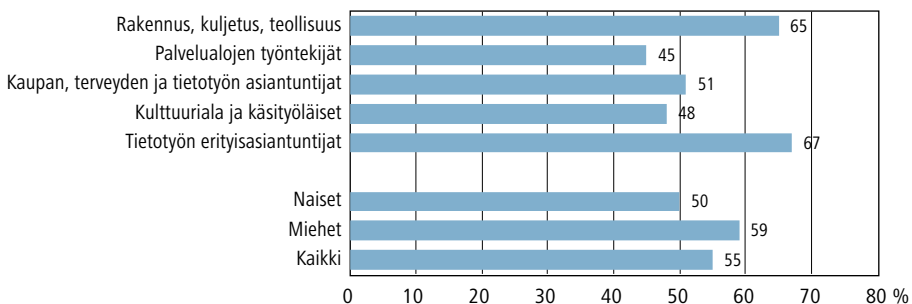
Ikääntyneiden yrittäjäyys on kasvanut 2000-luvulla, mutta kyse ei ole ollut vain väestön ikääntymisestä: yrittäjäksi on myös ryhdytty yhä useammin vasta varttuneella iällä. Korkeintaan viisi vuotta nykyistä yritystoimintaansa pyörittävien yrittäjien osuus kaikista ikääntyneistä yrittäjistä (mukaan lukien maatalousyrittäjät) on kasvanut kymmenestä prosentista vuonna 2001 neljääntoista prosenttiin vuonna 2010. Näissä laskuissa ovat tosin mukana myös eläkkeellä yritystoimintaa harjoittavat. (Järnefelt 2011.) Ikääntyneiden syyt ryhtyä yrittäjäksi voivat liittyä usein työoloihin ja työn sisältöön – esimerkiksi aikaisempaan työhön väsymiseen tai haluun toteuttaa omia ideoita vapaammin – mutta myös työmarkkinoiden ikäsyrjintää on arveltu yrittäjyyteen työntäväksi tekijäksi (Akola ym. 2008).

Yli puolet (55 %) itsensä työllistäjistä kertoo toimineensa aiemmin samassa ammatissa palkansaajana. Miehille tämä on selvästi yleisempää (59 %) kuin naisille (50 %). Palvelualojen työntekijäammateissa toimivissa oli muita vähemmän heitä, jotka olivat toimineet aiemmin palkansaajina samassa ammatissa (45 %). Tässä ryhmässä suurin osa oli siis aloittanut ammatissaan suoraan yrittäjinä. Eniten palkkatyön kautta saman alan yrittäjyyteen päätyneitä – noin kaksi kolmasosaa – oli tietotyön erityisasiantuntijoissa (67 %) sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa. Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivista samoin kuin kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista noin puolet oli tehnyt aiemmin palkkatyötä valitsemassaan ammatissa. (Kuvio 3.4.)

Palkkatyötä aiemmin nykyammattissaan tehneistä joka kolmannella naisella (33 %) ja useammalla kuin joka viidennellä miehellä (22 %) (yhteensä 24 %) viimeisin palkkatyösuhde oli ollut määräaikainen. Osuus vaihtelee kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoiden 15 prosentista kulttuurialan ammattilaisten ja käsityöläisten 45 prosenttiin. Osuudet tuntuvat korkeilta, kun niitä vertaa kaikista palkansaajista laskettuun määräaikaisten osuuteen, joka on liikkunut 2000-luvulla 14,6–16,5 prosentissa (SVT: Työelämä 2013). Työsuhteen määräaikaisuus on kuitenkin voimakkaasti sidoksissa ikään: nuorille määräaikaaisuudet ovat selvästi yleisempiä kuin varttuneemmille palkansaajille. Ilman iän huomioon ottamista ei siis voi esittää juurikaan arvioita siitä, missä määrin työsuhteen määräaikaisuus on voinut toimia kimmokkeena yrittäjäksi ryhtymiseen.

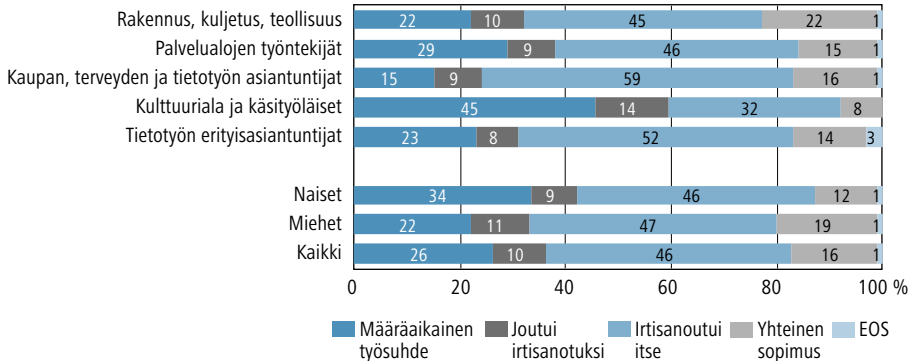
Kuvio 3.4

Toiminut aiemmin samassa ammatissa palkansaajana sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensä työllistäjät 2013*

Kuvio 3.5

Työsuhteen päättymisen syy yrittäjätyötä edeltäneessä palkkatyössä. Aiemmin samassa ammatissa palkansaajana toimineet itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

Niillä, jotka olivat ennen yrittäjyyttään tehneet palkkatyötä vakinaisessa työsuhteessa, työ oli päättynyt yleisimmin irtisanoutumiseen omasta halusta (62 %). Vasten tahtoaan irtisanotuksi oli joutunut 14 prosenttia, ja useammalla kuin joka viidennellä (22 %) työsuhde oli päättynyt yhteiseen sopimukseen työnantajan kanssa.

Kuviossa 3.5 on esitetty työsuhteen päättymisen syyt kaikkien palkkatyössä aiemmin samassa ammatissa toimineiden osalta niin, että työsuhteen määräaikaisuus on laskettu yhdeksi työsuhteen päättymisen syyksi. Perusjoukko kattaa tässä siis kaikki samassa ammatissa palkkatyötä tehneet riippumatta siitä, millaisessa työsuhteessa työ on tehty.

Naisilla yrittäjyyttä on edeltänyt määräaikainen työsuhde useammin kuin miehillä, joilla taas työnantajan kanssa tehdyt yhteiset sopimukset toistaiseksi voimassa olleen työsuhteen päättymisestä ovat selvästi yleisempiä kuin naisille. Eroa ei ole kuitenkaan siinä, moniko on irtisanoutunut itse.

Miesvaltaisella rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammatissa työnantajan kanssa tehdyt yhteiset sopimukset työsuhteen päättymisestä ovat yleisempiä kuin muilla. Kulttuurialan ja käsityöläisten joukossa tällaisia sopimuksia on tehty vähiten – ryhmässä on myös muita harvemmin irtisanoututtu työsuhteesta itse. Tässä ryhmässä lähes puolella palkkatyön päättymisen taustalla on määräaikainen työsuhde, ja keskimääräistä useammalla myös irtisanotuksi joutuminen.

4 Polku yrittäjäksi

Miten itsensätyöllistäjäksi päädytään? Millainen polku johdattaa tilanteeseen, jossa perustetaan yritys, toiminimi tai työskennellään freelancerina? Monitieteellinen yrittäjyystutkimus on osoittanut, että yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaa moni asia: niin *henkilön ominaisuudet*, *taustatekijät* kuin *tilannetekijät*.

Sosiaalipsykologian tässä yhteydessä esille nostamia *henkilön ominaisuuksia* ovat riskisuuntautuneisuus, epävarmuuden sietokyky, tavoitteellisuus, vastuunkanto sekä päättäväisyys. Yrittäjillä esiintyy näitä ominaisuuksia useammin kuin muilla. Ei kuitenkaan ole näyttöä siitä, että jotkut tietyt piirteet olisivat ainoastaan yrittäjille ominaisia, vaan niitä löytyy myös palkansaajilla. (Parker 2004.)

Työkokemus on huomattu yhdeksi tärkeäksi yrittäjyyden *taustatekijäksi*. Yrittäjillä on usein kokemusta työskentelystä pienissä yrityksissä tai perheyrittäjästä, mikä on tuonut heille käytännön tietoa yritystoiminnasta. Aikaisemmassa työpaikassa hankitun asiantuntemuksen ja osaamisen turvin ryhdytään pyörittämään omaa yritystä. (Parker 2004, Huuskonen 1992.)

Tilannetekijöillä tarkoitetaan yksilön ympäristössä olevia tekijöitä. Ne voivat olla yleisempiä kuten työllisyystilanne tai henkilökohtaisia kuten avioero. Tilannetekijät voi jäsentää veto- ja työntötekijöihin (push and pull -effect).

Heinosen ym. (2006) tutkimuksessa tärkeiksi yrittäjyyteen vetäviksi tekijöiksi nousivat se, että vastaajat olivat huomanneet houkuttelevan liiketoimintamahdollisuuden ja se, että he kokivat yrittäjyyden luontevaksi askeleeksi urallaan eteenpäin. Eräs tärkeä vetävä tekijä oli myös tarjottu mahdollisuus ryhtyä yrittäjäksi.

Työntäviä tekijöitä olivat tyytymättömyys edelliseen työhön, se, ettei palkkatyö ollut vastannut koulutusta tai työsuhteen päättymisen. Muina työntäviä tekijöinä esille nousi muun muassa kokemus siitä, että yrittäjyys oli ainoa keino työllistyä omalle alalle tai omalla asuinpaikkakunnalla, sekä käytännön syyt kuten muutto toiselle paikkakunnalle.

Yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavat edellä mainittujen seikkojen lisäksi myös institutionaaliset tekijät kuten toimialojen sääntely (Muehlberger 2007).

Tässä tutkimuksessa yrittäjäksi ryhtymisen polkua tutkittiin lähinnä tilannetekijöiden kautta, sillä tutkimuksessa oltiin kiinnostuttu ensisijaisesti työmarkkinatilanteen vaikutuksesta itsensätyöllistäjäksi ryhtymiseen. Myös taustatekijöitä kartoitettiin. Henkilön persoonaan liittyvien ominaisuuksien vaikutuksesta yrittäjäpolkuun ei tässä tutkimuksessa oltu kiinnostuttu.

Mitä yrittäjyyskäsitteillä tarkoitetaan?

Pakkoyrittäjä, näennäisyrittäjä, vastentahtoinen yrittäjä, yrittäjäksi ulkoistettu... Nämä ovat käsitteitä, joita usein käytetään itsensätyöllistäjistä keskusteltaessa. Itsensätyöllistäjien määrän kasvu on herättänyt kysymyksen siitä, missä määrin itsensätyöllistäjiksi on päädytty vastentahtoisesti ja missä määrin yrittäjyys on ollut haluttu tapa työllistyä. Onko kyseessä ilmiö, joka kertoo epätoivotusta tilanteesta, vaiko siitä, että yrittäjyys on aikaisempaa houkuttelevampi tapa työllistyä?

Yrittäjyystutkimuksissa on jo pitkään eroteltu *mahdollisuusyrittäjyys* (out of opportunity) ja *pakkoyrittäjyys/vastentahtoinen yrittäjyys* (out of necessity) (esim. Binder & Coad 2013, Muehlberger 2007, Kautonen 2007). Ensimmäinen kuvaa tilannetta, jossa yrittäjyyteen on vetoa ja yrittäjäksi hakeudutaan aktiivisesti omasta halusta. Jälkimmäinen tarkoittaa tilannetta, jossa yrittäjäksi on ryhdytty vastentahtoisesti, koska palkkatyötä ei ole ollut tarjolla; yrittäjäksi ryhtyminen tai työn myyminen toiminimen kautta taikka freelancerina on ollut ainoa tapa työllistyä. On myös tilanteita, joissa työnantaja ei ole halunnut jatkaa henkilön palkansaajatyösuhdetta, mutta on ollut valmis ostamaan saman työn yrittäjätöenä. Tällöin entinen työnantaja on usein myös ainoa työn ostaja. Näissä tapauksissa on puhuttu työn ulkoistamisesta yrittäjätöksi¹.

Käytännössä tilanne ei ole aina näin kaksijakoinen. Yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaa usein sekä työntäviä (esim. palkkatyön puute) että vetäviä (esim. yrittäjä työn vapaus ja työn itsenäisyys) tekijöitä. Monesti olisi turhan yksioikoista tulkita yrittäjyys vastentahtoiseksi tai pakkoyrittäjyydeksi silloinkaan, kun yrittäjyyden taustalla on palkkatyön puute. Esimerkiksi tilanteissa, joissa palkkatyötä olisi ehkä saatavilla omalta alalta toisella paikkakunnalla, mutta työn perässä ei haluta muuttaa, kyse ei ole puhtaasti pakkoyrittäjyydestä. Mahdollistaahan yrittäjätöydessä tapauksessa asumisen halutulla paikkakunnalla. (Hytti & Heinonen 2011.)

Vastentahtoisien yrittäjän tai pakkoyrittäjä -käsitteiden rinnalla on puhuttu myös *näennäisyrittäjyydestä*. Näennäisyrittäjyys on kiinteästi yhteydessä työn ulkoistamiseen yrittäjätöksi, mutta kaikissa tapauksissa ulkoistaminen ei johda näennäisyrittäjyyteen. Pekka Vaino (2007) on esittänyt kolme tunnusmerkkiä näennäisyrittäjyydelle: Ensimmäisenä tunnusmerkkinä pidetään sitä, että toimeksiantaja on ollut se taho, joka on käynnistänyt yrittäjyyteen johtaneen prosessin. Toisen tunnusmerkin on katsottu täyttyvän, jos työsuoritukset ovat sellaisia, että niiden tekeminen työsuhteessa on tavallista ja luonteenomaista. Kolmantena piirteenä on pidetty sitä, että työsuoritusten ostaja pyrkii ulkoistamalla välttämään työoikeudellisen työnantajan aseman ja siihen liittyvät velvollisuudet esimerkiksi sairaus- tai loma-ajan palkkaa koskien. (Vaino 2007.) Joissakin ulkoistamistapauksissa toimeksiantajayritys on sopimuksella rajoittanut yrittäjän mahdollisuuksia myydä palveluitaan muille, jolloin on käytännössä rajoitettu yrittäjän mahdollisuuksia kilpailla markkinoilla, hinnoitella työtään ja kehittää yritystoimintaansa (Hytti & Heinonen 2011). Voi kysyä, kuinka aitoa yrittäjyys näissä tapauksissa on, ja puhua näennäisyrittäjyydestä. Englanninkielisessä kirjallisuudessa tämäntyyppistä ilmiötä kutsutaan mm. nimillä dependent tai economically dependent/ bogus/ sham/ fake/ false self-employment tai parasubordinate work (Pärnänen & Sutela 2014).

1 Työn ulkoistamisesta puhutaan myös silloin, kun yritys ulkoistaa jonkin toiminnon kokonaan toiselle yritykselle. Tyypillinen esimerkki on siivoustyön ulkoistaminen. Tässä tutkimuksessa ulkoistamisella tarkoitetaan kuitenkin sitä, että yritys ulkoistaa yhdelle toimijalle työn, jota tämä aikaisemmin oli tehnyt palkkatyösuhteessa kyseiseen yritykseen.

Monia eri polkuja itsensätyöllistäjäksi

Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen laadullisissa haastatteluisissa kävi ilmi, että itsensätyöllistäjäksi päädytään monien polkujen kautta. Yhtäältä on toimi- ja ammattialoja, joissa itsensä työllistäminen on luonteva ja lähes ainoa tapa työllistää itsensä. Tämä on tyypillistä kulttuurialan ammattilaisille esimerkiksi taide-, musiikki- tai elokuva-alalla, jolloin tiedetään usein jo opiskeluaikana, että yrittäjyys tulee olemaan todennäköinen työllistymisen tapa. Toinen tyypillinen polku päättyä itsensätyöllistäjäksi tuntui olevan se, että yrittäjyyttä oli harkittu, mutta yrittäjäksi ryhtymiseen vaikutti lopulta ratkaisevasti eteen tullut sopiva tilaisuus – esimerkiksi tuttava tai entinen työnantaja oli ollut luopumassa yritystoiminnastaan ja tarjosi yritystään ostettavaksi. Tarjoukseen tartuttiin erityisesti silloin, jos haastateltavan työpaikalla oli tullut samaan aikaan ristiriitoja tai irtisanomisia.

"Sitten tuli mahdollisuus, kun edellinen omistaja jäi eläkkeelle ja hän oli perhetuttu. Olin pitkään aikaa ajatellut, että olisi haaveena oma pikku putiikki."
(Nainen, 53 v., yksinyrittäjä)

Aina ei tosin ollut helppo havaita selkeää "polkua" yrittäjyyteen. Näkyvissä oli ainoastaan maastoa:

"Ei siellä mitään polkuja ole, pitää rämpiä suossa, ja välillä on pusikkoa..."
(Nainen, 56 v., freelancer).

Haastateltavien oli ylipäättään yllättävän vaikea eritellä itsensätyöllistäjäksi ryhtymisen syitä kategorisesti joko pakoksi tai halutuksi työllistymisen tavaksi. Usein tilanne oli sekä että. Yhtäältä palkkatyötä ei ehkä ollut helposti saatavilla, toisaalta yrittäjänä työskentelyssä nähtiin omat hyvät puolensa. Monelle kyse oli ollut harkinnasta eri tavoin houkuttelevien vaihtoehtojen välillä, toiset taas tunsivat pikemminkin ajautuneensa yrittäjyyteen. Joillekin kyse oli paljolti sattumasta, kun juuri tietyssä oman työuran tienhaarassa eteen oli avautunut sopivalta tuntuva tilaisuus.

"Kyllä se varmaan takaraivossa on ollut aina. Se tapahtuma itsessään oli vahinko." (Mies, 39 v., yksinyrittäjä)

Laadullisten haastattelujen perusteella kävi selväksi, että ilmiötä on haasteellista tavoittaa pelkistetyllä, strukturoidulla kysymyslomakkeella. Tästä huolimatta on tärkeää yrittää selvittää, millaisesta työmarkkinailmiöstä itsensätyöllistäjien määrän kasvussa on kyse: onko kyse vastentahtoisten, ei-toivottujen vai uusien, haluttujen työnteon tapojen yleistymisestä?

Yrittäjäksi vastoin tahtoa vai omasta halusta?

Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen kysymyslomakkeella yrittäjäksi, ammatinharjoittajaksi, freelanceriksi tai apurahansaajaksi lähtemisen halukkuutta mitat-

tiin usealla eri tavalla. Ensinnäkin vähintään kolme vuotta yrittäjänä toimineita vastaajia pyydettiin antamaan numeroarvio siitä, kuinka toivottua tai vastentahtoista itsensätyöllistäjäksi ryhtyminen oli heille aikanaan ollut. Arvio saattoi liikkua välillä 0–10 niin, että 0 kuvaa tilannetta, jolloin yrittäjäksi ryhtyminen oli täysin olosuhteiden pakosta johtuvaa ja 10 tilannetta, jossa kyse oli ollut aidosti omasta, toivotusta valinnasta. Kysymys on esitetty vain puhelimesta vastanneille.

Taulukon 4.1 jakaumista näkee, että puolet vastaajista on arvioinnut halukkuutensa yrittäjyyteen yrittäjäksi ryhtyessään arvosanalla 9–10. Heitä voi pitää niinä itsensätyöllistäjinä, joille tämä työteon tapa oli todellakin haluttu tapa tehdä työtä. Osuus nousee 69 prosenttiin, jos ajatellaan myös pistemäärän 8 kuvaavan sitä, että yrittäjäksi ryhtymisessä oli kyse täysin vastaajan omasta, aidosta ja toivotusta valinnasta. Reilu kolmannes (35 %) on antanut valinnalleen arvosanan 10.

Vastaavasti 19 prosentin vastaajista voi katsoa ryhtyneen itsensätyöllistäjäksi varsin vastentahtoisesti, jos arvosanojen 0–5 ajatellaan kuvaavan tällaista tilannetta. Vajaa kolmasosa vastaajista on antanut pistemäärän 6–8 ja jää näin kahden ääripään väliin. Heidän kokemuksensa siitä, ryhtyivätkö he omasta halusta itsensätyöllistäjäksi vai oliko kyse pikemminkin pakosta, voi tulkita ambivalentiksi, sillä siinä oletettavasti on yhdistynyt niin tietty olosuhteiden pakko kuin yrittäjyyden hyvienkin puolien tunnistaminen. Keskiarvosanaksi kaikkien vastanneiden pistemääristä tulee 7,9.

Taulukko 4.1 kertoo myös sen, että tietotyön erityisasiantuntijat ovat ryhtyneet kaikkein innokkaimmin itsensätyöllistäjiksi. Noin kuusi kymmenestä (62 %) on antanut tilanteestaan arvosanan 9–10. Näitä puhtaasti omasta halustaan itsensätyöllistäjiksi ryhtyneitä on vähiten kulttuurialan ammattilaisten ja käsityöläisten (40 %) sekä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoissa (46 %).

On tietenkin tulkintakysymys, tuleeko esimerkiksi pistemäärän 8 antaneet lukea kuuluvaksi ryhmään, joille itsensätyöllistäjyys oli erityisen haluttua vai kertooko tuo pistemäärä pikemminkin neutraalista, ei niin innokkaasta suhtautumisesta yrittäjäksi lähtemiseen.

Samoin voi pohtia, kertooko pistemäärä 5 vastentahtoisuudesta vai sittenkin neutraalista tilanteesta. Numero sijoittuu 0–10 asteikon puoliväliin, joten sen voisi ajatella kuvaavan tilannetta, jossa yrittäjäksi ryhtymisessä nähtiin yhtä lailla

Taulukko 4.1

”Jos nolla kuvaa tilannetta, jossa yrittäjänä toimiminen on täysin olosuhteiden pakosta johtuvaa ja 10 tilannetta, jossa kyse on aidosti omasta, toivotusta valinnasta, mikä pistemäärä kuvaisi teidän tilannettanne sillä hetkellä kun aloititte toimintanne yrittäjänä?” Yli kolme vuotta yrittäjänä toimineet itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

	Annetut pisteet 0–5	Annetut pisteet 6–8	Annetut pisteet 9–10
Kaikki	19	31	50
Miehet	18	31	50
Naiset	19	31	49
Rakennus, kuljetus, teollisuus	16	32	51
Palvelualan työntekijät	17	32	50
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	26	26	46
Kulttuuriala ja käsityöläiset	24	35	40
Tietotyön erityisasiantuntijat	13	25	62

niin hyviä kuin huonoja puolia. Toisaalta monilla vastaajilla vastaamiseen voi vaikuttaa suomalainen kouluarvosanajärjestelmä, jossa liikutaan arvosanojen 4–10 välillä. Tällöin pistemäärä 5 kuvaa varsin kielteistä suhtautumista itsensätyöllistämiseen. Mikäli pistemäärän katsotaan kuvaavan neutraali – ei vastentahtoista – asennetta, laskisi vastentahtoisesti yrittäjiksi lähteneiden osuus 8 prosenttiin.

Pistemäärärajan arvioimiseksi verrattiin tämän kysymyksen tuloksia muihin yrittäjänä toimimisen vastentahtoisuutta mittaavien kysymysten ja väitteiden (esimerkiksi taulukko 4.3) tulosten kanssa. Vertailun perusteella voidaan sanoa, että pistemäärä 5 kuvaa pikemminkin vastentahtoisuutta kuin neutraalia suhtautumista.

On myös huomattava, että kysymys on esitetty vain puhelimesta haastatelluille, joten internetissä vastanneet puuttuvat tuloksista. Menetelmätutkimusten pohjalta voidaan olettaa, että webissä vastanneet olisivat antaneet kielteisempiä arvoja kuin puhelimesta haastatellut (esim. Dillman ym. 2009). Tämä tukee tulosten tulkintaa siten, että vastentahtoisesti yrittäjiksi lähteneitä on pikemminkin 19 prosenttia kuin 8 prosenttia. Webissä ja puhelimesta vastanneiden rakenteellisia eroja ja tiedonkeruutavan vaikutusta tuloksiin pohditaan lähemmin liitteessä 1.

Yrittäjänä vasten tahtoa vai omasta halusta?

Laadullisissa haastatteluissa tuli esiin tilanteita, joissa itsensätyöllistäjäksi ryhtyminen oli aikanaan ollut jossain määrin vastentahtoista, mutta ajan myötä siihen oli totuttu ja siitä oli tullut mieleinen työskentelyn tapa. Niinpä kysymyslomakkeella haluttiin selvittää myös sitä, kuinka haluttu työskentelytapa itsensätyöllistäjyys oli vastaajille tätä nykyä – siis ei vain silloin, kun yrittäjäura sai alkunsa. Kysymys on jälleen esitetty vain puhelinhaastattelussa.

Taulukossa 4.2 on esitetty vastaajien antamat pistemäärät sen osalta, kuinka haluttu tapa tehdä työtä itsensätyöllistäminen heille on nyt. Pistemäärät on jaettu jälleen niin, että pisteiden 9–10 on katsottu kertovan vastaajan halusta tehdä työtä nykyisellä tavalla. Pistemäärät 0–5 kuvaavat vastaavasti vastentahtoista yrittäjäyhtä.

Taulukko 4.2

”Jos nolla kuvaa tilannetta, jossa yrittäjänä toimiminen on täysin olosuhteiden pakosta johtuvaa ja 10 tilannetta, jossa kyse on aidosti omasta, toivotusta valinnasta, mikä pistemäärä kuvaisi teidän tilannettanne tällä hetkellä yrittäjänä?” Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

	Annetut pisteet 0–5	Annetut pisteet 6–8	Annetut pisteet 9–10
Kaikki	15	29	55
Miehet	15	31	53
Naiset	15	26	58
Rakennus, kuljetus, teollisuus	15	31	53
Palvelualan työntekijät	12	25	62
Kauppa, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	15	29	54
Kulttuuriala ja käsityöläiset	21	34	43
Tietotyön erityisasiantuntijat	12	27	62

Tutkimushetkellä yrittäjänä toimiminen on oma haluttu ja toivottu tila 55 prosentille vastaajista. Jos täysin omasta halustaan itsensätyöllistäjinä toiminnan kriteeriksi asettaa pistemäärän 8–10, osuus nousee aina 72 prosenttiin. Yhteensä 38 prosenttia vastaajista on antanut arvosanan kymmenen. Omasta halustaan itsensätyöllistävien osuus on siis hieman suurempi tutkimushetkellä kuin silloin, kun toiminta aloitettiin – laskettiinpa osuudet sitten kummalla pistemääräraajalla tahansa.

Vastaavasti 15 prosenttia toimii itsensätyöllistäjänä selvästi vastoin omaa toivettaan (pistemäärät 0–5). Mikäli pistemäärän 5 tulkitaan tarkoittavan neutraalia suhtautumista, olosuhteiden pakosta itsensätyöllistäjinä toimivien osuus laskee 7 prosenttiin.

Vajaan kolmanneksen (29 %) suhtautumista voi kuvailla neutraaliksi; yrittäjäyys ei ollut täysin haluttua, mutta ei tähän työllistymisen tapaan suhtauduttu täysin kielteisestikään (annetut pistemäärät 6–8). Kaikkien vastanneiden keskiarvoksi tulee 8,1.

Mielenkiintoista on, että naisista selvästi suurempi osa on tyytyväinen itsensätyöllistäjyyteen nyt kuin toimintaa aloitettaessa. Pistemäärän 9–10 antaneiden osuus on noussut yhdeksän prosenttiyksikköä (49 % vs. 58 %) verrattuna tilanteeseen yrittäjäyttä käynnistettäessä.

Erityisesti naisvaltaiseen palvelutyöntekijöiden ryhmään kuuluvat arvioivat huomattavasti myönteisemmässä valossa tilanteensa tutkimushetkellä kuin toimintansa alussa (50 % vs. 62 %), kun tarkastellaan pistemäärän 9–10 antaneita. Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla on nähtävissä sama muutos (46 % vs. 54 %). Vaikka kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset pitävät edelleen perää, heilläkin tilanteensa 9–10 pisteen arvoiseksi arvioineiden osuus on noussut muutaman prosenttiyksikön verrattuna takautuvasti muisteltuun toiminnan alkuun.

Halukkuus palkkatyöhön

Vastaajille esitettiin myös suora kysymys siitä, haluaisivatko he nykyisessä ammatissaan työskennellä mieluummin palkansaajana. Tulokset ovat linjassa edellä esitettyjen tulosten kanssa.

Taulukko 4.3

Tekisikö nykyisin samaa työtä mieluummin palkansaajana? Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsenäyöllistäjät 2013*

	Kyllä	Ei	Alalla ei ole mahdollista tehdä työtä palkansaajana
Kaikki	20	74	5
Miehet	20	76	3
Naiset	21	72	7
Rakennus, kuljetus, teollisuus	20	78	2
Palvelualan työntekijät	17	78	4
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	19	74	5
Kulttuuriala ja käsityöläiset	28	58	13
Tietotyön erityisasiantuntijat	20	79	1

Viidesosa (20 %) vastanneista katsoo, että tekisi samaa työtä mieluummin kuukausipalkkaisena palkansaajana (taulukko 4.3). Valtaosa (74 %) tekisi edelleen työtä mieluummin yrittäjänä kuin palkansaajana. Viitisen prosenttia ei oikein osaa ottaa kantaa, koska katsoo, ettei alalla ole mahdollista tehdä työtä palkansaajana.

Erityisesti kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset suosivat palkansaajatyötä (28 %). Toisaalta juuri tässä ryhmässä on eniten heitä, joiden mukaan palkkatyö ei olisi heidän työssään edes mahdollista. Vähiten intoa palkkatyöhön on palvelualojen työntekijöiden keskuudessa (17 %). Sukupuoli tai koulutustaso ei ole tämän kysymyksen osalta erotteleva tekijä.

Mahdollisuus palkkatyöhön

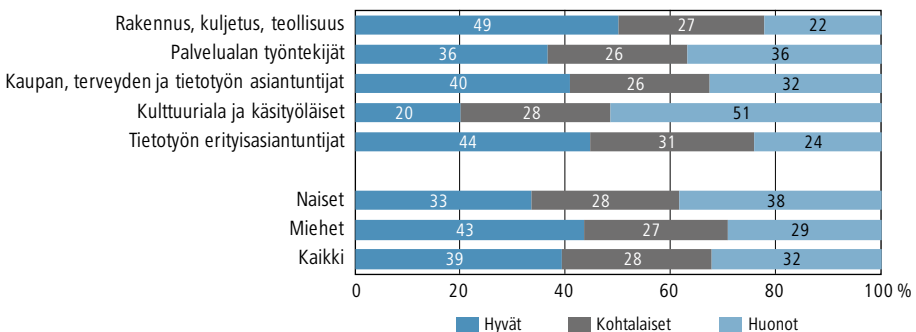
Halua tehdä mieluummin palkkatyötä kuin toimia yrittäjänä on yksi asia, mutta mahdollisuus ylipäänsä saada palkkatyötä on kokonaan toinen. Vastajilta kysyttiin myös sitä, millaiset mahdollisuudet he uskoisivat itsellään olevan saada työpaikka palkansaajana omassa ammatissaan.

Noin kaksi viidestä (39 %) piti mahdollisuuksiaan hyvinä, 28 prosenttia kohtalaisina ja vajaa kolmannes (32 %) huonoina. Miehet kokivat mahdollisuutensa palkkatyön hankkimiseen huomattavasti paremmiksi kuin naiset. Rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa toimivat pitivät omaa työllistyyttään palkkatyöhön kaikkein parhainpana – ehkä hieman yllättäenkin. Huonoimmiksi mahdollisuudet arvioitiin kulttuuri- ja käsityöammateissa työskentelevien parissa.

Arvio omista mahdollisuuksista saada palkkatyötä on odotetusti yhteydessä ikään. Alle 30-vuotiaista mahdollisuuksiaan pitää hyvinä 55 prosenttia, 30–49-vuotiaistakin vielä 45 prosenttia, mutta yli 50-vuotiaista enää 29 prosenttia.

Kuvio 4.1

Arvio omista mahdollisuuksista löytää palkkatyötä samassa ammatissa. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

Palkkatyön puute syynä yrittäjyyteen

Alussa todettiin, että eräs selvä itsensäyöllistäjäksi työntävä tekijä on palkkatyön puute. Tällöin yrittäjyys voi olla ainoa keino työllistyä. Työttömyyden on todettu olevan usein yrittäjäksi ryhtymisen taustalla ja nimenomaan vastentahtoinen yrittäjyys kasvaa suhteessa alueen työttömyysasteeseen (Block & Wagner 2006).

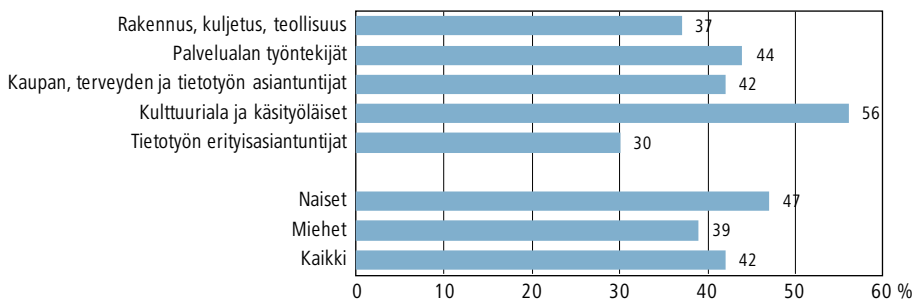
Myös tässä tutkimuksessa selvitettiin, kuinka moni oli oman kertomansa mukaan ryhtynyt itsensäyöllistäjäksi, koska palkkatyötä ei ollut omalta alalta löytynyt. Vastanneista 42 prosenttia katsoo, että väite ”Palkkatyötä ei ollut saatavilla ja yrittäjyys tarjosi mahdollisuuden työllistyä” pitää joko täysin tai jokseenkin paikkansa (Kuvio 4.2). Joukko sisältää ne 24 prosenttia, joiden mielestä väite pitää *täysin* paikkansa. Tämä osuus on vastaavaa tasoa kuin edellä esitetyn pistemääräkysymyksen tulokset. *Jokseenkin* samaa mieltä vaihtoehdon valinneiden kohdalla palkkatyön puute lienee ollut yksi yrittäjyyteen työntävä tekijä muiden tekijöiden joukossa.

Naisilla palkkatyön puute oli yrittäjäksi ryhtymisen taustalla useammin (47 %) kuin miehillä (39 %). Kulttuuri- ja käsityöammateissa tämä oli syynä yli puolella, siis selvästi muita ammattiryhmiä useammin (Kuvio 4.2). Tietotyön erityisasiantuntijat edustavat toista ääripäätä, sillä heistä vain vajaa kolmannes (30 %) kokee palkkatyön puutteen syyksi yrittäjäksi ryhtymiseen. Muut ammattiryhmät sijoituvat näiden kahden ryhmän välille. Ammattiryhmien järjestys ei muutu, vaikka tarkasteltaisiin vain niitä, joiden mielestä väite pitää *täysin* paikkansa.

Palkkatyön puute näyttää olleen työntävä tekijä yrittäjyyteen koulutustasosta riippumatta. Vain perusasteen suorittaneissa on tosin eniten (47 %) heitä, joilla väite palkkatyön puutteesta pitää paikkansa, mutta keskiasteen tutkinnon suorittaneiden (40 %) ja korkeasti koulutettujen (41 %) välillä ei ole eroa.

Kuvio 4.2

”Palkkatyötä ei ollut tarjolla ja yrittäjyys tarjosi mahdollisuuden työllistyä”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

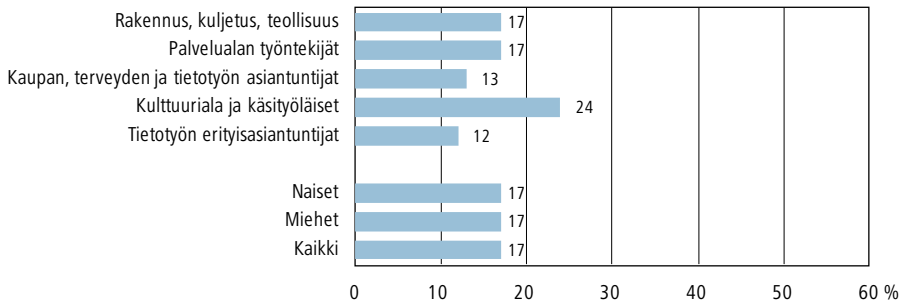

Pakkoyrittäjät?

Lopuksi vastentahtoista yrittäjyyttä haluttiin tutkia vielä kokemuksellisenä asiana. Julkisessa keskustelussa esiintyy tiuhaan käsite ”pakkoyrittäjä”. Tätä tutkimusta varten laadullisin menetelmin haastatellut itsensäyöllistäjät suhtautuivat käsitteeseen pääasiassa melko ristiriitaisin tuntein. Sanaa yleensä vierastettiin ja

Kuvio 4.3

”Sana pakkoyrittäjä kuvaa tilannettani”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensä työllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensä työllistäjät 2013*

pidettiin liian kielteisenä käsitteenä. Haastateltavat pohtivat, mikä on pakkoa ja missä määrin sana yhdistyy työhön pakottamiseen – siitähän vastentahtoisessa yrittäjyydessä ei kuitenkaan ole kyse.

Käsitteen julkisuudessa saaman huomion vuoksi sitä kuitenkin haluttiin testata myös varsinaisessa survey-tutkimuksessa. Vastajille esitettiin väite ”Sana pakkoyrittäjä kuvaa tilannettani”.

Vastanneista 17 prosenttia tunnistaa itsensä joko täysin (7 %) tai jossain määrin (10 %) pakkoyrittäjäksi eikä sukupuolten välillä ole tältä osin eroa. Ammattiryhmä sen sijaan erottelee vastauksia. Kun kulttuurialan ammattilaisista 24 prosenttia katsoo väitteen pitävän joko täysin tai jokseenkin paikkansa, on vastaava osuus tietotyön erityisasiantuntijoissa tästä puolet eli 12 prosenttia. Muut ammattialat sijoittuvat tälle välille. (Kuvio 4.3.)

Jos tarkastellaan ”pitää täysin paikkansa” vastausvaihtoehdon valinnea, osuudet ovat seuraavat: tietotyön erityisasiantuntijat neljä prosenttia, kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset kahdeksan prosenttia, kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat kuusi prosenttia, palvelualan työntekijät sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijät molemmat seitsemän prosenttia.

Ulkoistetut itsensä työllistäjät ja näennäisyrittäjät

Vastentahtoisesta yrittäjyydestä tai pakkoyrittäjyydestä sisäkäsitteitä ovat yrittäjiksi ulkoistetut ja näennäisyrittäjyys. *Yrittäjäksi ulkoistamisella* tarkoitetaan tilanteita, joissa työnantaja ilmoittaa haluavansa ostaa ennen palkkatyönä tehtyä työtä vastedes yrittäjätöyönä. Palkkatyö siis ulkoistetaan yrittäjätöyksi ilman, että työn luonne tai sen tehtävät millään tavoin muuttuvat. Entinen työnantaja – uusi toimeksiantaja – ei kuitenkaan yleensä enää kontrolloi työn tekemisen tapaa tai työaikoja. Työprosessia koskeva valta on siirtynyt ulkoistetulle työntekijälle itselleen.

Näennäisyrittäjyyden käsite sen sijaan kuvaa erityisesti tilanteita, joissa yrittäjällä itsellään ei ole kontrollia työprosessiin, työaikoihin ja työnteon paikkaan. Työnantajan direktio-oikeuteen verrattava kontrolli työprosessiin on tällöin toimeksiantajalla tai asiakkaalla. Kyse voi olla ulkoistetusta työntekijästä, mutta ei välttämättä. Tällaisissa tilanteissa esille nousee työoikeudellisia kysymyksiä. Jos

asiakkaalla tai toimeksiantajalla on työntajan direktio-oikeuteen verrattavissa oleva kontrolli työn tekoon, onko työn ostamisessa yrittäjältä kyse vain keinosta kiertää työntajan velvoitteita eikä aidosta yrittäjyydestä?

Työn ulkoistamista yrittäjätöksi koskeva väite esitettiin niille itsensäyöllistäjille, jotka olivat aikaisemmin työskennelleet samassa ammatissa palkansaajana. Tähän ryhmään kuuluvia on vastanneista reilu puolet (55 %), ja heistä 15 prosenttia katsoo tulleensa ulkoistetuksi yrittäjäksi. Kun osuus suhteutetaan kaikkiin vastanneisiin, ulkoistettujen osuus kaikista itsensäyöllistäjistä on noin kahdeksan prosenttia. (Kuvio 4.4.)

Sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroa, mutta rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijöille tilanne on kaikkein tutuin (11 %). Yrittäjäksi ulkoistaminen ei kuitenkaan kohdistu vain tiettyihin yhteen-kahteen ammattiryhmään, vaan tässä tilanteessa olevia on hyvin monissa eri ammattiteivoissa työskenteleviä.

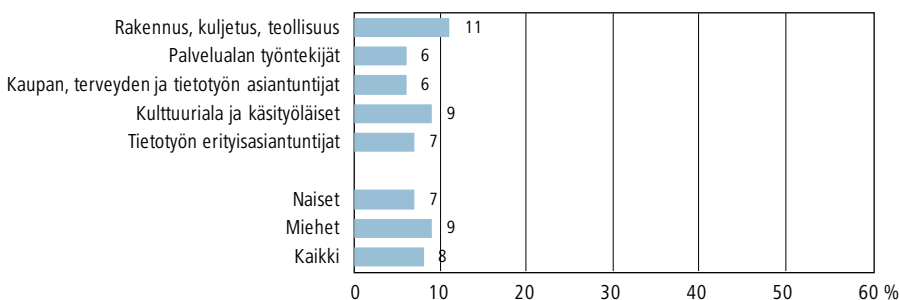
Entinen työnantaja on säilynyt nykyisenä asiakkaana vajaalla neljänneksellä (23 %) heistä, jotka ovat tehneet aiemmin samassa ammatissa palkkatyötä. Niistä vastaajista, jotka kertoivat työnantajan ulkoistaneen heidän palkkatyönsä, 46 prosentilla entinen työnantaja oli myös nykyinen toimeksiantaja. Kun osuuden suhteuttaa kaikkiin itsensäyöllistäjiin, nähdään, että neljälle prosentilla entinen työntaja oli ilmoittanut ostavansa työn jatkossa yrittäjätöyönä ja säilynyt myös asiakkaana. Jos kriteeriä hieman muutetaan ja katsotaan monellako yhden asiakkaan itsensäyöllistäjällä tuo nimenomainen asiakas on entinen työnantaja, saadaan osuudeksi vajaa prosentti kaikista itsensäyöllistäjistä. Tuloksista ei käy ilmi, onko entisellä työnantajalla säilynyt näissä tapauksissa myös direktio-oikeuteen verrattavissa oleva kontrolli itse työprosessiin. Tällä tiedolla tuskin olisi ollut lisäarvoa osuuksien jäädessä jo näillä kriteereillä pieneksi.

Näennäisyrittäjyyttä tarkasteltiin vielä kokemuksellisenä asiana esittämällä väite *"Sana näennäisyrittäjä kuvaa tilannettani"*. Kyse on siis vastaajan omasta kokemuksesta omasta tilanteestaan, eikä kysymyksen asetelussa ole esitetty mitään määritelmää siitä, mitä näennäisyrittäjyydellä tarkoitetaan.

Lähes joka kymmenes (9 %) vastaaja mieltää itsensä näennäisyrittäjäksi, naiset (10 %) ja miehet (8 %) jotakuinkin yhtä usein. Vähiten näennäisyrittäjiksi itseään mieltäviä oli tietotyön erityisasiantuntijoissa (6 %), joskaan erot useimpiin muihin ammattiryhmiin eivät olleet suuria: rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan

Kuvio 4.4

"Työnantaja ilmoitti ostavansa jatkossa palkkatyön yrittäjätöyönä." Pitää täysin tai joksinkin paikkansa. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. Osuus kaikista itsensäyöllistäjistä. *Itsensäyöllistäjät 2013*

työntekijäammateissa osuus oli yhdeksän prosenttia, palvelualan työntekijäammateissa seitsemän ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla kahdeksan prosenttia. Vain kulttuurialalla ja käsityöammateissa työskentelevillä osuus nousi selvästi korkeammaksi (14 %).

Se, miten vastaajat ymmärtävät käsitteen näennäisyrittäjä, voi kuitenkin olla jotain muuta, kuin mitä tutkijat sillä tarkoittavat. Aineiston tarkastelussa huomattiin, että näennäisyrittäjäksi itsensä kokeminen korreloi muun muassa sen kanssa, että henkilö katsoo itsensä työllistyänsä olevan itselleen vain väliaikaisratkaisu. Siten tämän kysymyksen kautta ei voida tehdä päätelmää, että kaikkien itsensä näennäisyrittäjiksi mieltävien työoikeudellinen tilanne olisi välttämättä epäselvä. Näennäisyrittäjyyttä – siinä mielessä kuin käsitettä tutkimustarkoituksessa käytetään – on ylipäänsä vaikea tutkia survey-menetelmällä. Tämä seikka on tullut myös muiden tutkimusvalmistelujen yhteydessä esille (Eurostat Task force AHM 2017, Pärnänen & Sutela 2014).

Itsensä työllistäjäksi omasta halusta

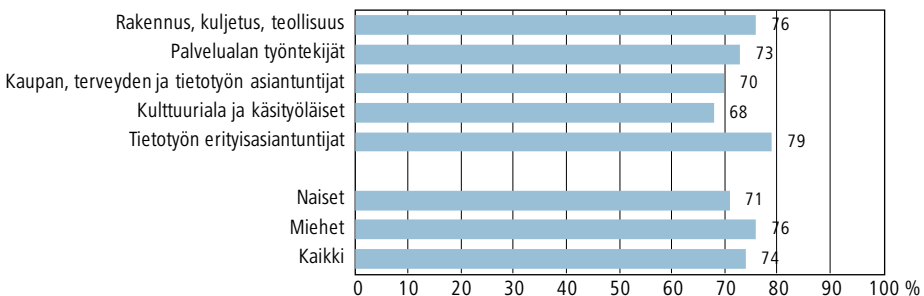
Edellä esitettyjen lukujen valossa voi jo päätellä, että valtaosalle suomalaisia itsensä työllistäjiä yrittäjyys tai yrittäjämäinen työskentely on haluttu tapa hankkia toimeentulo. Kuvioissa 4.5–4.8 esitettyjen väitteiden vastausjakaumat tukevat tätä tulosta.

Valtaosa vastaajista (74 %) katsoo väitteen *”Olin ajatellut yrittäjäksi ryhtymistä ja eteen tuli sopiva tilaisuus”* pitävän täysin tai jokseenkin paikkansa. ”Pitää täysin paikkansa” -vastausvaihtoehdon valinneita on yhteensä 39 prosenttia. Erityisesti tietotyön erityisasiantuntijat (kuvio 4.5) ovat päätyneet itsensä työllistäjiksi tätä kautta. Väitteen paikkansapitävyys on varsin yleistä myös muilla aloilla, joskin huomio kiinnittyy muuta matalampaan osuuteen kulttuuri- ja käsityöalan ammattilaisilla (68 %). Tulos vastaa hyvin tutkimuksen laadullisten haastattelujen antia.

Noin puolet tutkimukseen vastanneista kokee, että yrittäjäksi ryhtyminen oli heille sattumien summaa (kuvio 4.6). Kaikkein yleisintä tämä on kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla (62 %) ja vastaavasti tavallista harvinaisempaa tietotyön erityisasiantuntijoilla (47 %).

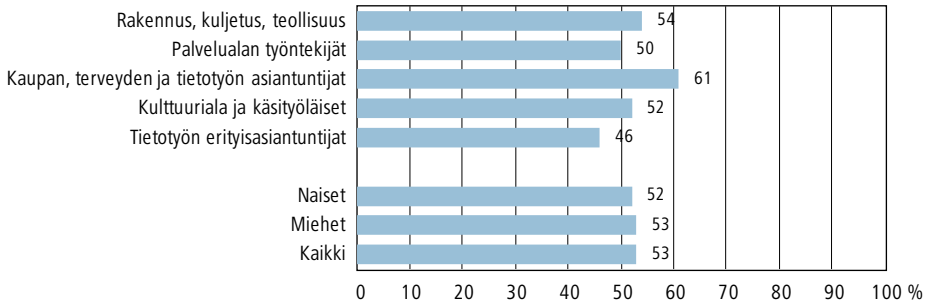
Kuvio 4.5

”Olin ajatellut yrittäjäksi ryhtymistä ja eteen tuli sopiva tilaisuus”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensä työllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensä työllistäjät 2013*

Kuvio 4.6

”Yrittäjäksi ryhtyminen oli sattumien summa”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

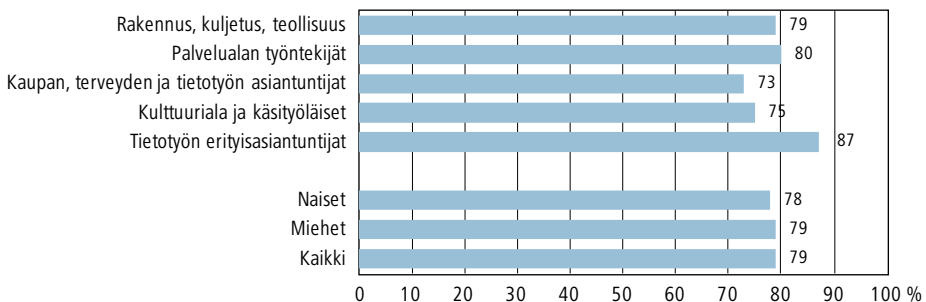

Lähes 80 prosentin mielestä ”Yrittäjäksi ryhtyminen oli kohdallani suunniteltua ja harkittua” -väite pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Vastausvaihtoehdon *täysin* valinneitakin on 45 prosenttia. Kaikissa ammattiryhmissä yli 70 prosenttia katsoo yrittäjäksi ryhtymisen olleen heidän kohdallaan suunniteltua. (Kuvio 4.7)

Tämän väittämän oli tarkoitus mitata sitä, moniko päätyi vapaaehtoisesti, omasta halustaan ja päämäärätietoisesti yrittäjäksi. Tulosta ei tosin voi tulkita niin, että kaikille väitteen kanssa samaa mieltä oleville yrittäjyys olisi ollut ensisijaisesti haluttu tapa työllistyä. Pikemminkin se kertoo siitä, että yrittäjäksi ryhtymistä puntaroitiin ja valmisteltiin – myös silloinkin, kun perimmäinen syy yrittäjäksi ryhtymiseen löytyi muualta kuin omasta halusta. Esimerkiksi palkkatyön puutteen takia yrittäjäksi ryhtyneistä (pitää täysin tai jokseenkin paikkansa) reilu kolmasosa sanoo, että myös väite yrittäjäksi ryhtymisen suunnitelmallisuudesta ja tarkasta harkinnasta pitää paikkansa. Samaan tapaan niistä, joille yrittäjäksi ryhtyminen oli sattumien summa, yli puolet vastaa toisaalta, että yrittäjäksi ryhtyminen oli suunniteltua. Vaikka väite ei selväsanaisesti mittaa halukkuutta yrittäjyyteen, selkeä tulos kuitenkin on, että varsin harva on lähtenyt itsensätyöllistäjäksi ilman harkintaa ja suunnitelmallisuutta.

Kuvio 4.7

”Yrittäjäksi ryhtyminen oli kohdallani suunniteltua ja harkittua”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvioiden 4.6–4.7 antaman tiedon perusteella voidaan summata, että tietotyön erityisasiantuntijat ovat systemaattisimmin ryhtyneet itsensätyöllistäjiksi siitäkkin huolimatta, että myös heidän kohdallaan sattumalla on ollut merkitystä. Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoissa sen sijaan on eniten niitä, joille itsensätyöllistäjäksi päätyminen vaikuttaa ainakin osittain ajautumiselta ja sattuman vaikutus on ollut suuri.

Itsensätyöllistäminen alan käytäntönä

Aina yrittäjäksi ryhtymistä ei voi kategorisoida siihen, että yrittäjäksi hakeuduttiin tai että siihen ajaututtiin pakosta. On myös aloja, joissa yrittäjänä työskentely on yleinen ja totuttu tapa työllistyä. Valinta yrittäjäksi ryhtymisestä tulee ikään kuin sivutuotteena jo ammatinvalinnan ohessa.

"Kaikki on freelancereita, jotka tätä tekee. Jos joku haluaisi maksaa kuukausipalkkaa, niin mikäs siinä, mutta kun se ei ole mahdollista." (Nainen, 54 v., freelancer)

Kolmasosa vastaajista, naiset useammin (38 %) kuin miehet (30 %), on sitä mieltä, että heidän alallaan ei voi toimia kuin yrittäjänä (kuviot 4.8 ja 4.9). Yleisintä se on kulttuuri- ja käsityöalan ammattilaisille, vaikka näin kokevia löytyy kaikista ammattiryhmistä. Näyttelijöiden, muusikoiden ja toimittajien ohella muun muassa monet kampaajat ja kosmetologit, rakennusalan työntekijät sekä kuljetusalan työntekijät katsovat, että palkkatyö ei ole alalla mahdollista.

Tämä on sinänsä mielenkiintoista, sillä esimerkiksi rakennus- ja kuljetusalalla työskennellään myös runsaasti palkansaajina. Kyse on siis ennen kaikkea vastaajien omasta kokemuksesta – siitä, että he eivät ole onnistuneet löytämään alaltaan palkkatyötä. Esimerkiksi juuri rakennusalaa koskien onkin havaittavissa palkansaajien osuuden vähentymistä ja vastaavasti itsensätyöllistäjien osuuden kasvua (Pärnänen 2014). Se, ovatko tietyt toimialat muuttumassa yrittäjäpainotteiseksi, on tärkeä kysymys. Jos näin on, olisi syytä tutkia niin syitä kehityksen taustalla kuin sen seurauksia. Tässä yhteydessä tulee kuitenkin myös muistaa, että työmarkkinat ovat aina paikallisia. Niinpä palkansaajatyötä omalla alalla voisi olla saatavilla toisaalla, vaikkei näin olisi nykyisellä asuinpaikkakunnalla.

Esitutkimuksessa haastateltu, ennen yrittäjyyttään palkansaajana toiminut kampaaja oli sitä mieltä, että palkansaajana hän pääsisi paljon helpommalla. Palkansaajaksi palaaminen merkitsisi kuitenkin *"ikään kuin takapakkia"*, johon *"oma ylpeys ei anna myöten"*. Kysymykseen siitä, olisiko palkansaajaksi ryhtymisen ylipäättään mahdollista, hän vastaa:

"No nykypäivänä ei, sillä miltei kaikki ovat tällä alalla tätä yrittäjää." (Nainen, 50 v., yksinyrittäjä)

Tähän yhteyteen on syytä lisätä, että apurahansaajista 91 prosenttia sanoo, että apurahan saaminen oli ainoa keino keskittyä taiteen tai tieteen tekemiseen.

”Vahinkoyrittäjät”

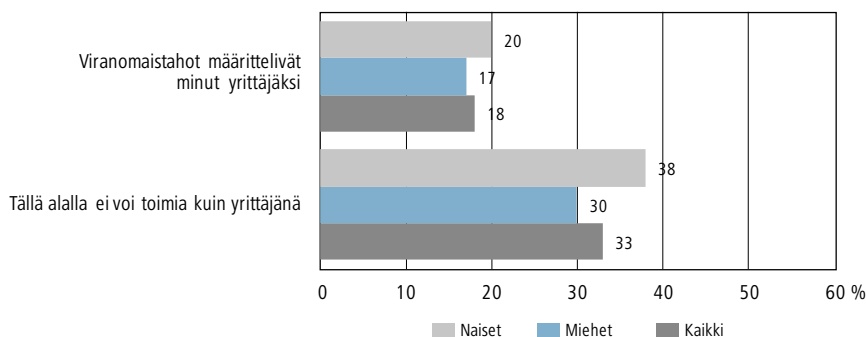
Yrittäjästatuksen voi saada myös tahtomattaan. Yrittäjäyys voi tulla työntekijälle itselleen yllätyksenä tilanteessa, jossa hän hakee työttömyyskorvauksia tai hoitaa eläkemaksujaan. Henkilö itse ei välttämättä miellä itseään yrittäjäksi, mutta viranomaistennäkökulmasta hänet määritellään sellaiseksi. Tällaiseksi ”vahinkoyrittäjäksi” tunnistaa itsensä 18 prosenttia vastanneista. Tämä osuus katsoo väitteen ”*Viranomaistahot määrittivät minut yrittäjäksi*” pitävän täysin tai jokseenkin paikkansa.

Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivissa on enemmän väitteen kanssa samaa mieltä olevia kuin muissa ryhmissä. (Kuviot 4.8 ja 4.9). Alalla toimitaan todennäköisesti muita useammin keikkaluonteisesti ja saadaan palkkioita sekä yrittäjätuloina että palkkana, jolloin raja palkansaajan ja yrittäjän välillä on työntekijälle itselleenkin epäselvä. Viranomaisnäkökulmasta työntekijä on kuitenkin

Kuvio 4.8

”Viranomaistahot määrittivät minut yrittäjäksi” ja ”Tällä alalla ei voi toimia kuin yrittäjänä”.

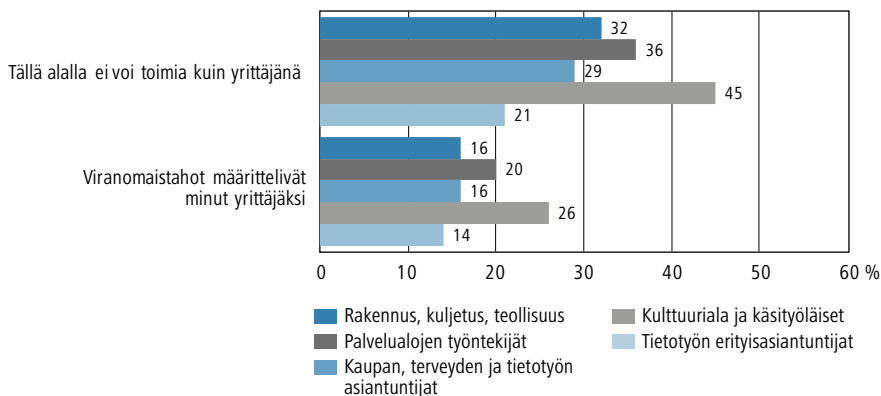
Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensäyöllistäjät sukupuolen mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

Kuvio 4.9

”Viranomaistahot määrittivät minut yrittäjäksi” ja ”Tällä alalla ei voi toimia kuin yrittäjänä”.

Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

määriteltävä joko yrittäjäksi tai palkansaajaksi tietyin kriteerein, ja tämä määritelmä voi tulla yllätyksenä työntekijälle. Jos työntekijä itsekään ei tiedä olevansa yrittäjä, tulos kuvanee, kuinka epäselvää tietyissä tilanteissa rajanveto palkansaajan ja yrittäjätöyön välillä voi olla.

Kolme polkua itsensätyöllistäjäksi

Edellä esitetyt tulokset voivat tuntua osin ristiriitaisilta ja hämmentäviltä, sillä niiden valossa itsensätyöllistäjäksi ryhtyminen voi olla samanaikaisesti sekä harkittua että sattumanvaraista. Tämä ilmiö tuli kuitenkin esiin jo esitutkimuksen laadullisissa haastatteluisa. Haastateltavat kuvailivat polkujaan itsensätyöllistäjäksi moninaisiksi, ja kyse tosiaan saattoi olla samanaikaisesti sekä olosuhteiden pakosta että harkitusta ratkaisusta – tai samanaikaisesta valmiudesta yrittäjyyteen ja sattumasta.

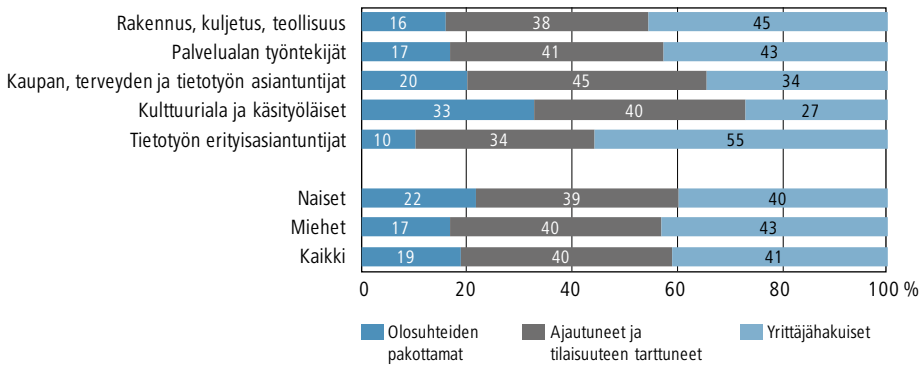
Kokonaiskuvan hahmottamiseksi aineiston analyysissä turvaututtiin monimuuttujamenetelmiin. Eri osaulottuvuuksien suhteita toisiinsa tutkittiin faktorianalyysin avulla. Analyysissa aineistosta erottui kolme itsenäistä ulottuvuutta, jotka liittyvät yrittäjäksi ryhtymiseen. Ensimmäinen on *halu toimia yrittäjänä*: tähän komponenttiin latautuivat halu toimia mieluummin yrittäjänä kuin palkansaajana sekä korkeat pistemäärät 0–10 asteikolla kysymyksessä, jossa pyydettiin takautuvasti arvioimaan omaa halukkuutta ryhtyä yrittäjäksi. Komponenttiin latautui myös se, etteivät sanat pakkoyrittäjyys ja näennäisyrittäjyys kuvanneet vastaajan tilannetta. Toinen komponentti on *sattumanvaraisuus*: tähän komponenttiin latautuivat sellaiset tekijät kuin se, että yrittäjäksi ryhtyminen ei ollut suunniteltua ja harkittua, ja että vastaaja totesi kyseessä olleen pikemminkin sattumien summa. Lisäksi komponenttiin latautui se, että vastaajan osalta ei pitänyt paikkaansa väite siitä, että hän oli jo ajatellut yrittäjäksi ryhtymistä kun eteen tarjoutui sopiva tilaisuus. Kolmas ulottuvuus muodostuu *olosuhteiden vaikutuksesta*: huonoista mahdollisuuksista löytää työtä palkansaajana, yrittäjyydestä alalla työllistymisen ehtona, yrittäjäksi ryhtymisestä vaihtoehtona palkkatyön puutteelle sekä työnantajan ulkoistamistoimista.

Kolmen komponentin piirtyminen selvänä esiin analyysissa on mielenkiintoista siitä näkökulmasta, että tutkimuskirjallisuudessa yrittäjyyden taustoja on tyypillisesti kuvattu hyvin dikotomisesti ”yrittäjä omasta halustaan” versus ”vasentahtoisesti/pakosta yrittäjäksi lähteneet” (esim. Muehlberger 2007, Roman ym. 2011, Binder & Coad 2013, Heinonen ym. 2006). Näiden lisäksi Itsensätyöllistäjät 2013 -aineistosta nousi kuitenkin selkeästi esiin myös kolmas tekijä: sattuman vaikutus. Tämä ulottuvuus hahmottui esiin faktorianalyysin avulla kvantitatiivisesta aineistosta, mutta se oli havaittavissa jo laadullisissa haastatteluisa, kun haastatellut itsensätyöllistäjät kertoivat polustaan yrittäjäksi.

Faktorianalyysin komponentteihin latautuneista muuttujista muodostettiin summamuuttujaa, joiden perusteella voidaan hahmottaa tiivistetympää kuvaa itsensätyöllistäjänä toimimisen taustoista. Tämän analyysin pohjalta voidaan esittää, että noin kaksi viidestä (41 %) itsensätyöllistäjästä on päätenyt yrittäjyyteen aidon valinnan ja yrittäjähakuisuuden kautta. Heille yrittäjyydessä kyse on ennen kaikkea toivotusta työnteon tavasta, suunnitelmallisuudesta ja päämäärätietoisuudesta. Tähän ryhmään kuuluvat ovat selvästi *yrittäjähakuisia*. (Kuvio 4.10.)

Kuvio 4.10

Kolme polku yrittäjyyteen. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. Faktori- ja summamuuttuja-analyysi. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Vastaavasti vajaalle viidennekselle (19 %) itsensätyöllistäjistä kyse on ennen kaikkea *olosuhteiden luomasta pakosta*. Itsensätyöllistäjänä toiminen ei kytkeydy niinkään yrittäjähakuisuuteen tai päämäärätietoiseen suunnitelmaan vaan pikemminkin siihen, että palkkatyön puutteessa toimeentulo on haettava muuta kautta. Niin ikään ulkoistaminen ja yrittäjyys alan käytäntönä ovat tämän ryhmän osalta olosuhdetekijöitä, jotka toteutuvat joidenkin ryhmään kuuluvien kohdalla. Tähän ryhmään kuuluvien voidaan mieltään olevan vastentahtoisia yrittäjiä. Analyysissä käytetään kuitenkin jatkossa *olosuhteiden pakko* -ilmaisua vastentahtoisuuden rinnalla. Vastentahtoisuus on varsin jyrkkä ilmaisu, sillä itsensätyöllistäjät eivät tee työtään ”vastentahtoisesti” (luku 6). Tuleekin harkita kuvaako *olosuhteiden pakko* lopulta paremmin ryhmän polkua yrittäjyyteen.

Lopuille kahdelle viidennekselle (40 %) kyse on jotain tältä väliltä, pikemminkin monien tekijöiden summa kuin päämäärätietoinen yrittäjähakuisuus tai olosuhteiden pakko. Sattumalla on varsin suuri rooli heidän yrittäjäpolullaan. Toisaalta on nähtävissä, että ryhmässä painottuu voimakkaammin oma halu kuin työskentelytavan vastentahtoisuus. Osalle kyse on *ajautumisesta*, osan kohdalla *tilaisuuteen tarttumisesta*. Jälkimmäinen saa ryhmässä suuremman painoarvon.

Kuvio 4.10 esittää karkeistettua jakaumaa sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. Miehillä itsensätyöllistäjyydessä on kyse omasta yrittäjähakuisuudesta hieman useammin kuin naisilla, joilla taas painottuu hieman useammin olosuhteiden pakko. Ammattiryhmittäiset erot ovat huomattavat suuret. Joka kolmas kulttuuri- ja käsityöammateissa toimivista itsensätyöllistäjistä on tämän karkeistuksen mukaan olosuhteiden pakosta yrittäjyyteen päätenyt, kun tietotyön erityisasiantuntijoista tällainen tausta on vain joka kymmenennellä. Tietotyön erityisasiantuntijoista vastaavasti useampi kuin puolet kuuluu yrittäjähakuisen ryhmään, mikä on selvästi enemmän kuin missään muussa ryhmässä.

Selviä eroja on havaittavissa myös ammattiaseman mukaan. Freelancereista lähes puolet (45 %) on tämän ryhmittelyn mukaan olosuhteiden pakosta itsensätyöllistäjiä ja ainoastaan 14 prosenttia toimii yrittäjämäisesti selkeästi omasta halustaan. Yksinyrittäjien ja ammatinharjoittajien joukossa yrittäjyys on ol-

lut ei-toivottu valinta alle 20 prosentille, kun yli 40 prosenttia toimii yrittäjinä omasta halustaan. Apurahansaajat jouduttiin jättämään analyysin ulkopuolelle.

Mielenkiintoista on se, että olosuhteiden pakottamien itsensätyöllistäjien osuus ei vaihtele koulutusryhmissä. Koulutustasosta riippumatta heidän osuutensa on noin viidennes. Ero näkyy kuitenkin siinä, että perusasteen koulutuksen suorittaneista ainoastaan reilu kolmannes (35 %) on selkeän yrittäjähakuisia, kun keski- ja korkea-asteen suorittaneista tähän ryhmään kuuluu reilu 40 prosenttia vastaajista.

Tässä luvussa on pohdittu sitä, kuinka suuri osa itsensätyöllistäjistä on niin sanottuja vastentahtoisia itsensätyöllistäjiä ja moniko toimii yrittäjämäisesti omasta toivomuksestaan. Eri mittaamistavat tuottavat samansuuntaisen tuloksen: noin 20 prosenttia itsensätyöllistäjistä on ryhtynyt työskentelemään yrittäjinä tai yrittäjämäisesti – toiset enemmän toiset vähemmän – vastentahtoisesti, olosuhteiden pakosta. Osuus on samaa suuruusluokkaa, kun ajatellaan kuinka moni *tällä hetkellä* työskentelisi mieluiten palkansaajana. Suhteutettuna koko itsensätyöllistäjien ryhmään voidaan arvioida, että Suomessa on noin 30 000 vastentahtoista itsensätyöllistäjää. Suurimmalle osalle – noin 80 prosentille – itsensätyöllistäjyydessä kyse on kuitenkin enemmän tai vähemmän toivotusta tavasta työskennellä.

5 Yrittäjänä toimiminen

Edellä on jo käynyt ilmi, että itsensäyöllistäjät ovat hyvin heterogeeninen joukko: he ovat päätyneet itsensäyöllistäjiksi eri reittejä, he työskentelevät hyvin erilaisissa ammateissa ja omaavat erilaisia koulutustaustoja. On oletettavaa, että myös itsensäyöllistäjien asiakasrakenne, työtilanne ja mahdollisuus vaikuttaa työnsä hinnoitteluun eroavat toisistaan. Tässä luvussa paneudutaan yrittäjänä toimimiseen liittyviin seikkoihin kuten töiden riittävyteen, neuvottelultaan, yrittäjätaitoihin ja kasvuhalukkuuteen. Aluksi tarkastellaan itsensäyöllistäjien osakekumppanien ja asiakkaiden määrää.

Yhtiökumppanit

Vastaaja katsottiin kuuluvaksi Itsensäyöllistäjät 2013 -tutkimuksen otokseen, mikäli hän oli yrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer tai apurahansaaja, jolla ei ollut palkattua työvoimaa. Vaikka itsensäyöllistäjällä ei olisi palkattua työvoimaa, hänellä voi kuitenkin olla yhtiö- tai osakekumppaneita. Työtä tehdään tuoloin yhdessä, mutta ilman työnantaja-palkansaaja-suhdetta.

Yhteensä joka viidennellä (20 %) vastaajista on yhtiö- tai osakekumppaneita; erityisen yleistä tämä on tietotyön erityisasiantuntijoille (38 %). Yhtiö- tai osakekumppanit ovat myös selvästi yleisempiä miehille (24 %) kuin naisille (14 %).

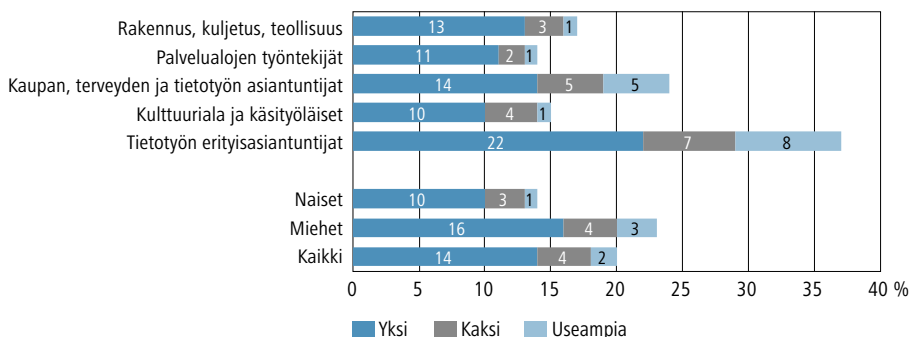
Yhtiökumppaneita on yleisimmin vain yksi, mutta erityisesti tietotyön erityisasiantuntijoilla ja muilla asiantuntijoilla niitä saattaa olla useampiakin.

Viitisen prosenttia kulttuurialan ammattilaisista ja käsityöläisistä työskentelee tai hankkii töitä työosuuskunnan kautta ja kaksi prosenttia käyttää laskutusosuuskunnan palveluja. Muissa luokissa työosuuskuntien tai laskutusosuuskuntien käyttö on vielä harvinaisempaa.

Freelancerin nimike on varsin tulkinnanvarainen, kuten johdannossa jo todettiin. Itsensäyöllistäjät 2013 -aineiston 83 freelanceriksi itsensä nimeävästä

Kuvio 5.1

Yhtiö- tai osakekumppanien lukumäärä. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

vastajaista reilu puolet sanoi toimivansa freelancerina pääasiassa palkansaajan ominaisuudessa, noin joka viides (19 %) toiminimen kautta ja neljännes (25 %) jollain muulla tapaa. Tulos kuvaa hyvin sitä, kuinka juuri freelancereiden työskentelytapa on harmaalla alueella, palkansaajuuden ja yrittäjyyden rajalla.

Itsensätyöllistäjien asiakaskunta

Puolella itsensätyöllistäjistä asiakaskunta muodostuu pääasiassa kuluttajista (51 %) ja puolella muista yrityksistä tai julkisyhteisöistä. Naiset työskentelevät miehiä selvästi useammin siten, että asiakaskunta koostuu kuluttajista (65 % vs. 41 %). Tämä selittyy pitkälle sillä, että kampaajan ja kosmetologin ammatti on itsensätyöllistäjänäisillä hyvin yleinen. Palvelualoilla työskentelevistä peräti 86 prosenttia sanoi asiakaskunnan muodostuvan kuluttajista.

Toista ääripäätä edustavat tietotyön erityisasiantuntijat, joista 72 prosenttia ilmoitti toiset yritykset pääasialliseksi asiakaskunnakseen. Muissa ammattiryhmissä yli puolella asiakaskunta muodostui toisista yrityksistä.

Asiakkaiden määrä

Se, muodostuuko asiakaskunta toisista yrityksistä vai kuluttajista, heijastuu asiakkaiden määrään. Kuluttajille palveluja tai tuotteita myyville itsensätyöllistäjillä asiakkaiden määrä on luonnollisesti suurempi kuin silloin, kun asiakkaina ovat toiset yritykset.

Valtaosa (75 %) itsensätyöllistäjistä työskentelee tai myy tuotteitaan useammalle kuin viidelle asiakkaalle. Vain yhden asiakkaan varassa toimii seitsemän prosenttia vastaajista ja 17 prosentilla asiakkaita on kahdesta viiteen.

Vastajissa on siis varsin vähän sellaisia, joilla on vain yksi asiakas. Vaikka asiakkaita on useampia, voi tilanne olla se, että ratkaisevan iso osuus tuloista tulee yhdeltä suurimmalta asiakkaalta. Tutkimuksessa pyydettiin vastaajia arvioimaan myös prosenttiosuukin, kuinka suuri osuus tuloista tulee isoimmalta asiakkaalta.

Kun nämä kaksi tietoa yhdistetään, saadaan tulokseksi, että vastaajista 20 prosentilla on joko vain yksi asiakas tai yli 75 prosenttia vastaajan tuloista tulee yhdeltä asiakkaalta. (Kuvio 5.2).

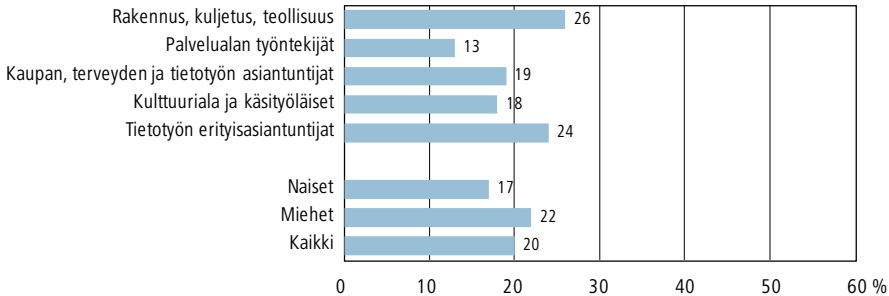
Rakennus- ja kuljetusalan työntekijät (26 %) sekä tietotyön erityisasiantuntijat (24 %) ovat muita useammin tilanteessa, jossa yksi iso asiakas tuo merkittävän osan tuloista.

Usein puhutaan *taloudellisesta riippuvuudesta* silloin, kun itsensätyöllistäjällä on vain yksi työn tilaaja tai yhden asiakkaan osuus saaduista tuloista on merkittävä. Yksi työn tilaaja tarkoittaisi siis riippuvuussuhdetta ja vähäistä neuvotteluvaltaa asiakkaaseen nähden. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, toimiiko työn tilaajien määrä mittarina itsensätyöllistäjän heikosta työmarkkina-asemasta.

Kysymys työn tilaajista mittaa vain tilaajien määrää, mutta se ei vielä kerro sitä, onko tällainen tilanne yrittäjän itsensä kannalta hyvä vai huono. Tämän tutkimuksen laadullisissa haastatteluissa kävi ilmi, että yksi iso asiakas voidaan

Kuvio 5.2

Vain yksi asiakas tai yli 75 % tuloista tulee suurimmalta asiakkaalta. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

kokea paremmaksi vaihtoehdoksi kuin lukuisat asiakassuhteet. Yksi työn tilaaja voi tarkoittaa säännöllisempiä tuloja ja helpommin hallittavia aikatauluja kuin monta pienempää asiakasta.

Yhden ison asiakkaan varassa työtä tekevien itsensätyöllistäjien tilanteet voivat käytännössä olla hyvin erilaiset. Siinä missä yhdelle kyse todellakin on riippuvuussuhteesta, toiselle kyse on vain siitä, että käytännössä ei ole mahdollista tehdä töitä kuin yhdelle asiakkaalle kerrallaan. Talonrakentajan yksi iso asiakas vaihtunee sitä mukaan, kun talo saadaan rakennettua; yksi ainoa työn tilaaja kerrallaan on luonnollinen tilanne alalla. Sitä vastoin esimerkiksi kuljetustyöntekijälle yksi merkittävä asiakas voi olla hyvin pysyvä tilanne. Näissä tapauksissa voidaan kysyä, onko kyseessä riippuvuussuhde yhdestä työn tilaajasta.

Riippuvuussuhteen tutkimisessa olennaista onkin itsensätyöllistäjän kokemus omasta tilanteesta. Tätä tutkittiin väitteen avulla *"Olen taloudellisesti riippuvainen yhden tai kahden ison asiakkaan tai toimeksiantajan tilauksista"*. Kuvioista 5.3 nähdään, että taloudellinen riippuvuus on ainakin jossain määrin faktatilanne reilulle kolmasosalle itsensätyöllistäjistä (36 %). Miehillä tilanne on hieman yleisempi kuin naisilla (38 % vs. 33 %). Jos tarkastellaan vain niitä, jotka katsovat väitteen pitävän *täysin* paikkansa, laskee osuus 17 prosenttiin.

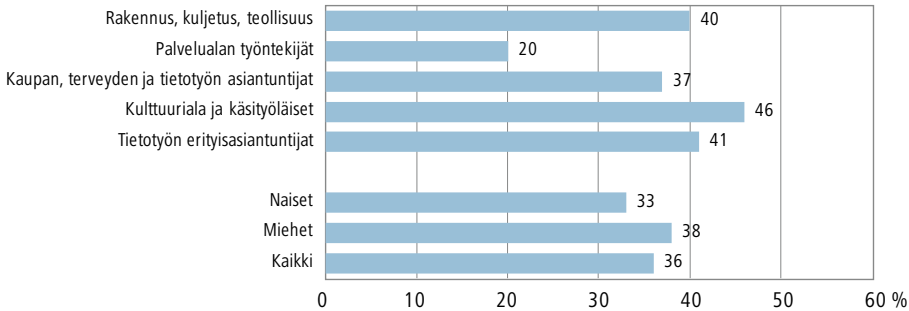
Kulttuurialan ammattilaisille ja käsityöläisille riippuvuus yhdestä asiakkaasta on muita ryhmiä yleisempää (46 %). Tilanne on kuitenkin varsin tuttu myös muissa ammateissa toimiville. Palvelualojen työntekijät ovat tosin tässä suhteessa poikkeus. Kun muissa ammattiryhmissä noin neljä kymmenestä kokee riippuvuutta, on palvelualan työntekijöissä näin kokevia vain viidennes (Kuvio 5.3). Tarkemmassa ammattialatarkastelussa huomataan, että taloudellista riippuvuutta kokevat muuta useammin kuljetusalan ja graafisen alan ammattilaiset sekä toimittajat ja kielitieteilijät.

Mielenkiintoista on, että korkeakoulutetut kokevat taloudellista riippuvuutta (40 %) jonkin verran useammin kuin keskiasteen (34 %) tai perusasteen (35 %) koulutuksen suorittaneet.

Aineiston tarkempi analyysi antaa viitteitä siitä, että taloudellista riippuvuutta kokevilla on jonkin verran vähemmän vaikutusmahdollisuuksia työnsä eri osatekijöihin kuin niillä, jotka eivät koe taloudellista riippuvuutta. Asiaa on syytä tutkia jatkossa enemmän.

Kuvio 5.3

”Olen taloudellisesti riippuvainen yhden tai kahden ison asiakkaan tai toimeksiantajan tilauksista.”
Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

Liikaa vai liian vähän töitä?

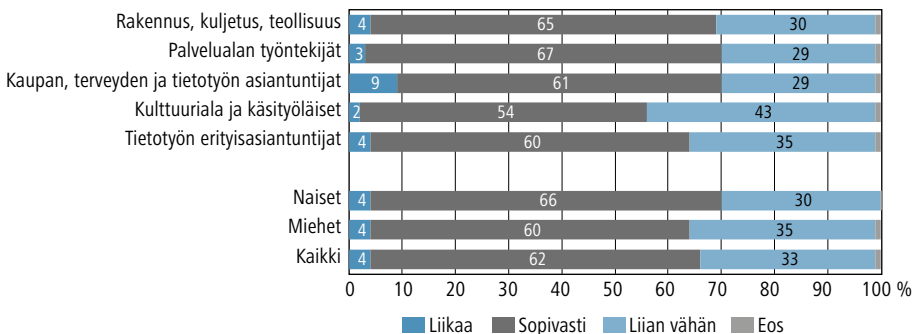
Asiakkaiden määrä tai riippuvuuden tunne muutamasta isosta asiakkaasta eivät kuitenkaan riitä kuvaamaan itsensätyöllistäjien yrittäjänä toimimisen tilaa. Seuraavaksi tarkastellaan asiakkaiden ja töiden riittävyyttä.

Enemmistölle (62 %) asiakkaita on juuri sopivasti ja muutama prosentti katsoo asiakkaita olevan jo liikaakin (kuvio 5.4). Kolmannekselle asiakkaita on liian vähän. Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntija-ammateissa menee tällä mitarilla mitattuna parhaiten: noin kymmenes katsoo asiakkaita olevan liikaa. Sen sijaan kulttuurialan ammattilaisista yli 40 prosenttia ja tietotyön erityisasiantuntijoistakin 35 prosenttia kaipaisi enemmän asiakkaita. Muutoin eri ammattiryhmien asiakastilanne on varsin samanlainen. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneissa on eniten niitä, joilla asiakkaita on liian vähän (37 %).

Töiden riittävyydestä kysyttiin vielä tarkentavalla kysymyksellä: kuinka paljon töitä on ollut viimeisen 12 kuukauden aikana. Vastaajien työtilanne näyttää

Kuvio 5.4

Onko asiakkaita tällä hetkellä liikaa, sopivasti vai liian vähän. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

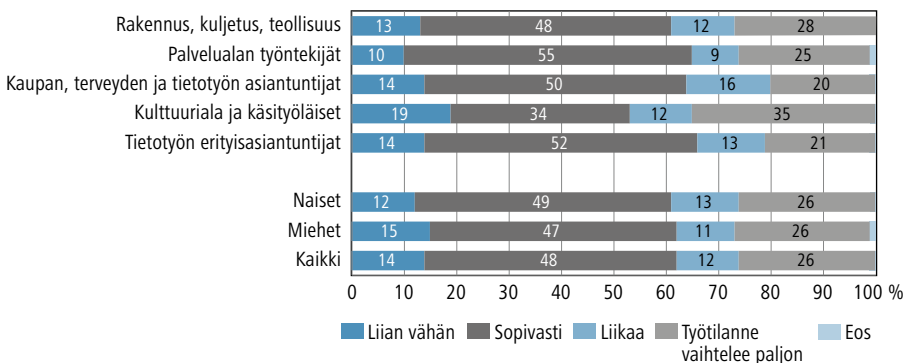

varsin hyvältä, sillä yhteensä kuudella kymmenestä töitä oli ollut joko sopivasti tai liikaa (kuvio 5.5).

Itsensätyöllistäjien työn piirre – töiden ja tulojen epäsäännöllisyys – tulee kuitenkin tämän kysymyksen kohdalla hyvin esille. Peräti noin neljännes (26 %) ei osaa sanoa onko töitä liikaa, sopivasti vai liian vähän, koska työtilanne vaihtelee niin paljon. Töiden epäsäännöllisyys on erityisen yleistä kulttuurialan ammattilaisille ja käsityöläisille (35 %), jos kohta muillakin aloilla vähintään viidenes ilmoittaa töiden vaihtelevan paljon.

Kuvio 5.5

Työtilanne viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Neuvotteluasema

Tutkimuksen laadullisissa haastatteluissa tuli esille itsensätyöllistäjien neuvotteluvaltaan liittyviä seikkoja. Haastateltavat käyttivät työnsä hinnoittelussa joko kiinteää tuntitaksaa tai pyrkivät arvioimaan työhön käytettävää aikaa ja antamaan työstä kokonaisuudessaan kustannusarvion. Haastateltavien hinnoitteluun vaikutti myös oma arvio siitä, kuinka paljon asiakkaat olisivat valmiit maksamaan työstä. Hintaa pyrittiin sovittamaan haarukkaan, jolloin työstä yhtäältä saisi riittävän korvauksen ja toisaalta ei hinnoittelisi itseään ulos markkinoilta. Muutama haastateltavista itsensätyöllistäjistä työskenteli alalla, jossa kilpailu oli hyvin vähäistä. Tällöin haastateltava pystyi lähes yksipuolisesti sanelemaan työnsä hinnan. Tavallisempaa kuitenkin oli, että työn hinnasta käytiin neuvotteluja asiakkaan kanssa.

Neuvotteluvalta oman työn hinnoittelun suhteen vaikuttaa suoraan itsensätyöllistäjän toimeentuloon. Niinpä tutkimuksessa esitettiin myös tähän liittyviä väitteitä.

Viidenneksellä (20 %) vastanneista ei juurikaan ollut neuvotteluvaltaa työn hinnan suhteen, vaan he kokevat olevansa tilanteessa, jossa asiakas määrää työn hinnan yksipuolisesti (kuvio 5.6). Naisille neuvotteluvallan puute oli jonkin verran tavanomaisempaa (23 %) kuin miehille (19 %). Kulttuurialalla työskentelevistä jopa kolmasosa katsoo, että asiakkaalla on määräävä sananvalta työn hinnoittelussa. Muihin ammattiryhmiin verrattuna osuus on tässä ryhmässä selvästi

korkein (kuvio 5.7). Jos tarkastellaan vain niitä, jotka katsovat väitteen pitävän täysin paikkansa, laskee osuus kaikista vastanneista viiteen prosenttiin.

Neuvotteluvallan puuttetakin yleisempää on tilanne, jossa omaa työtään joutuu myymään alhaiseen hintaan varmistaakseen töiden saannin. Näin on toiminut peräti 40 prosenttia vastanneista. Palvelualoilla (47 %) ja erityisesti kulttuurialalla (61 %) työskentelevät ovat laskeneet työn hintaa töitä saadakseen useammin kuin muut ammattiryhmät (kuvio 5.7).

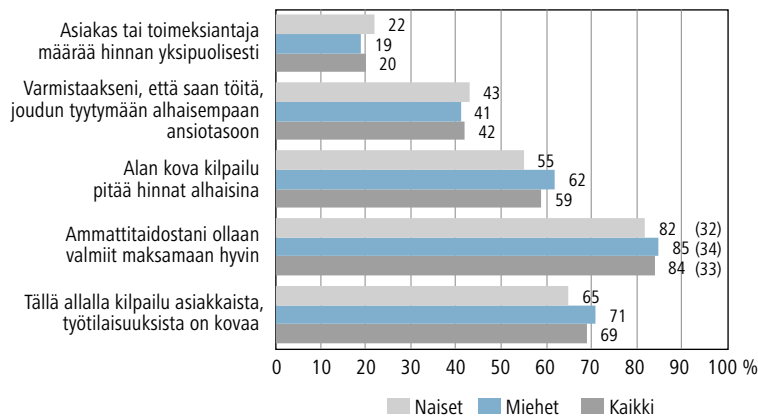
Lähes kuusi kymmenestä (59 %) vastaajasta onkin sitä mieltä, että alan kova kilpailu pitää hinnat alhaisena. Miehet ovat tätä mieltä hieman useammin kuin naiset. Erityisesti rakennus-, kuljetus- ja teollisuuden alan työntekijät pitävät alansa kilpailutilannetta kovana (64 %), joskaan palvelualan työntekijät (62 %) ja kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset (60 %) eivät jää kauas. Ylipäänsä kilpailua omalla alallaan pitää kovana enemmistö vastaajista.

Edellä esitettyjen väitteiden lisäksi vastaajille esitettiin suora kysymys ”*Koeteko, että voitte hinnoitella työnne siten, että saamanne tulot ovat oikeassa suhteessa työn määrään?*”. Itsensätyöllistäjät ovat tämän osalta varsin kahtiajakautunut ryhmä. Reilu puolet (57 %) itsensätyöllistäjistä kokee, että heidän saamansa korvaus on oikeassa suhteessa työn määrään ja vastaavasti reilu neljäkymmentä prosenttia katsoo, että näin ei ole. Miehistä oikeanlaisen korvauksen saa mielestään 61 prosenttia, kun naisista vastaava osuus on kymmenen prosenttiyksikköä pienempi.

Tietotyön erityisasiantuntijat ovat tässä suhteessa kaikkein tyytyväisempiä: heistä 67 prosentti kokee korvauksen olevan oikeassa suhteessa työn määrään. Muissa ammattiryhmissä vastaavat osuudet ovat seuraavat: kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset 43 prosenttia, kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat 60 prosenttia, palvelualan työntekijät 55 prosenttia sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijät 60 prosenttia.

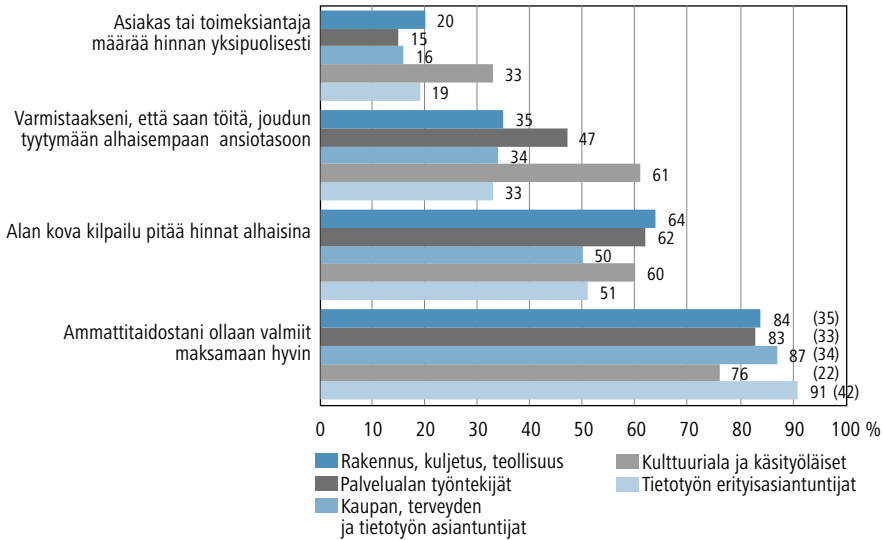
Kuvio 5.6

Työn hinnoittelu. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 5.7

Työn hinnoittelu. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Työn hinnoittelu

Kahdella väitteellä *"Yrittäjyyteen liittyy työtä, jota ei voi laskuttaa asiakkaalta"* ja *"Haluan tehdä työni laadukkaasti, vaikka joudun tekemään osan työstä korvauksetta"* kartoitettiin sitä, kuinka paljon itsensätyöllistäjät tekevät työtä ilman, että siitä voisi laskuttaa asiakasta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi toimittajan kohdalla tekstin hiomista tunteja laskematta aina siihen pisteeseen, että tekijä itse on lopulta tyytyväinen lopputulokseen. Rakennustyöntekijälle se voi tarkoittaa kustannuslaskelmien tekemistä tarjouskilpailua varten.

Noin kahdeksan kymmenestä vastaajasta on molempien väitteiden osalta sitä mieltä, että ne pitävät joko täysin tai jokseenkin paikkansa. Yli puolet katsoo niiden pitävän täysin paikkansa. Palvelualan työntekijäammateissa toimivat sanovat väitteiden pitävän paikkansa harvemmin kuin muut. Tämä on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, että suuri osa heistä tekee asiakaspalvelutyötä kamppaajina, kosmetologeina tai vaikkapa perhepäivähoitajina. Tällöin työ todellakin tehdään asiakkaan läsnä ollessa ja lähes kaikesta työstä myös laskutetaan.

Edellä esitettyihin tuloksiin verrattuna tuntuu hieman yllättävältä, että peräti 84 prosentin mielestä heidän ammattitaidostaan ollaan valmiit maksamaan hyvin. Ammattiryhmien välillä on jonkin verran eroja tässä suhteessa. Osuudet ovat linjassa edellä esitettyjen tulosten kanssa. Ero tiivistyy yhtäältä tietotyön erityisasiantuntijoihin, joista yli yhdeksän kymmenestä kokee, että heidän ammattitaidostaan ollaan valmiit maksamaan, ja toisaalta kulttuurialan ammattilaisiin, joista löytyy vähiten (76 %) näin kokevia (kuvio 5.7). Joka tapauksessa valtaosa – naisista ja miehistä lähes yhtä moni – kokee siis saavansa arvotusta tekemästään työstä siten, että se näkyy myös korvauksessa.

Kuviossa 5.6 ja 5.7 on esitetty suluissa väitettä täysin paikkansa pitävien osuudet. Osuudet laskevat tällöin noin 50 prosenttiyksikköä kaikissa ryhmissä. Edelleen kolmasosa vastaajista on kuitenkin sitä mieltä, että heidän ammattitaidostaan ollaan valmiita maksamaan hyvin.

Voi arvella, että tämä väite liittyy monilla vastaajilla pikemminkin itsekunioitukseen ja omaan ammattitaitoon kuin varsinaisesti työn hinnoitteluun. Vastaajat kokevat, että heillä on vahva ammattitaito, josta heille myös maksetaan.

Asiakastyö ja yrittäjätaidot

Valtaosa (80 %) itsensätyöllistäjistä sanoo, että heillä on vakituinen ja hyvin toimiva asiakasverkosto. Vastausosuudet ovat varsin yhteneviä niin sukupuolen kuin ammattiryhmien mukaan tarkasteltuna. Tiedot on esitetty kuvioissa 5.8 ja 5.9.

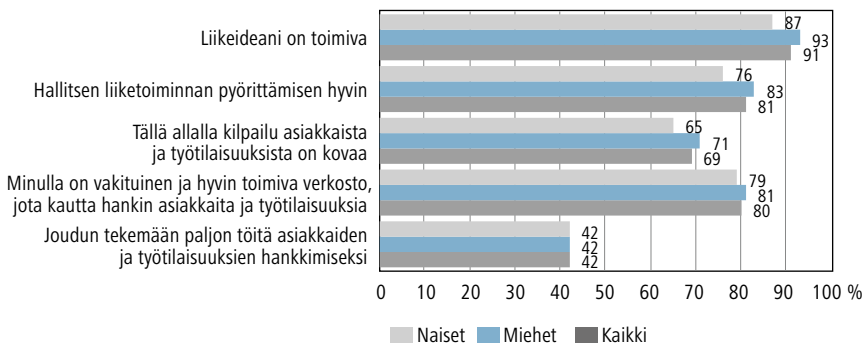
Toisaalta noin neljä kymmenestä (42 %) kertoo joutuvansa tekemään paljon töitä työtilaisuuksien hankkimiseksi. Eniten asiakassuhteiden eteen joutuvat puurtamaan kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset (49 %). Sen sijaan rakennusalalla työtä näyttää löytyvän muita helpommin ilman erityistä panostusta asiakassuhteiden hoitoon. Jos huomioidaan vain ne, joiden mielestä väite pitää täysin paikkansa, tietotyön asiantuntijat (26 %) tekevät jopa kulttuurialan työntekijöitä (20 %) enemmän töitä asiakkaiden hankkimiseksi.

Näiden väitteiden tulokset ovat jossain määrin ristiriitaisia: yhteensä parikymmentä prosenttia vastaajista siis katsoo, että vaikka heillä on hyvin toimiva asiakasverkosto, he joutuvat tekemään paljon töitä asiakkaiden hankkimiseksi. Näyttää siltä, että vaikka yrittäjä olisi hyvin verkostoitunut, töiden hankkiminen tämän verkoston kautta vaatii yhtä kaikki työtä. Näin ollen väitteet eivät osoittaneet toisiaan poissulkeviksi, vaikka esitutkimuksen perusteella ajateltiin näin.

Itsensätyöllistäjät arvioivat omat yrittäjätaitonsa pääsääntöisesti hyväksi. Suurin osa pitää liikeideaansa toimivana (91 %) ja sanoo hallitsevansa liiketoiminnan pyörittämisen hyvin (81 %). Miehet kokevat näin hieman useammin kuin naiset (kuvio 5.8).

Kuvio 5.8

Asiakassuhteet ja yrittäjätaidot. Itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. *Itsensätyöllistäjät 2013*

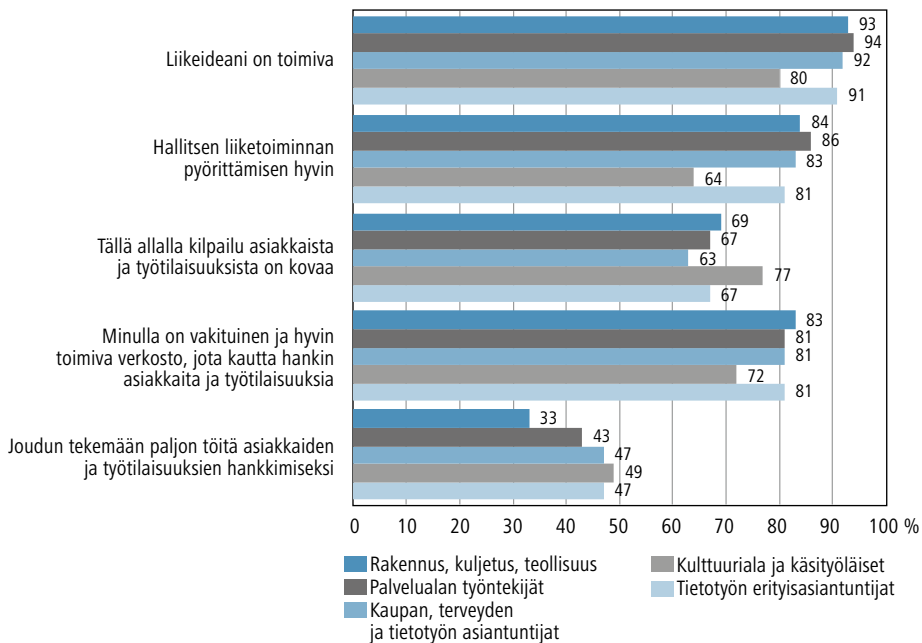
Yrittäjätaitoja mittaavat väitteet tuntuvat olevan hyvin yleisluonteisia eli lähes kaikki katsovat väitteiden pitävän paikkansa. Katsomalla vain niiden osuuksia, jotka katsovat väitteen pitävän täysin paikkansa, voidaan todeta, että liiketoiminnan hallitsemisen osalta vastaajat ovat epävarmempia omista taidoista kuin sen suhteen pitävätkö he liikeideaansa toimivana. Väitteen ”Hallitsen liiketoiminnan pyörittämisen hyvin” katsoo pitävän täysin paikkansa 27 prosenttia, kun kuitenkin edelleen yli puolet vastaajista pitää liikeideaansa toimivana.

Eri ammattiryhmien välillä ei juuri ole eroja yrittäjätaidoissa; vain kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset arvioivat omat liiketoimintataitonsa muita heikommiksi tarkastellaan tuloksia sitten niiden osalta, joiden mielestä väite pitää täysin ja jokseenkin paikkansa (kuvio 5.9) tai vain niiden osalta, joiden mielestä väite pitää täysin paikkansa. Kulttuurialalla työskentelevistä väitteen katsoi pitävän täysin paikkansa vain 16 prosenttia, siinä missä tietotyön erityisasiantuntijoista (33 %) ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista (31 %) heitä löytyy noin kolmasosa.

Kokemus omista hyvistä yrittäjätaidoista heijastuu myös vastaajien haluun jatkaa tällä tavoin työskentelyä. Valtaosa (92 %) vastaajista aikoo jatkaa yrittäjänä toimimista toistaiseksi ja vain pieni osa (13 %) kertoo, että heille yrittäjänä toimiminen on vain väliaikaisratkaisu.

Kuvio 5.9

Asiakassuhteet ja yrittäjätaidot. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. *Itsensäyöllistäjät 2013*

Kohti työnantajuutta

Uusista työpaikoista iso osa syntyy pieniin yrityksiin (Rytkönen 2013). TEM:n vuoden 2011 aineistoon perustuvassa selvityksessä tuli ilmi, että uusien työpaikojen syntyminen painottui hyvin pieniin 1–9 hengen toimipaikkoihin (Koponen–Räisänen 2011). Niinpä katse on käännetty myös itsensätyöllistäjiin: löytyisikö tästä joukosta kasvupotentiaalia ja tulevia työnantajia?

Osa tutkimukseen haastatelluista itsensätyöllistäjistä on jo työnantajia. Kuten luvussa 3 on kuvailtu, tutkimuksen otosta kerättiin varsin pitkä aika työvoimatutkimuksen yhteydessä. Vastaja oli siis saattanut tulla otokseen esimerkiksi toukokuussa ja häntä haastateltiin tutkimukseen vasta elokuussa. Saattoi siis olla, että vastaja oli ollut itsensätyöllistäjä ilman palkattua työvoimaa otoksen poimintahetkellä, mutta haastatteluhetkellä hänellä olikin jo palkattua työvoimaa. Tällaisia henkilöitä otoksessa oli seitsemän prosenttia.

Niiden osalta, jotka jo olivat palkanneet työntekijän, syyt työnantajaksi ryhtymiseen olivat ensisijaisesti se, että töitä on niin paljon (81 %) ja että vastaja tähtää liiketoiminnan kasvattamiseen (55 %). Kolmasosa mainitsee syyksi myös halun siirtää tietotaitoa eteenpäin.

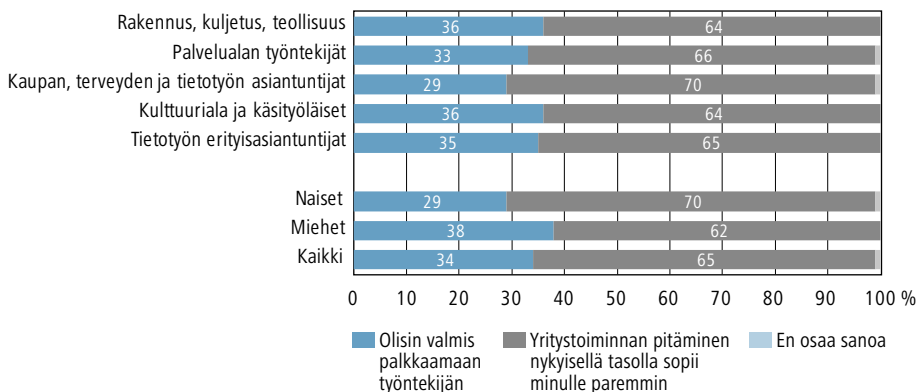
Niiltä, joilla ei edelleenkään ollut palkattua työvoimaa, kysyttiin, olivatko he valmiit palkkaamaan työntekijän. Noin kolmasosa (34 %) olisi valmis palkkaamaan työntekijän, mikäli se olisi taloudellisesti mahdollista. Reilusti yli puolet (65 %) kuitenkin katsoo, että yritystoiminnan pitäminen nykyisellään sopii heille paremmin. Eri ammattiryhmistä löytyi suurin piirtein yhtä paljon mahdollisia työantajia (kuvio 5.10).

Yleisimmät syyt, miksi vastaja on valmis palkkaamaan työntekijän, on halu kasvattaa liiketoimintaa (68%) ja se, että töitä oli niin paljon (65%). Reilu puolet mainitsee syyksi myös halun siirtää tietotaitoa eteenpäin.

Kun lasketaan, kuinka moni kaikista, ei vielä työnantajana toimivista, itsensätyöllistäjistä nimenomaan tähtää liiketoiminnan kasvamiseen, saadaan osuu-

Kuvio 5.10

Halukkuus palkata työntekijä. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

deksi 22 prosenttia. Tässä luvussa ei siis ole mukana niitä, jotka ovat työntekijän jo palkanneet.

Niistä, jotka ovat valmiita palkkaamaan työntekijän tulevaisuudessa, 39 prosentti on suunnitellut tekevänsä sen lähitulevaisuudessa. Tämä on 12 prosenttia kaikista vastaajista. Miehet ovat naisia halukkaampia palkkaamaan työntekijän, samoin rakennusalalla ollaan jonkin verran muita ammattiryhmiä valmiimpia ryhtymään työnantajiksi lähitulevaisuudessa.

Tietynasteisesta kasvuhaluudesta huolimatta enemmistöllä itsensätyöllistäjistä ei siis ole halua ryhtyä työnantajaksi. Ne, joilla ei ole halukkuutta palkata työntekijää, mainitsevat syyksi tähän ennen kaikkea työntekijän liian korkeat sivukulut (74 %) ja sen, että vastaaja kokisi stressaavana huolehtia töiden riittävydestä toiselle (70 %). Reilu puolet (52 %) katsoo, ettei töitä ole riittävästi työntekijän palkkaamiseen ja 38 prosenttia pelkää epäonnistuneen rekrytoinnin seurauksia. Peräti 96 prosenttia niistä, jotka eivät halunneet palkata työntekijää, ilmoittikin, että haluaa ensisijaisesti työllistää itsensä. Tämä on 59 prosenttia kaikista itsensätyöllistäjistä, joilla ei jo ole palkattua työvoimaa.

Tutkimuksen avovastauksissa esille nousi, että yhtäältä työvoimaa haluttaisiin palkata avuksi kiirehuippuihin ja lomien ajaksi. Tämä auttaisi yrittäjän itsensä työssäjaksamista. Toisaalta työvoimaa haluttaisiin palkata, jotta yritys voisi laajentaa toimintaansa. Molemmissa tapauksissa työvoiman kalleus (sivukulut, pelko mahdollisista sairausajan kuluista) ovat esteenä työntekijöiden palkkaamiselle.

"Tilapäisen/vakituisen työntekijän palkkaaminen on järjetöntä suurien sivukulujen ja lakisääteisten velvoitteiden vuoksi. Työtä jakaisi mielellään silloin kun sitä on." (Nainen, 54v., yksinyrittäjä)

"Yrittäjänä töitä on tietyillä aloilla tehtävä, vaikka pää kainalossa, koska mahdollisuutta ensimmäisen työntekijän palkkaamiseen ei ilman tukea välttämättä ole ennen kuin töitä on haalittu niin paljon, että yrittäjä itse on suuressa vaarassa palaa loppuun." (Nainen, 25v., yksinyrittäjä)

"Koska liiketoimeni laajentaminen tarkoittaisi monen työntekijän palkkaamista, olen katsonut parhaaksi elämäntilanteessani tehdä itse palkkatyötä liiketoimintani rinnalla, koska lisätyövoiman ylläpito tulee liian kalliiksi. Sääli siksi, että pystyisin työllistämään useita, jollei se olisi niin tolkuttoman kallista!" (Nainen, 51 v., yksinyrittäjä)

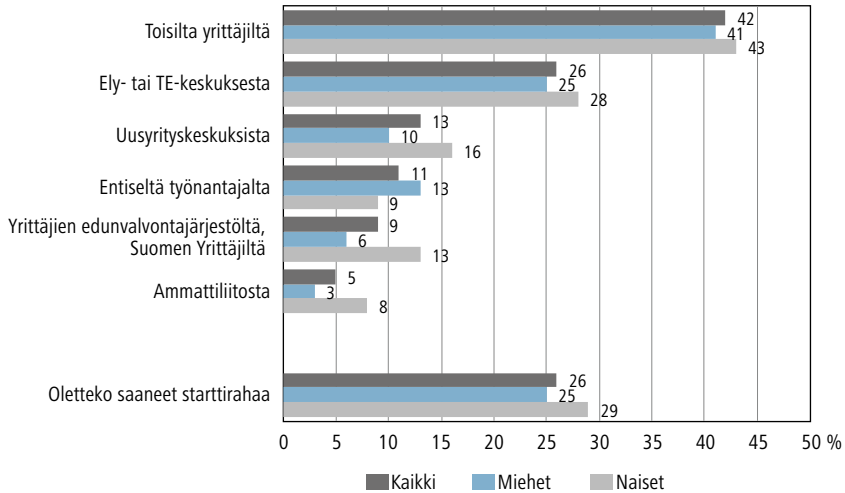
Apua yrittämiseen?

Yrittäjille on Suomessa tarjolla apua yritystoiminnan perustamiseen ja toiminnan pyörittämiseen varsin monelta eri taholta. Selvästi eniten tukea ja neuvoja saatiin tai on saatu toisilta yrittäjiltä (kuvio 5.11). Asiantuntijatahoista eniten apua oli löytynyt ELY- tai TE-keskuksista ja uusyrittäjäkeskuksista. Naiset ovat saaneet apua useammin kuin miehet. Ammattiliitosta apua on saatu harvimminkin, vaikka liittoon kuitenkin kuuluu 24 prosenttia vastanneista.

Starttirahaa oli saanut 26 prosenttia vastanneista. Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat olivat muita useammin saaneet niin starttirahaa, apua ELY- tai TE-keskuksista, uusyrittäjäkeskuksista kuin toisilta yrittäjiltä.

Kuvio 5.11

Avun saaminen toiminnan aloittamiseen tai toimintaan pyörittämiseen. Itsensäyöllistäjät sukupuolen mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

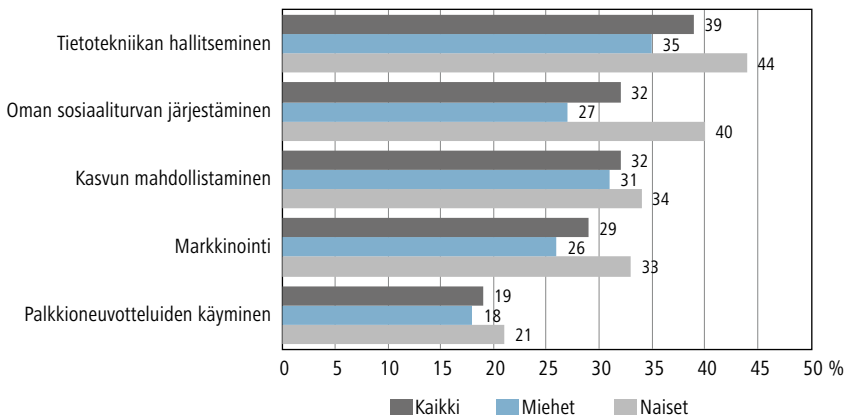

Mihin asioihin itsensäyöllistäjät sitten kaipaavat apua? Listan alkupäähän tulevat tietotekniikan hallitseminen ja oman sosiaaliturvan järjestäminen sekä kasvun mahdollistaminen. Naiset kaipaavat kauttaaltaan miehiä enemmän apua, mutta suurimmillaan ero sukupuolten välillä on sosiaaliturvan järjestämisessä (kuvio 5.12).

Eniten apua kaipaavat kulttuurialan ammattilaiset (kuvio 5.13). Erityisesti oman sosiaaliturvan järjestämisessä, markkinoinnissa ja palkkioneuvotteluiden käymisessä tuki tulisi tarpeeseen.

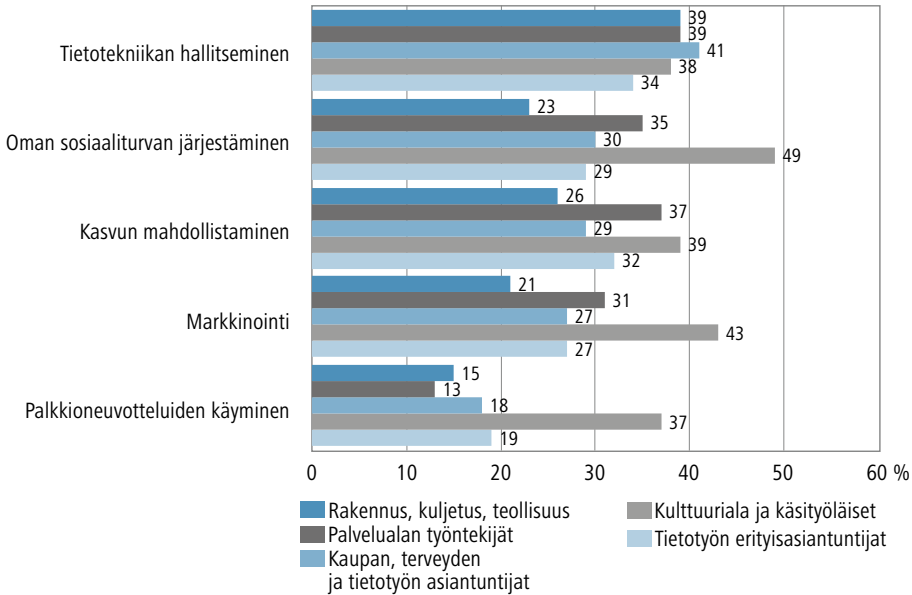
Kuvio 5.12

Eri työn osa-alueita, joissa kaivattiin apua ja neuvoja. Itsensäyöllistäjät sukupuolen mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

Kuvio 5.13

Työn eri osa-alueita, joissa kaivattiin apua ja neuvoja. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kokonaiskuva neuvotteluasemasta

Edellä esitetystä tuloksista voi olla hieman hankala hahmottaa kokonaiskuva itsensätyöllistäjien yrittäjänä toimimisesta. Vastauksissa on tiettyä johdonmukaisuutta esimerkiksi eri ammattiryhmien kesken, mutta toisaalta tulokset myös hieman hämmentävät. Esimerkiksi varsin iso osa vastaajista kokee joutuvansa alentamaan hintoja työtä saadakseen, mutta osa samoista vastaajista katsoo, että heidän ammattitaidostaan ollaan valmiit maksamaan hyvin.

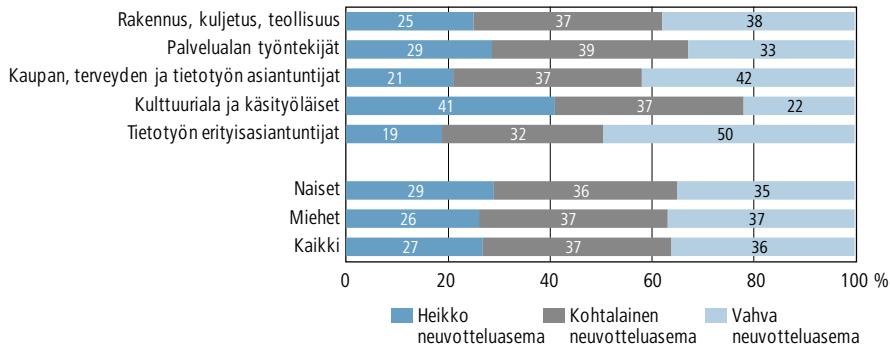
Kokonaiskuvan hahmottamiseksi aineiston analyysissä turvauduttiin monimuuttujamenetelmiin. Eri muuttujien suhteita toisiinsa tutkittiin faktorianalyysin avulla, jolla voitiin selvittää, mitkä muuttujat yhdistyvät toisiinsa ja muodostavat yhdessä tiettyjä yrittäjyyteen liittyviä piirteitä tai osulottuvuuksia. Analyysiin ei sisällytetty apurahansaajia.

Eräs tällä tavoin aineistosta selkeästi omaksi ulottuvuudekseen erottuva yrittäjänä työskentelyn osa-alue oli *neuvotteluvallalta*.

Neuvotteluvallta-komponenttiin – tai pikemminkin neuvotteluvallan puute-komponenttiin – latautuvat seuraavat tekijät: ei saa oikeaa korvausta suhteessa työmäärään, joutuu alentamaan työn hintaa töitä saadakseen, ammattitaidosta ei olla valmiita maksamaan ja kokee, että alan kova kilpailu pitää hinnat alhaisina. Faktorianalyysissa tähän komponenttiin latautuneista muuttujista muodostettiin summamuuttuja, jonka perusteella voidaan hahmottaa tiivistetymppi kuva itsensätyöllistäjien neuvotteluvallasta.

Kuvio 5.14

Neuvotteluasema itsensätyöllistäjillä. Faktori- ja summamuuttuja-analyysi. Itsensätyöllistäjät ilman apurahansaaajia. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Tämän analyysin pohjalta voidaan esittää, että 36 prosentilla itsensätyöllistäjistä on *vahva neuvotteluasema*. He saavat kelpo korvauksen työstään suhteessa työn määrään eivätkä joudu alentamaan työnsä hintaa töitä saadakseen. He katsovat niin ikään, ettei alalla ole kovaa kilpailua, joka alentaisi hintatasoa. Lähes yhtä paljon on niitä, joiden *neuvotteluasema on kohtalainen* (37 %).

Reilulla neljänneksellä (27 %) *neuvotteluasema on heikko*. He ovat joutuneet alentamaan työnsä hintaa töitä saadakseen ja he katsovat, että alan kova kilpailu laskee hintoja. Niin ikään tähän ryhmään kuuluvat eivät koe saavansa oikeantasoista korvausta suhteessa työn määrään. Kuviossa 5.14 on esitetty miten itsensätyöllistäjät jakautuvat näihin ryhmiin sukupuolen ja ammattialan mukaan.

Kuten kuvioista nähdään, tyypillisintä vahva neuvotteluasema on tietotyön erityisasiantuntijoille, vähiten kulttuurialan ammattilaisille ja käsityöläisille. Niin ikään freelancerius yhdistyy muita työn järjestämistapoja useammin heikkoon neuvotteluasemaan. Kun yksinyrittäjistä 28 prosenttia ja ammatinharjoittajista 22 prosenttia kuuluu ryhmään ”heikko neuvotteluasema”, on vastaava osuus freelancereista 39 prosenttia. Freelancereista vain vajaalla viidesosalla (18 %) on vahva neuvotteluasema, mikä on selvästi pienempi osuus verrattuna yksinyrittäjiin (38 %) ja ammatinharjoittajiin (35 %).

Huomionarvoista on, että neuvotteluvaltaa on jotakuinkin yhtä usein naisilla ja miehillä. Niin ikään koulutus ei ole tämän osalta erottelava tekijä; korkeakoulutetuista 37 prosenttia kuuluu ryhmään ”vahva neuvotteluasema”. Osuudet ovat samaa tasoa niin keskiasteen tutkinnon suorittaneiden (35 %) kuin vain perusasteen koulutuksen saaneilla (36 %).

6 Työolot

Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin itsensätyöllistäjien työoloja ja verrataan niitä soveltuvien osin palkansaajien työolosuhteisiin. Osa Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen kysymyksistä on esitetty täysin samanlaisina palkansaajille vuoden 2013 työolotutkimuksessa, joten vertailu on mahdollista.

Työajat

Aluksi tarkastellaan itsensätyöllistäjien työaikoja. Juuri pitkät työajat nousevat yleensä ensimmäisenä esiin, kun puhutaan yrittäjien työoloista. Työaikalaki ei sääntele yrittäjien työaikaa tai sen enimmäispituutta samalla tapaa kuten palkansaajien työ- tai virkasuhteessa tekemää työaikaa säännellään. Poikkeukseksi on tullut kuljetusala, jossa yrittäjäkuljettajien enimmäistyöajaksi asetettiin 48 tuntia viikossa kesällä 2013. Laki myös velvoittaa yrittäjiä pitämään tunneista tarkkaa kirjaa. Yrittäjäkuljettajat ovat siis ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa elinkeinonharjoittajien ryhmä, jonka työaikaa säädellään Suomessa.

Mitattiinpa työaikaa tilastoissa sitten säännöllisenä viikkotyöaikana, tehtynä viikkotyöaikana tai tehtynä vuosityöaikana, yrittäjien työaika on keskimäärin selvästi pidempi kuin palkansaajien (ks. esim. Larja 2011).

Miten tämä näkyy – vai näkyykö se – itsensätyöllistäjien joukossa?

Taulukkoon 6.1 on laskettu keskiarvo aineiston itsensätyöllistäjien ilmoittamasta säännöllisestä viikkotyöajastaan. Se on lähes kolme tuntia pidempi kuin palkansaajien viikkotyöajan keskiarvo työvoimatutkimuksen 2013 vuosikeskiarvon mukaan. Tämä koskee sekä naisia että miehiä. Toisaalta aineiston itsensätyöllistäjien viikkotyöaika jää keskimäärin parisen tuntia lyhyemmäksi kuin kaikkien yrittäjien keskimääräinen viikkotyöaika yhteensä. Kun mukaan lasketaan myös työnantajayrittäjät ja maatalousyrittäjät, yrittäjien keskimääräinen säännöllinen viikkotyöaika oli 41,1 tuntia vuonna 2013: naisilla 36,6 ja miehillä 43,2 tuntia (SVT: Työvoimatutkimus 2014).

Keskimääräinen viikkotyöaika vaihtelee itsensätyöllistäjien keskuudessa selvästi ammattiryhmittäin. Osittain kyse on siitä, että naisten työaika on tyypillisesti hieman lyhyempi kuin miesten työaika, ja ammattiryhmien sukupuolira-

Taulukko 6.1

Säännöllinen viikkotyöaika, tuntia/viikko.

Itsensätyöllistäjät 2013 ja työvoimatutkimus 2013 vuosikeskiarvo

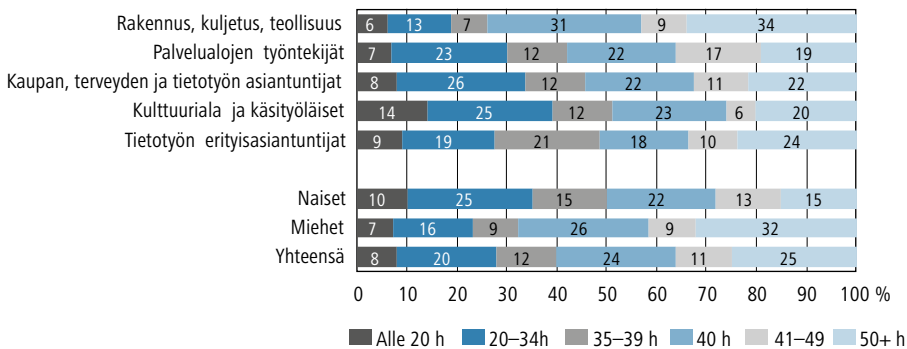
	Yhteensä	Miehet	Naiset
Palkansaajat	36,3	38,1	34,6
Itsensätyöllistäjät	39,0	41,0	36,2
Tietotyön erityisasiantuntijat	38,3	39,0	37,0
Kulttuuriala ja käsityöläiset	35,5	37,3	33,9
Kaupun, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	37,3	39,5	35,2
Palvelualojen työntekijät	38,4	41,7	37,2
Rakennus, kuljetus, teollisuus	42,6	42,8	39,2

kenne on erilainen. Ryhmien väliset erot ovat kuitenkin selviä myös naisten ja miesten keskuudessa. Keskimääräinen viikkotyöaika jää lyhyimmäksi kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivilla; ylivoimaisesti pisimmäksi se venyy rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa.

Kuviossa 6.1 näkyy tarkemmin, miten viikkotyöaika on eri ryhmissä jakautunut. Joka kolmas rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden ammateissa toimivasta itsensätyöllistäjästä työskentelee keskimäärin vähintään 50 tuntia viikossa. Alle 35 tuntia viikossa työskenteleviä on eniten (39 %) kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivien parissa, joskin heistäkin joka viides työskentelee vähintään 50 tuntia viikossa.

Kuvio 6.1

Säännöllinen viikkotyöaika. Luokiteltu. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Osa-aikatyö

Itsensätyöllistäjien keskimääräinen viikkotyöaika nousee siis pidemmäksi kuin palkansaajilla; joka neljäs itsensätyöllistäjä tekee yli 50 tunnin työviikkoa. Myös osa-aikatyön tekeminen on itsensätyöllistäjille kuitenkin suhteellisen tavallista, yleisempää kuin palkansaajille. Aineiston itsensätyöllistäjistä lähes joka viides (19 %) tekee oman ilmoituksensa mukaan osa-aikatyötä (naiset 24 %, miehet 16 %), kun vastaava osuus oli palkansaajilla 14 prosenttia (naiset 20 %, miehet 9 %) vuoden 2013 työvoimatutkimuksen vuosikeskiarvon mukaan.

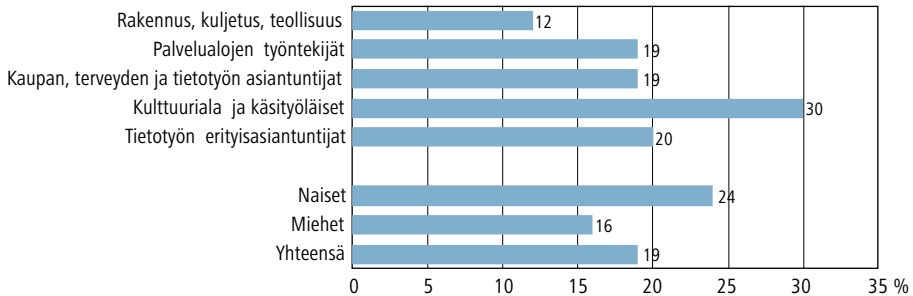
Osa-aikatyö on yleisintä kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimiville (30 %), ja harvinaisinta rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa työskenteleville (12 %). Muissa ryhmissä osuus on noin viidennes. (Kuvio 6.2.) Tarkastelu ammattiaseman mukaan näyttää, että freelancereista yli puolet (53 %) kertoo tekevänsä osa-aikatyötä, kun yksinyrittäjien, ammatinharjoittajien ja apurahansaajien keskuudessa osuus on keskimääräistä 17–19 prosentin tasoa.

Naisilla lasten tai omaisten hoito on useammin syy osa-aikatyön tekoon kuin miehillä, joilla syy on yleisemmin ”joku muu”. Muutoin sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroja. Eroja näkyy enemmän ammattiryhmien välillä. Joka viides osa-aikatyötä tekevä kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimiva nimeää osa-aikaisuutensa syyksi opiskelun, kun vastaava osuus jää selvästi alle 10 prosentin

muissa ryhmissä. Naisvaltaisissa palvelualan työntekijäammateissa lasten tai omaisten hoito on tavallista yleisempi osa-aikaisuuden syy. Tietotyön erityisasiantuntijoille jokin muu syy, kuten oma valinta tai osa-aikaeläke, on ylivoimaisesti yleisin syy osa-aikaiseen työntekoon ja samalla selvästi yleisempää kuin muille ryhmille. (Kuvio 6.3.)

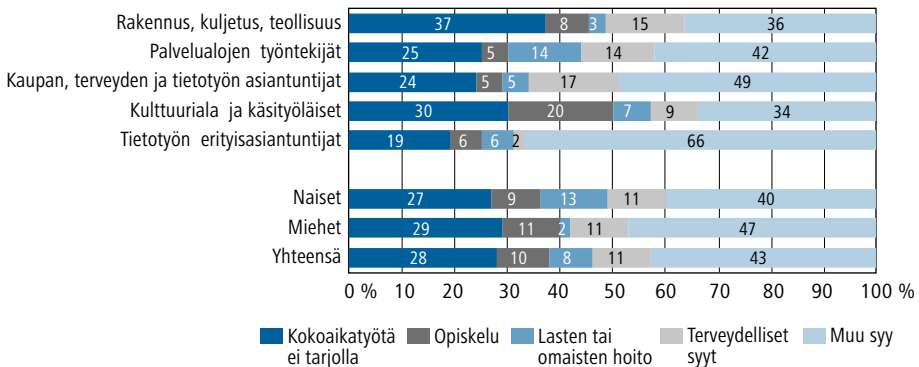
Kuvio 6.2

Osa-aikatyö. Oma ilmoitus. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

Kuvio 6.3

Osa-aikatyön syy. Osa-aikatyötä tekevät itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

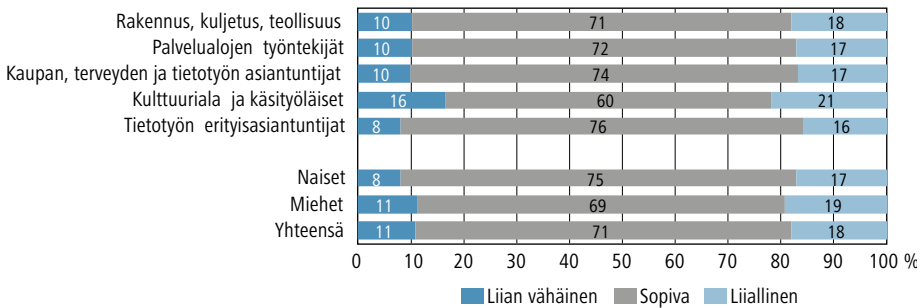

Viikkotyöajan sopivuus

Tutkimuksessa kysyttiin sitä, miten sopivana vastaajat pitivät nykyistä viikkotyöaikaansa. Sukupuolet tai ammattiryhmät eivät juurikaan eroa toisistaan tässä suhteessa, vaikka niiden välillä on suuria eroja keskimääräisessä viikkotyöajassa. Valtaosa (71 %) kaikista itsensätyöllistäjistä pitää viikkotyöaikaansa sopivana. Noin joka kymmenes kokee työaikansa liian lyhyeksi ja vajaa viidesosa liian pitkäksi. (Kuvio 6.4.)

Kuvio 6.4

Työtuntien määrä viikossa: liian vähän, sopivasti vai liikaa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Vaikka mielipiteitä tarkastelee koko-aikatyötä tekevien ja osa-aikatyötä tekevien osalta erikseen, viikkotyöaikaansa sopivana pitävien osuus on jotakuinkin sama molemmissa ryhmissä (kokoaikaiset 71 %, osa-aikaiset 70 %). Kokoaikatyötä tekevästä useampi kuin joka viides (21 %) pitää viikkotyöaikaansa kuitenkin liian pitkänä, osa-aikatyötä tekevästä vain kuusi prosenttia. Vastaavasti reilu viidennes osa-aikatyötä tekevästä (22 %) pitää viikkotyöaikaansa liian lyhyenä, mutta kokoaikatyötä tekevästä tätä mieltä on vain kahdeksan prosenttia.

Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivat pitävät viikkotyöaikaansa muita useammin (16 %) liian lyhyenä. Heidän viikkotyöaikansa onkin keskimäärin selvästi lyhyempi kuin muilla ryhmillä ja osa-aikatyö yleisempää. Toisaalta samassa ryhmässä useampi kuin joka viides (21 %) kokee viikkotyöaikaansa liialliseksi, kun muissa ryhmissä vastaava osuus on jonkin verran pienempi (16–18 %).

Työpäivien määrä viikossa

Itsensätyöllistäjillä ja yrittäjillä ajatellaan olevan enemmän jouston mahdollisuuksia työajoissaan kuin palkansaajilla. Tämä kävi ilmi myös esihaastatteluissa: ei välttämättä ole väliä, milloin työ tulee tehdyksi, kunhan se tulee. Se antaa vapauksia työn ja muun elämän yhteensovittamisen kannalta.

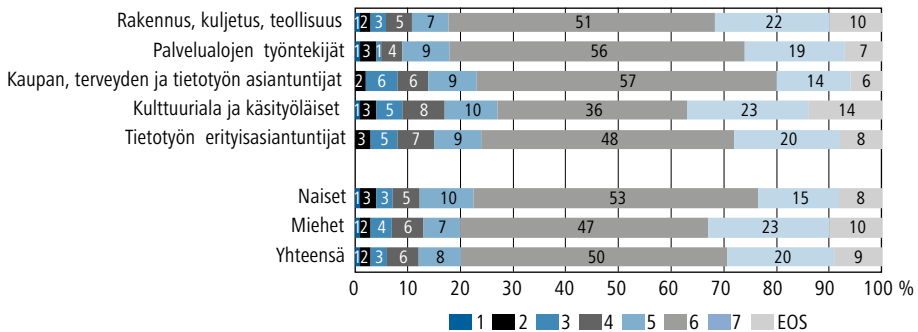
"No se on se, että saa määrätä sen millon tekee, millon menee kävelyille. Millon pitää vapaata – no tietenkkin jos on joku kiirejuttu, se tehdään vaikka yötä myöten, mutta onhan tässä vapauksia määrätä omaa päivärytmiä." (Mies, 59 v., yksinyrittäjä)

Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksessa kysyttiin, monenako päivänä viikossa vastaajat yleensä työskentelevät. Tyypillisin työviikon pituus on perinteinen viiden päivän viikko (50 %) (kuvio 6.5). Kokoaikatyötä tekevästä 55 ja osa-aikatyötä tekevästä 26 prosenttia työskentelee viitenä päivänä viikossa.

Joka viides (20 %) itsensätyöllistäjä kuitenkin venyttää työviikkoaan kuuteen päivään: näin tekee 23 prosenttia kokoaikaisesti ja kuusi prosenttia osa-aikaisesti

Kuvio 6.5

Työpäivien keskimääräinen määrä viikossa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013*

työskentelevistä. Joka kymmenes (10 %) kokoaikatyötä tekevästä tekee töitä viikon jokaisena päivänä, mutta myös osa-aikaisista viisi prosenttia (yhteensä 9 %). Toisin sanoen yhteensä lähes 30 prosenttia kaikista itsensätyöllistäjistä – joka kolmas (33 %) kokoaikatyötä tekevä ja 11 prosenttia osa-aikaisista – tekee yli viiden työpäivän mittaista työviikkoa. Yli viiden työpäivän pituiset työviikot ovat harvinaisimpia kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoiden joukossa (20 %) ja yleisimpiä kulttuurialan ja käsityöläisten (36 %) parissa. Miehet tekevät niitä yleisemmin (33 %) kuin naiset (23 %)

Kulttuurialan ja käsityöläisten ammattiryhmässä työviikko jää toisaalta alle viiden päivän mittaiseksi (27 %) useammin kuin muissa ryhmissä. Kaikkiaan joka viides (20 %) itsensätyöllistäjä työskentelee korkeintaan neljä päivää viikossa. Osa-aikaisilla osuus on 44 ja kokoaikaisilla 11 prosenttia. Naisten ja miesten välillä ei kuitenkaan ole juurikaan eroa tässä suhteessa.

Valtaosalla (66 %) kuusi tai seitsemän päivää viikossa työskentelevistä tavanomainen viikkotuntimäärä on yli 40 tuntia, mikä selittää työviikon venymistä. Useammalla kuin joka kymmenennellä 6- tai 7-päiväistä työviikkoa tekevällä tavanomainen viikkotyöaika jää kuitenkin alle 35 tunnin, mikä tarkoittaa keskimäärin varsin lyhyitä tai vähintäänkin ”huokoisia” työpäiviä. Tämä viittaa työn ja vapaa-ajan limittymiseen tavalla, joka lienee mahdollista vain yrittäjätöyssä.

Viikonlopputyö

Työviikkojen venyminen yli viiden päivän johtaa väistämättä siihen, että myös viikonloppuna työskennellään.

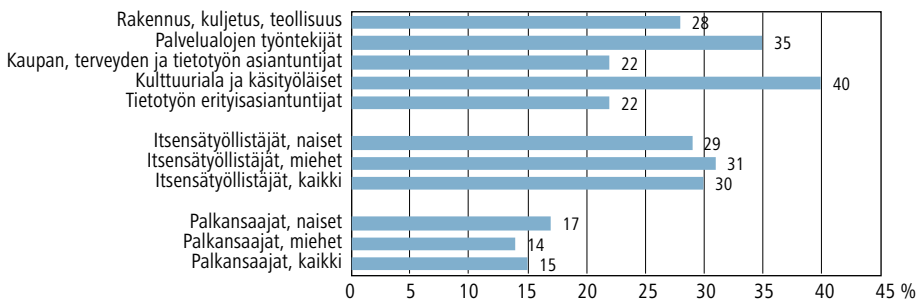
”Aikaisemmin tein hirveästi töitä vielä illalla, mutta en mä jaks enää. Teen viikossa kuutta, seitsemää työpäivää, harvemmin pidän viikonloppuja vapaata. Joka viikonloppu teen jompanakumpana tai molempina päivinä. (...) Kyllä mä sähköpostit vähintään tsekkaan joka päivä.” (Mies, 55 v., yksinyrittäjä)

Itsensätyöllistäjät -aineiston kohdehenkilöille on liitetty työvoimatutkimuksesta tieto siitä, työskentelivätkö he työvoimatutkimuksen tutkimusviikolla lauantaina tai sunnuntaina. Lauantaina työskentely on itsensätyöllistäjille kaksin verroin yleisempää (30 %) kuin palkansaajille (15 %), ja myös sunnuntaina työskentely (19 %) on selvästi yleisempää kuin palkansaajilla (12 %). (Kuvio 6.6.)

Kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset työskentelevät lauantaisin ja sunnuntaisin selvästi yleisemmin kuin muut ryhmät. Palvelualojen työntekijäammateissa toimivien ammattiryhmässä huomio kiinnittyy siihen, että lauantaina työskentely on tässä ryhmässä hyvin yleistä, mutta sunnuntaina työskentely vähäistä verrattuna muihin itsensätyöllistäjiin. (Kuvio 6.7.) Lähes puolet tästä ammattiryhmästä on aineistossa kampaajia, kosmetologeja ja pienkauppiaita, joille lienee tyypillistä pitää liike auki lauantaisin, mutta suljettuna sunnuntaina.

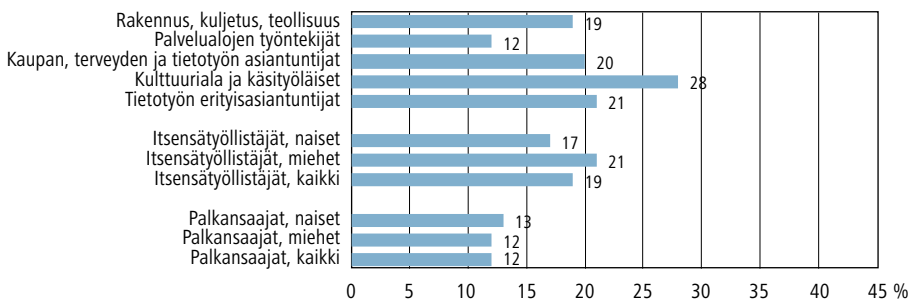
Kuvio 6.6

Lauantaina työskentely tutkimusviikolla. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen ja itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

Kuvio 6.7

Sunnuntaina työskentely tutkimusviikolla. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen ja itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

Työnteon paikka

Itsensätyöllistäjät työskentelevät monenlaisissa paikoissa. Noin kahdella viidestä (39 %) on omat toimitilat, joissa harjoittaa elinkeinoa. Reilu viidennes (23 %) tekee töitä pääasiassa kotonaan, vajaa kolmannes (29 %) asiakkaan luona ja lähes joka kymmenes jossain muualla (8 %), esimerkiksi kulkuvälineessä. (Kuvio 6.8.)

Toimitiloissa työskentely on yleisintä (61 %) palvelualojen työntekijöille, joiden joukosta lähes puolet on siis kampaajia, kosmetologeja ja kauppiaita. Rakennus-, kuljetus- ja teollisuustyön työntekijäammateissa yli puolet (53 %) toimii asiakkaan luona ja lähes joka neljäs (23 %) kulkuvälineessä tai jossain muualla. Vain joka kuudes (17 %) työskentelee omissa toimitiloissa.

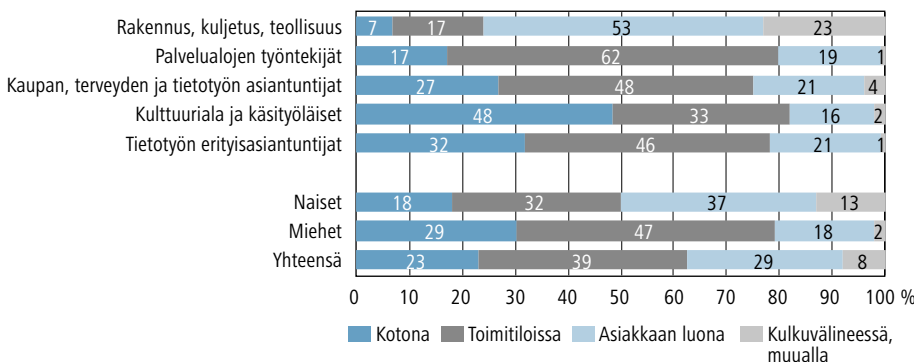
Kotona työskentely on yleisintä kulttuurialan ammattilaisille ja käsityöläisille (48 %). Tässä ryhmässä vain joka kolmanneksella (33 %) on omat toimitilat ja 16 prosenttia työskentelee asiakkaan luona. Viimeksi mainittu voi tässä tapauksessa tarkoittaa esimerkiksi teatteria.

Kotona työskentely on keskimääräistä yleisempää myös tietotyön erityis-asiiantuntijoille (32 %). Heistä toisaalta lähes puolella (46 %) on omat toimitilat ja reilu viidennes (21 %) työskentelee asiakkaan luona.

Tehtäväkuvan mukaiset erot ammattiryhmien kesken heijastuvat eroina sukupuolten kesken, koska ryhmien sukupuolirakenne on hyvin erilainen. Kotona ja erityisesti omissa toimitiloissa työskentely on naisille huomattavasti yleisempää kuin miehille, joille asiakkaan luona tai kulkuvälineissä työskentely on selvästi tyypillisempää kuin naisille.

Kuvio 6.8

Työnteon pääasiallinen paikka. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. Itsensätyöllistäjät 2013

Vaikutusmahdollisuudet työn osatekijöihin

Yrittäjyyteen yhdistetään pitkien työaikojen lisäksi yleisesti myös yrittäjätyön vapaus ja itsenäisyys. Sekä esitutkimuksen laadullisissa haastatteluissa että surveytutkimuksen avovastauksissa tätä työn piirrettä painotettiin voimakkaasti:

"Vapaus ja mahdollisuus itse vaikuttaa asioihin on niin olennaista, etten missään nimessä lopeta tätä, jos vain töitä riittää kohtuullisesti." (Mies, 45 v., yksityrittäjä)

"On ihanaa olla oman elämänsä herra!" (Nainen, 37 v., yksityrittäjä)

Onkin mielenkiintoista verrata itsensäyöllistäjien kokemuksia palkansaajien mahdollisuuksiin vaikuttaa työnsä eri osatekijöihin. Tätä tarkoitusta varten Itsensäyöllistäjät 2013 -tutkimuksessa käytettiin työn eri osatekijöihin vaikuttamisen mahdollisuuksista samoja kysymyksiä, joita on kysytty työolotutkimuksista jo vuodesta 1984.

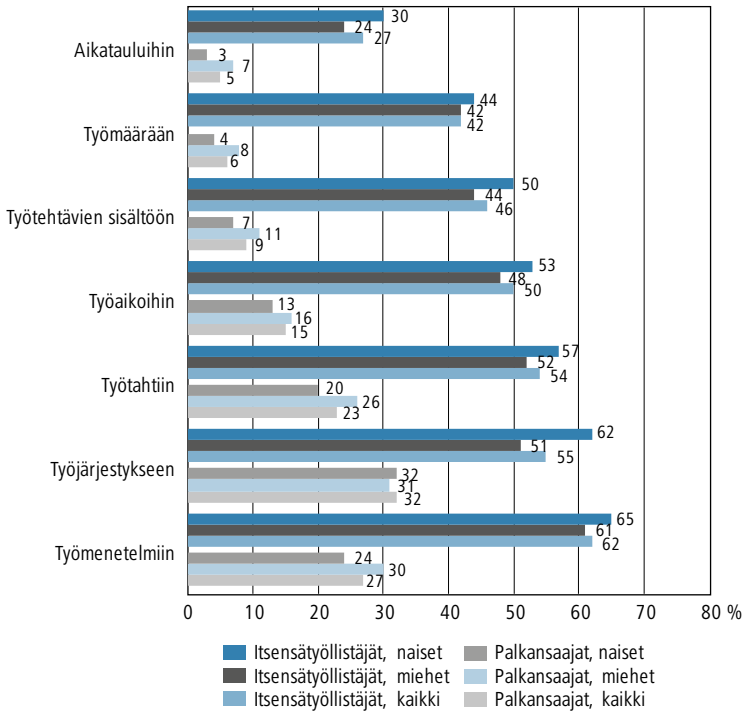
Vaikka palkansaajien vaikutusmahdollisuudet työn eri osatekijöihin ovat pääsääntöisesti kasvaneet vuosikymmenten kuluessa (Sutela & Lehto 2014, Lehto & Sutela 2008), käy selväksi, että ne jäävät yhä hyvin kauas itsensäyöllistäjien tilanteesta (kuvio 6.9).

Itsensäyöllistäjät kokevat voivansa vaikuttaa ”paljon” työtehtäviensä sisältöön, työmääräänsä sekä projektien, tavarantoimitusten tai palvelujen aikatauluihin noin 5–6 kertaa niin yleisesti kuin palkansaajat. Erot olisivat selvät, mutta eivät sentään aivan näin suuret, myös silloin, jos verrattaisiin toisiinsa ”paljon tai melko paljon” -vastanneita palkansaajia ja itsensäyöllistäjiä.

Kuvio 6.9

Vaikutusmahdollisuudet työn eri osatekijöihin Paljon vaikutusmahdollisuuksia.

Itsensäyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

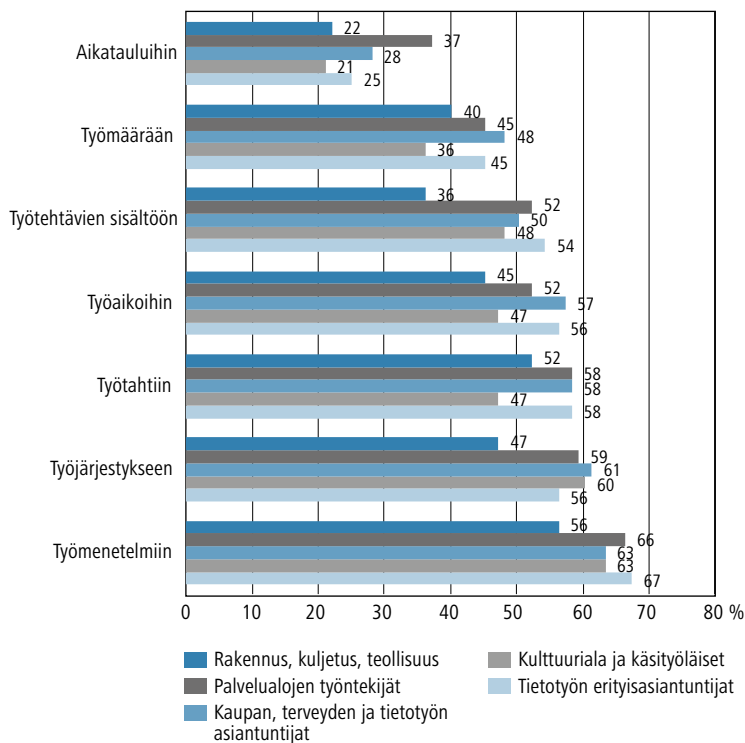
Aivan kuten palkansaajat, itsensätyöllistäjät kokevat voivansa vaikuttaa eniten työmenetelmiinsä ja työjärjestykseensä. Itsensätyöllistäjillä korostuu myös työaikoihin vaikuttamisen mahdollisuus, ja lähes puolet (46 %) kokee voivansa vaikuttaa paljon työtehtäviensä sisältöön. Työmäärään pystyy vaikuttamaan hie- man harvempi (42 %), ja projektien, tavarantoimitusten tai palveluiden aikatau- luihin vain reilu neljännes (27 %).

Mielenkiintoista on se, että palkansaajilla miesten vaikutusmahdollisuudet kaikkiin työn eri osatekijöihin ovat kauttaaltaan paremmat kuin naisilla, mutta tilanne on täysin päinvastainen itsensätyöllistäjien joukossa: naisilla on enem- män vaikutusmahdollisuuksia. Tämä heijastelee jälleen itsensätyöllistäjien am- mattiryhmien erilaista sukupuolirakennetta. Ammattiryhmien välillä on nimit- täin huomattavat erot vaikutusmahdollisuuksissa, kuten kuviosta 6.10 käy ilmi. Miesvaltaisissa rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivilla ei pääsääntöisesti ole yhtä hyviä vaikutusmahdollisuuksia työnsä eri osatekijöihin kuin muilla ammattiryhmillä.

Myös kulttuurialalla tai käsityöammateissa toimivien vaikutusmahdollisuu- det näyttävät keskimääräistä selvästi vähäisemmiltä, mitä tulee työmäärään, työ- aikoihin ja aikatauluihin vaikuttamiseen. Sen sijaan työtehtävien sisältöön, työ- järjestykseen sekä työmenetelmiin kulttuurialan ja käsityöammateissa toimivat voivat vaikuttaa varsin hyvin.

Kuvio 6.10

Vaikutusmahdollisuudet työn eri osatekijöihin. Paljon vaikutusmahdollisuuksia. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

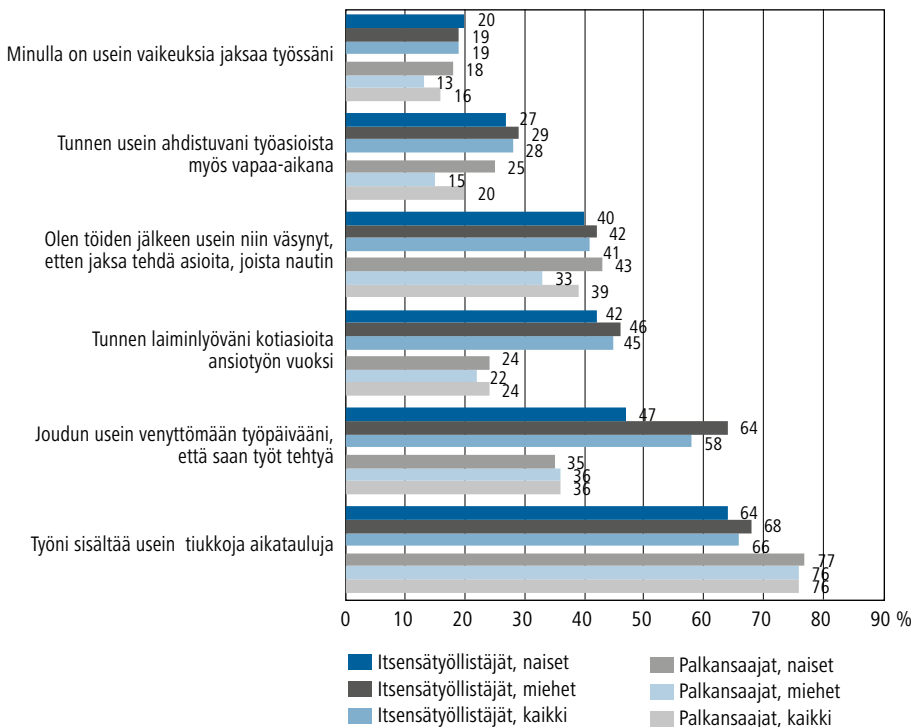
Työn kuormittavuus

Itsensätyöllistäjät -tutkimuksen kysymykset työn kuormittavuudesta ovat niin ikään pääosin yhteisiä vuoden 2013 työolotutkimuksen kanssa. Ne perustuvat lähinnä väittämätteristoon. Vastaaaja on valinnut vastausvaihtoehdoista, missä määrin hän on kunkin väittämän kanssa samaa mieltä: pitääkö väittämä hänen kohdallaan täysin paikkansa, jokseenkin paikkansa, ei juurikaan paikkaansa tai ei lainkaan paikkaansa. Tulokset on esitetty ”pitää täysin tai jokseenkin paikkansa” -vastausten osuuksina (kuvio 6.11 ja 6.12).

Valtaosalle sekä itsensätyöllistäjiä että palkansaajia työ sisältää usein tiukkoja aikatauluja. Palkansaajien työssä tiukkoja aikatauluja esiintyy vielä yleisemmin kuin itsensätyöllistäjillä – edellä huomattiinkin, että itsensätyöllistäjillä on enemmän vaikutusmahdollisuuksia aikatauluihinsa kuin palkansaajilla. Itsensätyöllistäjät kuitenkin toteavat palkansaajia useammin, että he joutuvat venyttämään työpäiväänsä saadakseen työnsä tehtyä. Palkansaajiin verrattuna itsensätyöllistäjien työn kuormittavuus ei toisin sanoen näyttäyty niinkään aikataulujen – joihin on enemmän neuvottelunvaraa kuin palkansaajilla – tiukkuutena kuin työpäivien venymisenä. Lähes joka neljäs (24 %) itsensätyöllistäjä toteaa väittämän työpäivien venyttamisestä pitävän kohdallaan täysin paikkansa, kun

Kuvio 6.11

Työn kuormittavuus. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

palkansaajilla vastaava osuus on vain 10 prosenttia. Venyminen voi liittyä myös työn ajoitukseen, jonka suhteen vaikutusmahdollisuuksia siis on.

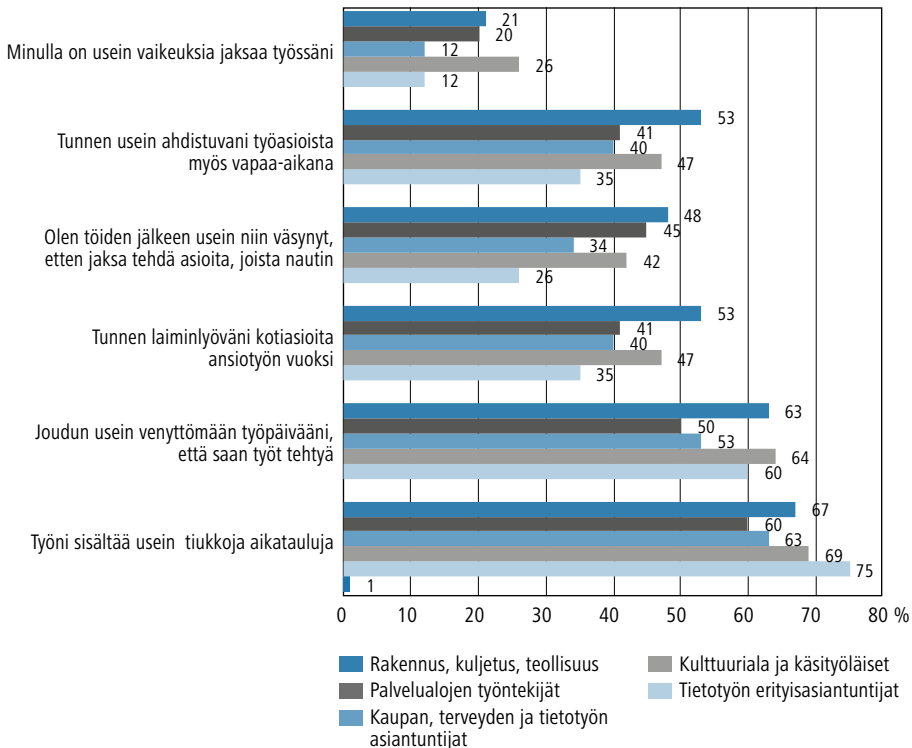
Työpäivien venyttäminen voi olla yhteydessä siihen, että itsensäyöllistäjät kokevat laiminlyövänsä kotiasioita ansiotyön vuoksi lähes kaksi kertaa (45 %) niin yleisesti kuin palkansaajat (24 %). Työpäivät paitsi venyvät, työasiat ahdistavat myös vapaa-ajalla itsensäyöllistäjiä selvästi useammin (28 %) kuin palkansaajia (20 %). Vajaalla viidenneksellä (19 %) itsensäyöllistäjistä on usein vaikeuksia jaksaa työssään, mikä on hieman enemmän palkansaajiin (16 %) verrattuna.

"Pienyrittäjänä on tosi vaikeaa, kaikki on kallista, pärjää vain jos tekee pitkät päivät työtä. Mutta kun yrittäjänä aloittaa työelämän sitten on työnarkomaani eikä voi tehdä palkkatyötä. Kaikkiin vaikeuksiin tottuu ja jatkaa niin kauan kun eläkkeelle pääsee jos pääsee." (Mies, 42 v., yksinyrittäjä)

Kuviossa 6.11 huomiota kiinnittää se, että itsensäyöllistäjien joukossa naisten ja miesten vastaukset eivät eroa toisistaan läheskään yhtä paljon kuin palkansaajilla. Suurin sukupuolten välinen ero itsensäyöllistäjillä liittyy työpäivien venyttämiseen, mikä on erityisen yleistä miehille. Miehet kertovat myös hieman useammin kuin naiset, että heidän työnsä sisältää tiukkoja aikatauluja, he tun-

Kuvio 6.12

Työn kuormittavuus. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

tevat laiminlyövänsä kotiasioita, ahdistuvat työstään vapaa-ajalla ja ovat usein töiden jälkeen liian väsyneitä tekemään asioita, joista nauttivat.

Palkansaajien joukossa naiset sen sijaan kokevat enemmän vaikeuksia jaksaa työssään kuin miehet, ahdistuvat yleisemmin työasioista vapaa-ajalla kuin miehet tai ovat töiden jälkeen yleisemmin liian väsyneitä tekemään mukavia asioita kuin miehet. Palkansaajanaisten kokemukset muistuttavat tässä suhteessa itsensätyöllistäjien – naisten ja miesten – kokemuksia, kun taas palkansaajamiehet näyttävät pääsevän näissä asioissa muita helpommalla.

Työn kuormittavuuden kokemisessa on luonnollisesti eroa ammattiryhmittäin. Tietotyön erityisasiantuntijoilla on kaikkein yleisemmin tiukkoja aikatauluja, ja työpäiviäänkin he joutuvat venyttämään keskimäärin yhtä yleisesti kuin kaikki itsensätyöllistäjät. Tästä huolimatta työ kuormittaa heitä vähemmän kuin muita ammattiryhmiä, jos tarkastellaan vaikeuksia jatkaa työssä, työasioista ahdistumista, työpäivän jälkeistä uupumusta tai kotiasioiden laiminlyöntiä ansiotyön vuoksi. Näissä suhteissa tietotyön erityisasiantuntijoiden tilanne muistuttaa palkansaajia.

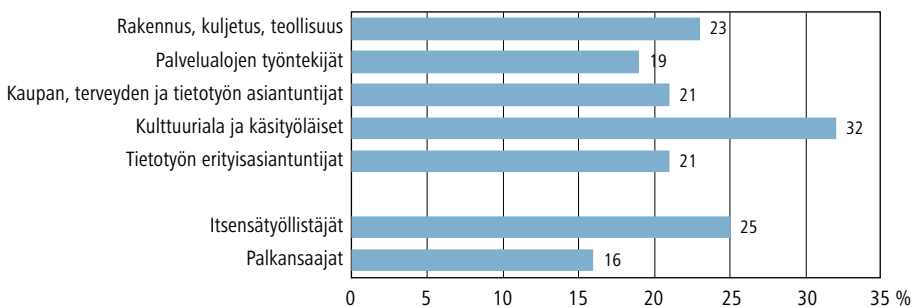
Kulttuurialan ja käsityöammateissa toimivien sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuuden työntekijöiden ammattiryhmissä työn kuormittavuus näyttää muita ryhmiä suuremmalta. Kulttuuriala ja käsityöammatit eroavat muista erityisesti työssä jaksamisessa, jonka suhteen vaikeuksia kokee noin joka neljäs (26 %). Vastaava osuus tietotekniikan erityisasiantuntijoissa ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista on vain 12 prosenttia.

Rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivia työasiat ahdistavat vapaa-aikana yleisemmin kuin muita ja he myös kokevat laiminlyövänsä kotiasioita ansiotyön vuoksi yleisemmin kuin muut ryhmät. Ilmiö voi osaltaan liittyä tämän ryhmän pitkiin työaikoihin ja siihen, että työ tehdään pääosin muualla kuin kotona.

Joka neljäs (25 %) itsensätyöllistäjä tuntee vähintään kerran viikossa itsensä haluttomaksi tai henkisesti väsyneeksi töihin lähtiessään tai aloittaessaan työt. Tämä on selvästi enemmän kuin palkansaajien keskuudessa (16 %). Itsensätyöllistäjien ryhmistä erottuvat kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivat, joista noin joka kolmas tuntee näin vähintään kerran viikossa. (Kuvio 6.13.)

Kuvio 6.13

Henkinen väsymys työhön lähtiessä tai työt aloittaessa. Vähintään kerran viikossa. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Työn imu

Jos työn kuormittavuus näyttääkin itsensätyöllistäjillä monessa suhteessa suuremmalta kuin palkansaajilla, myös työn innostava puoli, ”työn imu”, on vahvemmin läsnä. Tulokset piirtävät itsensätyöllistäjien työstä varsin intensiivisen kuvan verrattuna palkansaajien kokemuksiin. Yhtäältä itsensätyöllistäjien työ näyttääytyy monessa suhteessa kuormittavana ja työn ja vapaa-ajan raja häilyvänä, mutta toisaalta tuloksista paistaa läpi suuri innostus ja motivaatio työtä kohtaan.

Työn imua on mitattu tässä tutkimuksessa samoilla väittämillä kuin vuoden 2013 työolotutkimuksessa. Osa niistä on uusia, vuoden 2013 työolotutkimusta varten suunniteltuja väittämämuotoisia kysymyksiä. Niiden valinnassa on käytetty osittain kysymysmalleja, jotka Työterveyslaitoksen tutkija Jari Hakanen on kehittänyt ”työn imu” -käsitteen analysoimiseksi. (Hakanen 2009).

Kaikista itsensätyöllistäjistä 43 prosenttia sanoi tuntevansa itsensä vahvaksi ja tarmokkaaksi työssään (pitää täysin paikkansa), kun vastaava osuus palkansaajilla oli 28 prosenttia. Jos mukaan lasketaan myös ”pitää jokseenkin paikkansa” -vastaukset, osuudet muistuttavat jo toisiaan (itsensätyöllistäjät yhteensä 92 %, palkansaajat 88 %).

Yli puolet itsensätyöllistäjistä vakuuttaa myös olevansa innostuneita työstään, kun palkansaajista ainoastaan reilu kolmannes katsoo väittämän pitävän kohdallaan täysin paikkansa. Myös työhön syventyminen tuottaa itsensätyöllistäjille voimakkaampaa tyytyväisyyttä kuin palkansaajille.

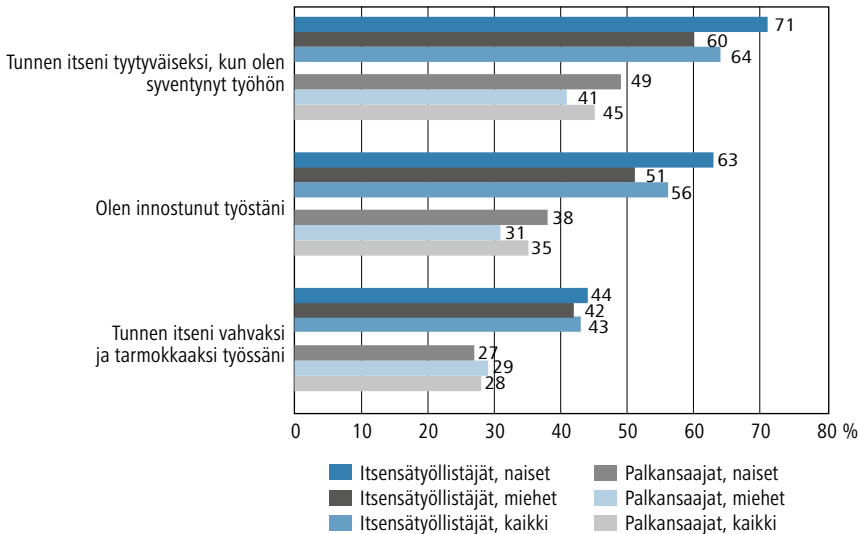
Väittämät mittaavat selvästi työn vetovoimaisuuden eri ulottuvuuksia. Itensä vahvaksi ja tarmokkaaksi tunteminen on jotakuinkin yhtä yleistä naisille ja miehille molemmissa ryhmissä, sekä itsensätyöllistäjien että palkansaajien joukossa. Sen sijaan tyytyväisyys työhön syventyessä ja innostus omasta työstä ovat yleisempiä naisille kuin miehille ja tavallisempaa itsensätyöllistäjille kuin palkansaajille. (Kuvio 6.14.)

”Olen omasta yrittäjyydestäni ylpeä, teen työtä josta todella pidän.” (Nainen, 60 v., yksinyrittäjä)

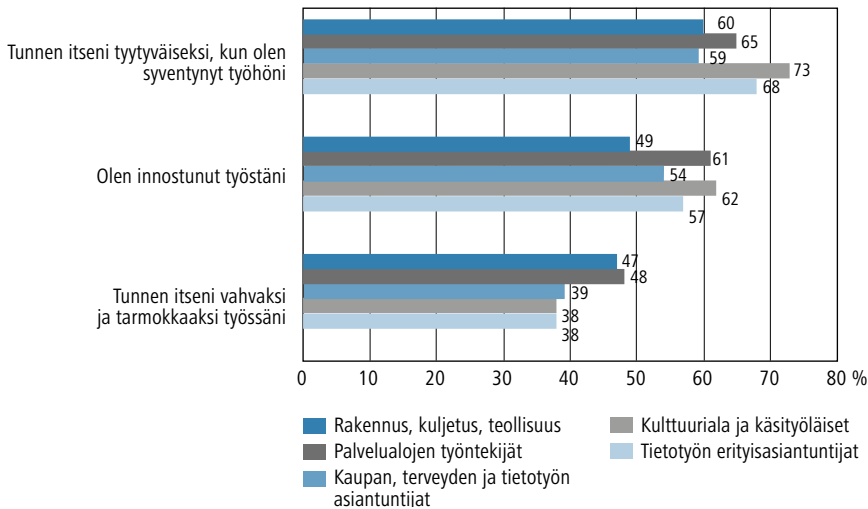
Vastausosuudet vaihtelevat itsensätyöllistäjien ammattiryhmissä eri suuntiin työn imu -osiosta riippuen (kuvio 6.15). Työntekijäammateissa toimivat, rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan sekä palvelujen parissa työskentelevät kokevat itsensä vahvaksi ja tarmokkaaksi yleisemmin kuin muut ammattiryhmät. Toisaalta juuri rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa toimivat ovat kuitenkin muita harvemmin innostuneita työstään, ja myös tyytyväisyys työhön syventyessä on heillä keskimääräistä vähäisempää. Kulttuurialan ammateissa ja käsityöammateissa toimivat ilmaisevat sen sijaan ryhmistä vahvimmin innostusta ja tyytyväisyyttä työhön syventyessä. Innostus on tosin lähes yhtä suurta myös palvelualoilla työntekijäammateissa toimivilla, joista monella – kosmetologeilla, kampaajilla, pienkauppiaille – työ varmasti sisältääkin mahdollisuuden luovuuteen ja itsensä toteuttamiseen.

Kuvio 6.14

Työn imu. Pitää täysin paikkansa. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013

Kuvio 6.15

Työn imu. Pitää täysin paikkansa. Itsensätyöllistäjät ja ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

Yrittäjätöön vetovoimaisuus

Esihaastattelussa yrittäjyyteen liittyvinä vetovoimaisina tekijöinä tulivat ilmi muun muassa työn itsenäisyys, ajankäytön hallinta sekä se, että oman osaamisensa voi ottaa kokonaan käyttöön. Joissakin tapauksissa yrittäjätöön vapaus helpot-

ti työn ja muun elämän yhteensovittamista. Näistä seikoista muotoiltiin Itsensäytyöllistäjät -tutkimukseen omia väittämiä, joiden tuloksia kuvio 6.16 esittää.

Yrittäjätöyöhön liitetty itsenäisyys näyttöytyy siinä, että lähes 70 prosenttia itsensäytyöllistäjistä kokee, että voi ainoastaan yrittäjänä/ammattinharjoittajana/freelancerina toimia niin itsenäisesti työssään kuin toimii. Ammattiryhmien välillä näkyy pieniä eroja: eniten asiaa korostavat palvelualan työntekijäammateissa toimivat sekä muut asiantuntijat. Muita harvemmin sitä painottavat kulttuuri-alalla ja käsityöammateissa toimivat sekä tietotyön erityisasiantuntijat. Naiset korostavat yrittäjätöyön itsenäisyyttä hieman enemmän kuin miehet. (Kuvio 6.16.)

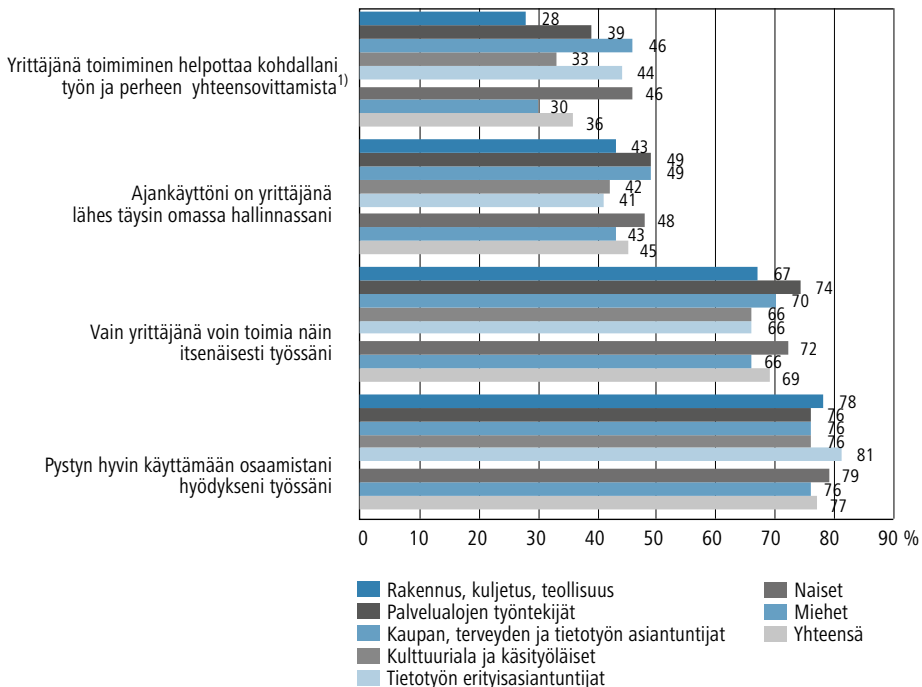
"Tää on niin nastaa.(...) Olla itsensä herra. Ei tarvi taistella ihmisten kanssa, jotka ei ymmärrä mun duuneista." (Mies, 59 v., yksinyrittäjä)

Itsensäytyöllistäjillä on varsin yleistä tunne siitä, että omaa osaamista voi käyttää hyödyksi työssään. Tässä eri ammattiryhmät ja miehet ja naiset ovat yllättävänkin yksimielisiä. Ainoastaan tietotyön erityisasiantuntijat erottuvat jossain määrin muista: heille tunne on muitakin yleisempi.

Huolimatta työn itsenäisyydestä ja palkansaajiin verrattuna paremmista mahdollisuuksista vaikuttaa työaikoihin, ajankäyttö ei ole itsensäytyöllistäjillään aina täysin heidän omassa hallinnassaan. Tunne ajankäytön täydestä hallinnasta yrittäjätöyössä on yleisempi naisille kuin miehille. Palvelualojen työntekijä-

Kuvio 6.16

Yrittäjätöyön vetovoimaisuus. Pitää täysin paikkansa. Itsensäytyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäytyöllistäjät 2013*

1) Kysytty vain, jos vastaajalla on lapsia

ammateissa toimivat sekä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat kokevat muita useammin näin, muita vähemmän taas tietotyön erityisasiantuntijat sekä kulttuurialan ja käsityöammateissa toimivat.

Parhaimmassa tapauksessa yrittäjänä toimiminen myös helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista – näin totesi reilu kolmannes niistä itsensätyöllistäjistä, joilla oli lapsia. Tässä seikassa sukupuolten ja ammattiryhmien väliset erot olivat kuitenkin erityisen selvät. Lähes puolet naisista (46 %), mutta alle kolmannes miehistä (30 %) on tätä mieltä. Tietotyön erityisasiantuntijoille ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoille yrittäjyydestä koituu tässä suhteessa suurin helpotus. Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivien keskuudessa samoin kuin rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa näin ajatellaan muita harvemmin.

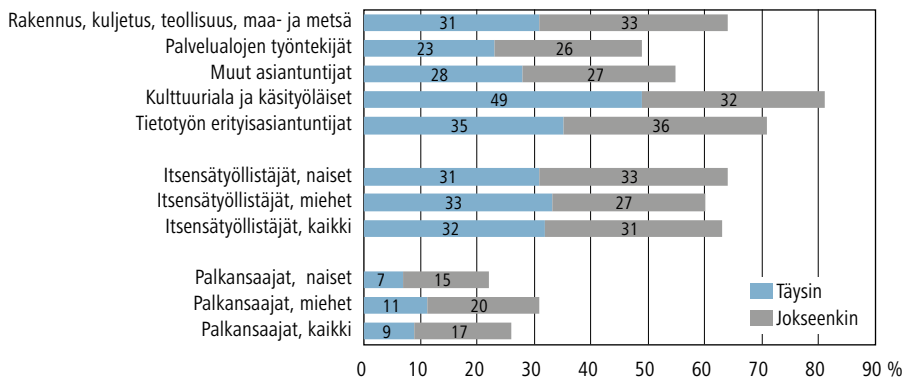
Lähemmässä tarkastelussa käy ilmi, että yrittäjätyön merkitys työn ja perheen yhteensovittamista helpottavana tekijänä liittyy paljolti työnteon paikkaan. Pääasiassa kotona työskentelevistä itsensätyöllistäjistä lähes puolet (49 %) kokee näin (pitää täysin paikkansa), omissa toimitiloissa (36 %) tai asiakkaan luona (34 %) työskentelevistä reilu kolmannes, mutta muualla – kuten kulkuvälineissä – työskentelevistä näin toteaa vain reilu kymmenesosa (13 %).

Työn ja vapaa-ajan rajat

Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien välillä on merkittävä ero siinä, missä määrin työn ja vapaa-ajan rajat hämärtyvät (kuvio 6.17). Itsensätyöllistäjistä noin joka kolmas (32 %) kokee työn ja vapaa-ajan rajan olevan kohdallaan häilyvä (pitää täysin paikkansa), mikä on kolminkertainen osuus verrattuna palkansaajiin (9 %). Lisäksi 31 prosenttia itsensätyöllistäjistä sanoo väittämän rajojen häilyvyydestä pitävän jokseenkin paikkansa, mutta palkansaajista vain 17 prosenttia. Palkansaajilla sukupuolten välinen ero on selvä – naisilla raja työn ja vapaa-ajan

Kuvio 6.17

”Työn ja vapaa-ajan raja on kohdallani häilyvä”. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan sekä itsensätyöllistäjät ammattiryhmittäin. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

välillä on kirkkaampi kuin miehillä – mutta itsensätyöllistäjien joukossa sukupuolten välinen ero on vain hyvin pieni.

Työn ja vapaa-ajan rajojen hämärtyminen on kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimiville pikemminkin lähes sääntö kuin poikkeus. Sen sijaan palvelualan työntekijäammateissa on helpoin erotella työaika vapaa-ajasta.

Osittain asiaan vaikuttanee myös työnteon paikka. Kotona työskentely yhdistyy työ- ja vapaa-ajan häilyvyyteen (pitää täysin paikkansa 45 %). ”Muualla” työtä tekevästä reilu kolmannes (35 %), mutta toimitiloissa tai asiakkaan luona pääasiassa työskentelevistä vielä harvempi (27–28 %) pitää rajaa kohdallaan häilyväenä (täysin paikkansa). Juuri palvelualan työntekijäammateissa työskennellään useimmiten omilla toimitiloissa, kun taas kulttuurialalla ja käsityöammateissa työnteon paikka on useimmin oma koti.

Se, missä määrin työn ja vapaa-ajan sekoittuminen koetaan kuormittavana ja missä määrin työn ja muun elämän yhteensovittamista helpottavana asiana, riippuu varmasti muista olosuhteista ja henkilöstä itsestään. Pintapuolisessa tarkastelussa näyttää siltä, että kaikkien itsensätyöllistäjien joukossa työn ja vapaa-ajan häilyvä raja liittyy useammin työn kuormittavuuteen kuin työn myönteisiin puoliin. Se kolmannes vastaajista, joka sanoo väittämän työn ja vapaa-ajan rajan häilyvyydestä pitävän täysin paikkansa, kokee muita selvästi useammin vaikeuksia jaksaa työnsä, laiminlyönnin tunteita suhteessa kotiasioihin, ahdistusta työasioista vapaa-ajalla, uupumusta työpäivän jälkeen sekä joutuu useammin venyttämään työpäiviään. Eroa kaikkiin itsensätyöllistäjiin ei kuitenkaan synny sen suhteen, kuinka usein yrittäjätöyden koetaan helpottavan työn ja perheen yhteensovittamista tai kuinka usein vastaajat tuntevat itsensä työssään vahvaksi ja tarmokkaaksi. Itse asiassa rajan häilyväksi kokevat sanovat keskimääräistä hieman useammin olevansa innostuneita työstään ja kertovat olevansa tyytyväisiä ollessaan syventyneitä työhönsä.

Mahdollisuus lomaan

Eräs tutkimuksen lopussa olevissa avovastauksissa samoin kuin esitutkimuksen haastattelussa toistuva teema oli itsensätyöllistäjien vaikeus pitää lomaa:

”Yleensä ajattelen, että kesällä pitäis sen ja sen verran lomaa, mut kummasti just kesäisin on eniten töitä, välillä jää ihan täysin pitämättä.” (Mies, 36 v., ammatinharjoittaja).

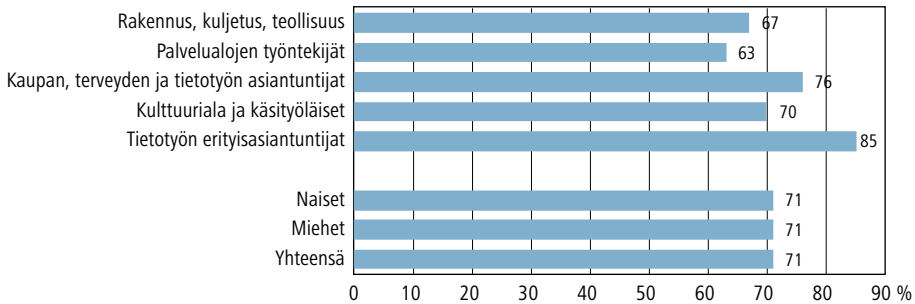
”Palkallinen loma on itsensä työllistäjälle kaunis muisto menneisyydestä.” (Nainen, 51 v., yksinyrittäjä)

Vastausten mukaan noin 70 prosenttia itsensätyöllistäjistä oli voinut pitää edeltävien 12 kuukauden aikana vähintään kaksi viikkoa lomaa. Toisin sanoen vajaa kolmannes oli tehnyt töitä lähes tauotta. Naisten ja miesten välillä ei ollut tässä suhteessa lainkaan eroa. Tietotyön erityisasiantuntijoista 85 prosenttia oli onnistunut lomailemaan ainakin pari viikkoa; palvelualan työntekijäammateissa toimivista ei edes kaksi kolmasosaa. (Kuvio 6.18)

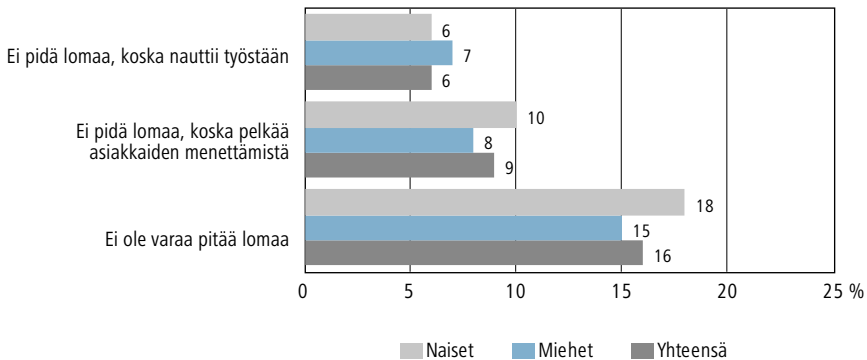
Niiltä vastaajilta, jotka eivät olleet kertomansa mukaan voineet pitää kahden viikon lomaa, tiedusteltiin syitä tähän. Yli puolet (55 %) vastasi, ettei heillä ollut

Kuvio 6.18

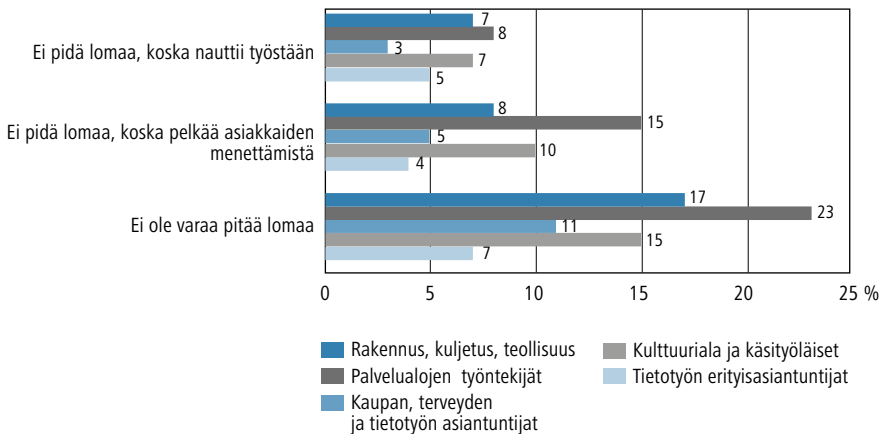
Pitänyt lomaa vähintään kaksi viikkoa edellisten 12 kk aikana. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 6.19

Loman pitämättä eri syistä jättäneet itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan. Osuus kaikista itsensätyöllistäjistä. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 6.20

Loman pitämättä eri syistä jättäneet itsensätyöllistäjät ammattiryhmittäin. Osuus kaikista ammattiryhmän itsensätyöllistäjistä. *Itsensätyöllistäjät 2013*

ollut varaa olla tekemättä töitä ja noin joka kolmas (31 %) ei ollut uskaltanut pitää lomaa asiakkaiden menettämisen pelossa. Vajaa neljännes (23 %) kertoi kuitenkin nauttivansa työstään niin paljon, ettei ollut kaivannut lomaa. Kuvioissa 6.19 ja 6.20 vastaukset on suhteutettu kaikkiin itsensätyöllistäjiin. Sen perusteella voi nähdä, että noin joka kuudennella kaikista itsensätyöllistäjistä ei ole varaa pitää lomaa, noin joka kymmenes ei uskalla pitää lomaa asiakkaiden menettämisen pelossa ja kuutisen prosenttia kokee, ettei edes kaipaa lomaa.

Palvelualan työntekijäammateissa korostuu muita ryhmiä useammin se, että kahden viikon lomaan ei ole varaa sen enempää taloudellisesti kuin asiakkaiden menettämisen pelossakaan.

Lomajaksojen pituus

Lomaa vähintään kaksi viikkoa pitäneiltä kysyttiin, mikä oli pisin yhtenäinen jakso lomaa, minkä he olivat edellisen 12 kuukauden aikana viettäneet. Vastauksista selvisi, että mahdollisuus lomailuun ei välttämättä tarkoita, että lomaa pidettäisiin yhtenäisenä. Noin joka kymmenes (9 %) oli pitänyt lomansa korkeintaan kolmen päivän pätkinä. Tällainen yksittäisten lomapäivien ripottelu ympäri vuoden oli yleisintä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa toimiville (14 %) lomaa pitäneille. Lomailleista tietotyön erityisasiantuntijoista sekä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista sen sijaan vain nelisen prosenttia oli tyytynyt näin lyhyisiin yhtenäisiin lomajaksoihin.

Noin joka kymmenennellä lomaa vähintään kaksi viikkoa pitäneellä pisin yhtenäinen lomajakso oli viikon mittainen. Yhteensä näitä enintään viikon yhtäjaksoisesti lomalla olleita oli neljännes (25 %) lomalaisista. Osuudessa ei ole eroa sukupuolen mukaan, mutta ammattiryhmittäiset ero ovat jälleen merkittävät: rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa osuus oli kolmannes (33 %) eivätkä palvelualan työntekijäammatit jääneet tästä kauas jälkeen (29 %). Tietotyön erityisasiantuntijoista – joilla ylipäänsä lomaa oli ollut muita yleisemmin – vain 16 prosenttia oli joutunut tyytymään näin lyhyeen yhtäjaksoiseen lomajaksoon.

Kaiken kaikkiaan yli puolet (57 %) lomaa pitäneistä oli pitänyt lomaa korkeintaan kaksi viikkoa yhtäjaksoisesti. Toisin sanoen vain reilu 40 prosenttia lomaa pitäneistä oli onnistunut lomailemaan yli kaksi viikkoa yhtäjaksoisesti. Sukupuolten välillä ei ollut eroa, mutta harvinaisinta yli kahden viikon lomajaksot olivat rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan sekä palvelualan työntekijäammateissa. Näissä ryhmissä vain joka kolmas (32–33 %) ylipäänsä lomaa pitänyt itsensätyöllistäjä oli ollut lomalla yhtäjaksoisesti yli kaksi viikkoa. Tietotyön erityisasiantuntijoissa vastaava osuus oli suurin (60 %).

Noin joka kymmenes lomaa pitäneistä miehistä ja naisista oli sallinut itselleen yli kuukauden mittaisen yhtäjaksoisen loman. Osuus oli jälleen suurin tietotyön erityisasiantuntijoilla (20 %). Palvelualan työntekijäammateissa työskentelevistä näin pitkään oli lomaillut vain viisi prosenttia lomaa pitäneistä.

Yllä mainitut luvut voi suhteuttaa kaikkiin itsensätyöllistäjiin. Nyt nähdään, että useampi kuin joka kolmas (36 %) itsensätyöllistäjä oli pitänyt lomaa joko vähemmän kuin kaksi viikkoa tai oli pitänyt lomapäivänsä muutaman päivän jaksoissa. Tietotyön erityisasiantuntijoista tämä koskee vain 18 prosenttia, mutta osuus nou-

see 43 prosenttiin palvelutyön ja rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa työskentelevillä. Jaksaminen voi näissä tapauksissa olla koetuksella:

"Myös ammatinharjoittaja tarvitsee taloudellisesti turvattuja pysähtymisiä (lomat, vuorotteluvapaa, opintovapaa). Tätä nykyä itsensä työllistävän on vaikea huolehtia omasta jaksamisestaan, kun 'palkattomat' jaksot pitää kattaa tekemällä muina aikoina tuplasti töitä." (Nainen, 49 v., ammatinharjoittaja)

Tuki ja rohkaisu

Vuoden 2013 työolotutkimuksessa 78 prosenttia palkansaajista kertoo saavansa työtovereiltaan tukea ja rohkaisua aina tai useimmiten silloin, kun työ tuntuu hankalalta. Itsensätyöllistäjillä ei useinkaan ole samalla tapaa tukena työyhteisöä, jonka kanssa jakaa työn iloja ja suruja ja ratkoa eteen tulevia hankalia tilanteita.

"Olen aikani elänyt sitä sosiaalista elämää isossa organisaatiossa, mä en ehkä enää kaipaa sitä. Mutta kyl jos mä olisin yksinyrittäjä ollu nelikymppisenä, niin kyl mä varmaan olisin kaivannu aika paljon sellasta sparrauskaveria ja muuta... ei se kyllä silloin olis ihan kivaa ollu." (Nainen, 62 v., ammatinharjoittaja)

Esitutkimuksen laadullisissa haastatteluissa haastateltavilta itsensätyöllistäjiltä kysyttiin, mistä he saavat tukea ja rohkaisua vaikeuksien tullen. Kävi ilmi, että vaikka itsensätyöllistäjät usein työskentelevät yksin, moni on verkostoitunut toisten saman alan itsensätyöllistäjien kanssa. Näin ollen myös moni yksin töitä tekevä itsensätyöllistäjä koki saavansa tukea ja rohkaisua kollegoilta, vaikka varsinaista työyhteisöä ei ole. Tukea ja rohkaisua tuli usein myös hieman yllättävältä taholta – asiakkailta ja toimeksiantajilta.

Tutkimuksessa kysyttiin kutakin kohtaa erikseen: saako vastaaja tukea kollegoilta, saako hän sitä asiakkailta ja toimeksiantajilta, saako hän sitä perheenjäseniltä ja ystäviltä sekä saako hän sitä ammattiliitosta tai jostain muualta.

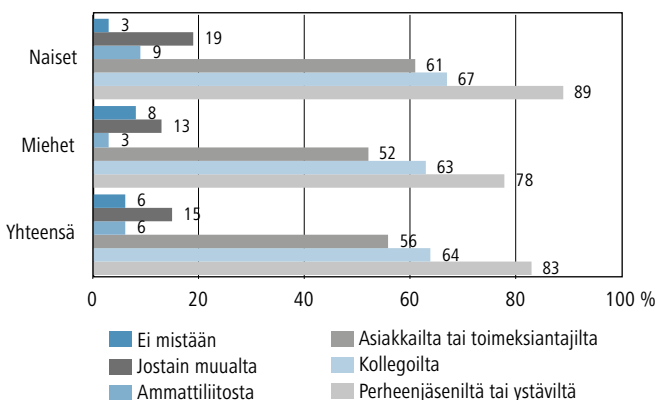
Kuten palkansaajien joukossa, myös itsensätyöllistäjien parissa naiset kertoivat saavansa tukea yleisemmin kuin miehet, riippumatta siitä, keneltä tukea saatiin. Yleisimmäksi osoittautui perheenjäseniltä ja ystäviltä saatu tuki (83 %). (Kuvio 6.21.) Jostain syystä tämä ei ole aivan yhtä yleistä rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimiville kuin muille (kuvio 6.22). Lähes kaksi kolmesta itsensätyöllistäjästä saa hankalissa tilanteissa tukea ja rohkaisua kollegoilta. Tässä tapauksessa verkostoituminen näyttää vahvimmalta tietotyön erityisasiantuntijoille, joista kolme neljästi kokee saavansa tukea kollegoilta (75 %). Heillä olikin muita useammin myös osake- ja yhtiökumppaneita.

Yli puolet itsensätyöllistäjistä kokee saavansa tukea ja rohkaisua asiakkailta ja toimeksiantajilta. Tämä on yleisintä palvelualojen työntekijöille, joilla asiakastyö muodostaakin usein koko työskentelyn perustan. Muita vähäisempää se on tietotyön erityisasiantuntijoille, joiden työaika ei sisällä yhtä paljon suoraa kanssakäymistä asiakkaiden tai toimeksiantajien kanssa.

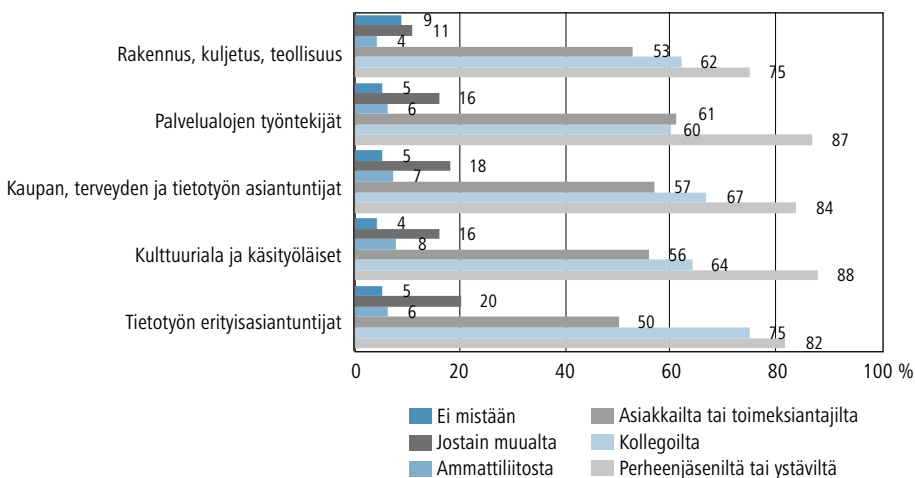
Varsin harva (6 %) itsensätyöllistäjä on osannut etsiä tai oli ainakaan saanut tukea ja rohkaisua ammattiliitosta. Osuus on suurin kulttuurialan ja käsityöam-

Kuvio 6.21

Saa tukea ja rohkaisua, kun työ tuntuu hankalalta. Itsensäyöllistäjät sukupuolen mukaan.
Itsensäyöllistäjät 2013

Kuvio 6.22

Saa tukea ja rohkaisua, kun työ tuntuu hankalalta. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmittäin.
Itsensäyöllistäjät 2013

mateissa toimiville (8 %). Vastaajista yhteensä 24 prosenttia kertoi ylipäänsä kuuluvansa ammattiliittoon. Jostain muualta tukea ja rohkaisua saa vielä 15 prosenttia itsensäyöllistäjistä – yleisimmin tietotyön erityisasiantuntijat (20 %) ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat (18 %).

Lähes kaikki (94 %) itsensäyöllistäjät kokevat saavansa tukea ja rohkaisua joltain taholta. Joukossa on kuitenkin 6 prosenttia heitä, jotka eivät koe saavansa tukea tai rohkaisua mistään työn tuntuessa hankalalta. Miehillä tilanne on yleisempi (8 %) kuin naisilla (3 %). Osuus on suurin rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivilla.

Koulutukseen osallistuminen

Muuttuvassa työelämässä on tärkeää päivittää tietojaan ja taitoaan. Se on tärkeää ammattitaidon kehittämisen ja työllistyvyyden näkökulmasta. Kouluttautuminen ja työssä kehittyminen hyödyttää niin yksilöä itseään, työorganisaatiota kuin koko yhteiskuntaa – elinikäisestä oppimisesta on tullut yksi niin kansallisen kuin EU-politiikankin ohjenuorista.

Palkansaajien työpaikkakoulutukseen osallistuminen on yleistynyt Suomessa viime vuosikymmenten aikana ja on Euroopan huippua. Vuonna 2013 palkansaajista 61 prosenttia (naiset 64 %, miehet 57 %) oli osallistunut työnantajan kustantamaan koulutukseen edellisten 12 kuukauden aikana. (Sutela & Lehto 2014.)

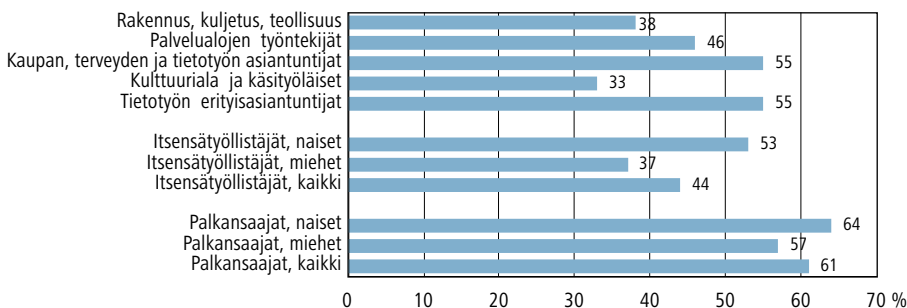
Koulutustarjonta ja koulutukseen osallistuminen jakautuvat kuitenkin jossain määrin epätasaisesti. Koulutuksella on taipumus kasaantua niin, että taustakoulutukseltaan koulutetuimmat osallistuvat lisäkoulutukseen useammin kuin matalammin koulutetut. Koulutusta saatetaan tarjota näille henkilöille auliimmin kuin matalammin koulutetuille, he tiedostavat koulutuksen merkityksen paremmin ja he hakeutuvat koulutukseen muita herkemmin; taustakoulutuksensa ansiosta heillä on myös muita paremmat oppimisvalmiudet, mikä tekee lisäkoulutuksesta jo itsessään houkuttelevamman tapahtuman heille kuin matalammin koulutetuille.

Vuoden 2014 alusta Suomessa astui voimaan kolmen päivän koulutusoikeus, joka kannustaa työnantajia tarjoamaan palkansaajatyöntekijöilleen mahdollisuuden koulutukseen tai muuhun osaamisen kehittämiseen. Itsensätyöllistäjien on järjestettävä ja useimmiten myös kustannettava koulutuksensa itse. He eivät osallistukaan ammattitaitoa ylläpitävään tai kehittävään koulutukseen yhtä yleisesti kuin palkansaajat. Kaikista itsensätyöllistäjistä 44 prosenttia kertoi osallistuneensa ammattitaitoa ylläpitävään tai kehittävään koulutukseen edellisten 12 kuukauden aikana; naiset selvästi useammin (53 %) kuin miehet (37 %). (Kuvio 6.23.)

Koulutustaustan yhteys lisäkoulutukseen näkyy myös itsensätyöllistäjien joukossa. Taustaltaan keskimääräistä paremmin koulutettujen tietotyön erityisasiantuntijoiden ja muiden asiantuntijoiden joukossa on osallistuttu lisäkoulutukseen useammin kuin rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työnteki-

Kuvio 6.23

Osallistunut ammattitaitoa ylläpitävään tai kehittävään (palkansaajat: työnantajan kustantamaan) koulutukseen edellisten 12 kk aikana. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

jäämmateissa tai palvelualojen työntekijäämmateissa, joissa koulutustausta on matalampi. Kaikkein vähäisintä lisäkoulutukseen osallistuminen on kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivilla, joista vain joka kolmas (33 %) on saanut ammattitaitoa ylläpitävää tai kehittävää koulutusta edellisen vuoden aikana.

Koulutukseen osallistuneista valtaosa (66 %) on kustantanut koulutuksensa itse. Noin joka kymmenes (12 %) on saanut koulutukseen tukea, ja reilulle viidennekselle on tarjoutunut ilmaista koulutusta. Tuen saaminen oli yleisintä kulttuurialan ja käsityöammateissa toimiville, joiden joukossa koulutusta saaneista lähes viidennes (18 %) oli saanut siihen tukea. Jos luvut suhteuttaa kaikkiin itsensätyöllistäjiin – myös heihin, jotka eivät olleet osallistuneet koulutukseen – voi laskea, että 29 prosenttia kaikista itsensätyöllistäjistä oli kustantanut itselleen koulutuksen edeltävien 12 kuukauden aikana, viisi prosenttia oli saanut tukea koulutukseen vuoden aikana ja noin joka kymmenes (9 %) oli päässyt osallistumaan ilmaiseen koulutukseen.

Yli puolet (56 %) itsensätyöllistäjistä ei siis ollut osallistunut ammattitaitoa ylläpitävään tai kehittävään koulutukseen edellisen 12 kuukauden aikana. Heiltä tiedusteltiin syitä koulutuksen puutteeseen. Syitä saattoi valita useammankin. (Taulukko 6.2.)

Yleisin (51 %) syy on se, ettei koulutusta ole katsottu tarpeelliseksi. Tätä mieltä ovat yleisimmin yhtäältä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat (56 %) sekä tietotyön erityisasiantuntijat (54 %) ja toisaalta rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden ja maa- ja metsätalouden työntekijäämmateissa toimivat (55 %). Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimiville koulutuksen kokeminen tarpeettomaksi ei nouse yhtä yleiseksi syyksi.

Toinen varsin yleinen este koulutukseen osallistumiselle on ollut se, ettei sopivaa koulutusta ole ollut tarjolla (36 %). Tämä on kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivien ongelma (39 %) useammin kuin muiden alojen.

Ansionmenetyks ja se, ettei töitä voinut jättää tekemättä, korostuvat palvelualojen työntekijäämmateissa toimivilla koulutukseen osallistumisen esteinä selvemmin kuin muissa ryhmissä.

Taulukko 6.2

Syy, miksi ei ole osallistunut ammattitaitoa ylläpitävään tai kehittävään koulutukseen. Itsensätyöllistäjät, jotka eivät ole osallistuneet koulutukseen edellisten 12 kk aikana, ammattiryhmän mukaan.

Itsensätyöllistäjät 2013

	Itsensä- työllistäjät yhteensä	Tietotyön erityisasian- tuntijat	Kulttuuriala- ja käsityö- läiset	Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	Palvelu- alojen työntekijät	Rakennus, kuljetus, teollisuus
	%	%	%	%	%	%
Ansionmenetyks olisi ollut liian suuri	18	16	18	13	25	16
Koulutus oli liian kallista	23	25	27	22	28	18
Ei voinut jättää töitä tekemättä	32	30	29	23	39	34
Koulutusta ei ollut tarjolla	36	29	39	32	37	36
Ei katsonut tarvitsevansa koulutusta	51	54	43	56	46	55

Työtyytyväisyys

Kansainvälisissä tutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan yrittäjät ovat tyytyväisempiä työhönsä kuin palkansaajat (mm. Benz & Frey 2008, Ajayi-Obe & Parker 2005, Hamilton 2000, Binder & Coad 2013, Fraser & Gold 2001). Työtyytyväisyyden mittaaminen on kuitenkin haasteellista sikäli, että haastattelututkimuksissa yleisellä kysymyksellä tyytyväisyydestä omaan työhön saadaan tyypillisesti hyvin vinoja jakaumia. Lähes kaikki vastaajat ovat vähintäänkin melko tyytyväisiä työhönsä tyyliin ”Mitä kuuluu? Kiitos hyvää”.

Työolotutkimuksissa tätä ongelmaa alettiin purkaa vuoden 2008 tutkimuksessa siten, että yleisen työtyytyväisyyskysymyksen lisäksi lomakkeelle lisättiin tarkempia kysymyksiä tyytyväisyydestä työn eri osatekijöihin. Nuo kysymykset otettiin mukaan myös Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimukseen. Näin tuloksia voidaan verrata vuoden 2013 työolotutkimuksen palkansaajia koskeviin tuloksiin.

Yleisellä kysymyksellä mitattuna itsensätyöllistäjät ovat useammin erittäin tyytyväisiä nykyiseen työhönsä (35 %) kuin palkansaajat (28 %). Jos mukaan lasketaan myös melko tyytyväiset, ero tosin tasoittuu (88 % vs. 90 %).

”Osa olla tyytyväinen siitä, että on töitä. Ehkä sekin on se palkitsevuus, että palkansaajana piti liiankin itsestään selvänä, että on töitä. Ja sitten oli sillei, että taas pitää mennä. Nyt on sillei, että mennään, niin saadaan leipää pöytään. Että hyvä että on töitä.” (Mies, 36 v., ammatinharjoittaja)

”Olen täysin tyytyväinen omaan valintaani. Suosittelen, jos yhtään tuntuu omalta.” (Nainen, 52 v., ammatinharjoittaja)

Kuviossa 6.24 on esitetty erittäin tyytyväisten osuudet työn eri osatekijöiden itsensätyöllistäjillä ja palkansaajilla sukupuolen mukaan. On syytä huomauttaa, että jos mukaan laskettaisiin myös ”melko tyytyväiset”, osuudet nousisivat lähes kaikkien esitettyjen tekijöiden osalta 81–93 prosenttiin. Ainoa poikkeus on tyytyväisyys kehittymismahdollisuuksiin, joissa vähintään melko tyytyväisten palkansaajien osuus jää 63 prosenttiin ja itsensätyöllistäjillä 73 prosenttiin.

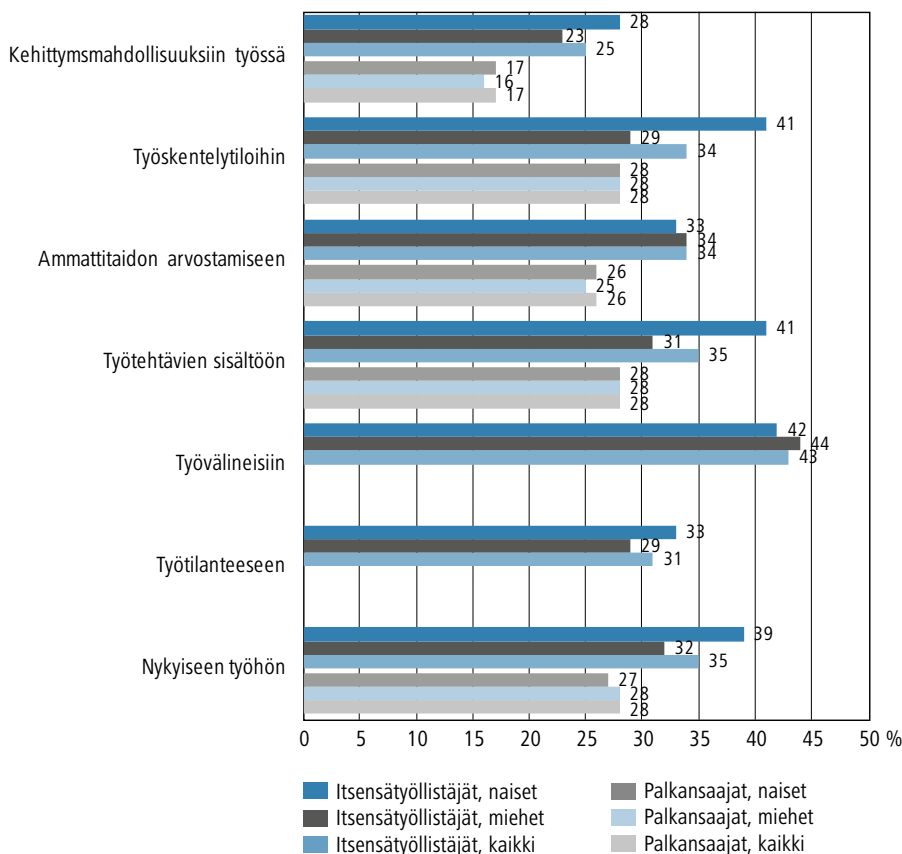
Itsensätyöllistäjien suurempi tyytyväisyys suhteessa palkansaajiin näkyy myös eriteltyjen kysymysten osalta: kehittymismahdollisuuksissa, ammattitaidon arvostamisessa, työtehtävien sisällössä sekä työtiloissa.

Naiset tapaavat olla tyytyväisempiä kuin miehet useimpiin työn eri osatekijöihin sekä itsensätyöllistäjien että palkansaajien joukossa. Itsensätyöllistäjillä tuo sukupuolten välinen ero on selvästi suurempi kuin palkansaajilla. Itsensätyöllistävät naiset ovat kaikista ryhmistä tyytyväisimpiä nykyiseen työhönsä ylipäänsä, mutta erityisesti työskentelytiloihinsa ja työtehtäviensä sisältöön sekä kehittymismahdollisuuksiinsa työssä. Tyytyväisyydessä ammattitaidon arvostukseen ei sen sijaan ole juurikaan eroja sukupuolten kesken sen enempää itsensätyöllistäjillä kuin palkansaajilla.

Kuvio 6.25 esittää erittäin tyytyväisten osuutta itsensätyöllistäjien eri ammattiryhmissä. Osuudet vaihtelevat selvästi. Tietotyön erityisasiantuntijat ovat kaikkein yleisimmin erittäin tyytyväisiä työhönsä ylipäänsä (43 %), kun taas kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivat samoin kuin rakennus- ja kuljetus-

Kuvio 6.24

Tyytyväisyys työn eri osatekijöihin, erittäin tyytyväiset. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

alan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivat ovat keskimääräistä selvästi harvemmin työhönsä erittäin tyytyväisiä (32 % ja 28 %).

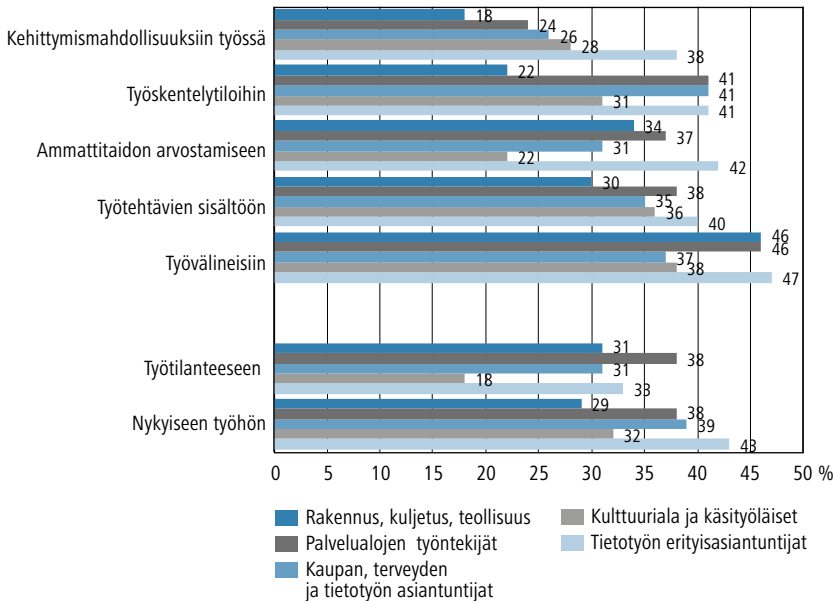
Tietotyön erityisasiantuntijat ovat muita selvästi tyytyväisimpiä myös kaikkiin kysytyihin työnsä eri osatekijöihin lukuun ottamatta työtilannetta. Sen suhteen palvelualojen työntekijäammateissa toimivat vievät voiton.

Rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden ammattiryhmä pitää perää paitsi yleisessä tyytyväisyydessä nykyiseen työhönsä, myös tyytyväisyydessä kehittymismahdollisuuksiin, työskentelytiloihin ja työtehtäviin. Näissä suhteissa ryhmän tyytyväisyys on korkeintaan palkansaajien keskimääräisen tyytyväisyyden tasoa, jos sitäkin. Tyytyväisyys työvälineisiin on kuitenkin poikkeus, sillä siinä rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivat eivät jää juurikaan jälkeen tietotyön erityisasiantuntijoista.

Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivien tyytyväisyys on hätkähdyttävän kaukana muista ryhmistä, kun mitataan tyytyväisyyttä ammattitaidon arvostamiseen ja työtilanteeseen. Harvempi kuin joka viides (18 %) on tässä ryhmässä työtilanteeseensa erittäin tyytyväinen, ja noin joka kuudes (17 %) on

Kuvio 6.25

Tyytyväisyys työn eri osatekijöihin, erittäin tyytyväiset. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmittäin. Itsensätyöllistäjät 2013

siihen tyytymätön. Tyytyväisyys nykyiseen työhön ylipäänsä ei sekään ole kovin paljon suurempaa kuin rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijä-ammateissa toimivilla. Kehittymismahdollisuuksiinsa ja työtehtäviensä sisältöön tämä ryhmä on kuitenkin suhteellisen tyytyväinen.

Jos voittaisi lotossa....

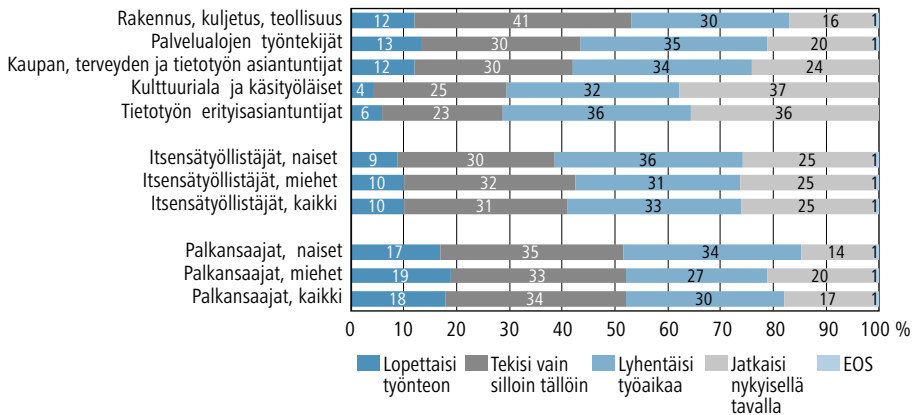
Tutkimuksen lopuksi vastaajille esitettiin työolotutkimuksessa perinteisesti käytetty niin sanottu lottokysymys: ”Jos saisitte rahaa esimerkiksi lotosta tai perintönä niin paljon, että voisitte elää mukavasti tekemättä työtä, niin mitä tekisitte: lopettaisitte työnteen kokonaan, tekisitte vain silloin tällöin jotain työtä, pyrkisitte lyhentämään työaikaan olennaisesti vai jatkaisitte nykyisellä tavalla työntekoa?”

Vain joka kymmenes (10 %) itsensätyöllistäjä olisi valmis lopettamaan työnteen kokonaan, kun joka neljäs (25 %) arveli jatkavansa nykyisellä tavalla työntekoaan. Sukupuolten välillä ei ole tässä suhteessa käytännössä lainkaan eroa. Naiset olisivat tosin hieman useammin valmiita lyhentämään työaikaansa olennaisesti (36 %) kuin miehet (31 %), jotka taas ajattelivat tekevänsä vain silloin tällöin jotain työtä hieman useammin (32 %) kuin naiset (30 %).

Ammattiryhmittäiset erot ovat suuremmat kuin sukupuolten välillä. Kulttuurialalla ja käsityöammateissa työskentelevien innostus työtään kohtaan näkyy siinä, että vain muutama prosentti olisi lottovoiton myötä lopettamassa työntee-

Kuvio 6.26

Jos saisi rahaa eikä tarvitsisi käydä työssä, mitä tekisi? Itsensäyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan sekä itsensäyöllistäjät ammattiryhmittäin. *Itsensäyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

koaan; tietotyön erityisasiantuntijoistakin vain kuusi prosenttia. Muissa ryhmissä osuus on 12–13 prosenttia.

Kulttuuri- ja käsityöalan itsensäyöllistäjistä ja tietotyön erityisasiantuntijoista vastaavasti useampi kuin joka kolmas olisi jatkamassa nykyisellä tavalla työnteoa. Rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa toimivilla vastaava osuus on vain 16 prosenttia, palvelualan työntekijöillä viidennes ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla noin neljännes.

Jo se, että vuoden 2013 työolotutkimuksen mukaan ainoastaan alle viidennes (18 %) palkansaajista olisi lopettamassa kokonaan työnteon lotossa voitettuaan, kertoo suomalaisten vahvasta työorientaatiosta. Itsensäyöllistäjät ovat kuitenkin siis vielä tätäkin innokkaampia jatkamaan työnteoa miljoonapotista huolimatta. Erityisesti naisten välinen ero on suuri: palkansaajista 14 prosenttia, mutta itsensäyöllistäjistä joka viides (25 %) jatkaisi työnteoa entisellä tavalla jopa lotossa voitettuaan.

Tulosten valossa itsensäyöllistäjien työ näyttäytyy hyvin intensiivisenä verrattuna palkansaajatyöhön. Yhtäältä työ kuormittaa enemmän eikä työn ja vapaa-ajan limittyminen ole aina myönteinen asia – mahdollisuus katkoksiin lomailun merkeissä ei sekään ole monelle itsestäänselvää. Toisaalta tuloksista paistaa läpi suuri innostus ja motivaatio työtä kohtaan. Tämä työn imu näyttää erityisen voimakkaalta kulttuurialalla ja käsityöammateissa.

Itsensä työllistäminen – työn tekemisen tapa – tuo autonomiaa, vaikutusmahdollisuuksia ja tiettyjä vapausasteita myös työntekijätason ammatteihin. Palkansaajatyössä kyseiset piirteet kuuluvat pikemminkin vain ylempien toimihenkilöiden työhön. Työntekijätasolla myös itsensäyöllistäjien työ on samaan aikaan fyysisesti varsin kuormittavaa. Tietotyön erityisasiantuntijoiden työolot näyttävät erityisen hyvinä.

7 Terveys ja työssä jatkaminen

Suomessa 2000-luvulla ajoittain vilkkaastikin käyty keskustelu työhyvinvoinnista ja työssä jaksamisesta kiertyy suurelta osin nimenomaan palkansaajien työkyvyn ja työhyvinvoinnin ympärille. Yrittäjien työolot ja työelämän laatu sekä niiden vaikutus hyvinvointiin ja työssä jaksamiseen ovat näissä keskusteluissa jääneet vähemmälle huomiolle, elleivät suorastaan täysin huomiotta. Tämä on ymmärrettävää sikäli, että yrittäjät muodostavat selvästi pienemmän osuuden Suomen työllisistä kuin palkansaajat. Se joukko, joita tässä tutkimuksessa on kutsuttu itsensä työllistäjiksi – yksinyrittäjät, ammatinharjoittajat, freelancerit ja apurahansaajat – on vielä pienempi. Taustalla on kenties myös ajatus siitä, että palkansaajien työhyvinvointi on pitkälti riippuvainen työnantajan toimista, ja keskustelulla on haluttu herätellä työnantajia huolehtimaan työntekijöidensä hyvinvoinnista. Yrittäjät sen sijaan ovat itse vastuussa omasta hyvinvoinnistaan.

Yrittäjänäkökulman puuttuminen yleisestä työkyky- ja työhyvinvointikeskustelusta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asia olisi merkityksetön. Aivan samalla tavoin kuin palkansaajien työkyvyn ja hyvinvoinnin katsotaan edesauttavan muun muassa työurien pidentymistä, myös yrittäjien hyvinvoinnilla ja terveydentilalla on sekä kansantaloudellista vaikutusta että yhteys siihen, miten pitkään yrittäjät jaksavat puurtaa työelämässä. Tämä taas heijastuu suoraan työllisyyslukuihin.

Yrittäjien työkyky, työhyvinvointi ja terveydentila ovat merkittäviä kysymyksiä myös siksi, että yrittäjillä ei ole useimpien palkansaajien tapaan käytössään työterveyspalveluja, elleivät he niitä nimenomaisesti järjestä ja ole valmiita ja kykeneviä niistä maksamaan. Sairastuminen on yrittäjälle vaikeampi tilanne kuin palkansaajalle, jolla on oikeus myös lyhyisiin palkallisiin poissaoloihin. Yrittäjille jokainen lyhyen sairauden vuoksi tekemättä jäänyt työ tai työpäivä näkyy suoraan ansioissa. Kun lisäksi on kovin tyypillistä, että monet yrittäjät ovat alivuuttaneet itsensä eläkkeen ja sairauden varalta, sairastamisen voi katsoa todella käyvän yrittäjän kukkarolle.

Ei siis ihme, että teema toistuu myös web-vastaajien tutkimuslomakkeen lopussa antamissa avovastauksissa:

"Toimeentulo vaakalaudalla mahdollisen pidemmän sairastumisen osuessa kohdalle." (Mies, 43 v., ammatinharjoittaja)

"Jos sairastuisin vakavasti, ei olisi muuta mahdollisuutta kuin lopettaa yritys, sairauspäivärahoilla ei pystyisi maksamaan yrityksen juoksevia kuluja." (Nainen, 54 v, yksinyrittäjä)

"Sairastuminen on aina riski pienelle yrittäjälle." (Nainen, 48 v, yksinyrittäjä)

Kaiken lisäksi moni kokee, että työkykyinen tai ei, työssä olisi jaksettava mahdollisimman pitkään jo senkin vuoksi, että odotettavissa oleva eläke on jäämässä kovin pieneksi.

Koettu työkyky ja työhyvinvointi

Itsensätyöllistäjät -tutkimuksessa vastaajien työkykyä mitattiin alun perin Työterveyslaitoksen kehittämällä niin sanotulla työkykyindeksillä: vastaajia pyydettiin arvioimaan työkykynsä asteikolla 0–10. Ohjeistuksen mukaan työkyky voi saada parhaimmillaan arvon 10 ja nollan silloin, kun henkilö ei pysty lainkaan työhön. Työolotutkimuksessa on käytetty täsmälleen samaa mittaria, mikä mahdollistaa palkansaajien ja itsensätyöllistäjien vertailun.

Aineiston vastaajat ovat käyttäneet asteikon koko skaalaa. Tosin vain joka kymmenes kaikista vastaajista on antanut työkyvylleen arvoksi 0–6 pistettä, kun suurin osa vastauksista keskittyy arvoihin 8, 9 ja 10. Täyden kympin on työkyvylleen antanut 23 prosenttia itsensätyöllistäjistä. Sukupuolten välillä on selvä ero: naisista 29 prosenttia arvioi työkykynsä täydeksi kypiksi, miehistä alle viidennes (19 %). (Kuvio 7.1)

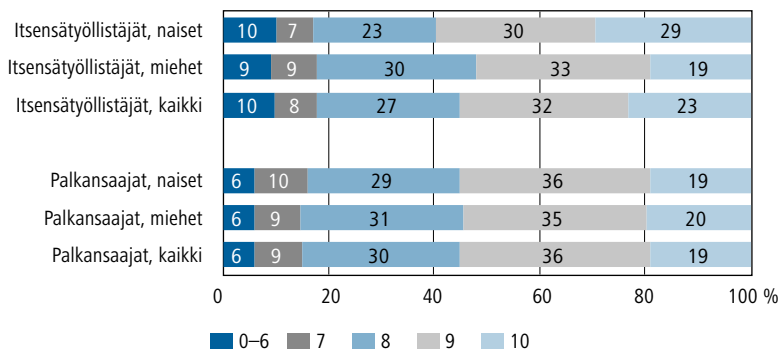
Itsensätyöllistäjien arviot omasta työkyvystään olivat hieman polarisoituneempia kuin palkansaajien. Itsensätyöllistäjistä useampi arvioi työkykynsä kypiksi ja vastaavasti useammalla arvio jää korkeintaan kuuteen pisteeseen.

Sukupuolen mukaisessa tarkastelussa näkyy, että etenkin naisilla työkyvylleen parhaan mahdollisen pistemäärän antaneiden osuus on selvästi suurempi itsensätyöllistäjien keskuudessa (29 %) kuin palkansaajilla (19%).

Kympin työkyvyn osuudet yltyvät lähes kolmannekseen palvelualan työntekijöiden (30 %) parissa. Rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivista samoin kuin tietotyön erityisasiantuntijoista vain vajaa viidennes (18 %) on antanut työkyvylleen täydet 10 pistettä. (Kuvio 7.2.) Tähän tosin vaikuttaa osaltaan myös eri ammattiryhmien ikärakenne: kahdessa viimeksi mainitussa ryhmässä vastaajat ovat keskimäärin suhteellisen iäkkäitä ja ikä taas on vahvassa yhteydessä koettuun työkykyyn. Koko aineistossa yli 45-vuotiaista 19 prosenttia arveli työkykynsä kymmenen pisteen arvoiseksi, kun tätä nuoremmista osuus oli noin 30 prosenttia. Keskimäärin melko iäkkäät tietotyön erityisasiantuntijat ovat tosin antaneet työkyvylleen 9 pistettä useammin kuin muut ja samalla varsin harva heistä on arvioinut työkykynsä korkeintaan 7 pisteen arvoiseksi.

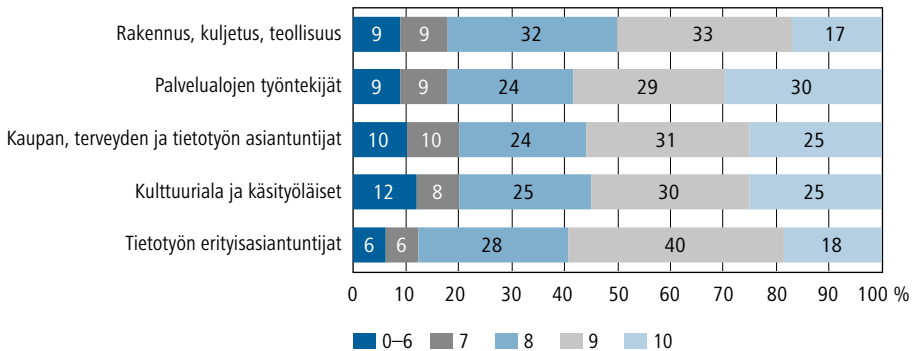
Kuvio 7.1

Koettu työkyky asteikolla 0–10. Luokiteltu. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

Kuvio 7.2

Koettu työkyky asteikolla 0–10. Luokiteltu. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan.
Itsensäyöllistäjät 2013

Annetuista pisteistä on mahdollista laskea myös keskiarvo. Itsensäyöllistäjillä keskiarvo jää hieman alhaisemmaksi (8,4) kuin palkansaajilla (8,5) – toisaalta aineiston itsensäyöllistäjät ovat keskimäärin myös hieman iäkkäämpiä kuin työoloaineiston palkansaajat. Miesten antamien pisteiden keskiarvo on yhden kymmenesosan matalampi kuin naisten keskiarvo sekä itsensäyöllistäjillä että palkansaajilla. (Taulukko 7.1)

Itsensäyöllistäjien eri ammattiryhmien välillä on hyvin vähän vaihtelua keskimääräisessä työkykyasteissa huolimatta ryhmien erilaisesta ikärakenteesta.

Sekä Itsensäyöllistäjät -tutkimuksessa että Työolotutkimuksessa 2013 on samaan tapaan pyydetty vastaajia myös arvioimaan, minkä pistemäärän he antaisivat työhyvinvoinnilleen, jos se parhaimmillaan saisi arvon 10 ja huonoimmillaan arvon 0.

Vaikka koetussa työkyvyssä ei ollut juuri eroa palkansaajiin, itsensäyöllistäjät arvioivat työhyvinvointinsa keskimäärin selvästi paremmaksi (8,2) kuin palkansaajat (7,8). Palkansaajilla sukupuolten välillä ei ole eroa, mutta itsensäyöllistäjien joukossa naiset arvioivat työhyvinvointinsa vielä korkeammaksi (8,3) kuin miehet (8,1).

Taulukko 7.1

Koettu työkyky ja työhyvinvointi. Asteikko 0–10. Keskiarvo. Itsensäyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan.
Työolotutkimus 2013 ja Itsensäyöllistäjät 2013

	Työkyky	Työhyvinvointi
Palkansaajat, kaikki	8.5	7.8
Palkansaajat, miehet	8.4	7.8
Palkansaajat, naiset	8.5	7.8
Itsensäyöllistäjät, kaikki	8.4	8.2
Itsensäyöllistäjät, miehet	8.3	8.1
Itsensäyöllistäjät, naiset	8.4	8.3
Rakennus, kuljetus, teollisuus	8.3	8.1
Palvelualojen työntekijät	8.4	8.3
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	8.4	8.3
Kulttuuriala ja käsityöläiset	8.3	8.0
Tietotyön erityisasiantuntijat	8.4	8.3

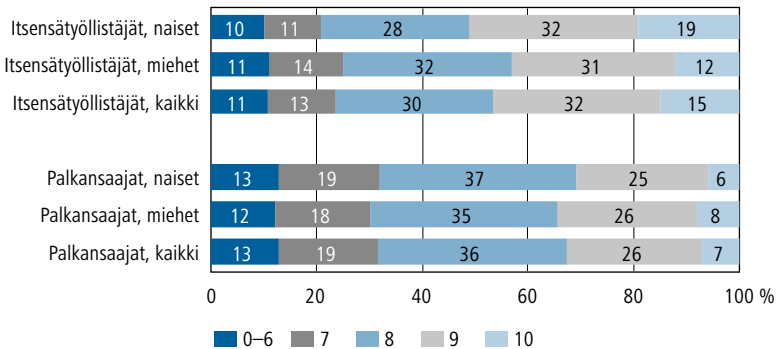
Itsensätyöllistäjien ammattiryhmien välillä on jälleen vain hyvin vähän eroa keskiarvoissa. Tietotyön erityisasiantuntijat ja kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat (8,3) sekä palvelualojen työntekijäammateissa toimivat (8,3) arvotavat työhyvinvointinsa parhaimmaksi, ja kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivat arvioivat sen matalimmaksi (8,0). Tässäkin ryhmässä keskimääräinen pistemäärä jää kuitenkin selvästi korkeammaksi kuin palkansaajilla.

Annettujen pisteiden jakauma näyttää konkreettisesti eron itsensätyöllistäjien ja palkansaajien työhyvinvointiaan koskevissa arvioissa. Itsensätyöllistäjissä on kaksin verroin niin paljon työhyvinvointinsa kympin arvoiseksi arvioivia kuin palkansaajissa. (Kuvio 7.3.) Miehillä ero on hieman pienempi, mutta naisten parissa näkyy, että itsensätyöllistäjät ovat antaneet työhyvinvoinnilleen täyden kympin jopa kolme kertaa niin usein kuin palkansaajanaiset. Huomiota herättävää on myös se, kuinka paljon useammin palkansaajat (32 %) antavat työhyvinvoinnilleen korkeintaan 7 pistettä verrattuna itsensätyöllistäjiin (24 %).

Työhyvinvoinnin erot kiteytyvät työntekijäammatteja edustaviin ammattiryhmiin. Miesvaltaisissa rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa toimivista vain yhdeksän prosenttia antaa työhyvinvoinnilleen täyden

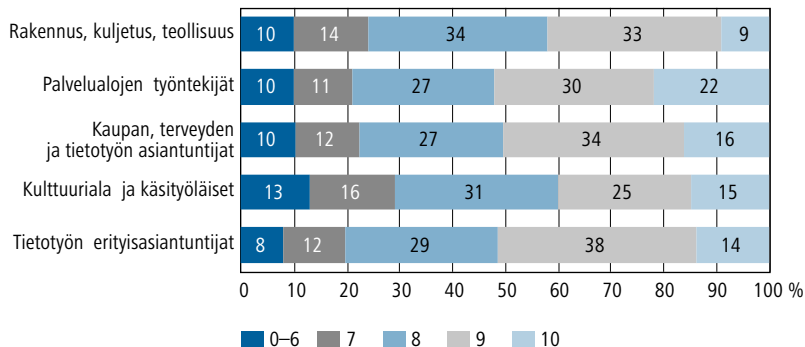
Kuvio 7.3

Koettu työhyvinvointi asteikolla 0–10. Luokiteltu. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

Kuvio 7.4

Koettu työkyky asteikolla 0–10. Luokiteltu. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

kympin, mutta naisvaltaisissa palvelualojen työntekijäammateissa toimivista vastaava osuus on yli viidennes (22 %). Kulttuurialalla ja käsityöammateissa työkentelevien parissa alhaiset, korkeintaan 7 pisteeseen yltävät pistemäärät ovat yleisimpiä kuin muissa ryhmissä. (Kuvio 7.4.)

Työterveyshuollon järjestäminen

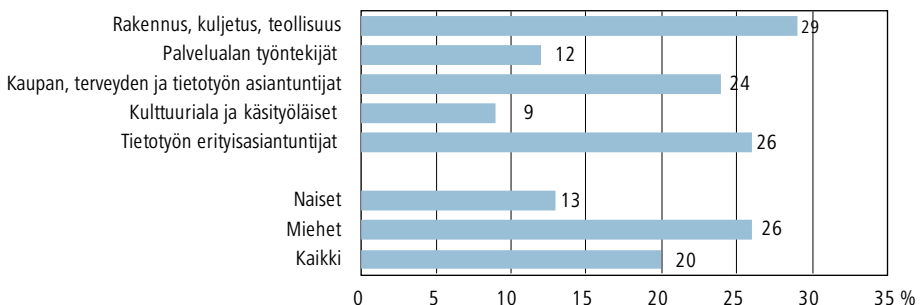
Työterveyshuollon tarkoituksena on sairauksien ehkäisemisen ja terveyden hoidon lisäksi työkyvyn ylläpito ja työympäristön turvallisuus. Yrittäjille työterveyshuoltoa ei lankea automaattisesti. He voivat kuitenkin hankkia itselleen työterveyshuoltopalveluja, joiden kustannuksiin saa korvauksia Kelasta.

Neljännes vastaajista oli järjestänyt itselleen työterveyshuollon, miehet – hie-man yllättäen – (26 %) useammin kuin naiset (13 %). Juuri miesvaltaisilla rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalojen työntekijäammateissa toimivat itsensätyöllistäjät olivat hankkineet työterveyshuollon useammin (29 %) kuin muut. Alan työ sisältääkin paljon tapaturma- ja terveystorjuntariskejä. Kulttuuri- ja käsityöalalla (9 %) sekä palvelualan työntekijäammateissa toimivista (12 %) vain harva oli järjestänyt itselleen työterveyshuollon. (Kuvio 7.5.)

Työterveyshuollon itselleen järjestäneiltä kysyttiin avovastauksella, miten he olivat työterveyshuoltonsa järjestäneet. Neljännes oli ostanut palvelun kunnallisesta terveyskeskuksesta ja noin 70 prosenttia yksityiseltä lääkärilasemalta tai muulta palveluntarjoajalta. Koko aineistoon suhteutettuna tämä tarkoittaa viittä ja 14 prosenttia vastaajista. Neljä prosenttia työterveyshuollon järjestäneistä – eli alle prosentti kaikista itsensätyöllistäjistä – kertoi hankkineensa yksityisen hoitokulu- tai sairausvakuutuksen, joka kattaisi hoitokulut sairastapauksessa. Seitsemisen prosenttia työterveyshuollon hankkineista eli pari prosenttia kaikista ilmoitti, että työterveyshuolto oli järjestetty jonkun muun tahon kautta, esimerkiksi MYEL-järjestelmän kautta. Osa ei osannut sanoa, mistä työterveyshuolto oli hankittu.

Kuvio 7.5

On järjestänyt itselleen työterveyshuollon. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Sairastaminen ja sairaana työskentely

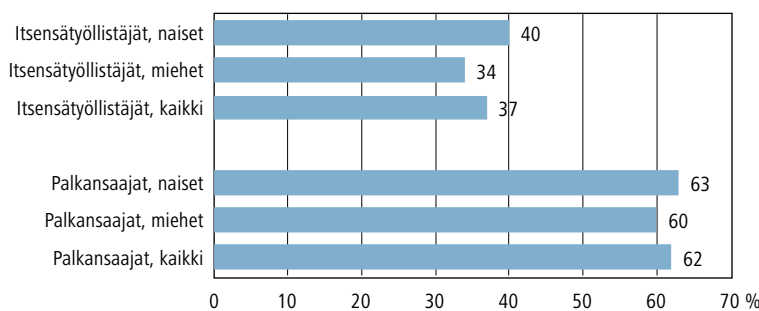
Itsensätyöllistäjistä 37 prosentilla oli sairauspoissaoloja työstä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden ajalta. Tämä on selvästi vähemmän kuin palkansaajilla, joista 62 prosentille sairaus oli aiheuttanut poissaolon töistä. (Kuvio 7.6.)

Sairauspoissaolot olivat yleisimpiä kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla (43 %). Tämä saattaa selittyä sillä, että ammattiryhmässä on paljon terveydenhoidon asiantuntijoita, joilla työskentely lievästikin sairaana voi olla suurempi riski asiakkaiden kannalta kuin se monessa muussa ammatissa on. Tietotyön erityisasiantuntijoilla sairauspoissaoloja oli yhtä yleisesti kuin rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivilla (37 %). Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivista kolmannekselle (33 %) ja palvelualan työntekijäammateissa työskentelevistä hieman useammalle (35 %) sairaus oli aiheuttanut poissaolon töistä.

Toisaalta yli puolet (52 %) itsensätyöllistäjistä kertoo työskennelleensä sairaana edellisten 12 kuukauden aikana (kuvio 7.7). Kaiken kaikkiaan 14 prosenttia vastaajista tosin sanoo, ettei ole ollut lainkaan sairaana edellisten 12 kuukauden aikana. Jos

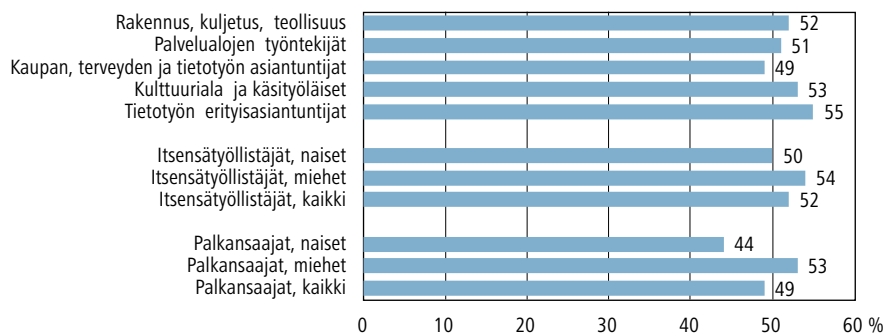
Kuvio 7.6

Ollut pois töistä oman sairauden takia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 7.7

Ollut sairaana työssä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan sekä itsensätyöllistäjät ammattiryhmittäin. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013*

tarkastellaan vain niitä 84 prosenttia vastaajia, jotka ovat ylipäänsä olleet sairaana, nousee sairaana työskennelleiden osuus 60 prosenttiin sairastaneista.

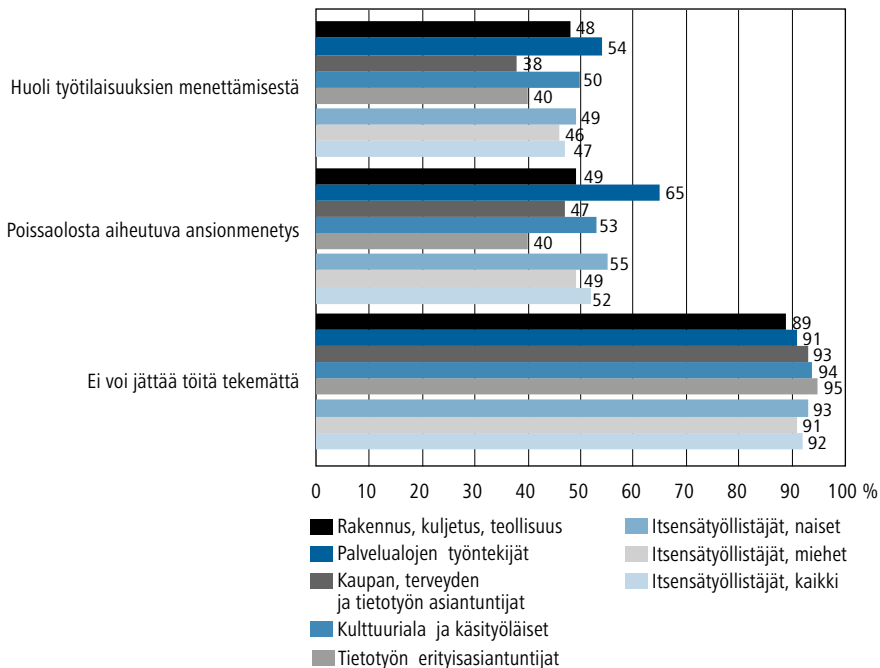
Työolotutkimuksen tulokset näyttävät, että itsensätyöllistäjiin verrattuna lähes yhtä moni (49 %) palkansaaja on tehnyt sairaana töitä edeltävien 12 kuukauden aikana. Palkansaajien joukossa on kuitenkin vähemmän (7 %) niitä, jotka eivät ole kertomansa mukaan lainkaan sairastaneet edeltävien 12 kuukauden aikana. Jos sairaana työskennelleiden osuus lasketaan vain heistä, jotka ylipäänsä ovat sairastaneet, itsensätyöllistäjien ja palkansaajien luvut eroavat selvemmin toisistaan. Ylipäänsä sairastaneista palkansaajista 53 prosenttia on tehnyt työtä sairaana, kun vastaava osuus itsensätyöllistäjillä oli yllä mainittu 60 prosenttia. Samalla on mielenkiintoista havaita se, että koko 12 kuukautta terveenä pysyneiden osuus on itsensätyöllistäjillä kaksinkertainen (14 %) palkansaajiin (7 %) verrattuna.

Sairaana työskennelleiltä itsensätyöllistäjiltä on kysytty syytä sairaana työskentelyyn väittämien muodossa. Ylivoimaisesti yleisimmän vastaajat ovat olleet yhtä mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan töitä ei voinut jättää tekemättä (92 %). Noin yhdeksän kymmenestä vastaajasta kaikissa ammattiryhmissä, niin miehet kuin naisetkin, vastasi näin. (Kuvio 7.8.)

Noin puolet sairaana työskennelleistä itsensätyöllistäjistä totesi, että poissaolosta aiheutunut ansiomenetys olisi ollut liian suuri (52 %). Tämä korostui selvemmin naisilla kuin miehillä, ja vastaavasti erityisesti naisvaltaisella palvelualojen työntekijöillä (65 %). Tietotyön erityisasiantuntijoille se oli harvinaisempi syy (40 %) kuin muille.

Kuvio 7.8

Syy sairaana työskentelyyn. Sairaana työssä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana olleet itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Lähes yhtä moni sairaana työskennellyt oli kantanut huolta tulevien työttöisyyksien menettämisestä (47 %). Syy oli jälleen yleisin palvelualojen työntekijäammateissa toimivilla (54 %) ja muita harvemmin se mainittiin tietotyön erityisasiantuntijoiden joukossa (40 %).

Työssä jatkaminen

Työurien pidentäminen on yksi nykyisen työllisyyspolitiikan keskeisimpiä tavoitteita. Tilanne ei tässä suhteessa näytä aivan toivottamalta: ikääntyneiden, 55–64-vuotiaiden työllisyysasteet ovat nousseet 2000-luvulla jatkuvasti, jopa tuoreesta talouskriisistä huolimatta. Tuoreimman työolotutkimuksen tulokset kertovat, että palkansaajien halukkuus jatkaa työssä vanhuuseläkeikään saakka on noussut 2000-luvulla voimakkaasti. Myös palkansaajien kiinnostus työskennellä vielä vanhuuseläkkeellä on kasvanut (Lehto 2014, Sutela & Lehto 2014).

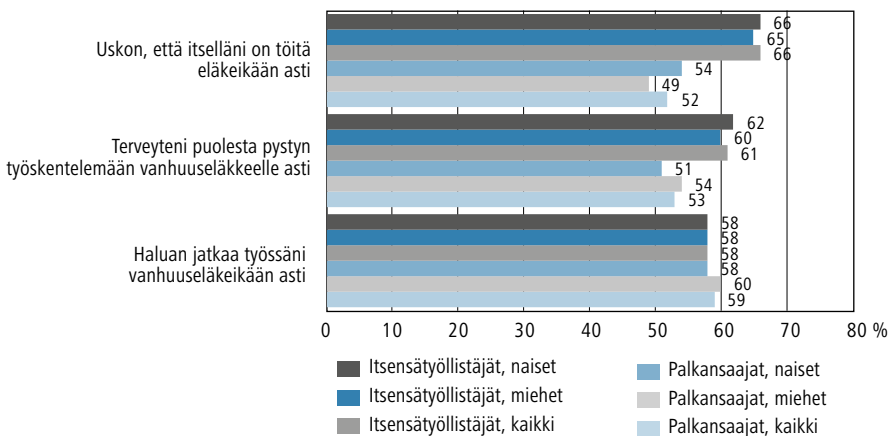
Yrittäjät ovat perinteisesti jatkaneet kauemmin työelämässä kuin palkansaajat. Tämän on arveltu liittyvän muun muassa yrittäjyyteen elämäntapana tai yrittäjäuran aikana alimitoitettuihin eläkemaksuihin, minkä vuoksi eläkkeelle ei yksinkertaisesti ole varaa jäädä. (Hyrkkänen 1997.)

On kuitenkin nähtävissä, että ikääntyneiden 55–74-vuotiaiden yrittäjyys on ollut 2000-luvulla vahvassa kasvussa. Luvuissa ovat tosin tällöin mukana myös yrittäjyyttä sivutoimisesti harjoittavat eläkeläiset. Ikääntyneiden yrittäjien määrä on joka tapauksessa kasvanut suhteellisesti nopeammin kuin samanikäisen väestön määrä, mikä on tuonut aidosti lisää vuosia työurien loppupäähän (Järnefelt 2011).

Itsensätyöllistäjät -tutkimuksessa on tutkittu väittämämuotoisten kysymysten avulla sitä, mitä vastaajat ajattelevat tulevasta eläkkeelle jäämisestään. Väittämät ovat osin samoja kuin työolotutkimuksessa. Koska työolotutkimuksessa eläkeaikeita koskevat kysymykset on esitetty vain 50-vuotiaille ja sitä vanhemmille vastaajil-

Kuvio 7.9

Työssä jatkaminen vanhuuseläkkeelle saakka. Pitää täysin paikkansa. Vähintään 50-vuotiaat itsensätyöllistäjät ja palkansaajat sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013 ja Työolotutkimus 2013.*

le, tarkastellaan seuraavassa myös itsensätyöllistäjien osalta ainoastaan yli 50-vuotiaiden vastauksia. Tässä tarkastellaan vain ”pitää täysin paikkansa” -vastauksia.

Yli 50-vuotiaiden itsensätyöllistäjien ja palkansaajien kesken ei ole käytännössä lainkaan eroa siinä, moniko haluaa jatkaa työskentelyä vanhuuseläkkeelle saakka. Sukupuoltenkaan välillä ei ole eroa. Itsensätyöllistäjät uskovat kuitenkin yleisemmin kuin palkansaajat, että heidän terveytensä sallii vanhuuseläkeikään saakka työskentelyn ja että heille myös riittää töitä eläkeikään asti. Sukupuolten väliset erot ovat tässä suhteessa molemmissa ryhmissä varsin pieniä. Suurimaksi ero kasvaa uskossa töiden riittävyteen, jonka suhteen palkansaajanaiset ovat optimistisempia kuin palkansaajamiehet.

Itsensätyöllistäjien parista löytyy eroja ammattiryhmittäin (kuvio 7.10). Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivat sekä tietotyön erityisasiantuntijat ovat halukkaimpia jatkamaan vanhuuseläkkeelle saakka, työntekijäammateissa innostusta on vähiten. Ensiksi mainituissa ryhmissä myös uskotaan terveyden kestävän vanhuuseläkkeelle saakka useammin kuin viimeksi mainituissa ryhmissä.

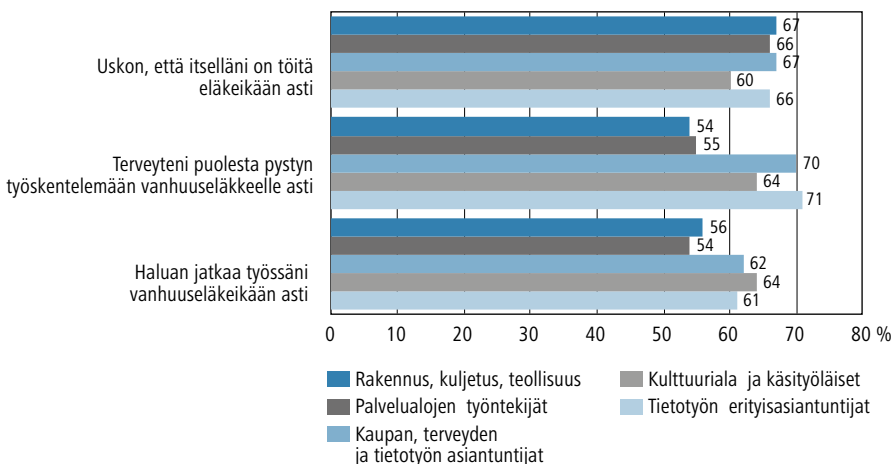
Usko töiden riittävyteen eläkeikään asti on kuitenkin jotakuinkin yhtä vahvaa eri ryhmissä lukuun ottamatta kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivia. Tuo ryhmä olisi yhtäältä muita halukkaampi jatkamaan työntekoa vanhuuseläkkeelle saakka, mutta toisaalta se uskoo muita ryhmiä harvemmin töiden riittävän.

Tutkimuksessa tiedusteltiin paitsi halukkuutta jatkaa vanhuuseläkeikään asti, myös halukkuutta jatkaa työskentelyä vielä vanhuuseläkeiässä. Vaikka kysymys esitettiin kaikille itsensätyöllistäjille, seuraavassa tarkastellaan vain yli 50-vuotiaiden vastauksia. Tässä iässä ajatukset vanhuuseläkeistä ja töiden jatkamisesta ovat muotoutuneet realistisemmiksi kuin tätä nuoremmilla.

Kaksi viidestä (39 %) vähintään 50-vuotiaasta itsensätyöllistäjästä arvelee jatkavansa työskentelyä vanhuuseläkeiän jälkeen, koska pitää työstään (kuvio 7.11). Useampi kuin joka kymmenes (14 %) tekisi kyllä töitä, jos niitä vain riittää. Vajaa kymmenes (9 %) arvelee jatkavansa työskentelyä siksi, ettei eläkkeelle ole varaa

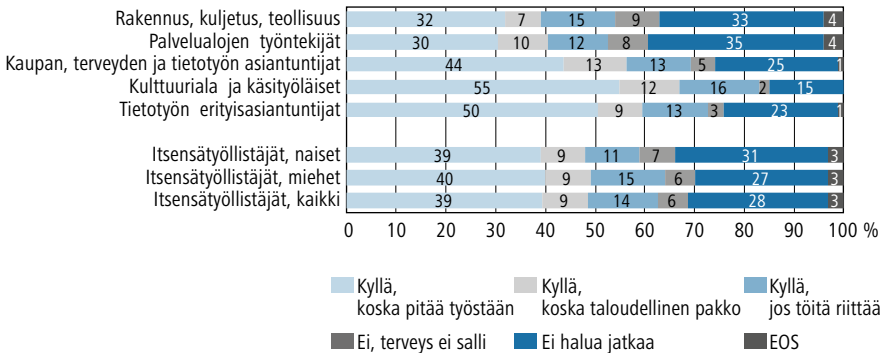
Kuvio 7.10

Työssä jatkaminen vanhuuseläkkeelle saakka. Pitää täysin paikkansa. Vähintään 50-vuotiaat itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 7.11

Arveleeko jatkavansa työskentelyä vanhusseläkeiän jälkeen. Vähintään 50-vuotiaat itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

jäädä. Kuusi prosenttia ei usko terveytensä sallivan jatkamista, ja 28 prosenttia ei halua jatkaa. Naisten ja miesten vastaukset eroavat toisistaan hyvin vähän.

Erot ovat kuitenkin suuria ammattiryhmien kesken, kuten kuvio 7.11 osoittaa. Valmius ja innostus jatkaa työskentelyä vanhusseläkeiän jälkeen on suurinta kulttuurialalla ja käsityöammateissa. Tietotyön erityisasiantuntijatkään eivät tosin jää kauas jälkeen. Kulttuurialalla ja käsityöammateissa on toisaalta keskimääräistä enemmän myös niitä, jotka kokevat vanhuuseläkkeellä työskentelyn taloudellisenä pakkona, samoin kuin kaupan alan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoiden joukossa. Työntekijäammattien ryhmissä on vähiten jatkamishalua – ja toisaalta hieman muita enemmän myös niitä, jotka eivät usko terveytensä sallivan työssä jatkamista. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, kun ottaa huomioon työntekijäammattien fyysisen rasittavuuden.

Ammattiryhmien välisten erojen voisi ajatella heijastelevan myös ryhmien koulutusrakenteen eroja. Vuoden 2013 työolotutkimuksen tuloksista näkyy, että korkeasti koulutetut palkansaajat ovat tyypillisesti valmiimpia jatkamaan työelämässä pitkään kuin usein raskaissa työntekijäammateissa toimivat matalammin koulutetut palkansaajat (Lehto 2014).

Yli 50-vuotiaiden itsensätyöllistäjien joukossa tilanne ei ole kuitenkaan näin suoraviivainen. Halu jatkaa työssä vanhuuseläkkeelle saakka on itse asiassa suurempaa perusasteen koulutuksen saaneilla itsensätyöllistäjillä (pitää täysin paikkansa 66 %) kuin korkeasti koulutetuilla (61 %). Keskiasteen tutkinnon suorittaneet pitävät perää (53 %). Perusasteen suorittaneet myös arvelevat jatkavansa vanhuuseläkkeellä työskentelyä useammin (40 %) kuin keskiasteen suorittaneet (32 %) siksi, että pitävät työstään. Korkea asteen tutkinnon suorittaneilla osuus on tosin tätäkin korkeampi (47 %). Vastaavasti perusasteen suorittaneissa on vähemmän (27 %) niitä, jotka eivät halua jatkaa vanhuuseläkkeellä työskentelyä kuin keskiasteen tutkinnon suorittaneissa (34 %). Korkea-asteen koulutuksen saaneissa heitä on vähiten (21 %).

Kulttuurialalla ja käsityöammateissa työskenteleville tilanne työssä jatkamisen suhteen näyttää varsin ristiriitaiselta. Tässä ryhmässä on yhtäältä eniten

halukkuutta jatkaa työskentelyä vanhuuseläkkeelle asti ja vielä eläkkeellä ollessakin; toisaalta ryhmässä uskotaan muita harvemmin siihen, että töitä riittää eläkeikään asti – ja samalla koetaan varsin usein, että työntekoa olisi pakko jatkaa taloudellisista syistä vielä vanhuuseläkkeelläkin. Innostus omasta työstä ja yleinen työmarkkinatilanne sekä alan kova kilpailu ovat ikävästi törmäyskurssilla.

Työolotutkimuksessa yli 50-vuotiaille palkansaajille on esitetty samantapainen kysymys siitä, lisääkö eläkkeen suurempi karttuma 63 ikävuoden jälkeen vastaajan halukkuutta jatkaa työskentelyä yli 63-vuotiaana. Vastausvaihtoehdot ovat ”Kyllä, ja uskon sen olevan mahdollista / Kyllä, mutta terveyteni ei ehkä salli / Kyllä, mutta työnantajani ei ehkä halua minun jatkavan / Ei”.

Valmius jatkaa työssä vielä yli 63-vuotiaana on kasvanut 2000-luvulla niin, että vuoden 2013 työolotutkimuksessa 29 prosenttia yli 50-vuotiaista vastaajista oli halukas jatkamaan ja arveli sen mahdolliseksi, minkä lisäksi 11 prosenttia olisi halunnut, mutta ei uskonut terveytensä sallivan sitä ja kolme prosenttia ei uskonut työnantajan haluavan hänen jatkaa. Reilut puolet eli 57 prosenttia ei ollut halukkaita jatkamaan.

Itse kysymykset ja vastausvaihtoehdotkin näihin periaatteessa samaa ilmiötä mittaaviin kysymyksiin ovat tutkimuksissa siis erilaiset, joten suora vertailu ei ole mahdollista. Siitä huolimatta ero täysin jatkamishaluttomien palkansaajien (57 %) ja itsensätyöllistäjien (28 %) välillä tuntuu suurelta. Toisaalta se ei kuitenkaan ole ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että yrittäjien osuus yli 65-vuotiaista työllisistä on huomattavan suuri – olkoonkin, että osa ikääntyneistä yrittäjistä on juuri palkansaajatyöstään eläkkeelle jääneitä (Järnefelt 2011).

8 Taloudellinen tilanne

Itsensätyöllistäjiä koskevassa keskustelussa nousee usein esille huoli ryhmän toimeentulosta. Tällaista työnteon tapaa pidetään usein hyvin epävarmana, ja toimeentulo-ongelmat mielletään koko ryhmää leimaavaksi tekijäksi. Itsensätyöllistäjien taloudellisesta tilanteesta tiedetään kuitenkin verrattain vähän. Kuvaako joukkoa pienituloisuus vai onko oletus toimeentulo-ongelmista väärä?

Tässä luvussa esitetään tuloksia itsensätyöllistäjien toimeentulosta. Ensin tarkastellaan ryhmän tulotasoa, minkä jälkeen käsitellään Itsensätyöllistäjät -tutkimuksen subjektiivisia mittareita toimeentulosta.

Itsensätyöllistäjien asema tulojakaumalla

Aikaisemmat tutkimustulokset ovat osoittaneet, että yksinyrittäjien tulotaso on jossain määrin polarisoitunut: yksinyrittäjäkotitalouksia¹ on paljon sekä suurituloisimmassa kymmenyksessä että kaikkein pienituloisimmassa kymmenyksessä. Yksinyrittäjäkotitalouksien pienituloisuus on yleisempää kuin väestössä keskimäärin. (Okkonen 2011, ks. myös Eurofound 2012). Tulonjakotilasto antaa tietoa kotitalouksien tuloista siten, että kotitalouden viitehenkilö on pääsääntöisesti kotitalouden eniten ansaitseva. Kuva itsensätyöllistäjien tulotasosta voi siis muuttua, kun tarkastellaan vain henkilön omia tuloja.

Seuraavassa tarkastelussa on keskitytty itsensätyöllistäjien omaan – ei siis yrittäjäkotitalouksien – tulotasoon. Aineistona on käytetty työvoimatutkimuksen ja tulonjaon kokonaistilaston tietoja vuodelta 2012. Tiedot on toisin sanoen kerätty vuotta aikaisemmin kuin Itsensätyöllistäjä 2013 -tutkimuksen tiedot, ja ne koskevat vuonna 2012 työvoimatutkimukseen vastanneita.

Tarkasteluun otettiin vain käytävissä olevat rahatulot, jotka koostuvat palkka-, yrittäjä- ja omaisuustuloista sekä saaduista tulonsiirroista. Näistä muodostuvista bruttotuloista on vähennetty maksetut tulonsiirrot (verot). Tarkastelu rajattiin koskemaan vain sellaisia henkilöitä, jotka työvoimatutkimuksessa luokitellaan työllisiksi. Lisäksi aineisto rajattiin koskemaan vain 15–64-vuotiaita, jotta se vastaisi iän osalta Itsensätyöllistäjät -tutkimuksen ikärajausta.

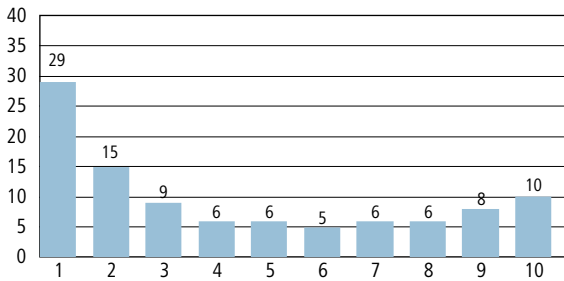
Itsensätyöllistäjien keskinäistä tulotasoa sekä tulotasoa suhteessa muihin työllisiin voidaan tarkastella katsomalla, miten henkilöt sijoittuvat tulokymmenyksiin. Kymmenystartastelussa kaikki työlliset on järjestetty henkilökohtaisten vuositulojen mukaiseen suuruusjärjestykseen ja jaettu kymmeneen yhtä suureen ryhmään. Ensimmäiseen kymmenykseen kuuluu siis pienituloisin 10 prosenttia työllisistä ja kymmenenteen kymmenykseen suurituloisimmat 10 prosenttia. Viidennen ja kuudennen kymmenyksen raja on tulojen keskikohta eli mediaani, jonka ylä- ja alapuolella on yhtä paljon henkilöitä.

Kuvio 8.1 osoittaa, että itsensätyöllistäjien tulojakauma on vino. Alimpaan tuloluokkaan kuuluu selvästi eniten henkilöitä (29 %), ja myös toiseksi alimpaan

¹ Kotitalouden muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät yhdessä tulojaan. Kotitalouden viitehenkilö on tulonjakotilastossa eniten ansainnut henkilö. Kotitalous on yrittäjäkotitalous vain, jos yrittäjä on perheen eniten ansaitseva.

Kuvio 8.1

Itsensätyöllistäjien sijoittuminen tulokymmenyksiin. *Työvoimatutkimus 2012 ja tulonjaon kokonaistilasto*

kymmenykseen sijoittuu verrattain moni (15 %). Kahteen ylimpään tulokymmenykseen kuuluu 18 prosenttia itsensätyöllistäjistä. Loput 38 prosenttia ovat jakautuneet näiden ääripäiden välille varsin tasaisesti. Itsensätyöllistäjien tulojen mediaani on 20 500 euroa tulojen keskiarvon ollessa 24 400 euroa.

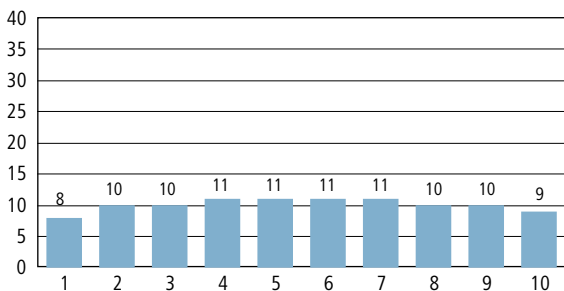
Palkansaajien tulojakauma on edellistä huomattavasti tasaisempi, sillä suurin osa palkansaajista kuuluu keskimmäisiin kymmenyksiin. Sekä ylimpään että alimpaan kymmenykseen sijoittuu molempiin alle kymmenen prosenttia palkansaajista (kuvio 8.2). Tulojen mediaani on korkeampi (26 200 €) kuin itsensätyöllistäjillä, samoin tulojen keskiarvo (28 200 €).

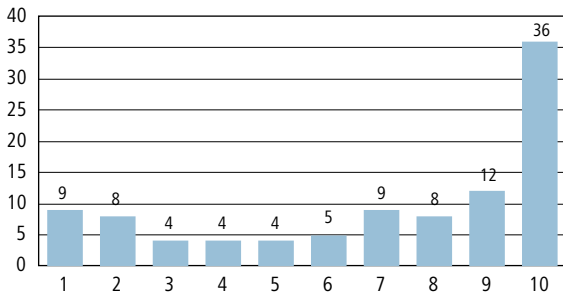
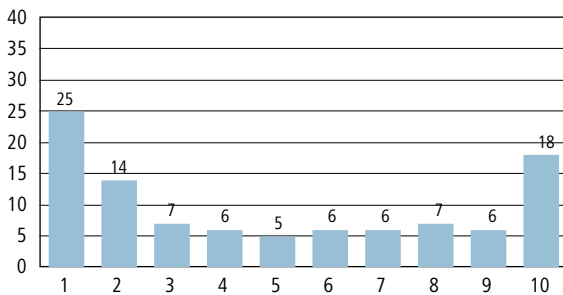
Työntantajyritysten asema on hyvä verrattuna muihin työllisiin. Reilu kolmannes (36 %) työntantajyrityksistä kuuluu kaikkein ylimpään tulokymmenykseen. Muutoin henkilöt jakautuvat jokseenkin tasaisesti lopuille kymmenyksille, kuten kuvio 8.3 osoittaa. Työntantajyritysten tulotaso on tarkastelluista ryhmistä selkeästi korkein. Tulojen keskiarvo oli 46 900 euroa ja mediaani 34 600 euroa.

Maatalousyrittäjät ovat tulojakaumaltaan kaikkein lähimpänä itsensätyöllistäjiä (kuvio 8.4). Maatalousyrittäjistä 39 prosenttia kuuluu kahteen alimpaan kymmenykseen, kun vastaava osuus itsensätyöllistäjistä on 44 prosenttia. Maatalousyrittäjissä on kuitenkin enemmän kahteen ylimpään kymmenykseen kuuluvia kuin itsensätyöllistäjissä (24 % vs. 18 %). Maatalousyrittäjien tulojen mediaani (22 800 €) on suhteellisen lähellä itsensätyöllistäjien mediaania, mutta keskiarvo (28 800 €) jonkin verran korkeampi.

Kuvio 8.2

Palkansaajien sijoittuminen tulokymmenyksiin. *Työvoimatutkimus 2012 ja tulonjaon kokonaistilasto*

Kuvio 8.3Työnantajayrittäjien sijoittuminen tulokymmenyksiin. *Työvoimatutkimus 2012 ja tulonjaon kokonaistilasto***Kuvio 8.4**Maatalousyrittäjien sijoittuminen tulokymmenyksiin. *Työvoimatutkimus 2012 ja tulonjaon kokonaistilasto*

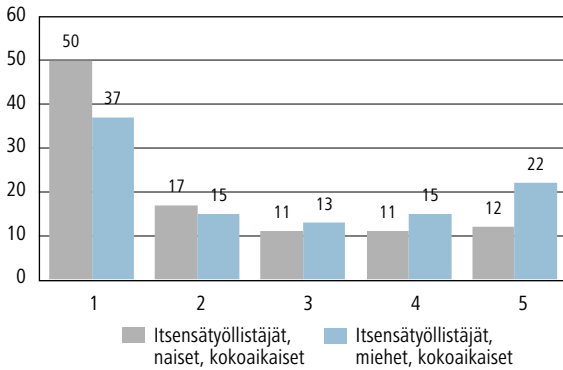
Itsensätyöllistäjillä siis sekä tulojen mediaani että keskiarvo ovat kaikista tarkastelluista ryhmistä alhaisimmat. Mielenkiintoista kyllä, tilanne kärjistyy entistä enemmän, jos verrataan vain kokoaikatyötä tekevien työllisten tuloja. Itsensätyöllistäjillä alimpaan mediaaniin kuuluvien osuus putoaa vain pari prosenttiyksikköä 29 prosentista 27 prosenttiin, kun esimerkiksi palkansaajilla vastaava osuus puollittuu kahdeksasta neljään prosenttiin.

Tuloja on syytä tarkastella vielä naisten ja miesten osalta erikseen. Kuviossa 8.5 ja 8.6 on esitetty kokoaikaiset palkansaajat ja itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan tuloviidenneksittäin. Sukupuolten välinen ero käytettävissä olevissa rahatuloissa on samansuuntainen sekä palkansaajilla että itsensätyöllistäjillä; miehet sijoittuvat useammin suurituloimpiin viidenneksiin ja naiset useammin pienituloimpiin viidenneksiin. Itsensätyöllistäjänaisten alimpaan tuloviidennekseen kuuluu jopa puolet, miehistä 37 prosenttia.

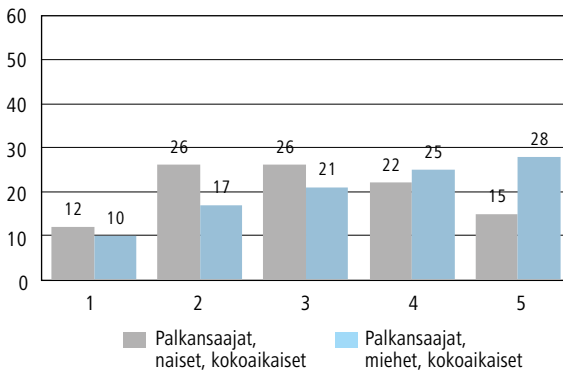
Kokoaikatyötä tekevien itsensätyöllistäjänaisten käytettävissä olevien rahatulojen mediaani on noin 18 700 euroa, kun se saman ryhmän kokoaikaisilla miehillä on noin 23 500 euroa. Kokoaikaisesti työskentelevillä palkansaajamiehillä on tarkastelluista ryhmistä suurimmat käytettävissä olevat rahatulot (mediaani noin 29 100 €) kokoaikaisien palkansaajanaisten jäädessä tästä jälkeen (mediaani 25 900 €).

Kuvio 8.5

Kokoaikaisesti työskentelevät itsensätyöllistäjät tuloviidenneksittäin sukupuolen mukaan.
Työvoimatutkimus ja tulojaon kokonaistilasto 2012

Kuvio 8.6

Kokoaikaisesti työskentelevät palkansaajat tuloviidenneksittäin sukupuolen mukaan.
Työvoimatutkimus ja tulojaon kokonaistilasto 2012

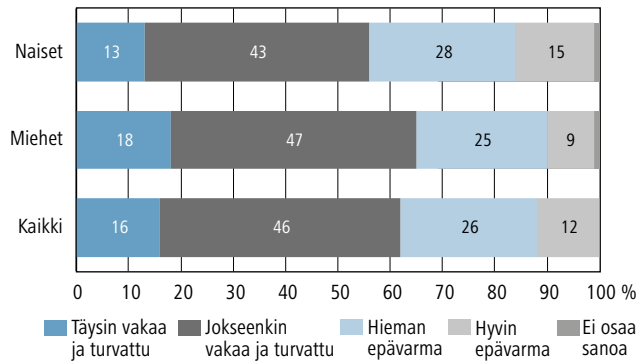
Kokemus omasta taloudellisesta tilanteesta

Tulotaso ei kuitenkaan yksin riitä antamaan kokonaiskuvaa itsensätyöllistäjien taloudellisesta tilanteesta. Sen lisäksi tulee huomioida myös itsensätyöllistäjien oma kokemus taloudellisen tilanteensa varmuudesta. Tähän vaikuttaa niin tulojen säännöllisyys, tieto tulevista töistä kuin tulottomat jaksot.

Kuvio 8.7 esittää vastaajien kokemuksta taloudellisen tilanteensa vakaudesta. Itsensätyöllistäjien toimeentuloon liitettyyn huoleen nähden on positiivista, että enemmistö (62 %) itsensätyöllistäjistä kokee taloudellisen tilanteensa joko täysin tai jokseenkin vakaaksi ja turvatuksi. Toisaalta vastaavasti lähes neljä kymmenestä (38 %) pitää taloudellista tilannettaan joko hieman tai hyvin epävarmana. Tämä on varsin iso osa vastaajajoukosta. Miehet kokevat taloudellisen tilanteensa turvatuksi jonkin verran useammin kuin naiset.

Kuvio 8.7

Taloudellinen tilanne yrittäjänä tällä hetkellä. Itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

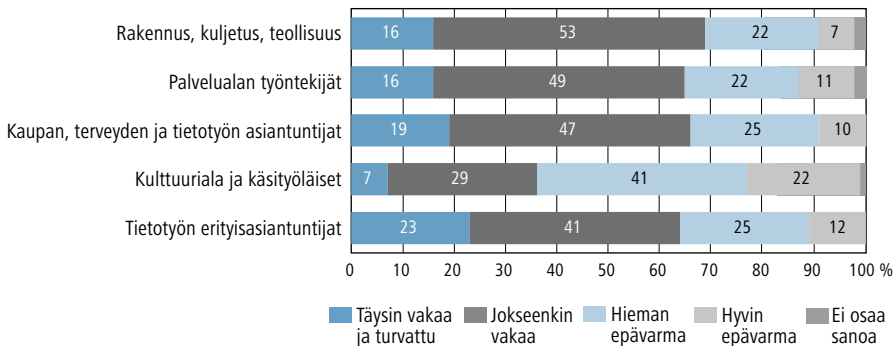
Kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset nousevat esille ryhmänä, joka kokee taloudellista epävarmuutta selvästi useammin (62 %) kuin muut (kuvio 8.8). Kaikissa muissa ammattiryhmissä epävarmuutta oman toimeentulonsa suhteen kokevien osuus vaihtelee vajaasta kolmasosasta reiluun kolmasosaan. Taloudellista tilannettaan *täysin* vakaana pitäviä löytyy eniten tietotyön erityisasiantuntijoista (23 %).

Kokemusta omasta taloudellisesta tilanteesta kysyttiin myös numeroarviokysymyksellä. Vastaajia pyydettiin antamaan pistemäärä, joka kuvaisi heidän taloudellista tilannettaan siten, että 0 kuvaa tilannetta, jossa toimeentulo yrittäjänä on erittäin epävarma ja 10 tilannetta, jossa toimeentulo on täysin turvattu.

Tässä pistemäärän 9–10 katsottiin tarkoittavan, että vastaaja pitää taloudellista tilannettaan täysin turvattuna. Tämän pistemäärän antaa 18 prosenttia vastanneista. Mikäli pistemäärä 8 luettaisiin mukaan tähän joukkoon, olisi taloudellista tilannettaan turvattuna pitäviä 46 prosenttia. Osuus tuntuu liian suurelta

Kuvio 8.8

Taloudellinen tilanne yrittäjänä tällä hetkellä. Itsensätyöllistäjät ammattiryhmän mukaan.
Itsensätyöllistäjät 2013

verrattaessa tuloksia edellä esitetyn kysymyksen tulokseen, jonka mukaan 16 prosenttia pitää taloudellista tilannettaan täysin vakaana ja turvattuna. Voidaan siis arvioida, että pikemminkin pistemäärät 9–10 kuin 8–10 kuvaavat vastaajien mielestä täysin turvattua toimeentuloa.

Pistemäärän 6–8 antaa 58 prosenttia vastanneista ja noin neljäsosa (23 %) arvioi taloudellisen tilanteensa epävarmaksi (annettu pistemäärä 0–5). Mikäli pistemäärän 5 katsottaisiin kuvaavan taloudellisesti kohtalaista tilannetta, taloudellisen tilanteensa erittäin epävarmaksi kokevien osuus laskee 12 prosenttiin. Vertailu muiden taloudellisen tilanteen mittarien kanssa paljastaa kuitenkin, että arvosana 5 mielletään pikemminkin heikkoa kuin kohtalaista taloudellista tilannetta kuvaavaksi. Taulukko 8.1 tiivistää hyvin ammattiryhmien väliset erot; tietotyön erityisasiantuntijat kokevat taloudellisen tilanteensa kaikkein turvatuimpina ja kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset muita useammin epävarmana. Myös sukupuolten väliset erot ovat selvät.

Taulukko 8.1

”Jos nolla kuvaa tilannetta, jossa toimeentulonne yrittäjänä on erittäin epävarma ja 10 tilannetta, jossa taloudellinen toimeentulonne on täysin turvattu, minkä pistemäärän antaisitte omalle tilanteellenne tällä hetkellä?” Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

	0–5	6–8	9–10	Ei osaa sanoa tai kieltäytyi
Kaikki	23	58	18	1
Miehet	19	61	18	1
Naiset	29	52	17	1
Tietotyön erityisasiantuntijat	21	52	25	2
Kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset	41	47	10	2
Kauppan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	19	60	19	1
Palvelualan työntekijät	22	61	17	1
Rakennus, kuljetus, teollisuus	17	63	19	1

Tulojen vaihtelevuus

Eräs yrittäjiä ja palkansaajia erottava tekijä on tulojen vaihtelevuus. Palkansaaja tietää lähtökohtaisesti etukäteen omat tulonsa kuukausi kuukaudelta paremmin kuin yrittäjä. Toki palkansaajissakin on sellaisia ryhmiä kuten tarvittaessa töihin kutsuttavat ja nollatuntisopimuksella työskentelevät, joiden voi olla vaikea ennakoida tulojaan. Pääsääntöisesti palkansaajilla on kuitenkin tietoa tulevista tuloistaan paremmin kuin yrittäjillä.

Itsensätyöllistäjillä tulojen vaihtelevuus kuukaudesta toiseen voi olla hyvinkin normaalia vaihtelevien sesonkien tai muutoin vaihtelevan työtilanteen vuoksi. Tulojen ennakoimattomuus voi aiheuttaa huolta ja stressiä toimeentulosta, mutta toisaalta se voi olla sellainen työn piirre, johon ajan kuluessa tottuu. Tällöin tulojen vaihtelevuus ei välttämättä ahdistaa, vaan asian kanssa on opittu elämään.

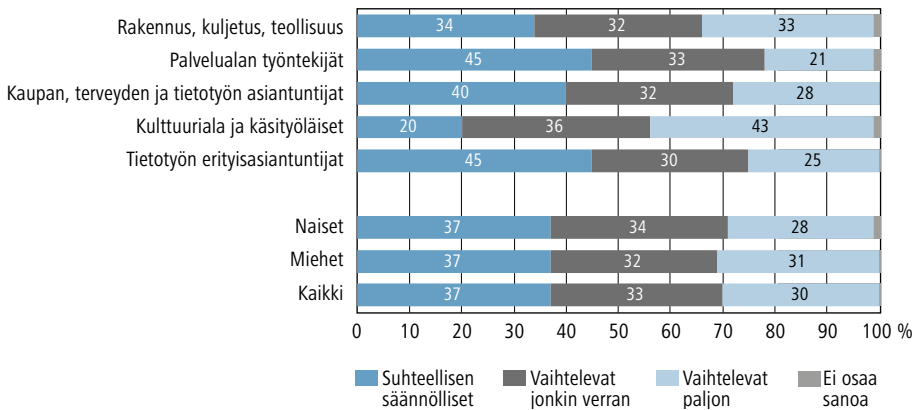
Vastaajista reilulla kolmasosalla tulot ovat *suhteellisen säännölliset*, kolmasosalla ne vaihtelevat *jonkin verran* ja niin ikään vajaalla kolmasosalla tulot vaih-

televat *paljon*. Tulojen vaihtelevuus on tavanomaisinta kulttuurialan ammattilaisille, joilla peräti 43 prosentilla tulot vaihtelevat paljon. Myös rakennus-, kuljetus ja teollisuusalan työntekijöille tulojen vaihtelevuus on tuttua. Heistä kolmasosa vastasi kysymykseen tulojen vaihtelevuudesta ”paljon”. (Kuvio 8.9.)

Tulojen vaihtelevuuden tuomaa epävarmuutta lieventää se, jos tietoa tulevista töistä on joksikin aikaa eteenpäin. Valtaosalla (64 %) itsensätyöllistäjistä työtilanne on varmistettu useammaksi kuukaudeksi tai pidemmäksi ajaksi eteenpäin (kuvio 8.10). Tietotyön erityisasiantuntijoilla tilanne on tässä suhteessa paras (79 %).

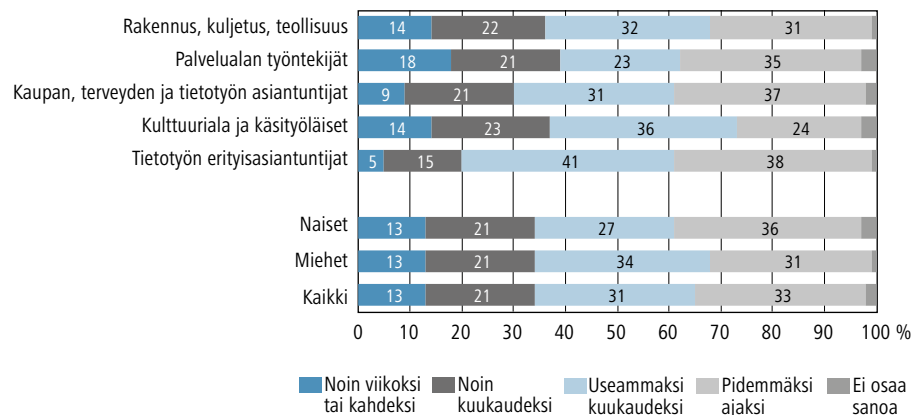
Kuvio 8.9

”Ovatko tulonne suhteellisen säännölliset vai vaihtelevatko ne kuukaudesta toiseen?”
Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 8.10

”Kuinka pitkälle tulevaisuuteen teillä on varmuus toimeksiantojen tai asiakkaiden riittävyydestä?”
Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Noin kolmasosalla (34 %) on tietoa tulevista töistä kuitenkin vain kuukau-
deksi eteenpäin. Kaikista itsensätyöllistäjistä reilulla kymmenesosalla (13 %) on
töitä tiedossa vain viikoksi–pariksi eteenpäin.

Toimeentulo

Toimeentulon kannalta ongelmallisimpia ovat jaksot, jolloin henkilöllä ei ole
lainkaan asiakkaita tai toimeksiantoja. Tällaiset jaksot voivat toki olla alalle tyy-
pillisiä, ja jaksottaiseen työtä vailla olemiseen voi tottua osana omaa työuraa. Ne
kertovat yhtä kaikki itsensätyöllistäjien mahdollisista toimeentulo-ongelmista.

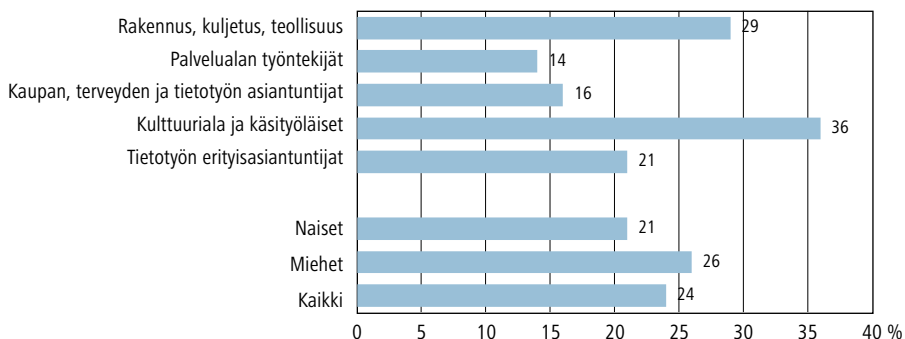
Kuviosta 8.11 nähdään, että kaiken kaikkiaan noin neljänneksellä vastaajista on
ollut jaksoja ilman asiakkaita tai toimeksiantoja (apurahansaajilla ilman rahoitusta)
edeltävien 12 kuukauden aikana. Osuudet ovat samoja, kun kyse on täysin tulot-
tomista jaksoista. Miehillä näitä jaksoja on ollut hieman useammin kuin naisilla
(26 % vs. 21 %), ja kulttuurialan ammattilaisilla sekä rakennus-, kuljetus- ja teolli-
suudenalojen työntekijöillä useammin kuin muilla ryhmillä. Kyseisillä aloilla töiden
pätkittäisyys ja lyhyet työttömyysjaksot ovat varsin luonnollisia ja niiden voi ajatella
kuuluvan työn kuvaan. Esimerkiksi näyttelijälle voi jäädä eri teatteriprojektioissa
tehtyjen työkeikkojen väliin lyhyt jakso ilman töitä. Myös rakennusalalla talonra-
kennusprojektit päättyvät ja alkavat, mutta eivät välttämättä aina ketjussa. Talou-
dellisen tilanteen hallinnan kannalta olennaista on tällaisten jaksosten pituus. Pitkät
jaksot ilman töitä heijastuvat luonnollisesti työntekijän toimeentuloon.

Jos jaksoja ilman töitä on monella ollutkin, suurimmalla osalla nämä jak-
sot eivät ole olleet kovin pitkiä. Neljäsosalla jaksot olivat kestäneet 1–2 viikkoa.
Puolella jaksot ovat kestäneet korkeintaan kuukauden, noin viidesosalla (19 %)
kuukaudesta kahteen.

Toimeentulon kannalta on kuitenkin huolestuttavaa, että ilman työtä ja asi-
akkaita olleista vastaajista 12 prosenttia on ollut ilman töitä miltei kolme kuu-
kautta ja 15 prosenttia jopa tätä kauemmin.

Kuvio 8.11

Jaksoja ilman asiakkaita tai toimeksiantoja viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana. Itsensätyöllistäjät
sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Vastaavat osuudet voidaan laskea myös kaikista vastaajista mukaan lukien siis ne itsensätyöllistäjät, joilla asiakkaita tai toimeksiantoja on riittänyt keskeytyksettä. Koko aineistoon suhteutettuna 12 prosentilla vastaajista on ollut alle kuukauden mittaisia jaksoja ilman työtä tai asiakkaita, ja noin joka kymmenennellä on ollut tätä pidempiä jaksoja.

Varautumista tulojen vaihteluun

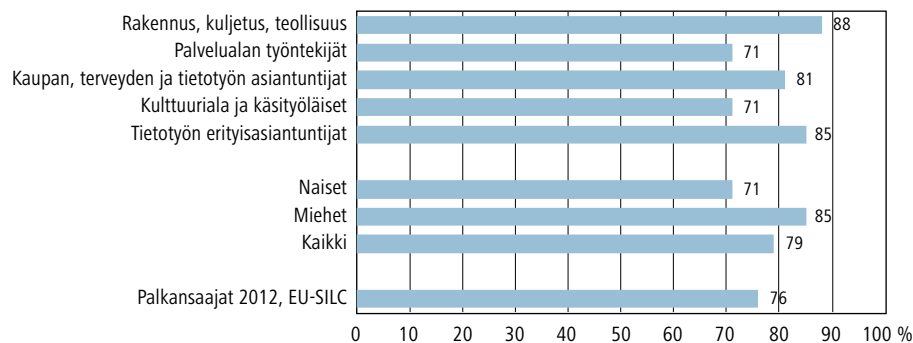
Tulojen vaihtelevuuden tai tulottomien jaksojen aiheuttamaa taloudellista huolta lieventää se, mikäli niihin on voinut varautua. Yksi taloudellista tilannetta kuvaava mittari on se, pystyisikö henkilö tai kotitalous maksamaan yllättävän isohkon laskun ilman apua. Suurin osa (79 %) vastaajista sanoo oman taloutensa pystyvän maksamaan yllättävän 1 100 euron suuruisen laskun ottamatta lainaa tai pyytämättä apua sukulaisilta, ystäviltä tai sosiaalitoimistosta (kuvio 8.12). Osuus on samaa tasoa, jopa hievenen korkeampi, kuin palkansaajien vastaava osuus (76 %). Palkansaajia koskeva tieto on vuodelta 2012 EU-SILC -tutkimuksesta.

Miesten taloudellinen tilanne näyttäytyy tämän mittarin valossa jonkin verran parempana kuin naisten. Miehistä 85 prosenttia selviytyy tämän suuruisesta menoerästä, kun osuus naisilla on 71 prosenttia. Ammattiryhmistä rakennus-, kuljetus- ja teollisuuden alan työntekijät sekä tietotyön erityisasiantuntijat ovat varautuneet muita ammattiryhmiä paremmin yllättäviin menoihin.

Tulee muistaa, että kysymyksessä tiedusteltiin *talouden* kykyä maksaa isohko äkillinen meno, ei siis henkilön itsensä kykyä maksaa. Tulokset ovat tästäkin huolimatta hieman yllättäviä, kun ottaa huomioon edellä esitetyt tulokset toimeentulon epävarmuudesta. Säästäminen on todennäköisesti itsensätyöllistäjien keino varautua vaihteleviin menoihin. Se myös selittää vastaajien hieman parempaa kykyä selviytyä yllättävistä isoista menoista verrattuna palkansaajiin.

Kuvio 8.12

”Pystyisikö taloutenne maksamaan yllättävän noin 1 100 euron suuruisen laskun kuukauden maksuajalla ottamatta luottoa tai pyytämättä apua?” Kyllä-vastanneet. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan sekä palkansaajat. *Itsensätyöllistäjät 2013, EU-SILC 2012*

Huoli toimeentulosta

Edellä esitettyjen tulosten valossa ei ole yllättävää, että useampi kuin neljä kymmenestä (42 %) vastaajasta oli samaa mieltä ”Koen jatkuvaa huolta töiden riittävydestä” -väitteen kanssa (kuvio 8.13). Miehet kokevat näin jonkin verran yleisemmin kuin naiset (44% vs. 39%). Kulttuurialalla ja käsityöammateissa toimivissa on selvästi eniten jatkuvaa huolta töiden riittävydestä kokevia. Ammattiryhmä on tässä aivan omaa luokkaansa. Huoli töiden riittävydestä on kuitenkin läsnä verrattain yleisesti myös kaikissa muissa ammattiryhmissä.

Itsensätyöllistäjien kokemukseen taloudellisesta tilanteestaan vaikuttaa moni seikka aina yleisestä taloustilanteesta kuluttajien käyttäytymiseen ja taide- ja tiedepolitiikan linjanvetoihin. Yhtenä tekijänä voi pitää työn myymiseen liittyvien sopimusehtojen tiukentumista. Erityisesti kulttuurialan ammattilaiset, kääntäjät ja toimittajat, ovat nostaneet tämän aiheen julkisuudessa esillä. Tämän vuoksi vastaajille esitettiin myös väite ”Työehtoni ovat heikentyneet viime vuosina” – vaikka kyse siis on yrittäjistä, joita koskien ei tavallisesti puhuta ”työehdoista”. Väittämällä haluttiin tavoittaa tilanteet, joissa esimerkiksi palkanmaksua on muutettu palkkioiksi, tai sopimusten uusimisen yhteydessä ilmenee, että samalla korvauksella tuleekin tehdä aikaisempaa enemmän työtä.

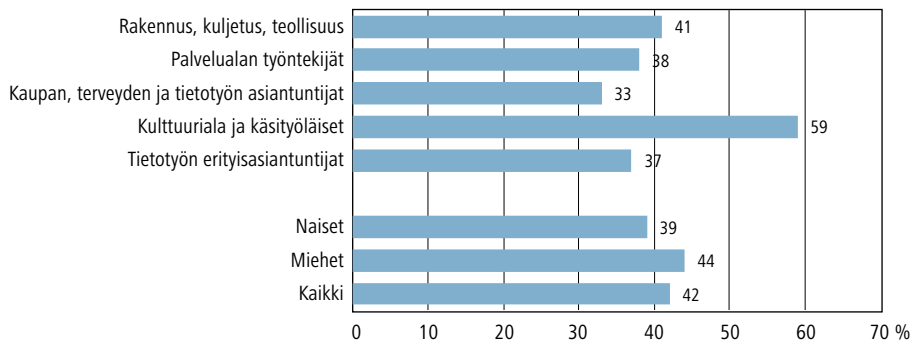
Kaikista vastaajista 18 prosenttia kertoi, että heidän työehtonsa ovat viime vuosina heikentyneet. Naisten ja miesten välillä ei tässä suhteessa ollut mitään eroa. Asia koskettaa erityisesti kulttuurialan työntekijöitä ja käsityöläisiä. Vastausosuudet on esitetty kuviossa 8.14.

Vaikka moni tutkimukseen vastannut koki huolta töidensä riittävydestä, vain yhdeksän prosenttia ilmoitti, että joutuisi todennäköisesti vaihtamaan alaa lähitulevaisuudessa (kuvio 8.15). Miehillä osuus oli kahdeksan prosenttia ja naisilla 11 prosenttia.

Ammattiryhmien välillä on kuitenkin selviä eroja. Kun tietotyön erityisasiantuntijoissa vain neljä prosenttia katsoo, että joutuu todennäköisesti vaihtamaan alaa lähitulevaisuudessa, vastaava osuus palvelualan työntekijöistä ja kulttuurialan ammattilaisista on reilu kymmenen. Niistä, joilla alan vaihto on todennäköisesti edessä, valtaosalla taloudellinen tilanne on epävarma. Juuri töiden vähyys näyttää olevan syynä mahdolliseen alan vaihtoon.

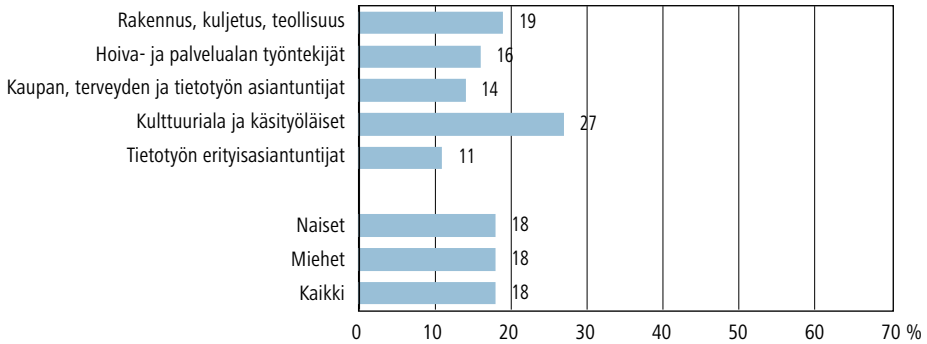
Kuvio 8.13

Kokee jatkuvaa huolta töiden riittävydestä. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan sekä palkansaajat. *Itsensätyöllistäjät 2013*

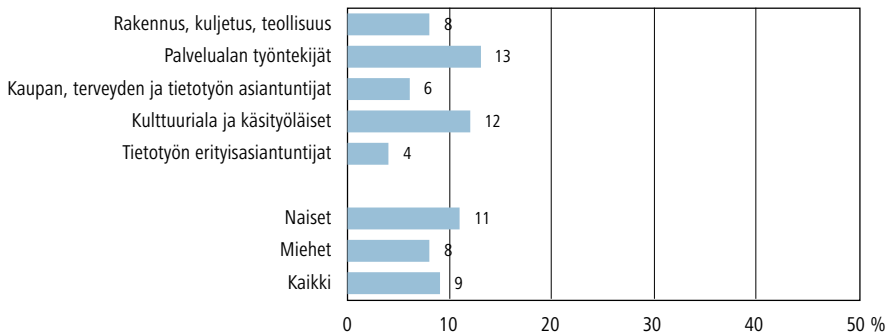

Kuvio 8.14

”Työehtoni ovat heikentyneet viime vuosina.” Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan sekä palkansaajat. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 8.15

Joutuu todennäköisesti vaihtamaan alaa lähitulevaisuudessa. Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan sekä palkansaajat. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Yleiskuva itsensätyöllistäjien taloudellisesta tilanteesta

Jotta itsensätyöllistäjien taloudellisesta tilanteesta saataisiin kattava yleiskuva, turvauduttiin aineiston analyysissä vielä kerran monimuuttujamenetelmiin. Asiaa tutkittiin samaan tapaan kuin edellä tarkasteltiin itsensätyöllistäjäksi päättymisen polkua.

Taloudellisen tilanteen analysoimisen pohjana käytettiin faktorianalyysiä, jonka avulla tutkittiin taloudellisen tilanteen eri osatekijöiden suhteita toisiinsa: mitkä tekijät latautuvat samoihin komponentteihin ja muodostavat näin taloudellista tilannetta kuvaavia erilaisia ulottuvuuksia.

Analyysin mukaan aineistosta on erotettavissa neljä itsenäistä taloudellista tilannetta kuvaavaa ulottuvuutta. Tärkein niistä on *taloudellinen vakaus*. Taloudellisen vakauden komponenttiin latautuivat sellaiset muuttujat kuin asiakkaiden ja töiden runsaus, se, että töitä oli tiedossa pidemmäksi aikaa tulevaisuudessa eikä

asiakkaiden hankkimiseksi tarvinnut nähdä paljon vaivaa. Muita tekijöitä olivat vastaajan oma arvio taloudellisen tilanteensa vakaudesta, tulojen säännöllisyys sekä usko asiakkaiden riittävyyteen tulevaisuudessa.

Muiksi taloudellista tilannetta kuvaaviksi itsenäisiksi ulottuvuuksiksi paljastuivat taloudellinen riippuvuus yhdestä asiakkaasta, oma neuvottelunvalta sekä yrittäjätaidot. Osaa näistä sivutaan lähemmin Yhteenveto-luvussa.

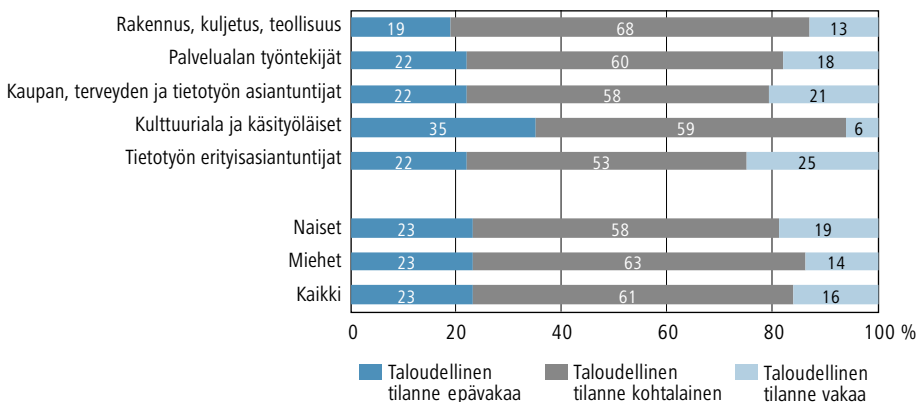
Faktorianalyysin perusteella voitiin poimia taloudellisen tilanteen vakautta/epävakautta parhaiten kuvaavat muuttujat, joista voitiin rakentaa summamuuttuja. Summamuuttujan avulla voidaan luoda tiivistetympi yleiskuva itsensätyöllistäjien taloudellisesta tilanteesta. Summamuuttuja luokiteltiin pistemäärien perusteella edelleen kolmeen luokkaan ja saatiin seuraavanlainen tulos: Noin 16 prosentilla itsensätyöllistäjistä taloudellista tilannetta voi kuvata selvästi vakaaksi. Vastaavasti vajaalla neljäsosalla (23 %) taloudellinen tilanne näyttää kovin epävakaa. Valtaosa (61 %) sijoittuu näiden ääripäiden väliin niin, että heidän taloudellista tilannettaan voinee kuvata sanalla kohtalainen.

Kuviossa 8.16 on hahmotettu taloudellisen tilanteen vakauden mukaan jaotellut ryhmät ja niitä kuvaavia piirteitä. Kuvio osoittaa, että tietotyön erityisasiantuntijoissa on eniten taloudelliselta tilanteeltaan vakaita (25 %) ja kulttuurialan ammattilaisissa vastaavasti eniten taloudelliselta tilanteeltaan epävakaita (35 %). On kuitenkin hyvä kiinnittää huomiota siihen, että kaikissa ammattiryhmistä löytyy taloudelliselta tilanteeltaan sekä vakaita että epävakaita. Freelancereina työskentelevät ovat selvästi harvemmin (6 %) taloudellisesti vakaassa tilanteessa kuin yksinyrittäjät (15 %) tai ammatinharjoittajat (25 %). Noin joka kolmannen (34 %) freelancerin taloudellinen tilanne on epävakaa, kun vastaava osuus yksinyrittäjillä on 22 prosenttia ja ammatinharjoittajilla 23 prosenttia.

Naisille taloudellisesti vakaa tilanne on yleisempi (19 %) kuin miehille (14 %), mutta epävakaa tilanne yhtä yleinen (23 %) molemmille sukupuolille. Tämä tulos voi vaikuttaa ristiriitaiselta verrattuna tuloksiin käytettävissä olevista rahatuloista (kuvio 8.5), joiden perusteella tilanteen olisi kuvitellut olevan pikemminkin päinvastainen. Taloudellista vakautta mittaava summamuuttuja kuitenkin kuvaa poikemminkin tulovirran säännöllisyyttä kuin varsinaista tulotasoa.

Kuvio 8.16

Taloudellinen vakaus itsensätyöllistäjillä. Faktori- ja summamuuttuja-analyysi. *Itsensätyöllistäjät 2013*

9 Sosiaaliturva

Sosiaaliturvaa tarvitaan takaamaan perustoimeentulo tilanteissa, joissa elannon hankkiminen estyy joko työn puutteen, vanhuuden, sairauden tai vanhemmaksi tulon vuoksi. Yrittäjien sosiaaliturvan, erityisesti eläketurvan, laajuudesta ja korvaustason riittävydestä on keskusteltu viime vuosina paljon. Yrittäjä voi vaikuttaa itse eläketurvansa tasoon ja täten myös sairaus- ja vanhempainpäivärahan määrään. Käytännössä jotkut yrittäjät ovat alivakuuttaneet itsensä, jolloin esimerkiksi eläke ja sairauspäiväraha voivat jäädä alhaiseksi.

Yrittäjän on vakuutettava yrittäjätoimintansa pakollisella YEL-vakuutuksella, kun yrittäjä on 18–67-vuotias, hänen arvioitu työtulonsa on vähintään 7 430,59 euroa vuodessa (vuoden 2014 tasossa), yrittäjätoiminta on yhtäjaksoista vähintään neljän kuukauden ajan eikä yrittäjä kuulu muun eläkelain piiriin. Yrittäjälle määritellään hänen työpanoksensa arvoa vastaava laskennallinen työtulo, jonka perusteella eläkevakuutusmaksu ja tulevan eläkkeen suuruus määräytyvät. Laskennallinen työtulo ei määräydy suoraan yrityksen voiton tai verotettavan tulon perusteella, vaan perustuu lähinnä yrittäjän omaan ilmoitukseen. Vakuutuslaitokset suosittelevat, että työtuloksi ilmoitettaisiin summa, jonka yrittäjä saisi työskennellessään vastaavassa työssä palkansaajana. Työtulon on oltava vähintään 7 430,59 euroa vuodessa (vuoden 2014 tasossa), ja sitä voi muuttaa myöhemmin, joskaan ei takautuvasti. YEL-vakuutuksen maksut määräytyvät työtulon perusteella ja ne ovat verotuksessa vähennyskelpoisia. Apurahansaajien tulee ottaa pakollinen MYEL-vakuutus, mikäli apurahakausi on pidempi kuin neljä kuukautta ja apurahan määrä vähintään noin 1200 euroa.

YEL-vakuutuksessa määritelty työtulo vaikuttaa paitsi tulevan eläkkeen määrään, myös yrittäjän sairaus- ja vanhempainpäivärahan tasoon. Sairastapauksessa yrittäjien omavastuu-aika on sairastumispäivä ja kolme arkipäivää. Yrittäjä voi täydentää omaa sairausajan turvaansa myös vapaaehtoisilla vakuutusyhtiöiden tarjoamilla hoitokulu- ja päivärahavakuutuksilla. Halutessaan yrittäjä voi ottaa lisäksi vapaaehtoisen työtaturmavakuutuksen. Työtaturmavakuutuksesta maksettavat ansionmenetykskorvaukset määräytyvät vakuutusta otettaessa sovitun vuosityöansion perusteella. Vuosityöansion tulee yleensä olla YEL-työtulon suuruinen, mutta vähintään tapaturmavakuutuslain minimivuosityöansion suuruinen (12 440 euroa vuonna 2014).

Työttömyysturvaa päätoimisesti yritystoiminnassa tai omassa työssä työllistynyt työnhakija voi saada silloin, jos hän lopettaa yritystoimintansa kokonaan. Ennen vuotta 2013 työttömyysturvaa oli mahdollista saada myös siinä tapauksessa, että yritystoiminnan keskeytti vähintään neljän kuukauden ajaksi. Yrittäjä voi saada työttömyyspäivärahan peruspäivärahana – mikäli palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehto täyttyy – taikka ansiopäivärahana. Ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saaminen edellyttää, että henkilö on ollut yrittäjäkassan jäsenenä vähintään 18 kuukautta ja on jäsenyysaikana täyttänyt yrittäjän työssäoloehdon. Tämä työssäoloehto täyttyy, kun henkilö edellisten 48 kuukauden aikana on työskennellyt vähintään 18 kuukautta yrittäjänä. Ansiosidonnaisen päivärahan suuruus lasketaan sen työtulon perusteella, jolla yrittäjä on vakuuttanut itsensä työttömyyskassaan 18 edellisen kuukauden aikana. Yrittäjille on kaksi omaa

työttömyyskassaa: Suomen yrittäjäin työttömyyskassa SYT ja Ammatinharjoittajien ja yrittäjien työttömyyskassa AYT. Työttömillä, jotka eivät täytä työssäolohtoa tai joiden oikeus työttömyyspäivärahaan on päättynyt enimmäisajan täyttymisen jälkeen, on oikeus työmarkkinatukeen. (Ks. liite 2.)

Yrittäjä ei siis ole täysin vailla sosiaaliturvaa, vaikka tutkimuksen vastaajat usein näin kommentoivat surveylomakkeelle antamissaan avovastauksissa.

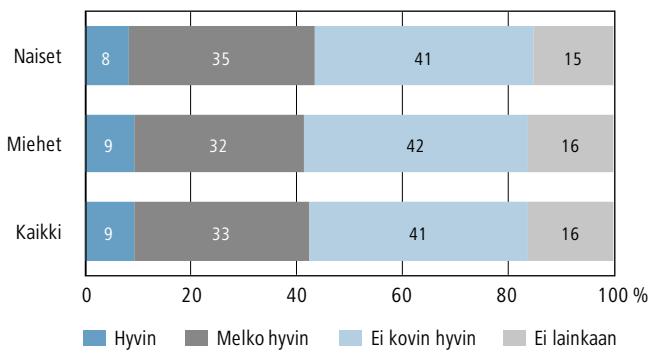
Tieto sosiaaliturvan kattavuudesta

Laadullisessa esihaastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavat tiesivät pääosin varsin huonosti sosiaaliturvaan liittyvät oikeutensa ja mahdollisuutensa. Surveytutkimuksen tulokset vahvistivat tätä laadullisten haastattelujen perusteella syntynyttä kuvaa.

Yli puolet vastaajista ei tiennyt mielestään kovin hyvin tai ei lainkaan sitä, millaiseen sosiaaliturvaan he ovat yrittäjinä oikeutettuja (kuvio 9.1). Erot ammattiryhmien välillä ovat tosin selvät, sillä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista epätietoisia oli 46 prosenttia, kun vastaava osuus kulttuurialan ammattilaisissa ja käsityöläisissä oli 70 prosenttia (kuvio 9.2). Viimeksi mainittu osuus voi selittyä kulttuurialan ammattiteissa toimivien monenlaisilla työnteon tavoilla: he saattavat työskennellä vuoroin ja jopa samanaikaisesti palkkiota vastaan, lyhyissä palkkatyösuhteissa, oman toiminimen turvin tai apurahalla (ks. luku 3). Kun oma ammattiasema – palkansaaja vai yrittäjä – on epäselvä ja/tai vaihtelee tilanteen mukaan, myös käsitys omasta sosiaaliturvasta voi jäädä hataralle pohjalle.

Kuvio 9.1

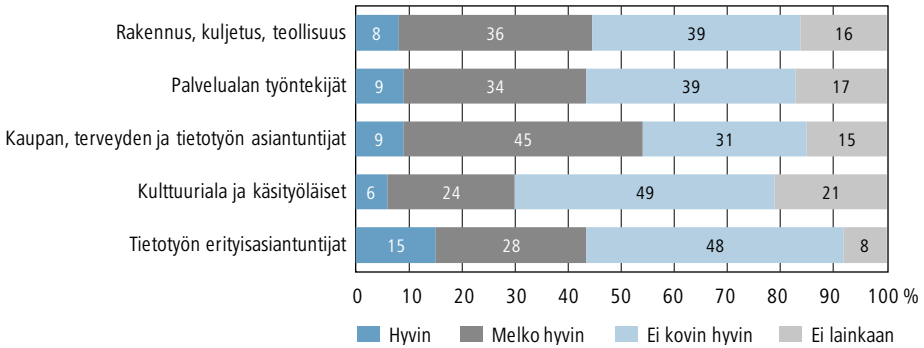
”Kuinka hyvin tiedätte millaisiin sosiaaliturvaetuksiin olette yrittäjänä oikeutettu?”
Itsensätyöllistäjät sukupuolen mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

Kuvio 9.2

”Kuinka hyvin tiedätte millaisiin sosiaaliturvaetuuksiin olette yrittäjänä oikeutettu?”

Itsensäyöllistäjät ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

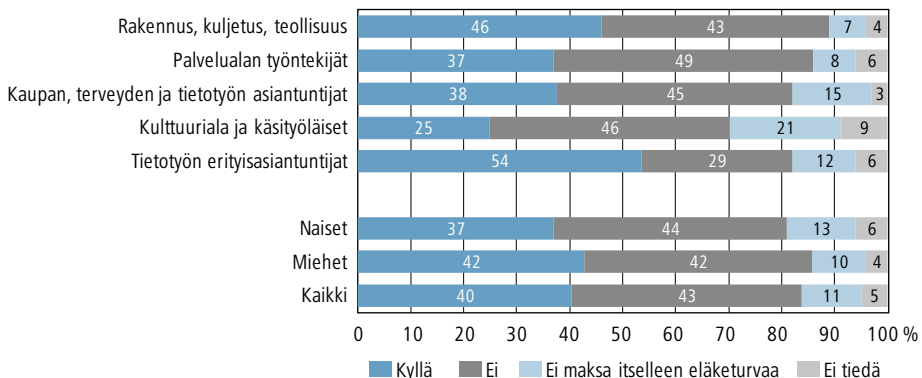
Eläketurvan taso

Käsitystä omasta sosiaaliturvasta haluttiin selvittää myös konkreettisin kysymyksin. Ensinnäkin haluttiin saada selville vastaajien oma arvio tulevan eläketurvan sa riittävydestä.

Neljä kymmenestä vastaajasta maksoi itselleen mielestään riittävää eläketurvaa. Vastaavasti hieman tätä suurempi osuus (43 %) piti maksamiaan eläkemaksuja riittämättöminä. Noin joka kymmenes ilmoitti, että ei maksa itselleen lainkaan eläkettä ja viisi prosenttia ei osannut ottaa kantaa turvan riittävyteen (Kuvio 9.3). Tuloksissa oli jälleen kerran selviä eroja ammattiryhmien välillä. Tietotyön erityisasiantuntijoista yli puolet (54 %) piti maksamiaan eläkemaksuja riittävinä, mutta kulttuurialan ammattilaisista ja käsityöläisistä vain neljännes. Kulttuuri- ja käsityöalalla toimivista viidesosa ei maksanut itselleen eläketurvaa lainkaan. Muut ammattialat sijoittuvat näiden ääripäiden välille. Koulutus ei ol-

Kuvio 9.3

”Maksatteko itsellenne mielestänne riittävää eläketurvaa?” Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

lut tämän kysymyksen osalta selittävä tekijä, sillä niin perus- ja keskiasteen kuin korkeakoulutuksen suorittaneissa itselleen riittävää eläketurvaa maksoi noin neljä kymmenestä.

Vastaajat olivat ottaneet YEL-vakuutuksen keskimäärin noin 23 000 euron vuosituloille. Apurahansaajat tai maatalousyrittäjyydestä (sivu)tuloja saavat olivat vakuuttaneet itsensä keskimäärin 20 000 euron vuositulojen mukaan. YEL-vakuutuksen työtulojen mediaani oli 20 000 euroa ja MYEL-vakuutuksen 19 500 euroa.

Työttömyyskorvauksen taso ja sairauspäiväraha

Noin joka viides (21 %) vastaajista oli työttömyyskassan jäsen ja olisi näin ollen oikeutettu ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan yrittäjätyön loppuessa (kuvio 9.4). Naiset kuuluivat työttömyyskassaan useammin (26 %) kuin miehet (18 %). Tietotyön erityisasiantuntijoilla osuus oli suurin (34 %), ja rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan itsensäyöllistäjillä pienin (13 %). Viimeksi mainittu tulos on sinänsä yllättävä, sillä erityisesti rakennusala voi pitää suhdanteille herkkänä; talouden laskusuhdanne näkyy alalla nopeasti heikentyneenä työllisyytenä.

Tutkimuksessa haluttiin saada selville myös se, tietävätkö vastaajat, minkä tasoisen heidän työttömyyskorvauksensa olisi työttömyyden tullen. Vain 27 prosenttia vastasi tietävänsä korvauksensa tason mahdollisen työttömyyden tullen, mutta yli puolella (57 %) ei ollut tästä käsitystä. Lisäksi 15 prosenttia oli sitä mieltä, että ei saisi lainkaan työttömyyskorvausta – tätä seikkaa pohditaan lähemmin tämän luvun lopussa.

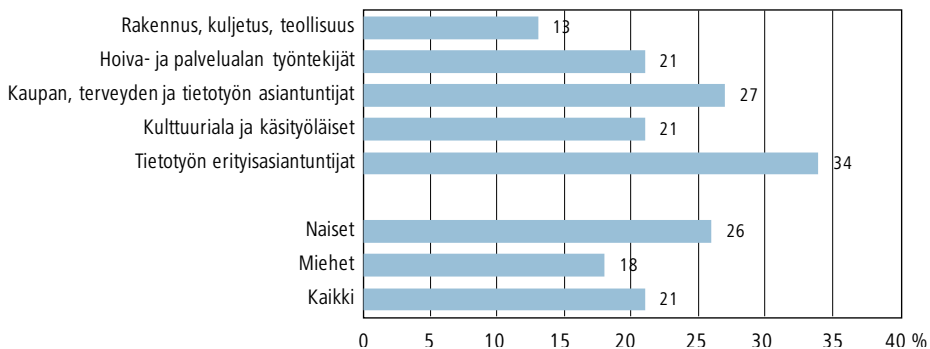
Vastausjakaumat olivat varsin samanlaisia miesten ja naisten sekä eri ammattialojen välillä (kuvio 9.5) samoin kuin koulutustason mukana tarkasteltuna. Rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammateissa tosin oltiin muita hieman useammin sitä mieltä, että työttömyyskorvausta ei tulisi.

Tietämättömyys työttömyyskorvauksen tasosta voi tietysti johtua siitä, että työttömäksi joutumisen uhkaa pidettiin hyvin kaukaisena eikä asian selvittämi-

Kuvio 9.4

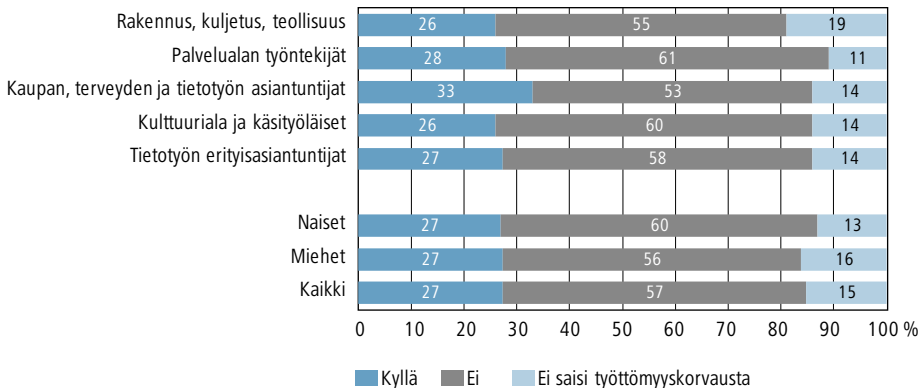
On työttömyyskassan jäsen. Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.

Itsensäyöllistäjät 2013

Kuvio 9.5

Tietää minkä tasoinen työttömyyskorvaus olisi, jos jäisi työttömäksi. Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

nen ollut siksi ollut ajankohtaista. Joidenkin osalta kyse lienee myös siitä, että ylipäänsä sosiaaliturvaan liittyvien asioiden selvittämistä pidettiin työläänä:

"Sivustot ovat niin monimutkaiset, että oikean tiedon löytäminen on usein työläästä. Kaikki palvelut on siirretty nettiin ja neuvontanumerot maksullisiksi." (Mies, 63 v., yksinyrittäjä).

Niistä, jotka olivat olleet sairaana viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana, 31 prosenttia oli saanut jotain korvausta sairautensa aikana. Reilu neljännes (27 %) niistä, jotka eivät olleet sairastaneet, tietävät sairauspäivärahansa suuruuden. Tätä voi pitää varsin pienenä osuutena.

Etuuksien saaminen

Vastaajilta tiedusteltiin, olivatko he saaneet erinäisiä sosiaalietuuksia edeltävien 12 kuukauden aikana. Tämä ei ollut kovin yleistä. Joka kymmenes (10 %) oli saanut sairauspäivärahaa. Jonkinlaista työttömyysturvaa – ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa, peruspäivärahaa, työmarkkinatukea taikka soviteltua työttömyyspäivärahaa – oli saanut viisi prosenttia vastaajista. Äitiys-, isyys- tai vanhempainrahaa taikka kotihoidon tukea oli saanut niin ikään viitisen prosenttia kaikista ja asumistukea neljä prosenttia. Prosentti oli turvautunut toimeentulotukeen.

Naiset olivat saaneet jonkinlaista työttömyysturvaa useammin (7 %) kuin miehet (3 %), mutta sairauspäivärahan osalta ei ollut sukupuolieroja. Perhevaakorvauksia oli maksettu naisille useammin kuin miehille, samoin asumistukea ja toimeentulotukea.

Jonkinlaista työttömyysturvaa saaneiden osuus nousi 11 prosenttiin kulttuurialan toimijoilla ja käsityöläisillä, kun se muissa ammattiryhmissä oli 3–4 prosentin tasoa. Sairauspäivärahaa oli sen sijaan maksettu yleisimmin kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoille (14 %) sekä rakennus-, kuljetus- ja teol-

lisuusalan työntekijäammateissa toimiville (12 %). Muissa ammattiryhmissä vastaava osuus jäi alle 10 prosentin. Kulttuurialalla ja käsityöläisinä työskentelevät olivat saaneet toimeentulotukea ja asumistukea yleisemmin kuin muu; tosin myös palvelualan työntekijäammateissa toimiville kyseisiä tukia oli maksettu keskimääräistä yleisemmin.

Sosiaaliturvan ongelmat

Noin joka viides (21 %) itsensätyöllistäjistä oli sitä mieltä, että on erittäin tai melko helppo ymmärtää, mitä sosiaaliturvaetuksia yrittäjälle lain mukaan kuuluu. Erittäin tai melko vaikeaksi sen koki noin puolet (48 %) vastaajista.

Sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroa, mutta tilanne on epäselvin kulttuuri- ja käsityöaloilla toimiville (55 %). Rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalalla toimivat sekä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoilla on vähiten vaikeuksia (46 %) tässä suhteessa. (Kuvio 9.6.) Koulutusryhmien väliset pienet erot näkyvätkin siinä, että korkeasti koulutetuilla on enemmän (50 %) vaikeuksia ymmärtää sosiaaliturvaansa kuin perusasteen suorittaneilla (45 %). Ammatti-asemien välillä ei toisaalta ole suuria eroja; ainoastaan apurahansaajat erottuvat selvästi muista niin, että heidän joukossaan on suhteellisesti eniten sosiaaliturvan ymmärtämistä hankalana pitäviä.

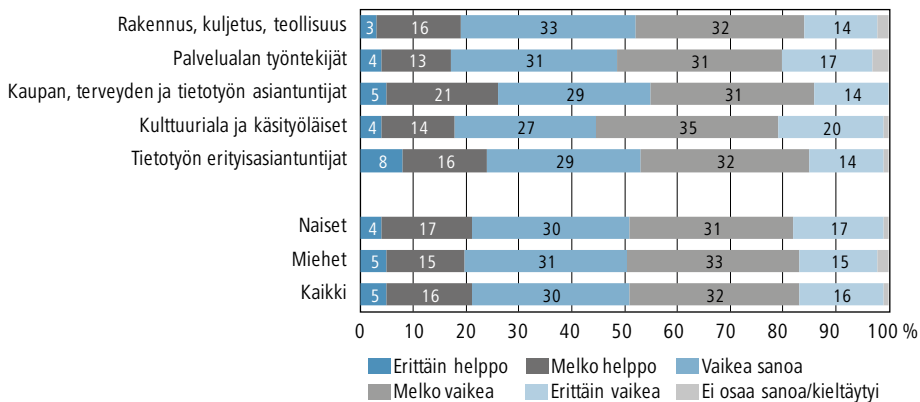
Jos etuisuuksia oli monen mielestä hankala ymmärtää, vajaa puolet vastaajista (45 %) oli myös sitä mieltä, että sosiaaliturvaetuksia on melko tai erittäin vaikea hakea (kuvio 9.7). Ainoastaan noin jo kymmenennen (12 %) mielestä sosiaaliturvaa oli erittäin tai melko helppo hakea. Apurahansaajat ovat jälleen ainoa selvästi muista erottuva ryhmä; heidän joukossaan sosiaaliturvan hakemista pidettiin tavallista useammin vaikeana.

Vastaajille tarjottiin mahdollisuus täsmentää avovastauksella sitä, miksi he vastasivat sosiaaliturvan haun helpouteen tai vaikeuteen liittyvään kysymyk-

Kuvio 9.6

”Onko mielestänne helppo vai vaikea ymmärtää mitä sosiaaliturvaetuksia yrittäjälle lain mukaan kuuluu?” Itsensätyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.

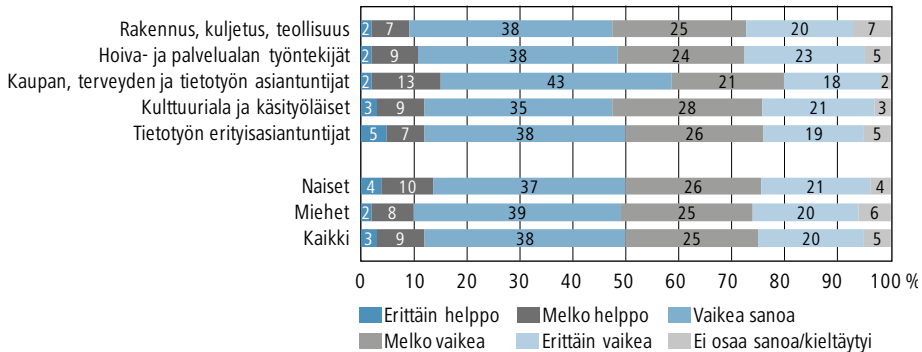
Itsensätyöllistäjät 2013

Kuvio 9.7

”Onko yrittäjänä mielestänne helppo vai vaikea hakea sosiaaliturvatuksia?” Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja ammattiryhmän mukaan.

Itsensäyöllistäjät 2013

seen niin kuin vastasivat. Tätä tilaisuutta käytti hyväkseen nelisensataa henkilöä eli reilu neljännes vastaajista.

Se vähemmistö vastaajista, joiden mielestä sosiaaliturvaa oli helppo hakea, pääasiassa totesi, että netistä löytyy tietoa, ja etuisuuksia on helppo hakea sähköisesti.

”Tiedonsaanti on helppoa, jos viitsii hakea ja olla itse aktiivinen.”

(Nainen, 46 v., yksinyrittäjä)

Lähes kaksi viidestä vastaajasta ei osannut sanoa, onko etuisuuksia helppo vai vaikea hakea. Tämä epätietoisuus liittyi avovastausten perusteella yleisesti siihen, että tarvetta etujen hakemiseen ei ollut tullut:

”En ole koskaan hakenut, joten en yksinkertaisesti tiedä.”

(Mies, 42 v., freelancer)

Epätietoisuus näkyi myös siinä, että osalle vastaajista sosiaalietuudet ja yrittäjyydelle haettavissa oleva tuki menivät sekaisin. Eräs vastaaja esimerkiksi arvelee ainoan mahdollisen sosiaalietuuden olevan starttiraha, johon hän tai yrittäjäpuolisensa eivät kuitenkaan ole oikeutettuja, koska ovat jo saaneet rahoitusta ELY-keskukselta. Erityisen vaikeaa järjestelmien ymmärtäminen tuntui olevan ulkomailta muuttaneille.

Värikkäimmät vastaukset löytyvät niiltä vastaajilta, joiden mielestä sosiaalietuuksia on erittäin tai melko vaikea hakea. Tässä ryhmässä tosin on hyvin paljon myös heitä, joilla esiintyy asiasta epätietoisuutta esimerkiksi siksi, etteivät he ole koskaan itse hakeneet etuisuuksia.

”En ole edes tietoinen, voiko yrittäjä niitä hakea tai saada. Yleensä yrittäjällä ei ole mitään etuja.” (Nainen, 35 v., yksinyrittäjä)

”Ei kai sosiaaliedut yrittäjiä koske. Me maksetaan ne muille.” (Mies, 54 v., yksinyrittäjä)

"Kovin tyhmä kysymys, onko yrittäjillä sosiaaliturvatetuksia? Mistä niitä voisi hakea????" (Mies, 55 v., yksinyrittäjä)

Suurella osalla hakuprosesseja hankalana pitävistä on kuitenkin omakohtaista kokemusta etuuksien hakemisesta. He valittavat tiedon hajanaisuudesta, monimutkaisesta hakuprosessista ja byrokraatiasta:

"Hain aikanaan jotain etuutta ja liitteitä piti olla niin paljon, etten hakenut lopulta mitään." (Mies, 37 v., yksinyrittäjä)

"Viranomaisviidakko tuntuu niin monimutkaiselta, että mieluummin tekee töitä esim. sairaana kuin alkaa selvittää, kuinka etuja haetaan." (Nainen, 37 v., yksinyrittäjä)

"Sosiaaliturvaa varten pitäisi kai hakea jonkunlainen loppututkimus, että ymmärtäisi niistä asioista jotain." (Nainen, 53 v., ammatinharjoittaja)

Myös tukien pienuus tai itselle asetettu korkea kynnyksen hakea tukea tekevät sosiaalietuuksien hakemisesta hankalaa:

"Etuudet ovat niin vähäisiä, että mieluummin yrittää pärjätä muuten." (Mies, 63 v., ammatinharjoittaja)

"Pärjään omillani ja ajatus yhteiskunnan turvaverkkoihin sotkeutumisesta on vastenmielinen." (Mies, 46 v., yksinyrittäjä)

Moni vastaaja viittaa siihen, että yritystoiminta on lopetettava, jos aikoo saada etuisuuksia. Tämä kirvoittaa katkeria kommentteja:

"Tuntuu, ettei yrittäjänä saa mitään tukea ennen kuin on menettänyt koko omaisuutensa." (Nainen, 44 v., yksinyrittäjä)

"Sossu ei ole suostunut maksamaan mitään enää sen jälkeen kun minusta tuli yrittäjä." (Mies, 28 v., yksinyrittäjä)

"Kun tukitarve 'iskee', hakemisen selvittelyyn ei yleensä riitä voimia, mikäli asioita ei ole etukäteen selvittänyt." (Mies, 49 v., yksinyrittäjä)

Sairauspäivärahojen sitominen YEL-maksuihin tuntuu monesta vastaajasta epäoikeudenmukaiselta. Sairauspäivärahojen ja eläkkeen alhainen taso voi tulla ikävänä yllätyksenä: toimintaansa aloittaessaan yrittäjät eivät aina joko pysty tai halua määritellä työtuloaan kovin korkeaksi, koska arvelevat ansiotasonsa jäävän alussa joka tapauksessa matalaksi ja usein toimintaa aloitettaessa menoeriä on paljon muitakin. Työtulon tasoa ei sitten välttämättä muisteta korottaa, vaikka ansiot paranisivat ajan myötä. Niin avovastauksissa kuin esihaastatteluisissa kritisoidaan lisäksi YEL-maksujen kalleutta.

"Palkkansa mukaista eläkemaksua ei yksinkertaisesti ole varaa maksaa." (Nainen, 37 v., yksinyrittäjä)

"On väärin, että sosiaalietuudet kuten sairauspäivärahat riippuvat vuosittain maksetuista eläkemaksuista. Jos kuntoni romahtaa niin, etten pysty vuoteen maksamaan eläkemaksuja enkä lopettamaan firmaani, menetän kaikki mahdollisuudet saada mitään tukia." (Mies, 60 v., yksityrittäjä)

Erityinen ongelma tuntuu liittyvän siihen varsin yleiseltä näyttävään tilanteeseen, että tulot ovat epäsäännölliset ja vaihtelevat kuukaudesta toiseen. YEL-maksujärjestelmä koetaan tässä tilanteessa joustamattomaksi. Vaikka YEL-vakuutusmaksu onkin verovähennyskelpoinen *"on se kuitenkin ensin tienattava"* (mies, 62 v., ammatinharjoittaja).

"Itselläni oli tilanne, että en saanut kahteen kuukauteen töitä. YEL-maksut, arvonlisäverot ja verot raksuttavat koko ajan korkoa, vaikka kuinka selittäisi, että rahaa ei ole, mutta sitä on tulossa. Erityisesti ihmetyttää, kuinka tiukkoja vakuutusyhtiöt ovat YEL-maksujen aikataulujen kanssa. Olisiko ollut parempi heti lopettaa yritystoiminta ja mennä tämänikäisenä työttömyyskortistoon, jossa varmasti olisin ollut työtön työnhakija eläkkeelle asti?" (Nainen, 55 v., yksityrittäjä)

"Yellä pitäisi pystyä maksamaan enemmän, mutta kuukaudet ovat niin erilaisia – yel-vakuutus voisi elää, perusmaksu sama, mutta hyvänä kuukautena voisi maksaa vapaaehtoisesti enemmän." (Nainen, 45 v., ammatinharjoittaja)

Tulojen epäsäännöllisyyden aiheuttamat ongelmat koskevat vastausten mukaan myös muita juoksevia kuluja ja maksuja, kuten arvonlisäveroa ja ennakkoerotusta.

"Toivoisinkin, että verottaja katsoisi pitemmällä aikavälillä tuloja, jos ne ovat epätasaiset niin kuin monella yksityrittäjällä on. Välillä on parempia jaksoja ja sitten taas kuivaa, kuitenkin juoksevat kulut ja eläkemaksut on maksettava (...) Vinkki: sosiaaliturvassakin on jonkinlainen taso, joka pitäisi ihmisellä olla käteen jäävänä eurona. Sama voisi koskea yrittäjän verottamista. Aletaan verottaa vasta sitten kun käteen jää tuon tasoinen summa, jolla voi itseään elättää. Yrittäjän ei kuuluisi olla sosiaaliturvaluukulla. Itse maksan ihan mielelläni veroja, jos on oikeasti tuloja." (Nainen, 60 v., yksityrittäjä)

Toinen keskeinen ongelma näyttää liittyvän työttömäksi määrittelyyn. Kriteereitä siitä, milloin henkilön katsotaan lopettaneen yrittäjätyönsä ja olevan oikeutettu työttömyysturvaan, ei pidetä tällä hetkellä välttämättä aivan yksiselitteisinä (Salokangas 2014).

"Sosiaaliturva on olematon ja mahdollisesti apurahan päättyessä työttömyysturvan/-korvauksen saaminenkin on kovan vaatimisen ja verbaalisen kikkailun takana." (Mies, 29 v., apurahansaaja).

Vastaajat myös kritisoivat voimakkaasti vaatimusta yritystoiminnan lopettamisesta ehtona työttömyysturvalle. Tämä kaikki liittyy siihen, miksi 15 prosenttia vastaajista ei ollut mielestään oikeutettu työttömyyskorvaukseen.

"Työttömyyden toteutuessa joutuu elämäntyönsä romuttamaan eikä mitään saa jäädä. Ei ole enää paluuta." (Mies, 60 v., yksityrittäjä).

"Käytännössä yritystoiminta pitää pistää pysyvästi pussiin, ennen kuin mitään sosiaaliturvaa on olemassa." (Mies, 39 v., yksityrittäjä)

Kausiluontoisella alalla työskentelevä 53-vuotias yksityrittäjämies kertoo joutuvansa hakeutumaan 5–8 kuukauden työrupeamien jälkeen työttömäksi työnhakijaksi, mikä edellyttää toiminimen keskeyttämistä Kaupparekisteriin ja YEL-vaakuituksen lopettamista. Kun yritystoiminta sesongin alkaessa elpyy, hän joutuu maksamaan rekisteröintimaksun taas uudelleen, mitä vastaaja pitää väärytenä "pätkäyrittäjiä kohtaan". Lyhytaikainen työttömyys on ylipäänsä ongelmallinen tilanne itsensätyöllistäjille:

"Lyhyiden työttömyysjaksojen aikana pitäisi olla mahdollista saada jonkinlaista tukea tai päivärahaa lopettamatta yritystoimintaa." (Nainen, 59 v., ammatinharjoittaja)

"Teen mielekästä työtä, mutta lyhyet työttömyysjaksot pelottaa. Välillä tulee taas yllättäen töitä pikaisesti. Lyhyet työttömyysjaksot jää karenskien jalkoihin, ettei voi hakea tukea mistään." (Mies, 45 v., yksityrittäjä)

Loppujen lopuksi ongelmana ei siis ehkä niinkään ole se, etteikö itsensätyöllistäjille olisi luotu sosiaaliturvajärjestelmää. Järjestelmä kuitenkin tunnetaan keskimäärin varsin hatarasti ja se koetaan vaikeaselkoiseksi. Ongelma kiteytyy siihen, että tutkimuksen vastaajien mielestä tuo järjestelmä ja heidän tarpeensa eivät kohtaa. Yhtälöä ei varmasti tee helpommaksi se, että itsensätyöllistäjien joukko on hyvin heterogeeninen: se koostuu keskenään hyvin erilaisissa olosuhteissa, erilaisin ehdoin ja hyvin erilaisin työn teon tavoin työskentelevistä ihmisistä.

10 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa tutkittiin itsensätyöllistäjien työmarkkina-asemaan ja työoloihin liittyviä piirteitä. Itsensätyöllistäjät käsitettä on käytetty kattokäsitteenä kuvaamaan yksinyrittäjästä, ammatinharjoittajista, freelancereista ja apurahansaa- jista koostuvaa ryhmää. Ryhmään kuuluvia yhdistää yrittäjänä tai yrittäjämaisesti yksin työskentely huolimatta siitä, että ryhmässä on myös paljon eroavaisuuksia.

Itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut varsin tasaisesti koko 2000-luvun. Työmarkkinoiden rakenteessa tapahtuvat muutokset voi usein jäljittää yksittäisten ammatti- tai toimialojen sisällä tapahtuviin ketjumaisiin muutosprosesseihin – joskin myös instituutioilla on tärkeä merkitys työmarkkinoita muovaavina tekijöinä (Pärnänen 2011, Sutela 2013, Koistinen 2014, Sutela & Lehto 2014, Hulkko & Pärnänen 2006). Myös itsensätyöllistäjien määrässä tapahtuneen muutoksen taustalla voi olettaa olevan tiettyjen toimialojen sisällä tapahtuneita muutoksia, kuten esimerkiksi media-alan murros (SVT: Joukkoviestimet 2013) tai rakennusalan alihankinnan lisääntyminen (Rakennusteollisuuden...2014). Institutionaalisilla tekijöillä, kuten sääntelyllä, on myös heijastusvaikutuksia itsensätyöllistämiseen (Muehlberger 2007).

Ilmiötä onkin syytä arvioida sen ajatuksen varassa, että yrittäjyys on aina sidoksissa vallitsevaan tilanteeseen palkkatyömarkkinoilla. Kehityksessä on usein kyse eri toimijoiden valintojen vuorovaikutteisen suhteen tuottamasta prosessista. Voidaan olettaa, että muutoksen taustalla on yritysten muuttunut tapa organisoida työtä. Kun yritykset työtä uudelleen organisoidessaan ulkoistavat ja alihankkivat työtä, on itsensätyöllistäjyydelle aikaisempaa enemmän kysyntää. Palkkatyön sijaan tarjolla on työtä yrittäjänä tai yrittäjämaisesti työskentelevälle, mikä myös ohjaa oman yritystoiminnan aloittamiseen. Itsensätyöllistäjäksi ryhtymisessä voi tällöin olla kyse välttämättömyydestä: palkkatyötä ei ole tarjolla. Vaihtoehtoisesti yrittäjyys on haluttua; houkuttimena toimivat yrittäjätöön vapaus ja itsenäisyys, mahdollisuus oman liikeidean toteuttamiseen, sisällölliseen uudistumiseen ja oman ammattitaidon kehittämiseen (Heinonen ym. 2006).

Yhtenä muutokseen vaikuttavana tekijänä voi nostaa esille palkkatyöurien muutoksen (vrt. Heinonen ym. 2006). Lisääntynyt työn epävarmuus ja työn menettäminen irtisanomisten kautta luovat katkoksia työuraan, jolloin työntekijät ovat aikaisempaa useammin tilanteessa, jossa oman työuran seuraavaa askelta joudutaan harkitsemaan uudelleen. Tällöin myös harkinta yrittäjäurasta aktualisoituu yhtenä mahdollisuutena: etsinkö palkkatyötä, lähdenkö kouluttautumaan uudelleen vai olisiko yrittäjyys vaihtoehtoinen tapa hankkia toimeentulo? Vaikka rakenteelliset tekijät muokkaavat ympäristöä/olosuhteita, jossa valintoja tehdään, lopulta muutokset syntyvät yksittäisten, päätöksiä oman työuransa suhteen tekevien ihmisten kautta.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty juuri itsensätyöllistäjien itsensä, ei yritysten näkökulmaan. Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen tulokset voi tiivistää seuraavasti.

Kolme polkua itsensätyöllistäjyyteen

Tutkimuskirjallisuudessa ja julkisessa keskustelussa polku yrittäjyyteen on nähty usein dikotomisesti; yrittäjäksi on joko haluttu (*self-employment out of opportunity*) tai yrittäjyyteen on lähdetty vastentahtoisesti, palkkatyön puutteessa (*out of necessity*). Käsillä oleva tutkimus kuitenkin osoittaa, että dikotominen jaottelu on turhan jyrkkä kuvaamaan itsensätyöllistäjien reittejä yrittäjyyteen.

Tutkimuksen laadulliset haastattelut osoittivat, että ihmisten on usein vaikea itse nimetä, missä määrin heidän yrittäjiksi päätymisensä oli haluttua tai tapahtui olosuhteiden pakosta. Yhtäältä tilanteeseen saattoi sisältyä pakkoa: palkkatyötä ei ollut saatavilla. Toisaalta yrittäjänä työskentelyssä nähtiin myös hyviä puolia. Myös sattumalla oli ollut merkitystä monille: ilman juuri sopivalla hetkellä eteen tullutta tilaisuutta asiat olisivat voineet mennä aivan toisinkin. Tämä tieto otettiin huomioon surveylomaketta suunniteltaessa.

Eräs tutkimuksen keskeinen tulos onkin se, että itsensätyöllistäjien jyrkkä dikotominen jakaminen yhtäältä vastentahtoisiin/pakkoyrittäjiin ja toisaalta omasta halustaan yrittäjiksi ryhtyneisiin ei kuvaa todellisuutta riittävän hyvin. Itsensätyöllistäjäksi päätymisessä on erotettavissa pikemminkin kolme kuin kaksi päätekijää: oma halu, olosuhteiden pakko ja sattuma. Näiden tekijöiden painoarvo on erilainen eri ihmisillä. Niiden pohjalta voi karkeistaen myös hahmottaa kolme erilaista polkua itsensätyöllistäjyyteen. Kyseisten polkujen ja niiden synnyttämien ryhmien välisten rajat eivät tosin piirry aina kirkkaina, vaan niissä on myös häilyvyyttä ja päällekkäisyyttä. Lisäksi kolmen aineistosta tällä tapaa erottuvan ryhmän suhteelliset koot oletettavasti vaihtelevat ajassa ja paikassa riippuen muun muassa paikallisista työmarkkinoista ja yleisestä työllisyystilanteista.

Ensinnäkin voidaan erottaa ryhmä, joka on hyvin *yrittäjähakuinen*. Tähän joukkoon kuuluu noin neljä kymmenestä itsensätyöllistäjästä. He ovat päämäärätietoisesti hakeutuneet yrittäjiksi ja haluavat toimia nimenomaan yrittäjinä.

Toisen ryhmän itsensätyöllistäjyydessä sattumalla on ollut varsin suuri merkitys. Heistä on tässä käytetty käsitettä *ajautuneet & tilaisuuteen tarttuneet*. Painopiste on tosin selkeästi jälkimmäisessä syyssä. Tähän ryhmään kuuluvia on noin 40 prosenttia itsensätyöllistäjistä.

Kolmas ryhmä ovat *olosuhteiden pakosta* itsensätyöllistäjiksi ryhtyneet, joita on noin viidennes kaikista itsensätyöllistäjistä. Tätä ryhmää kuvaa se, että palkkatyön puute tai alan yrittäjäpainotteisuus ovat vaikuttaneet vahvasti itsensätyöllistäjäksi ryhtymiseen. Tässä ryhmässä on yleistä, että töitä tehtäisiin mieluummin palkansaajana kuin yrittäjinä.

Viimeksi mainitusta ryhmästä voitaisiin käyttää myös käsitettä ”vastentahtoiset yrittäjät”. Tutkimuksessa päädyttiin kuitenkin siihen, että käsite *olosuhteiden pakosta yrittäjäksi päätyneet* kuvaa ryhmää paremmin. ”Vastentahtoisuus” sisältää oletuksen työn vastentahtoisesta tekemisestä, ja siitä tämän ryhmän kohdalla ei ole kyse. Itsensätyöllistäjiä ryhmänä leimaa kova työn tekeminen, vahva työeetos ja ammattilypeys. Ylpeyttä koetaan myös omasta pärjäämisestä, vaikka väliin tekisi tiukkaa niin töiden kuin talouden suhteen. Vaikka ”vastentahtoisuus” kuvaa sanana hyvin sitä, että palkansaajuus olisi tälle ryhmälle usein toivotumpi työn tekemisen tapa kuin yrittäjyys, samaa asiaa onnistuu kuvaamaan käsite

”olosuhteiden pakko”. Tätä kolmijakoa – yrittäjähakuiset, sattumalta yrittäjäksi päätyneet, olosuhteiden pakottamat – voi pitää merkittävänä tuloksena.

Näennäisyrittäjät

Kun keskustellaan vastentahtoisesta/pakkoyrittäjyydestä, esille nostetaan usein myös käsite näennäisyrittäjyys. Näennäisyrittäjyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa yrittäjätystä tehdään muodollisesti yrittäjän ominaisuudessa, mutta työolot vertautuvat palkansaajan työoloihin siten, että asiakkaalla tai toimeksiantajalla on työnantajaan verrattavissa oleva direktio-oikeus työprosessiin. Tilanteeseen liittyy usein se, että asiakkaita on vain yksi ja että entinen työnantaja on ulkoistanut aikaisemmin palkansaajatyönä tehdyn työ yrittäjätystyöksi. Tämä teema on hallinnut viime vuosina yhteiskunnallista keskustelua ja ollut poliittisesti ajankohtainen (TEM 2012). Eräs tämän tutkimuksen tavoitteista olikin tarkastella, kuinka laajasta ilmiöstä näennäisyrittäjyydessä on kyse.

Tulosten perusteella voidaan väittää, että näennäisyrittäjyys on Suomessa hyvin marginaalinen ilmiö. Sellaisia itsensäyöllistäjiä, jotka olisi ulkoistettu ja joiden entinen työnantaja on nykyisin työn toimeksiantaja, oli aineistossa vain neljä prosenttia kaikista. Jos kriteeriä hieman muutetaan ja katsotaan, monellako yhden asiakkaan itsensäyöllistäjällä tuo nimenomainen asiakas on entinen työnantaja, saadaan osuudeksi vajaa prosentti kaikista itsensäyöllistäjistä.

Työprosessin direktio-oikeutta mittaavia kysymyksiä ei tässä tutkimuksessa vastaajille esitetty, sillä surveytutkimus on asian tutkimiseen hankala väline. Edellä esitetyn perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että direktio-oikeutta mittaavien kysymysten esittäminen ei olisi tuonut lisäarvoa, kun joukko jäi jo näillä kriteereillä hyvin pieneksi.

Arvio näennäisyrittäjyyden laajuudesta on tärkeä uusi tieto. Ilmiön marginaalisuus ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että tällä tavoin työskentely voi olla ihmisille itselleen ongelmallinen tilanne.

Neuvotteluasema

Tutkimuksessa haluttiin näennäis- tai pakko/vastentahtoisenyrittäjyyden rinnalla käyttää myös kokemukseen nojaavia mittareita itsensäyöllistäjien työmarkkina-asemasta.

Itsensäyöllistäjyyttä koskevassa keskustelussa asiakkaiden tai toimeksiantajien määrää on usein pidetty ratkaisevana tekijänä, jolla voidaan kuvata itsensäyöllistäjän taloudellista tilannetta ja riippuvuutta. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että työn tilaajien määrä ei ole riittävä mittari taloudellisen vakauden tai neuvotteluaseman arvioimiseksi. Yhden asiakkaan itsensäyöllistäjistä löytyy sekä taloudellisesti vakaassa että epävakaassa tilanteessa olevia. Vaikka yhden asiakkaan varassa toimivista itsensäyöllistäjistä 54 prosenttia katsoo, että asiakas määrää heidän työnsä hinnan yksipuolisesti, 42 prosenttia ei koe näin.

Kysymys työn tilaajien määrästä ei siis itse asiassa mittaa taloudellista riippuvuutta yhdestä–kahdesta asiakkaasta tai toimeksiantajasta. Riippuvuuden

kokemusta tulee kysyä pikemminkin subjektiivisin mittarein, vastaajien omana kokemuksena. Näin kysyttynä yhdestä–kahdesta asiakkaasta koki taloudellista riippuvuutta reilu kolmannes tutkimukseen vastanneista itsensätyöllistäjistä. Huomionarvoista on, että riippuvuuden kokemuksella näyttää olevan yhteys vaikuttamismahdollisuuksiin työn eri osa-alueisiin siten, että riippuvuutta kokevilla vaikuttamismahdollisuuksia on vähemmän kuin niillä, jotka eivät koe riippuvuutta. Tätä seikkaa on syytä tutkia jatkossa tarkemmin.

Asiakkaiden määrän sijasta tai vähintäänkin sen rinnalla tulisi painottaa neuvotteluaseman vahvuutta, kun puhutaan itsensätyöllistäjien taloudesta ja toimeentulosta. Heikolla neuvotteluasemalla on yhteys epävakaaseen toimeentuloon. Niistä itsensätyöllistäjistä, jotka joutuvat myymään työtään liian halvalla saadakseen työtä ylipäänsä, kaksi kolmesta pitää taloudellista tilannettaan jokseenkin tai täysin epävakana. Niistä vastaajista, jotka voivat mielestään hinnoitella työnsä kohtuullisesti, vain joka kolmas pitää taloudellista tilannettaan heikkona.

Vahvempi neuvotteluasema heijastuu tuloihin, mahdollistaa paremman eläketurvan ja auttaa varautumista hiljaisiin jaksoihin.

Työn imua ja kuormitusta

Itsensätyöllistäjien työolojen olennaiset piirteet voi tiivistää kahteen sanaa: *työn imu* ja *kuormittavuus*. Tuloksista paistaa läpi suuri innostus ja vahva motivaatio työtä kohtaan. Tämä työn imu on itsensätyöllistäjille selvästi yleisempää kuin palkansaajille. Itsensätyöllistäjät ovat palkansaajia tyytyväisempiä kehittymismahdollisuuksiinsa, työtehtävien sisältöön ja ammatin arvostukseen. Itsensätyöllistäjät myös jatkaisivat työntekoa entiseen tapaan useammin kuin palkansaajat, vaikka heidän ei toimeentulon takia niin enää tarvitsisi tehdä.

Toisaalta itsensätyöllistäjien työn kuormittavuus näyttäytyy suurempana kuin palkansaajilla keskimäärin. Työpäivien venyminen, henkinen väsymys töihin lähtiessä ja tunne perheen laiminlyömisestä töiden takia ovat itsensätyöllistäjille tutumpia kokemuksia kuin palkansaajille. Kuormittavuutta lisää se, että loman pitäminen ei ole kaikille itsestänselvyys ja että moni on tottunut työskentelemään sairaana. Työn kuormittavuutta kokevat erityisesti työntekijätason ammateissa toimivat. Onkin ymmärrettävä, että työn imusta huolimatta juuri työntekijätason itsensätyöllistäjät olisivat valmiimpia lopettamaan työntöön kuin muut itsensätyöllistäjät, jos voisivat taloustilanteensa puolesta tehdä näin.

Sukupuolen ja koulutuksen tuottamat erot pieniä

Tässä tutkimuksessa nousi esiin tiettyjä odottamattomia tuloksia, jotka antavat aiheen pohtia, missä määrin juuri työntöön muoto, siis itsensätyöllistäjyys, vaikuttaa työoloihin ja toimeentulon kokemukseen. Miesten ja naisten välillä on ensinnäkin paljon samankaltaisuutta eivätkä erot ole joitakin poikkeuksia lukuunottamatta kategorisia. Toinen yllätys on se, että näitä eroja ei synny koulutuksenkaan perusteella.

Kun tuloksia tarkastetaan sukupuolen mukaan, ovat tulokset osin ristiriitaisia ja yllättäviä. Useiden työn piirteiden osalta naisten ja miesten välille ei synny eroja. Töiden riittävyys, neuvotteluasema, asiakassuhteet, lomien pitäminen, koettu työkyky, koettu työhyvinvointi, sairaana työskentely... muun muassa näiden seikkojen suhteen naisten ja miesten tilanne näyttää hyvin samantapaiselta. Yleiskuva tuloksista on, että sukupuolten välillä ei juurikaan ole eroja.

Miehet ovat kuitenkin lähteneet yrittäjäpolulle omasta halustaan useammin kuin naiset. Naiset ovat olleet tilanteessa, jossa palkkatyön puute on ollut syynä yrittäjyyteen, useammin kuin miehet. Tästä huolimatta naiset ovat miehiä tyytyväisempiä työnsä eri osa-alueisiin. Naiset ovat miehiä useammin tyytyväisiä nykyiseen työhönsä, työtehtävien sisältöön sekä kehittymismahdollisuuksiinsa. Naisten hyvät tulokset korostuvat vielä suhteessa palkansaajanaisiin. Siinä missä palkansaajanaisten vaikutusmahdollisuudet omaan työhönsä ovat lähes kauttaaltaan heikommat kuin miehillä, sukupuolten välinen ero kääntyy itsensätyöllistäjillä naisten eduksi. Naiset pystyvät myös käyttämään yrittäjyyttä hyväkseen työn ja perheen yhdistämisessä paremmin kuin miehet. Tässä suhteessa naisten ero miehiin selittyy osin työajoilla: itsensätyöllistäjämiehillä työpäivät venyvät selkeästi pidemmiksi kuin naisilla tai palkansaajilla.

Sukupuolten välille avautuu vielä kaksi selkeää eroa. Ensinnäkin ammatillinen segregatio on totta myös itsensätyöllistäjillä. Palveluala on selkeästi naisvaltainen ala, kun rakentamisen, kuljetuksen ja teollisuuden työntekijäammateissa työskentelevät ovat pääsääntöisesti miehiä – aivan kuten palkansaajillakin. Toinen ero koskee käytettävissä olevia rahatuloja. Naisia on alimmassa tuloviidenneksessä selkeästi enemmän kuin miehiä, ja naisten mediaanitulot ovat alhaisemmat kuin miehillä. Aivan kuten sukupuolten ammatillinen segregatio muistuttaa itsensätyöllistäjillä palkansaajien tilannetta, myös sukupuolten välinen ero ansioissa näyttää olevan hyvin samantapainen kuin palkansaajien palkkaero. Vaikka itsensätyöllistäjänaiset monessa suhteessa vaikuttavat tilanteeseensa tyytyväisiltä, tulostasolla mitattuna heillä ei mene sen paremmin kuin palkansaajanaisilla – pikemminkin päinvastoin. Tätä osin ristiriitaista tulosta on syytä tutkia jatkossa lisää.

Toinen yllättävä tulos on koulutuksen vähäinen vaikutus tuloksiin. Korkea-asteen koulutuksen on todettu antavan palkansaajille vahvemman työmarkkina-aseman, vakaammat työurat, paremmat työolot ja vaikuttavan palkansaajien tulotasoon positiivisesti (mm. Asplund 2011, Hurley 2011, Koistinen 2014, Sipilä ym. 2011, Myrskylä 2011, Sutela & Lehto 2014). Korkea-asteen tutkinto siis parantaa lähtökohtaisesti henkilön työmarkkina-asemaa ja luo paremmat mahdollisuudet saavuttaa vakaa taloudellinen tilanne.

Itsensätyöllistäjät eroavat tässä suhteessa palkansaajista. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet itsensätyöllistäjät esimerkiksi kokevat taloudellisen tilanteensa täysin tai jokseenkin turvatuksi harvemmin kuin muut, ja he kokevat riippuvuutta yhdestä asiakkaasta useammin kuin keski- tai perusasteen tutkinnot suorittaneet. Kaiken kaikkiaan tuloksista ei kuitenkaan voi erottaa selkeitä eroja koulutustason mukaan. Koulutuksen vähäinen vaikutus tai jopa oletettua päinvastainen vaikutus tuloksiin on sekin asia, jota on syytä tutkia jatkossa tarkemmin.

Erot ammattiryhmien välillä suuria

Sukupuolta tai koulutustasoa enemmän tuloksiin vaikuttaa ammatti. Itsensätyöllistäjien ryhmä on ammattirakenteeltaan hyvin heterogeeninen. Tässä raportissa käytettiin viisiluokkaista ammattiryhmäjakoja, jossa otettiin huomioon yhtäältä toimiala, toisaalta koulutustaso. Ryhmät ovat tietotyön erityisasiantuntijat, kulttuuriala ja käsityöammatit, kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat, palvelualan työntekijäammatit sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalan työntekijäammatit.

Ammattiryhmittäinen tarkastelu tuottaa tuloksiin selkeitä eroja. Tietotyön erityisasiantuntijat ovat ensinnäkin kokonaisuutta katsottaessa ehdottomasti parhaiten pärjäävä ryhmä. Tarkasteltiinpa työn riittävyttä, toimeentuloa tai työoloja, tietotyön erityisasiantuntijat arvioivat nämä kaikki osa-alueet osaltaan paremmiksi kuin muut. Ryhmä on myös selvästi yrittäjähakuisin. Ryhmään kuuluu muun muassa konsultteja, sovellusarkkitehteja, psykologeja sekä lääkäreitä, asianajajia ja tutkijoita.

Toimeentulon subjektiivisia mittareita tarkasteltaessa voi päätellä, että monelle tietotyön erityisasiantuntijalle yrittäjäyys on todennäköisesti ollut keino luoda omista kyvyistä tai erityisosaamisesta taloudellista lisäarvoa. Tähän ryhmään kuuluu ammatteja, joiden tuottavuuserot voivat olla hyvin selviä. Esimerkiksi IT-alan sovellussuunnittelussa yksittäisen henkilön taitotaso voi luoda erityistä tuottavuutta. Tämän tapaisissa ammateissa yksilöllisen tuottavuuden nostaminen on mahdollista aivan toisella tapaa kuin joissakin toisissa yleisissä itsensätyöllistäjien ammateissa, kuten vaikkapa kuorma-autoilijoilla tai kampaajilla; olipa yksittäinen kuorma-autoilija työssään kuinka hyvä kuski tahansa, hän tuskin pystyy nostamaan tuottavuuttaan ratkaisevasti ajamalla enemmän kuormaa tai ajokilometrejä kuin toinen kuorma-autoilija. Tietotyön erityisasiantuntijoihin kuuluu lisäksi ammatteja, joilla on varsin vakaat työmarkkinat, ja joihin yhdistyy hyvätuloisuus kuten lääkärin ammatti. Tässä ryhmässä yrittäjäyys on väylä luoda omaan tuottavuuteen nojaten taloudellista vakautta ja hyvätuloisuutta – kaikella todennäköisyydellä paremmin kuin mihin palkansaajana työskenneltäessä pystyisi.

Toisen itsensätyöllistäjän perustyyppin luovat nais- ja miesvaltaisten työntekijäammattien puurtajat. Heidän taloudellinen tilanteensa on varsin vakaa, mutta työ on fyysisesti kuluttavaa. On mielenkiintoista huomata, että yrittäjänä työskentely näyttää tuovan työntekijätason ammatteihin sellaisia työn piirteitä, jotka palkansaajatyössä rinnastuvat lähinnä ylempien toimihenkilöiden työn kuvaan. Näitä ovat hyvät vaikutusmahdollisuudet työn eri osa-alueisiin; työtahtiin, työjärjestykseen, työtehtävien sisältöön. Työntekijätason ammateissa yrittäjäyys tarjoaa tätä kautta toisenlaisen ulottuvuuden työn mielekkyyteen. Jos palkansaajatyön etuna on turvatumpi toimeentulo ja kattavampi sosiaaliturva, yrittäjänä työskenneltäessä etuna on työn itsenäisyys ja vapaus kontrollista.

Kolmanneksi voi nostaa esiin niin sanotun luovan alan eli kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset, jotka kokevat selvästi muita enemmän epävarmuutta töiden riittävyuden ja toimeentulon suhteen. Heidän joukossaan on eniten olosuhteiden pakosta tällä tavoin työtä tekeviä. He myös haluaisivat mieluummin tehdä työtä palkansaajina yleisemmin kuin muut ryhmät. Alan toimintatavat johtavat kuitenkin itsensätyöllistäjyyteen, sillä palkkatyönmarkkinat ovat alal-

la rajalliset. Esimerkiksi ”taiteilijayrittäjyys” näyttäytyy avovastausten mukaan aivan omanlaisena yrittäjyytenä. Siihen eivät päde yrittäjyyden perusolettamat kuten voitontavoittelu: taidetta ei voi tehdä nopeammin tai kustannustehokkaammin eikä työtä voi jakaa työntekijöitä palkkaamalla.

Kulttuurialan ammattilaisten ja käsityöläisiä kuvaa kuitenkin vahva työn imu ja itsensä toteuttamisen mahdollisuus työn kautta. Heille innostus omaan työhön ja uppoutuminen työhön ja tästä saatu syvä tyytyväisyys on yleisempää kuin muille. Tämän ryhmän kohdalla herääkin ajatus siitä, että taloudellisesta epävarmuudesta huolimatta he ovat päättäneet elää itsensä näköistä elämää ja tehdä työtä, joka mahdollistaa luovuuden käytön.

Epävarmuus ja kokemus sosiaaliturvan toimivuudesta

Sekä tulonjakaukumakuviot että subjektiiviset toimeentulokysymykset tuottavat tuloksen, että toimeentulon osalta itsensä työllistäjät ovat palkansaajia heterogeenisempi ryhmä. Lisäksi tulokset kertovat, että noin 20–30 prosentilla itsensä työllistäjistä taloudellinen tilanne on epävakaa. Heillä on tulottomia jaksoja, he kokevat huolta töiden riittävydestä ja tulot jäävät varsin vaatimattomiksi. Osuutta voi pitää varsin isona.

Tulokset – avovastausten tätä korostaessa – osoittavat kuitenkin sen, että tutkimuksen vastaajat ovat tietyllä tasolla hyväksyneet epävarmuuden osaksi työn kuvaa ja tämä epävarmuus ei estä heitä nauttimasta työn tekemisestä ja yrittäjänä toimimisesta. Ongelmallisimpia ovat kokonaan tulottomat jaksot. Jos tällainen jakso jatkuu liian pitkään, kyse on jo perustoimeentulon vaarantumisesta.

Suomessa sosiaaliturva, erityisesti perusturva, paikkaa niitä tilanteita, joissa työ ei tuo toimeentuloa. Sosiaaliturvaan liittyvissä avovastauksissa kuultaa läpi yhtäältä vahva työeetos – itsensä työllistäjä pitää kyllä huolen itsestään – mutta tuloksista löytyy toinenkin kokemusmaailma: yrittäjillä ei ole sosiaaliturvaa eikä yhteiskunnan tukea. Vastauksista välittyy kokemus siitä, että yrittäjyyteen ei kannusteta, sitä ei tueta esimerkiksi verotuksen kautta tai muutoin. Tähän liittyy myös katkeruuden tunteita. Vaikka vastaajat tekisivät kovasti töitä ja olivat valmiita tekemään pitkää päivää, tätä ahkeruutta ei heidän mielestään tunnusteta yhteiskunnan arvostuksella ja tuella, vaan yrittäjiä kohdellaan ”lainsuojattomina”, ”lypsylehminä” tai jopa ”rosvoina ja loisina”.

Varsin yleinen kokemus tutkimukseen vastanneille on se, että sosiaaliturva ei ole riittävän joustava tukemaan heitä tilanteissa, joissa töitä on toimeentulon kannalta väliaikaisesti liian vähän. Ongelmat kiteytyvät YEL-eläketurvajärjestelmään ja työttömyysturvaan. Ensiksi mainittu kyllä turvaa tulevan eläkkeen, mutta maksut pitää suorittaa säännöllisesti, oli tuloja sillä hetkellä tai ei. Tällainen järjestelmä koetaan jäykäksi ryhmälle, jonka työn eräs olennainen piirre on juuri tulojen vaihtelevuus. Niinpä YEL-maksuihin toivotaan joustavuutta.

Työttömyysturvajärjestelmä taas ei huomioi yrittäjien väliaikaista työttömyyttä eikä näin ollen kanna huonojen aikojen yli samalla tapaa kuin se tukee palkansaajia. Oman yrityksen lopettaminen ehtona työttömyysturvan saamiselle

koetaan tietyissä tilanteissa turhaksi, epäoikeudenmukaiseksi ja jopa mahdottomaksi. Väliaikaisesti huonon ylimenokauden takia ei haluttaisi romuttaa koko elämäntyötä, vaikka toimeentulo saattaisi olla toistaiseksi todellinen ongelma.

Myös tässä kohdin tulee kuitenkin muistaa, että itsensätyöllistäjät ovat toimeentulonsa suhteen todellakin hyvin heterogeenin ryhmä: heissä on sekä hyvin pärjääviä että taloudellisesti niukasti toimeentulevia.

Kaiken kaikkiaan itsensätyöllistäjät tunsivat oman sosiaaliturvajärjestelmänsä yllättävän huonosti. Järjestelmää pidettiin ylipäänsä vaikeaselkoisena, monimutkaisena ja byrokraattisena.

Työmarkkina-asemien kasautuminen ja toimeentulon tilkkutäkkimäisyys

Tutkimuksen avovastauksista käy ilmi, että monelle itsensätyöllistäjälle, etenkin naiselle, puolison vakaammat tulot ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä, jotta perhe on selvinnyt huonoista ylimenokausista. Tämän kannalta merkittävä tulos on se, että itsensätyöllistäjyys näyttää kasautuvan samoihin kotitalouksiin. Itsensätyöllistäjien puoliset ovat yhtä usein työllisiä kuin palkansaajien puoliset, mutta itsensätyöllistäjien työllinen puoliso toimii kaksin verroin useammin (23 %) yrittäjänä, ammatinharjoittajana, freelancerina tai apurahansaajana kuin palkansaajan työllinen puoliso (12 %). Tällöin ei ole lainkaan poikkeuksellista, että molempien puolisosiden ansiotulot ovat varsin epäsäännölliset ja taloudellinen tasapainottelu kaksin verroin haastavaa. Tulos ei sinänsä yllätä, sillä se tukee aiempia tuloksia työmarkkina-asemien kasautumisesta parisuhteissa.

Tutkimus tuottaa myös sen tiedon, että varsin isolla osalla (40 %) itsensätyöllistäjiä toimeentulo tulee useasta eri lähteestä. Näin moni on tehnyt vuoden aikana töitä vähintään kahdella eri ammattistatuksella. Tässä tapauksessa voidaan puhua toimeentulon *tilkkutäkkimäisyydestä*.

Tulos moninaistaa osaltaan kuvaa työnteon tavoista. Itsensätyöllistäjien määrän kasvu ei riitä yksin luonnehtimaan työnteon tapojen moninaistumista, vaan myös työurien tilkkutäkkimäisyys, siis toimeentulon palastelu useasta eri lähteestä, näyttää olevan tietyn ryhmän työmarkkina-asemaa kuvaava ominaisuus.

Tilkkutäkkimäisyys korostaa jo aiemmin esille nostettua itsensätyöllistäjien neuvotteluaseman vahvuuden merkitystä. Itsensätyöllistäjät joutuvat käymään usein neuvotteluja työnsä hinnasta ja sen ehdoista eri asiakkaiden ja työtehtävien osalta. Tämän tuloksen mukaan he joutuvat käymään näitä neuvotteluja myös eri ammattiasemissa. Myös tässä törmätään jälleen ryhmän heterogeenisuuteen, kun muistetaan, että 60 prosenttia itsensätyöllistäjistä teki töitä kulu- neen vuoden aikana kuitenkin vain yhdellä statuksella.

Tämän tutkimuksen taustalla on vaikuttanut muiden tavoitteiden ohella tarve tietää, tavoittaako nykyinen tilastointi riittävän hyvin työn moninaistuvia muotoja. Eräs tutkimuksen tavoitteista olikin – paitsi tutkia itsensätyöllistäjien tilannetta mahdollisimman kattavasti – kehittää menetelmiä ryhmän tilastoinnin parantamiseksi. Löydös itsensätyöllistäjien toimeentulon tilkkutäkkimäisyydestä

on tässä suhteessa arvokas, mutta samalla se asettaa ammattiaseman tilastoinnille aivan uudenlaisia haasteita.

Lopuksi

Eräs vahvasti tämän tutkimuksen taustalla vaikuttanut tekijä on ollut huoli pakoyrittäjyyden kasvusta. Huoli ei sinänsä osoittautunut turhaksi, sillä olosuhteiden pakosta yrittäjiksi lähteneitä on tutkimuksen mukaan parisenkymmentä prosenttia kaikista itsensätyöllistäjistä. Lukumäärällisesti tämä tarkoittaa arviolta 30 000:a henkeä.

Huolta on herättänyt myös näennäisyrittäjyyden ilmiö. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa yrittäjätasutus on toiminut vain työnantajien keinona kiertää työnantajavelvollisuuksia samalla kun he ovat säilyttäneet direktio-oikeuden työprosessiin eli esimerkiksi siihen, milloin, missä ja miten työ tehdään. Tämän tutkimuksen tulos on, että näennäisyrittäjyydessä kyse on hyvin marginaalisesta ilmiöstä. Mittaluokan pienuus ei tosin tarkoita, etteikö tilanne näille ihmisille itselleen voisi olla ongelmallinen.

Suuremman mittaluokan ongelmana voi kuitenkin pitää itsensätyöllistäjien neuvotteluaseman haavoittuvaisuutta, kokemusta sosiaaliturvajärjestelmän vaikeaselkoisuudesta ja toimimattomuudesta sekä itsensätyöllistäjien toimeentulon epävarmuutta ja tilkkutäkkimäisyyttä. Vaikka osalla itsensätyöllistäjistä nämä asiat ovat hyvällä – ellei jopa erinomaisella – mallilla, ne joilla ongelmia on, jakavat pitkälti samoja ongelmia. Näin huolimatta siitä, että ryhmä on hyvin heterogeeninen.

Itsensätyöllistäjyyttä leimaavana piirteenä esiin nousee kuitenkin ryhmän innostus ja intohimo työhön. Valtaosa – 75 prosenttia – haluaa tehdä töitä juuri yrittäjänä tai yrittäjämäisesti työskentelemällä. Heillä on halu hankkia toimeentulonsa juuri liiketoiminnan kautta. Tätä halua kannattaa tukea tarjomalla apua ongelmatilanteisiin silloin, kun niitä ilmenee. Luomalla uusia ratkaisumalleja edesautettaisiin myös itsensätyöllistäjien kasvuhaluutta. Näin ollen toimivalla sosiaaliturvalla itse asiassa luodaan kasvun potentiaalia ja ylläpidetään työllisyyttä.

Itsensätyöllistäjät muodostavat noin kuusi prosenttia kaikista työllisistä. Tämä 152 000 ihmisen joukko on työmarkkinoiden kokonaisuutta katsottaessa pieni, mutta määränä jo iso. Kokonaistyöllisyyden kannalta myös tämän ryhmän marginaaliselta tuntuvat tarpeet ovat itse asiassa vain osa työllisyyden, kasvun ja tuottavuuden palapeliä, joista kunkin yksilön panoksella on oma roolinsa.

Kirjallisuus

- Aalto, Tiina (1996). Epävakaisten työmarkkina-asetemien kasautuminen samaan parisuh-teeseen. Teoksessa Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (toim.) Kuka on köyhä? Köy-hyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittä-miskeskuksen tutkimuksia 65. Helsinki: Stakes
- Ajayi-Obe, Olufunmilola & Parker, Simon, C. (2005) The changing nature of work among self-employed in the 1990's: Evidence from Britain. *Journal of Labor Research* XXVI, number 3, Summer 2005.
- Akola, Elisa & Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2007) Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työpoliittinen tutkimus 326. Työministeriö, Helsinki
- Andersson Joona, P. & Wadensjö, E. (2013) The best and the brightest or the least successful? Self-employed entry among male wage-earners in Sweden. *Small Business Economics* 40:155–172.
- Asplund, Rita & Kauhanen, Antti & Maliranta, Mika (2012) Työtehtävien ja palkkojen dynamiikka. Helsinki: Taloustieto. [Http://www.etla.fi/to/tehtavarakenteet/julkaisut/JULKAISU.pdf](http://www.etla.fi/to/tehtavarakenteet/julkaisut/JULKAISU.pdf) (haettu 5.11.2013).
- Benz, M. & Frey, S. B. (2008) Being Independent is a great Thing: Subjective Evaluations of Self-Employment and Hierarchy. *Economica* 75: 362–383.
- Beugelsdijk, Sjoerd & Noorderhaven, Niels (2005) Personality Characteristics of Self-Employed; An Empirical Study. *Small Business Economics* 24: 159–167.
- Binder, Martin & Coad, Alex (2013) Life Satisfaction and self-employment: a matching approach. *Small Business Economics* 40: 1009–1033.
- Block, Jörn & Koellinger, Philipp. (2009) I can't get no satisfaction: necessity entrepre-neurship and procedural utility. *Kyklos* 62(2), 191–209.
- Block, Jörn & Wagner, Marcus (2006) Necessity and Opportunity Entrepreneurs in Ger-many: Characteristics and Earnings Differentials. MPRA papers No. 610
- Böheim, René & Mühlberger, Ulrika (2009) Dependent self-employment: workers between employment and self-employment in the UK. *ZAF* 42: 182–195.
- Conrad, Frederick G. & Schober, Michael, F. (toim.) (2008) *Envisioning the Survey Interview of the Future*. John Wiley & Sons, Hoboken (New Jersey).
- Coulson, Susan (2012) Collaborating in a competitive world: musicians' working lives and understanding of entrepreneurship. *Work, Employment & Society* 26(2): 246–261.
- De Lange, Marloues & Wolbers, H.J. Maarten & Ultee Wout C. (2012) United in Precarious Employment? Employment Precarity of Young Couples in the Netherlands, 1992–2007 *European Sociological Review* (2012) 0(2012): jcr093v1-jcr.
- Dillman, Don, A. & Smyth, Jolene, D. & Christian, Leah, M. (2009) *Internet, Mail and Mixed-mode Surveys: The Tailored Desing Method*. 3rd edition. John Wiley & Sons, Hoboken (New Jersey).
- Eurofound (2012) *The 5th European Working Conditions Survey. Overview report*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- Eurostat Task Force on Ad Hoc Module on Self-employment. Työryhmän julkaisemattomat muistiot. Eurostat, Luxemburg

- Fraser, Janet & Gold, Michael (2001) 'Portfolio Workers': Autonomy and Control amongst Freelancer Translators. *Work, Employment & Society*, Vol. 15, No.4, pp. 679–697.
- Hakanen, Jari (2009) Työn imua, tuottavuutta ja kukoistavia työpaikkoja? Työsuojelurajasto 2009.
- Halvorsen, Knut (1999) Labour force status of married/cohabiting couples in Norway: Associations and explanations of (un)employment homogamy. Aalborg: Centre for Comparative Welfare State Studies. Aalborg University.
- Hamilton, Barton (2000) Does entrepreneurship pay? An empirical analysis of the returns to self-employment. *Journal of Political Economy*, 108(3):604–631.
- Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Paasio, Kaisu & Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2006) Palkkatyöstä yrittäjäksi. Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveystalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla. Työpoliittinen tutkimus 297, Työministeriö, Helsinki.
- Henkens, Kène & Kraaykamp, Gerbert & Siegersm Jacques (1993) Married Couples and Their Labour Market Status. A Study of the Relationship between the Labour Market Status of Partners. *European Sociological Review* 9(1), 67–78.
- Hulkko, Laura & Pärnänen, Anna (2006) Miten osa-aikatyö valtasi palvelualat? Tieto & trendit 4/2006, Tilastokeskus, Helsinki
- Hurley, John & Storrie, Donald (2011) Shifts in the Job Structure in Europe during the Great Recession. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2011/41/en/2/EF1141EN.pdf> (haettu 7.11.2013).
- Huuskonen, Visa (1992). Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen kokeilu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A2, Turku.
- Hyrkkänen, Raili (1997) Yrittäjien työhalukkuus eläkeaikana. Eläketurvakeskuksen raportteja 7/1997. Helsinki
- Hytti, Ulla & Heinonen, Jarna (2011) Pakkoyrittäjyys ei aina edes ole yrittäjyyttä. Vieraskynä. Helsingin sanomat 29.12.2011. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a130552283974>. [viitattu 26.9.2014.]
- Järnefelt, Noora (2001) Ikääntyneiden yrittäjyys on lisääntynyt. Hyvinvointikatsaus 4/2011. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kantola, Jenni & Kautonen, Teemu (2007) Vastentahtoinen yrittäjyys Suomessa. Teoksessa Kautonen, Teemu (toim.) Vastentahtoinen yrittäjyys Suomessa. Työpoliittinen tutkimus 327, työministeriö, Helsinki.
- Kautonen, Teemu (toim.) (2007) Vastentahtoinen yrittäjyys. Työpoliittinen tutkimus 327, Työministeriö, Helsinki.
- Koistinen, Pertti (2014) Työ, työvoima, politiikka. Vastapaino, Tampere.
- Koponen, Eija-Leena & Räisänen, Heikki. 2011. Minne ja miten uudet työpaikasta syntyvät? TEM-analyseja 51/2013. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. http://www.tem.fi/files/36778/Uudet_tyopaikat.pdf [viitattu 29.9.2014]
- Larja, Liisa (2012) Suomalaisten työaika Euroopan lyhyimpiä. Hyvinvointikatsaus 3/2012. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehto, Anna-Maija (2014) Työuran jatkaminen yhä useamman tavoitteena. Tieto & trendit 2/2014, Tilastokeskus, Helsinki.

- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008) Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Tilastokeskus, Helsinki
- Muehlberger, Ulrike (2007) *Dependent Self-Employment: Workers on the Border between Employment and Self-Employment*. Palgrave Macmillan, New York.
- Myrskylä, Pekka (2011) Hyvin koulutetuilla pisimmät työurat. Hyvinvointikatsaus 1/2012, Tilastokeskus, Helsinki.
- Nätti, Jouko & Väisänen, Mia (2000) Työajat ja työsuhteet kotitaloudessa. Teoksessa Lehto, Anna-Maija & Järnefelt, Noora (toim.) *Jaksaen ja joustaen*. Tutkimuksia 230. Tilastokeskus, Helsinki.
- Okkonen, Kaisa-Mari (2011) Yrittäjäkotalouksien tulot ja pienituloisuus. Hyvinvointikatsaus 4/2012, Tilastokeskus, Helsinki.
- Parker Simon, C. (2004). *The Economics of Self-Employment and Entrepreneurship*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Pärnänen, Anna (2014) Itsensä työllistäjän muuttuva kuva. *Tieto&trendit* 1/2014, Tilastokeskus, Helsinki.
- Pärnänen, Anna (2011) Organisaatioiden ikäpolitiikat: strategiat, instituutiot ja moraali. *Tutkimuksia* 255. Tilastokeskus, Helsinki.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2014) Self-employed workers: selected literature review for the preparation of the 6th European Working Conditions Survey. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin. Julkaistaan.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2011) Työn tekemisen uudet muodot ja tilastot. *Hyvinvointikatsaus* 4/2011, Tilastokeskus, Helsinki.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2009) Tyypillisestä epätyypilliseen? Muutokset erilaisissa työsuhteissa neljänä vuosikymmenenä. Teoksessa Pärnänen, Anna & Okkonen, Kaisa-Mari (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Työmarkkinat, Tilastokeskus, Helsinki.
- Pääministerin Alexander Stubbin hallituksen ohjelma (2014) 24.6.2014 <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf-stubb/fi.pdf> [viitattu 16.10.2014]
- Rakennusteollisuuden työvoimakysely 2013, Rakennusteollisuus 8.10.2014. <http://www.rakennusteollisuus.fi/Documents/Suhdanteet%20ja%20tilastot/Ty%C3%B6voimakyselyt/Rakennusteollisuuden%20ty%C3%B6voimakysely%202013%20yhteenvedo.pdf> [viitattu 16.10.2014]
- Roman, Concepción & Congregado, Emilio & Millan, José Maria (2011) Dependent self-employment as a way to evade employment protection legislation. *Small Business Economics*, 37, pp. 363–392.
- Rytkönen, Atte (2013) *Pk-yritys – hyvä työnantaja 2013*. Työolobarometri. Suomen Yrittäjät, Helsinki.
- Salokangas, Jussi (2014) Työsuhteen ja yrittäjyyden rajamaastossa. Miten käy työttömyysurvan? *Esitys Työn muutos -seminaarissa* 28.4.2014, Eduskunta, Helsinki.
- Sipilä, Noora & Kestilä, Laura & Martikainen, Pekka (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* vol. 76, 2/2011.
- Smeaton, Deborah (2003) Self-employed workers: calling the shots or hesitant independents? A consideration of trends. *Work, Employment & Society* 17 (2): 379–391.

- Sudman, Seymour & Bradburn, Norman M. (1974) *Response Effects in Surveys*. Chigago: Aldine.
- Supiot, Alain (2001) *Beyond Employment. Changes in Work and the Future of Labour Law in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Sutela, Hanna (2013) *Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008*. Tutkimuksia 259, Tilastokeskus, Helsinki.
- Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija (2014) *Työolojen muutokset 1977–2013*. Tilastokeskus, Helsinki.
- SVT: Joukkoviestimet 2013. (2014) *Kulttuuri ja viestintä 2014*. Tilastokeskus, Helsinki
- SVT: Työvoimatutkimus 2014. ISSN=1798-7830. Työllisyys ja työttömyys 2013. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.9.2014].
- TEM (2012) *Työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävän ja kehittävän työryhmän väliraportti*. Työ- ja elinkeinoministeriön raportteja 16/2012, Työelämä- ja markkinaosasto 15.5.2012. http://www.tem.fi/files/33054/TEMrap_16_2012.pdf [viitattu 9.10.2014]
- Ultee, Wout & Dessens, Jos & Jansen, Wim (1988) *Why does unemployment come in couples?* *European Sociological Review* 4(2), 111–122.
- Vainio, Pekka (2007) *Vastentahtoisien yrittäjyyden oikeudellinen arviointi*. Teoksessa Kautonen, Teemu (toim.) *Vastentahtoinen yrittäjyys*. Työpoliittinen tutkimus 327, Työministeriö, Helsinki.
- Winter, Lasse (2014) *Katoanalyysi työvoimatutkimuksen kadosta*. Julkaisematon raportti. Tilastokeskus, Helsinki.
- Virmasalo, Ilkka (2002) *Perhe, työttömyys ja lama*. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 204. Jyväskylän yliopisto. Saantitapa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13347/9513913015.pdf>

Liite 1

Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013, vastanneet ja kato

Itsensätyöllistäjät tutkimuksen otos on poimittu tammi–lokakuun 2013 työvoimatutkimuksen kohdehenkilöistä. Työvoimatutkimuksessa työllisiltä vastaajilta kysytään, ovatko he päätyössään palkansaajia, maatalousyrittäjiä, muita yrittäjiä, ammatinharjoittajia, freelancereita tai apurahansaajia vai työssä perheenjäsenen maatilalla tai yrityksessä palkatta. Lisäksi haastateltavalla on mahdollisuus vastata olevansa jotain muuta tai ”ei osaa sanoa”. Henkilöiltä, jotka vastaavat olevansa maatalousyrittäjiä, muita yrittäjiä, ammatinharjoittajia tai freelancereita, tiedustellaan, onko heillä palkattua työvoimaa. Tiedon perusteella ryhmä jaetaan yhtäältä työnantajayrittäjiin ja toisaalta yksinyrittäjiin eli yrittäjiin, joilla ei ole palkattua työvoimaa.

Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013 -tutkimuksen otokseen poimittiin ne tammi–lokakuussa 2013 työvoimatutkimukseen haastatellut henkilöt, jotka ilmoittivat olevansa yrittäjiä, ammatinharjoittajia, freelancereita tai apurahansaajia ja kertoivat, että heillä ei ollut palkattua työvoimaa. Maatalousyrittäjiksi itsensä nimeäviä ei poimittu otokseen. Lopulliseen otokseen päätyi kuitenkin myöskin sellaisia henkilöitä, jotka sanoivat olevansa ”muita yrittäjiä”, mutta jotka ilmoittamansa ammatin ja toimialan perusteella luokitellaan jälkikäteen tilastoissa maa- ja metsätalousyrittäjiksi.

Tutkimuksen otokseen poimittiin työvoimatutkimuksen kautta 1994 henkilöä. On kuitenkin otettava huomioon, että kaikkia työvoimatutkimuksen kohdehenkilöitä – joista otos olisi pitänyt poimia – ei tavoitettu edes työvoimatutkimuksen haastatteluun. Työvoimatutkimuksen kato oli vuonna 2013 noin 27 prosenttia. Tästä katoon jääneestä joukosta tiedetään muun muassa sukupuoli, ikä, asuinpaikkakunta sekä koulutusrekisterin tieto korkeimmasta saavutetusta tutkinnosta. Henkilöiden ammattiasemasta on edellisen vuoden rekisteritietoihin perustuvaa tietoa, mutta tuon tiedon perusteella ei voida erotella yksinyrittäjä ja työnantajayrittäjä. Koska rekisteritieto on edelliseltä vuodelta, ei voida myöskään tietää, kuinka moni toimi tutkimusviikon aikana edelleen samassa ammattiasemassa tai oli ylipäänsä työllinen. Näin ollen ei ole varmaa tietoa siitä, moniko työvoimatutkimuksen katoon jääneistä henkilöistä olisi kuulunut Itsensätyöllistäjät-tutkimuksen otokseen ja moniko olisi jäänyt niin sanotuksi ylipeitoksi. Työvoimatutkimuksen katoanalyysin perusteella voidaan kuitenkin todeta, että katoon jäävien kohdehenkilöiden joukossa on keskimääräistä enemmän ei-työllisiä henkilöitä. Niin ikään tiedetään, että kato ei ole yrittäjien osalta sen suurempi kuin palkansaajien. (Winter 2014).

Taulukko Liite 1Vastaajat ja kato sukupuolen, iän, ammattiryhmän ja ammattiaseman mukaan. *Itsensätyöllistäjät 2013*

	Saatu haastattelu	Kieltäytyi	Aikaa ei saatu sovittua	Ei tavoitettu	Muu syy	Yhteensä	N
	%	%	%	%	%	%	
Yhteensä	78,7	13,2	3,4	3,0	1,5	100	1 994
Sukupuoli							
Naiset	80,5	12,1	3,5	2,5	1,4	100	799
Miehet	77,8	14,0	3,3	3,4	1,5	100	1 195
Ikä							
15–24	74,0	15,6	3,9	6,5	–	100	77
25–34	72,2	13,5	6,9	5,7	1,7	100	349
35–44	76,5	15,6	4,7	2,6	1,7	100	4 673
45–54	81,5	11,9	2,6	3,1	1,0	100	589
55–64	83,3	12,2	1,6	1,1	1,7	100	516
Ammattiasema							
Yksinyrittäjä	78,4	13,5	3,2	3,3	1,8	100	1 479
Ammattinharjoittaja	80,4	13,7	2,7	2,7	0,5	100	372
Freelancer	78,2	10,0	9,0	1,8	0,9	100	110
Apurahansaaja	87,9	9,1	–	3,0	–	100	33
Ammattiryhmä							
Tietotyön erityisasiantuntijat	82,6	12,8	1,4	3,2		100	282
Kulttuuriala ja käsityöläiset	82,0	10,0	4,8	2,7	0,6	100	334
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	81,3	11,1	3,4	2,3	1,9	100	262
Palvelualojen työntekijät	74,3	15,4	3,4	4,2	2,8	100	506
Rakennus, kuljetus, teollisuus	78,5	14,1	3,5	2,6	1,3	100	608
Koulutus							
Perusaste	68,8	19,4	4,0	3,8	4,1	100	320
Keskiaste	78,5	13,4	4,1	2,9	0,9	100	1 007
Korkea-aste	83,4	10,0	2,0	3,0	1,1	100	667

Seuraavassa käsitellään katojakautaa vain työvoimatutkimuksen kautta tavoitettujen otoshenkilöiden osalta.

Vastausosuus ja kato

Työvoimatutkimuksen kautta tavoitettiin 1994 otoshenkilöä, joista 1573 henkilöltä saatiin haastattelu. Vastausosuus on näin ollen 78,7 laskettuna kaikista niistä otoskriteerit täyttävistä henkilöistä, jotka osallistuivat työvoimatutkimuksen haastatteluun ja joille päästiin ehdottamaan Itsensätyöllistäjät -tutkimuksen tekoa. Tällaista vastausosuutta voi pitää poikkeuksellisen hyvänä. Vastausosuiden korkeuteen vaikuttanee vastaajien oma motivaatio osallistua, kun tarjolla oli – monen mukaan ”vihdoin” – tutkimus, jossa haluttiin kartoittaa juuri heidän työnteolleen tyypillisiä piirteitä.

Katoprosentti oli kokonaisuudessaan 21,3 prosenttia ja sitä on eritelty tarkemmin taulukossa Liite1. Haastattelusta kieltäytyi 13,2 prosenttia kohteista ja muutamaa prosenttia ei enää tavoitettu uudestaan sen jälkeen, kun heidät oli

poimittu työvoimatutkimuksen yhteydessä otokseen. Kolmisen prosenttia koh-teista ei suoranaisesti kieltäytynyt, mutta haastatteluaikaa ei heidän kanssaan saatu ikinä sovittua. Muista syistä, muun muassa kielivaikeuksien tai sairauden vuoksi, katoon jäi 1,5 prosenttia. Tähän on laskettu mukaan ne kymmenkunta henkilöä, jotka tosin aloittivat tutkimukseen vastaamisen, mutta luovuttivat jo ensimmäisten kysymysten jälkeen.

Vastausosuus vaihtelee jossain määrin sukupuolen, iän, ammattiaseman, ammattiryhmän sekä koulutuksen mukaan. Naiset ovat vastanneet hieman ahkerammin kuin miehet, ja vastausosuus nousee iän myötä. Korkeasti koulutettujen vastausinnostus on ollut selvästi suurempaa kuin perusasteen koulutuksen suorittaneilla ja jossain määrin myös yli keskiasteen koulutuksen saaneiden vastausosuuden. Kaikki nämä piirteet ovat tuttuja muistakin surveytutkimuksista.

Ammattiaseman suhteen huomionarvoista on kuitenkin se, että ainoastaan apurahansaajien pieni joukko erottuu muista ryhmistä selvästi korkeammalla vastausosuudella. Yksinyrittäjät, ammatinharjoittajat ja freelancerit ovat edustettuina aineistossa jotakuinkin samassa suhteessa.

Otokseen kuuluvista tietotyön erityisasiantuntijoista, kulttuurialalla ja käsi-työammateissa toimivista sekä kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijoista hieman yli 80 prosenttia osallistui tutkimukseen, mutta rakennus- ja kuljetus-alan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivilla osuus jäi hieman alle 80 prosentin. Kaikkein heikoimmin olivat vastanneet palvelualojen työntekijät.

Katoon jääneiden kohdehenkilöiden rakenne on toisin sanoen nuorempi, hieman miesvaltaisempi ja matalammin koulutettu kuin vastausaineiston rakenne. Ammattiryhmittäin ajatellen olennaista on se, että palvelualan työntekijät – esimerkiksi kampaajat, kosmetologit ja pienkauppiat – eivät ole tutkimusaineistossa aivan yhtä hyvin edustettuina kuin heidän osuutensa olisi kaikista itsensätyöllistäjistä. Tosin tässäkin ryhmässä vastausosuus on useimpiin muihin surveytutkimuksiin verrattuna erittäin hyvä. Ilahduttavaa on se, että yksinyrittäjät, ammatinharjoittajat ja freelancerit ovat tutkimusaineistossa jotakuinkin samassa suhteessa edustettuina kuin heidän osuutensa on kaikista itsensätyöllistäjistä.

Tiedonkeruutapa

Tutkimus toteutettiin niin sanotulla yhdistelmäkeruu- eli mixed mode -menetelmällä. Tammi-heinäkuun aikana otokseen poimituille kohdehenkilöille kerrottiin työvoimatutkimuksen haastattelun päätteeksi tulevasta Itsensätyöllistäjät-tutkimuksesta. Heille kerrottiin, että heidät on valittu tutkimuksen otokseen ja että tutkimuksen kenttätyö alkaisi syyskuussa 2013.

Näitä kohdehenkilöitä lähestyttiin kirjeellä kenttätyön alkaessa loppukesä-lä 2013. Heille annettiin ensin kaksi viikkoa aikaa vastata kyselyyn internetissä web-sovelluksen kautta. Jos he eivät tehneet sitä, tilastohaastattelija soitti heille tehdäkseen puhelinhaastattelun. Elo-, syys- ja lokakuussa otokseen poimituille henkilöille ehdotettiin suoraan puhelinhaastattelua tarjoamatta heille mahdolli-suutta web-vastaamiseen.

Työvoimatutkimuksen haastattelujen perusteella otokseen poimituista kohdehenkilöistä 22 prosenttia vastasi internetissä ja 57 prosenttia saatiin mukaan

puhelinhaastattelulla. Tämä tarkoittaa sitä, että saaduista haastatteluista 28 prosenttia on web-vastauksia ja 72 prosenttia tehty puhelinhaastatteluina. Näitä lukuja tarkasteltaessa on siis kuitenkin muistettava se, että kaikille vastaajille ei tarjottu mahdollisuutta web-vastaamiseen, vaan loppuvaiheessa otokseen tulleet kohteet haastateltiin suoraan puhelimitse.

Internetissä ja puhelimesta vastanneiden henkilöiden rakenne poikkeaa jossain määrin toisistaan, kuten taulukossa Liite2 näkyy. Naiset ovat vastanneet miehiä innokkaammin internetissä. Internetissä vastanneiden joukossa on jonkin verran enemmän 55–64-vuotiaita sekä alle 35-vuotiaita kuin puhelinhaastatteluissa. Ammattiaseman mukaiset erot ovat varsin pienet. Ammattiryhmittäin nähdään, että webissä vastanneiden joukossa on keskimääräistä enemmän tietotyön erityisasiantuntijoista sekä kaupan, terveyden ja tietotyön erityisasiantuntijoita. Puhelinvastaajien joukossa taas painottuvat erityisesti rakennus- ja kuljetusalan sekä teollisuuden työntekijäammateissa toimivat. Eräs selkeimmistä eroista liittyy koulutukseen. Internetissä vastanneiden joukossa noin puolet on korkea asteen tutkinnon suorittaneita, joita puhelinhaastatteluista on vain vajaa

Taulukko Liite 2

Vastaajat ja kato sukupuolen, iän, ammattiryhmän ja ammattiaseman mukaan. *Itsensäyöllistäjät 2013*

	Yhteensä	Web	Puhelin	N
	%	%	%	
Sukupuoli				
Naiset	59,1	53,2	61,4	643
Miehet	40,9	46,8	38,6	930
Yhteensä	100	100	100	1 573
Ikä				
15–24	3,6	0,9	4,7	57
25–34	16,0	11,5	17,8	252
35–44	22,5	23,6	22,1	354
45–54	30,5	31,9	30,0	480
55–64	27,3	32,1	25,5	430
Yhteensä	100	100	100	1 573
Ammattiasema				
Yksinyrittäjä	73,7	72,5	74,1	1 159
Ammattinharjoittaja	19,0	19,5	18,8	299
Freelancer	5,5	6,0	5,3	86
Apurahansaaja	1,8	2,1	1,8	29
Yhteensä	100	100	100	1 573
Ammattiryhmä				
Tietotyön erityisasiantuntijat	14,8	19,7	12,9	233
Kulttuuriala ja käsityöläiset	17,4	18,8	16,9	274
Kaupan, terveyden ja tietotyön asiantuntijat	13,5	18,4	11,7	213
Palvelualojen työntekijät	23,9	21,8	24,7	376
Rakennus, kuljetus, teollisuus	30,3	21,3	33,8	477
Yhteensä	100	100	100	1 573
Koulutus				
Perusaste	14,0	11,0	15,0	220
Keskiaste	50,4	39,9	54,4	793
Korkea-aste	35,6	49,1	30,4	560
Yhteensä	100	100	100	1 573

kolmannes. Keskiasteen ja perusasteen suorittaneet ovat vastanneet keskimääräistä useammin puhelimesta.

Puhelinhaastattelut kestivät keskimäärin 25 minuuttia. Webissä vastanneet ovat pitäneet lomaketta auki keskimäärin 26 minuuttia.

Aiempien tutkimusten mukaan tiedonkeruutapa voi heijastua annettuihin vastauksiin (mm. Conrad & Schober 2008, Sudman & Bradburn 1974, Dillman ym. 2009). Kohdehenkilö täyttää yksin web-lomaketta, mutta puhelin- tai käyntihaastattelussa hän on vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Kokenut haastattelija voi jossain määrin vähentää väärinkäsitysten mahdollisuutta ja vaikuttaa näin tietojen oikeellisuuteen. Haastattelija voi esimerkiksi tarkistaa haastattelutavalta asian, jos tämä antaa sellaisia faktatietoja, jotka ovat selvästi ristiriidassa keskenään: haastateltava esimerkiksi kertoo olleensa kauemmin yrittäjänä omalla ammattialallaan kuin ansiotyössä ylipäänsä. Tällöin haastattelija voi muistuttaa, että kysymys ansiotyövuosista kattaa myös yrittäjänä tehdyn työn eikä tarkoita pelkästään palkkatyötä.

Toisaalta puhelin- ja käyntihaastattelussa sosiaalisen suotavuuden elementti on vahvemmin läsnä kuin silloin, kun tutkimuslomaketta täytetään itse. Tämä tarkoittaa sitä, että haastateltava pyrkii usein antamaan itsestään myönteisen kuvan haastattelijalle, myötäilemään haastattelijaa ja vastaamaan ”oikein”. Vastaja voi esimerkiksi pyrkiä kartaamaan vastauskaalan ääripäitä. Tämä vuoksi on tulkittu, että itsetäytettävä lomake tuottaa aidompia tai ainakin kaunistelemattomampia vastauksia varsinkin mielipidekysymyksissä tai muuten sensitiivisten aiheiden osalta.

Tämä voi näkyä myös jossain määrin Itsensätyöllistäjät -aineistossa, sillä webissä annetut vastaukset kuvaavat itsensätyöllistäjien tilannetta keskimäärin kielteisemmässä valossa kuin puhelinhaastatteluissa annetut vastaukset. Toisaalta on vaikea määritellä, missä määrin web-vastausten suurempaan kielteisyyteen vaikuttaa nimenomaan tiedonkeruutapa ja missä määrin se, että web-vastaamiseen tarjottiin mahdollisuus vain kenttätyön alussa kahden viikon ajan. Voi olettaa, että tutkimukseen kiirehtivät osallistumaan juuri ne henkilöt, joille itsensätyöllistäjyyteen liittyvät ongelmat ovat tutuimpia ja jotka näkivät nyt tilaisuuden tulleen tuoda näitä epäkohtia julki.

Liite 2

Yrittäjien sosiaaliturva

Tässä liitteessä kerrotaan lukua 8 tarkemmin yrittäjien sosiaaliturvasta.

Sosiaaliturvaa tarvitaan takaamaan toimeentulo tilanteissa, joissa toimeentulon hankkiminen estyy joko työn puutteen, vanhuuden, sairauden tai vanhemmaksi tulon vuoksi. Seuraavassa käsitellään erityisesti yrittäjän eläke- ja työttömyysturvaa.

Yrittäjän on vakuutettava yrittäjätoimintansa pakollisella YEL-vakuutuksella, kun yrittäjä on 18–67-vuotias, hänen arvioitu työtulonsa on vähintään 7 430,59 euroa vuodessa (vuoden 2014 tasossa), yrittäjätoiminta on yhtäjaksoista vähintään neljän kuukauden ajan eikä yrittäjä kuulu muun eläkelain piiriin. Yrittäjälle määritellään hänen työpanoksensa arvoa vastaava laskennallinen työtulo, jonka perusteella eläkevakuutusmaksu ja tulevan eläkkeen suuruus määräytyvät. Laskennallinen työtulo ei määräydy suoraan yrityksen voiton tai verotettavan tulon perusteella. Työtulon on oltava vähintään 7 430,59 euroa vuodessa (vuoden 2014 tasossa), ja sitä voi muuttaa myöhemmin, joskaan ei takautuvasti. YEL-vakuutuksen maksut määräytyvät työtulon perusteella ja ne ovat verotuksessa vähennyskelpoisia.

YEL-vakuutuksessa määritelty työtulo vaikuttaa sen perusteella maksettavan eläkkeen määrään ja myös yrittäjän sairaus- ja vanhempainpäivärahan tasoon. Sairastapauksessa yrittäjien omavastuu-aika on sairastumispäivä ja kolme arkipäivää.

Jos yrittäjä ei täytä pakollisen YEL-vakuutuksen edellytyksiä, hänen ei ole pakko vakuuttaa itseään YEL:n mukaan, mutta hänellä tietyissä tilanteissa mahdollisuus ottaa vapaaehtoinen vakuutus.

Halutessaan yrittäjä voi ottaa vapaaehtoisen työtaturmavakuutuksen. Työtaturmavakuutuksesta maksettavat ansionmenetykskorvaukset määräytyvät vakuutusta otettaessa sovitun vuosityöansion perusteella. Vuosityöansion tulee yleensä olla YEL-työtulon suuruinen, kuitenkin vähintään tapaturmavakuutuslain minimivuosityöansion suuruinen (12 440 euroa vuonna 2014).

Työttömyysturva

Työttömyysturvan tarkoituksena on turvata toimeentuloa työttömyyden aikana. Työttömyysturva koskee kaikkia Suomessa asuvia 17–64-vuotiaita henkilöitä. Työttömyysetuuksia, joilla työttömyyden aikaista toimeentuloa turvataan, ovat työttömyyspäiväraha ja työmarkkinatuki. Työttömyyspäiväraha maksetaan joko ansiopäivärahana tai peruspäivärahana. Ansiopäivärahan maksaminen edellyttää, että henkilö on ollut työttömyyskassan jäsen ja täyttää joko palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon työttömäksi jäädessään. Peruspäivärahan maksaminen edellyttää, että henkilö täyttää palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon. Työmarkkinatukeen on oikeus taloudellisen tuen tarpeessa olevalla työttömällä, joka ei täytä työssäoloehtoita tai jonka oikeus työttömyyspäivärahaan on päättynyt enimmäisajan täyttymisen vuoksi. Työttömyysturvan vähimmäisetuuksien, peruspäivärahan ja työmarkkinatuen tarkoituksena on turvata työttömyyden aikaista toimeentuloa niiden osalta, jotka eivät ole ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä.

Yritystoimintaa harjoittavaksi henkilöksi katsotaan työttömyysturvalaissa henkilö, joka päätointaan varten on velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL-vakuutuksen, ja yrityksessä työskentelevä henkilö, jolla asemansa ja oman tai perheenjäsentensä omistuksen kautta on määräämisvalta yrityksessä siten, että hän voi merkittävästi vaikuttaa työllistymiseensä yrityksessä. Yrittäjänä ei kuitenkaan pidetä MYEL:n 1 a §:n 2 momentissa tarkoitettua apurahansaajaa. Työttömyysturvassa erityisenä työn suorittamisen muotona otetaan huomioon omassa työssä työllistyminen. Omassa työssä työllistymisellä tarkoitetaan työttömyysturvajärjestelmässä henkilön sellaista työskentelyä, jota ei tehdä työ- tai virkasuhteessa taikka työttömyysturvalaissa tarkoitettussa yrittäjäasemassa.

Jos työnhakija on työllistynyt päätoimisesti yritystoiminnassa tai omassa työssä, työttömyysturvan saaminen edellyttää joko työskentelyn päättymistä yrityksessä tai yritystoiminnan tai oman työn todistettavasti lopettamista.

Yrittäjän ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saaminen edellyttää, että henkilö on ollut yrittäjäkassan jäsenenä vähintään 18 kuukautta ja on jäsenyysaikana täyttänyt yrittäjän työssäoloehdon. Yrittäjän työssäoloehto täyttyy, kun henkilö lähinnä edellisten 48 kuukauden aikana (tarkastelujakso) on työskennellyt vähintään 18 kuukautta yrittäjänä siten, että yritystoiminta on laajuudeltaan olennaista. Laajuudeltaan olennaisena pidetään kuukausia, joina henkilöllä on ollut voimassa yrittäjän eläkelain mukainen vakuutus toiminnasta, josta määritetty työtulo on vähintään 710 euroa kuukaudessa tai maatalousyrittäjän eläkelain mukainen vakuustoitinnasta, josta määritelty työtulo on vähintään 400 euroa kuukaudessa¹.

Yrittäjän ansiopäiväraha muodostuu palkansaajien tavoin perusosasta, ansio-osasta ja lapsikorotuksista. Yrittäjän ansiopäiväraha määrätään sen työtulon perusteella, jonka mukaan yrittäjä on vakuuttanut itsensä yrittäjäkassassa yhteensä 18 kuukauden ajan ennen työttömyyttä. Yrittäjäkassaan liittyessään henkilö valitsee sen työttömyysvakuutuksen työtulotason, josta haluaa itsensä yrittäjäkassassa vakuuttaa. Ansiopäivärahan perusteena olevaa työtuloa ei kuitenkaan saa määrätä suuremmaksi kuin henkilön yrittäjän eläkelain tai maatalousyrittäjän eläkelain mukaan vahvistettu työtulo. Yrittäjäkassan jäsenmaksunkin suuruus määräytyy työttömyysvakuutuksen perusteeksi valitun työtulon perusteella. Yrittäjän ansio-osan rahoitus kerätään yrittäjiltä työttömyyskassan jäsenmaksulla, koska yrittäjä ei maksa pakollisia työttömyysvakuutusmaksuja. Yrittäjäkassat ovat määritelleet jäsenmaksut siten, että maksu kerätään työssäoloehdon täyttävän tulon ylittävästä tulosta. Yrittäjille on kaksi omaa työttömyyskassaa: Suomen yrittäjien työttömyyskassa SYT ja Ammatinharjoittajien ja yrittäjien työttömyyskassa AYT.

Sivutoimisesti yritystoiminnassa työllistyvällä voi olla oikeus soviteltuun työttömyysetuuteen. Ratkaisevaa arvioitaessa yritystoiminnassa työllistymistä on yritystoiminnan vaatima työmäärä. TE-toimisto arvioi, onko työllistyminen yritystoiminnassa pää- vai sivutoimista. Päätoimisesti työllistyvällä työnhakijalla ei ole oikeutta soviteltuun työttömyysetuuteen.

1 Vuoden 2015 alusta yrittäjää koskevat säännökset ovat muuttumassa:

- Jäsenyys- ja työssäoloehto lyhentyy 15 kuukauteen.
- Yrittäjän työssäoloehdon täyttävää vakuutettua työtuloa korotetaan 1000 euroon, jota vuosittain korotettaisiin palkkakertoimella.
- Yrittäjän työssäoloehdot laskettaessa voitaisiin laskea kaikki yhteen kaikki yrittäjänä tehty työ.

Itsensätyöllistäjät 2013

Lomake

Tilastokeskus Anna Pärnänen, Hanna Sutela &
Anna-Maija Lehto

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
Taustatiedot				
	Kysymyksissä käytetään kohteen tilanteesta riippuen joko termiä yrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer tai apurahansaaja. Termi määrittyy kysymysten A1 ja A2 vastausten perusteella.			
A1	Olette toiminut xxkuussa yrittäjänä. Toimitteko edelleen yrittäjänä?	1=Kyllä 2=Ei	Tieto siitä onko toiminut yrittäjänä, ammatinharjoittajana, freelancerina vai apurahansaajana tulee työvoimatutkimuksen haastattelusta otsoksen poimintahetkeltä.	
A2	Oletteko tällä hetkellä:	1=Palkansaaja 2=Yrittäjä 3=Ammatinharjoittaja 4=Freelancer 5=Apurahansaaja 6=Työssä perheenjäsenen yrityksessä palkatta 7=Työtön 8=Opiskelija 9= Vai hoidatteko omaa kotitaloutta 10=Tai teette jotain muuta?	Jos tekee tällä hetkellä jotain muuta kuin mitä teki otoksen poiminnan ajankohtana	
A3	Oletteko toiminut viimeisen 12 kk aikana myös: palkansaajana, ammatinharjoittajana, freelancerina, apurahansaajana tai maatalousyrittäjänä?	1=Myös palkansaajana 2=Myös ammatinharjoittajana 3=Myös freelancerina 4=Myös apurahansaajana? 6=Ei ole toiminut 7=EOS 8=Myös maatalousyrittäjänä	Useampi vaihtoehto sallitaan	
A4A Intro	Seuraavat kysymykset koskevat työtänne xxkuussa (kuukausi kaiutetaan).		Jos tällä hetkellä muu kuin yrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer tai apurahansaaja.	Kysymykset kohdistetaan takautuvasti aikaan, jolloin toimi yrittäjänä, ammatinharjoittajana, freelancerina tai apurahansaajana.
A4B Intro	Seuraavat kysymykset koskevat työtänne xxx:nä (tieto kaiutetaan kysymyksestä A2).		Jos tilanne muuttunut otoksen poimintahetkestä, mutta on tällä hetkellä yrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer tai apurahansaaja	Kysymykset kohdistetaan nykyiseen ammattiasemaan

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
A5	Olette kertonut xxkuussa, että teillä ei ole palkattua työvoimaa. Onko teillä tällä hetkellä palkattua työvoimaa? (Kuukausi kaiutetaan)	1=Kyllä 2=Ei		
A6	Onko teillä yhtiö- tai osakekumppaneita?	1=Kyllä 2=Ei	Jos muu kuin apurahansaaja	
A7	Montako yhtiö- tai osakekumppani teillä on?	Avovastaus	Jos osakekumppaneita	
A8	Hankitteko tai teettekö töitä työosuuskunnan kautta?	1=Kyllä 2=Ei		
A9	Entä käytättekö laskutusosuuskunnan palveluita, esim. Eezyn tai muun vastaavan?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ei kuulu osuuskuntaan	
A9b	Toimitteko freelancer-työssänne pääasiassa:	1=Toiminimen kautta 2=Palkansaajana 3=Jotenkin muuten	Vain freelancereille	
A10	Kuinka kauan olette toiminut yrittäjänä tällä ammattialalla?	Vuosien lukumäärä		Merkitse täydet vuodet, alle vuosi=0.
A11	Kuinka monta vuotta olette yhteensä ollut ansiotyössä elämäne aikana?	Vuosien lukumäärä		Merkitse täydet vuodet, alle vuosi=0. Kaikki työvuodet yrittäjänä, palkansaajana, ammatinharjoittajana, freelancerina ja apurahansaajana lasketaan. Kesätyöt lasketaan mukaan.
A12	Oletteko toiminut samassa ammatissa aiemmin kuukausipalkkaisena palkansaajana?	1=Kyllä 2=Ei		
A13	Oliko viimeisin työsuhteenne tässä ammatissa:	1=Vakituinen 2=Vai määräaikainen?	Jos toiminut palkansaajana aikaisemmin	
A14	Miten työsuhteenne päättyi:	1=Joudutte irtisanotuksi 2=Irtisanoidutte itse omasta halustanne 3=Työsuhde päättyi yhteiseen sopimukseen?	Jos edellinen työsuhde vakituinen	
A15	Seuraavaksi kysyn perhetilanteestanne. Oletteko:	1=Naimisissa, avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa 2=Asumuserossa 3=Eronnut 4=Leski 5=Naimaton?		
A16	Asuuko taloudessanne pysyvästi tai osan aikaa lapsia?	1=Pysyvästi 2=Osan aikaa 3=Sekä että 4=Ei		
A17	Kuinka monta heitä on?	Lukumäärä	Jos lapsia	
A18	Minkä ikäinen lapsi on?/ Minkä ikäisiä nämä lapset ovat?	Lasten iät	Jos lapsia	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastatteliaille
A19	Onko puolisonne työssä vai tekeekö hän jotain muuta?	1=Työssä 2=Tekee jotain muuta	Jos puoliso	
A20	Entä onko hän:	1=Palkansaaja vakinaisessa työsuhteessa 2=Palkansaaja määräaikaisessa työsuhteessa 3=Yrittäjä, ammatinharjoittaja, freelancer tai apurahansaaja?	Jos puoliso työssä	
A21	Onko puolisonne (avopuolisonne) nykyisin pääasiassa:	1=Työtön, lomautettu ilman palkkaa 2=Isyys- tai äitiyslomalla, vanhempainlomalla tai hoitovapaalla 3=Opiskelija 4=Työkyvytön/ työkyvyttömyyseläkkeellä/ pitkäaikaisesti sairaana 5=Muulla eläkkeellä 6=Hoitaa omaa kotitaloutta 7=Vai tekee jotain muuta?	Jos puoliso ei ole työssä	
Polku yrittäjäksi				
Intro	Seuraavat kysymykset koskevat sitä, miten päädyitte yrittäjäksi.			
B1	Pitävätkö seuraavat väitteet kohdallanne paikkansa. A. Yrittäjäksi ryhtyminen oli kohdallani suunniteltua ja harkittua: B. Tällä alalla ei voi toimia kuin yrittäjänä: C. Olin ajatellut yrittäjäksi ryhtymistä ja eteen tuli sopiva tilaisuus: D. Palkkatyötä ei ollut tarjolla ja yrittäjyys tarjosi mahdollisuuden työllistyä: E. Työnantajani ilmoitti, että ostaa jatkossa palkkatyöni yrittäjätöyönä: F. Yrittäjäksi ryhtyminen oli sattumien summa: G. Apurahan saaminen oli ainoa mahdollisuus keskittyä taiteen tai tieteen tekemiseen: H. Viranomaistahot määrittivät minut yrittäjäksi:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi	Väite E vain jos ollut palkansaaja, väite G vain jos apurahansaaja, väitettä E ei, jos apurahansaaja	Lue vastausvaihtoehdot tarvittaessa.
B2_1	Jos nolla kuvaa tilannetta, jossa yrittäjänä toimiminen on täysin olosuhteiden pakosta johtuvaa ja 10 tilannetta, jossa kyse on aidosti omasta, toivotusta valinnasta, mikä pistemäärä kuvaisi teidän tilannettanne sillä hetkellä, kun aloititte toimintanne yrittäjänä?	0-10	Jos ollut yli kolme vuotta yrittäjänä	
B2_2	Jos nolla kuvaa tilannetta, jossa yrittäjänä toimiminen on täysin olosuhteiden pakosta johtuvaa ja 10 tilannetta, jossa kyse on aidosti omasta, toivotusta valinnasta, mikä pistemäärä kuvaisi teidän tilannettanne tällä hetkellä?	0-10		

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastatteliijoille
B2	Tekisittekö nykyisin samaa työtä mieluummin kuukausipalkkaisena palkansaajana?	1=Kyllä 2=Ei 3=Alalla ei ole mahdollista tehdä työtä palkansaajana		
B3	Vaikuttavatko seuraavat asiat siihen, että tekisitte samaa työtä mieluummin palkansaajana: A.Toimeentulon hankkiminen on yrittäjänä työläämpää kuin palkansaajana? B.Palkansaajana sosiaaliturvani olisi parempi kuin nyt? C.Voisin toimia suunnitellummin niin työ- kuin yksityiselämässä ja tulevaisuus olisi ennustettavampaa?	1=Kyllä 2=Ei	Jos tekisi mieluummin samaa työtä palkansaajana	
B4	Vaikuttavatko seuraavat asiat siihen, että teette tätä työtä mieluummin yrittäjänä kuin palkansaajana: A.Yrittäjätyön vapaus on minulle tärkeää? B.Mahdollisuus päästä parempiin ansioihin? C.Olen tottunut toimimaan yrittäjänä ja olisi vaikea sopeutua palkkatyöhön?	1=Kyllä 2=Ei	Jos tekee mieluummin työtä yrittäjänä	
Yrittäjänä toimiminen				
C1	Työskentelettekö tai myyttekö tuotteitanne yhdelle vai useammalle asiakkaalle tai toimeksiantajalle?	1=Yhdelle 2=2-5:lle 2=Useammalle	Jos muu kuin apurahansaaja	HUOM.Jos kunta on työnantaja, silloin kyseessä on yksi työnantaja. Jos lehtitalo, silloinkin kyseessä on yksi työnantaja, vaikka myisi töitä useampaan lehteen.
C2	Muodostuuko asiakaskuntanne pääasiassa yksittäisistä kuluttajista vai toisista yrityksistä?	1=Kuluttajista 2=Muista yrityksistä tai julkisyhteisöistä		
C2B	Kuinka suuri osa ansiotuloistanne tulee tärkeimmältä asiakkaaltanne?	Avovastaus %-osuus		
C3A	Sanoitte toimineenne aiemmin samassa ammatissa kuukausipalkkaisena palkansaajana. Kuuluuko entinen työnantajanne nykyisiin toimeksiantajiinne?	1=Kyllä 2=Ei	Jos toiminut aikaisemmin palkansaajana ja toimeksiantajia useita	
C3B	Sanoitte toimineenne aiemmin samassa ammatissa kuukausipalkkaisena palkansaajana. Onko entinen työnantajanne nykyinen toimeksiantajanne?	1=Kyllä 2=Ei	Jos toiminut aikaisemmin palkansaajana ja toimeksiantajia yksi	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastatteliijoille
C4	Onko asiakkaita tai toimeksiantajia mielestänne tällä hetkellä:	1=Liikaa 2=Sopivasti 3=Liian vähän?		Jos kunta on työnantaja, silloin kyseessä on yksi työnantaja. Jos lehtitalo, silloinkin kyseessä on yksi työnantaja, vaikka myisi töitään useampaan lehteen.
C5	Onko Teillä ollut viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana pääsääntöisesti liian vähän, sopivasti vai liikaa töitä vai onko Teidän vaikea sanoa, koska työtilanne vaihtelee paljon?	1=Liian vähän 2=Sopivasti 3=Liikaa 4=Työtilanne vaihtelee paljon		
C6A	Koetteko, että voisitte hinnoitella työnne siten, että saamanne tulot ovat oikeassa suhteessa työn määrään?	1=Kyllä 2=Ei	Jos yrittäjä, ammatinharjoittaja tai freelancer	
C6B	Koetteko, että saamanne korvaus on oikeassa suhteessa työn määrään?	1=Kyllä 2=Ei	Jos apurahansaaja	
C7	Miten kuvaisitte työnne hinnoittelua. A.Alan kova kilpailu pitää hinnat alhaisina: B.Haluan tehdä työni laadukkaasti, vaikka joskus joudun tekemään osan työstä korvauksetta: C.Varmistaakseni, että saan töitä, joudun tyytymään alhaisempaan ansiotasoon: D.Yrittäjyyteen liittyy työtä, jota ei voi laskuttaa asiakkaalta: E. Asiakas tai toimeksiantajana määrää hinnan yksipuolisesti: F. Ammattitaidostani ollaan valmiit maksamaan hyvin:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi	Ei kysytä, jos apurahansaaja	
C8	Oletteko saanut apua yritystoimintanne aloittamiseen tai sen toimintaan: A. ELY-tai TE-keskuksesta? B. Suomen Yrittäjiltä tai muulta yrittäjien edunvalvontajärjestöltä? C. Ammattiliitosta? D. Uusyrityskeskuksista? E. Entiseltä työnantajalta? F. Toisilta yrittäjiltä? G. Entä oletteko saanut starttirahaa?	1=Kyllä 2=Ei 3=Ei sovi		

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
C9	Mitkä seuraavista väitteistä kuvaavat tilannettanne. A. Joudun tekemään paljon töitä asiakkaiden tai työtilaisuuksien hankkimiseksi: /Apurahansaajat: A. Joudun tekemään paljon töitä asiakkaiden, työtilaisuuksien tai rahoituksen hankkimiseksi: B. Minulla on vakituinen ja hyvin toimiva verkosto, jota kautta hankin asiakkaita tai työtilaisuuksia: / Apurahansaajat: B. Minulla on vakituinen ja hyvin toimiva verkosto, jota kautta hankin asiakkaita, työtilaisuuksia tai rahoitusta: C. Olen taloudellisesti riippuvainen yhden tai kahden ison asiakkaan tai toimeksiantajan tilauksista: D. Tällä allalla kilpailu asiakkaista, työtilaisuuksista tai rahoituksesta on kovaa: E. Hallitsen liiketoiminnan pyörittämisen hyvin: F. Liikeideani on toimiva:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi	Kohta A ja B: vain freelancereille ja apurahansaajille maininta rahoituksesta.	Lue vastausvaihtoehdot tarvittaessa.
C10	Mikäli olisi taloudellisesti mahdollista palkata työntekijä tai työntekijöitä, kiinnostaisiko Teitä tehdä se vai haluaisitteko mieluummin pitää yritystoiminnan nykyisellä tasolla?	1=Olin valmis palkkaamaan työntekijän 2=Yritystoiminnan pitäminen nykyisellä tasolla sopii minulle paremmin	Ei kysytä, jos palkannut työntekijän tai jos apurahansaaja	
C11	Oletteko suunnitellut työntekijän tai työntekijöiden palkkaamista lähitulevaisuudessa?	1=Kyllä 2=Ei	Vain jos kiinnostaisi palkata työntekijä. Ei kysytä, jos palkannut työntekijän tai jos apurahansaaja	
C12A	Vaikuttavatko seuraavat seikat siihen, että Teitä kiinnostaisi palkata työntekijä: A. Halu siirtää tietotaitoa eteenpäin? B. Työtä on niin paljon? C. Tähtään liiketoiminnan kasvattamiseen?	1=Kyllä 2=Ei	Vain jos kiinnostaisi palkata työntekijä, vain jos yrittäjä tai ammatinharjoittaja	
C12B	Vaikuttavatko seuraavat seikat siihen, että Teitä ei kiinnosta palkata työntekijää: A. Töitä ei ole riittävästi? B. Työntekijän sivukulut ovat liian korkeat? C. Pelkään epäonnistuneen rekrytoinnin seurauksia? D. Kokisin stressaavana huolehtia töiden riittävydestä toiselle itseni lisäksi? E. Haluan ensisijaisesti työllistää itseni?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ei kiinnosta palkata työntekijää, vain jos yrittäjä tai ammatinharjoittaja	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastatteliijoille
C12C	Mitkä seikat johtivat siihen, että olette palkannut työntekijän/työntekijöitä: A. Halu siirtää tietotaitoa eteenpäin? B. Työtä on niin paljon? C. Tähtään liiketoiminnan kasvattamiseen?	1=Kyllä 2=EI	Jos tällä hetkellä palkattua työvoimaa	
C13	Tarvitsitteko neuvoja tai apua jollekin seuraavista yritystoimintaan liittyvistä osa-alueista: A. Markkinointi? B. Oman sosiaaliturvan järjestäminen? C. Kasvun mahdollistaminen? D. Tietotekniikan hallitseminen? E. Palkkioneuvotteluiden käyminen?	1=Kyllä 2=EI		
Työolot				
D1	Monenako päivänä viikossa keskimäärin työskentelette?	Lukumäärä:		Lukumäärä 0–7.
D2	Onko työtuntienne määrä viikossa mielestänne:	1=Liian vähäinen 2=Sopiva 3=Liiallinen?		
D3	Kuinka paljon voitte vaikuttaa: A. Siihen, mitä työtehtäviinne kuuluu? B. Siihen, missä järjestyksessä teette työnne? C. Työtahtiinne? D. Työmenetelmiinne? E. Projektien, tavarantoimitusten tai palveluiden aikatauluihin? F. Työaikoihinne? G. Työmääräänne?	1=Paljon 2=Melko paljon 3=jonkin verran 4=EI lainkaan 5=EI sovi		Lue vastausvaihtoehdot tarvittaessa.
D4	Teettekö työtänne pääasiassa:	1=Kotona 2=Toimitiloissa 3=Asiakkaan luona 4=Jossain muualla, kuten kulkuvälineessä?		
D5	Missä määrin seuraavat väittämät kuvaavat omaa työtänne: A. Minulla on usein vaikeuksia jaksaa työssäni: B. Työni sisältää tiukkoja aikatauluja: C. Joudun usein venyttämään työpäivääni, että saan työt tehtyä: D. Tunnen usein ahdistuvani työasioista myös vapaa-aikana: E. Tunne itseni vahvaksi ja tarmokkaaksi työssäni: F. Olen innostunut työstäni: G. Tunnen itseni tyytyväiseksi, kun olen syventynyt työhöni: H. Pystyn hyvin käyttämään osaamistani hyödykseni työssäni: I. Vain yrittäjänä voin toimia näin itsenäisesti työssäni: J. Ajankäyttöni on yrittäjänä lähes täysin omassa hallinnassani:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=EI juurikaan pidä paikkaansa 4=EI pidä lainkaan paikkaansa? 5=EI sovi		

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
D6	Ihmiset joutuvat kotona ja työssä joskus vaikeasti yhteen sovitettavien vaatimusten kohteeksi. Pitävätkö seuraavat väittämät Teidän kohdallanne paikkansa: A. Tunnen laiminlyöväni kotiasioita ansiotyön vuoksi: B. Olen töiden jälkeen usein niin väsynyt, etten jaksa tehdä asioita, joista nautin: C. Yrittäjänä toimiminen helpottaa kohdallani työn ja perheen yhteensovittamista: D. Raja työ- ja vapaa-ajan välillä on kohdallani häilyvä:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi	Väite C vain jos lapsia	
D8	Kuinka tyytyväinen olette nykyiseen työhönne:	1=Erittäin tyytyväinen 2=Melko tyytyväinen 3=Vaikea sanoa 4=Melko tyytymätön? 5=Erittäin tyytymätön?		
D9	Kun ajattelette työnne eri osatekijöitä kuinka tyytyväinen olette seuraaviin asioihin. A. Kehittymismahdollisuuksiinne työssä: B. Ammattitaitonne arvostamiseen: C. Työtehtävienne sisältöön: D. Työskentelytiloihinne: E. Työvälineisiinne: F. Työtilanteeseenne:	1=Erittäin tyytyväinen 2=Melko tyytyväinen 3=Vaikea sanoa 4=Melko tyytymätön? 5=Erittäin tyytymätön?		
D10	Keneltä saatte tukea ja rohkaisua, kun työ tuntuu hankalalta. Saatteko sitä: A. Kollegoilta? B. Asiakkailta tai toimeksiantajilta? C. Perheenjäseniltä tai ystäviltä? D. Ammattiliitosta? E. Jostain muualta?	1=Kyllä 2=Ei		
D11	Miten usein tunnette itsenne haluttomaksi ja henkisesti väsyneeksi työhön lähtiessänne tai aloittaessanne työt?	1=Päivittäin tai lähes päivittäin 2=Muuataman kerran viikossa 3=Noin kerran viikossa 4=Kerran pari kuukaudessa 5=Harvemmin 6=Tai ei koskaan		
D12	Oletteko osallistunut ammattitaitoanne ylläpitävään tai kehittävään koulutukseen viimeksi kuluneiden 12 kk aikana?	1=Kyllä 2=Ei		Ei tarkoiteta tutkintoon johtavaa koulutusta
D13	Kuka tai mikä taho kustansi koulutuksen?	1=Kustansin itse 2=Sain tukea muualta 3=Koulutus oli ilmaista	Jos osallistunut koulutukseen	
D14	Johtuiko tämä siitä, että: A. Anson menetyksesi olisi ollut liian suuri? B. Koulutus olisi liian kallista? C. En voinut jättää töitä tekemättä? D. Koulutusta ei ole ollut tarjolla? E. En katsonut tarvitseväni koulutusta?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ei ole osallistunut koulutukseen	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
D15	Millaiset mahdollisuudet uskositte itsellänne olevan työpaikan hankkimiseen palkansaajana tässä ammattissa?	1=Hyvät 2=Kohtalaiset 3=Huonot		
Terveys ja työssä jatkaminen				
E1	Seuraavat kysymykset koskevat työkykyänne ja terveydentilaanne. Oletetaan, että työkykyne saa parhaimmillaan arvon 10 pistettä ja nollan silloin, kun ette pysty lainkaan työhön. Minkä pistemäärään antaisitte työkyvyllenne nykyisin?	0-10		
E3	Oletetaan, että työhyvinvointinne saa parhaimmillaan arvon 10 ja huonoimmillaan arvon 0. Minkä pistemäärän antaisitte kokemallenne työhyvinvoinnille?	0-10		
E4	Oletteko ollut pois töistä oman sairauden takia viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?	1=Kyllä 2=Ei		
E5	Oletteko tuolloin saanut jostain korvausta menetetyistä ansioista?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ollut sairaana	
E6	Mistä (saitte korvausta menetetyistä ansioista)?	Avovastaus	Jos saanut korvausta	
E7	Tunnetteko oman sairauspäivärahan suuruuden?	1=Kyllä 2=Ei		
E8	Oletteko ollut sairaana töissä viimeisen 12 kk aikana?	1=Kyllä 2=Ei 3=En ole lainkaan sairastanut		
E9	Ovatko seuraavat syyt vaikuttaneet siihen, että olette ollut sairaana töissä: A. Poissaolosta aiheutuva ansioiden menetyks olisi liian suuri? B. Huoli tulevien työtilaisuuksien menettämisestä? C. En voinut jättää töitä tekemättä?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ollut sairaan töissä	
E10	Missä määrin seuraavat vanhuseläkkeelle siirtymiseen liittyvät asiat pitävät paikkansa Teidän kohdallanne. A. Haluan jatkaa työssäni vanhuseläkkeelle asti: B. Terveytteni puolesta pystyn työskentelemään vanhuseläkkeelle asti: C. Uskon, että itselläni on töitä eläkeikäni asti:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi		

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
E11	Arveletteko jatkavanne työskentelyä vanhuuseläkeiän jälkeen:	1=Kyllä, koska pidän työstäni 2=Kyllä, koska minulle ei ole taloudellisesti mahdollista jäädä eläkkeelle 3=Kyllä, jos töitä vain on riittävästi 4=En, koska terveyteni ei salli 5=En halua jatkaa?	Jos aikoo jatkaa vanhuuseläkeikään saakka	
Sosiaaliturva ja toimeentulo				
F1	Onko taloudellinen tilanteenne yrittäjänä mielestänne tällä hetkellä:	1=Täysin vakaa ja turvattu 2=Jokseenkin vakaa ja turvattu 3=Hieman epävarma 4=Hyvin epävarma?		
F2	Entä onko taloudellinen tilanteenne yrittäjänä viimeksi kuluneiden kolmen vuoden aikana:	1=Parantunut 2=Pysynyt ennallaan 3=Heikentynyt	Jos yli 3 vuotta yrittäjänä	
F3	Pitävätkö seuraavat väittämät Teidän kohdallanne paikkansa. A. Yrittäjänä toimiminen on minulle väliaikaisratkaisu: B. Aion jatkaa yrittäjänä toimimista toistaiseksi: C. Koen jatkuvaa huolta töiden riittävydestä: D. (M) Sana pakkoyrittäjä kuvaa tilannettani: E. (M) Sana näennäisyrittäjä kuvaa tilannettani: F. Työehtojani on heikennetty viime vuosina: G. Joudun todennäköisesti vaihtamaan alaa lähitulevaisuudessa:	1=Pitää täysin paikkansa 2=Pitää jokseenkin paikkansa 3=Ei juurikaan pidä paikkaansa 4=Ei pidä lainkaan paikkaansa? 5=Ei sovi		
F4_1 (Ei WEB)	Jos nolla kuvaa tilanne, jossa toimeentulonne yrittäjänä on erittäin epävarmaa ja 10 tilannetta, jossa taloudellinen toimeentulonne on täysin turvattu, minkä pistemäärän antaisitte omalle tilanteellenne tällä hetkellä?	0-10		
F4	Kuinka hyvin tiedätte millaisiin sosiaaliturvaetuisuuksiin olette yrittäjänä oikeutettu:	1=Hyvin, 2=Melko hyvin 3=Ei kovin hyvin 4=Ei lainkaan?		
F5	Kuulutteko ammattiliittoon?	1=Kyllä 2=Ei		
F6	Tiedätkö minkä tasoinen työttömyyskorvauksenne olisi, jos jäisitte ilman työtä?	1=Kyllä 2=Ei 3=En saisi työttömyyskorvausta		
F7	Oletteko jonkin työttömyyskassan jäsen?	1=Kyllä 2=Ei		
F8	Onko teillä ollut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana jaksoja, jolloin teillä ei ole ollut asiakkaita, toimeksiantoja tai apuraharahoitusta?	1=Kyllä 2=Ei		
F9	Kuinka pitkä on pisin yhtenäinen tällainen jakso viikoissa?	Avovastaus	Jos jaksoja vailla työtä	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
F10	Mikä on pisin yhtenäinen jakso, viimeisen 12 kuukauden aikana jolloin olette ollut täysin ilman tuloja tai työttömyyskorvausta?	Avovastaus	Jos jaksoja vailla työtä	Vastaus viikoissa
F11	Pystyisikö taloutenne maksamaan yllättävän noin 1 100 euron suuruisen laskun kuukauden maksujalla ottamatta luottoa tai pyytämättä apua (tuttavilta, sukulaisilta tai sosiaali-toimistosta)?	1=Kyllä 2=Ei		
F12	Ovatko tulonne suhteellisen säännölliset vai vaihtelevatko ne kuukaudesta toiseen?	1=Suhteellisen säännölliset 2=Vaihtelevat jonkin verran 3=Vaihtelevat paljon		
F13	Miten pitkälle tulevaisuuteen teillä on varmuus toimeksiantojen, asiakkaiden tai rahoituksen riittävydestä:	1=Noin viikoksi tai kahdeksi eteenpäin 2=Noin kuukaudeksi 3=Useammaksi kuukaudeksi 4=Pidemmäksi ajaksi?		
F14a	Maksatteko mielestänne itsellenne riittävää eläketurvaa?	1=Kyllä 2=En 3=En maksa itselleni eläketurvaa 4=En tiedä		
F14b	Mille työtulolle olet ottanut YEL-vakuutuksen?	Avovastaus, euroa		Vastaus vuositulojen mukaan. Merkitse 0, jos ei YEL-vakuutusta.
F14c (Ei WEB)	Mille työtulolle olette ottanut MYEL-vakuutuksen?	Avovastaus, euroa	Jos toisena työnä maatalousyrittäjä ja maksaa eläketurvaa, jos apurahansaaja	Vastaus vuositulojen mukaan. Merkitse 0, jos ei YEL-vakuutusta.
F15	Oletteko ollut pois nykyisestä yrittäjän työstänne lapsen saamisen takia?	1=Kyllä 2=Ei	Jos lapsi	
F16	Pystyittekö olemaan perhevapaalla niin pitkään kuin katsoitte olevan tarpeen?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ollut pois lapsen saamisen takia	
F17	Oletteko ollut pois nykyisestä yrittäjän työstänne lapsen sairauden takia?	1=Kyllä 2=Ei	Jos lapsi	

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastattelijoille
F20	Oletteko saanut viimeisen 12 kuukauden aikana jotain seuraavista sosiaalietuisuuksista: A. Ansiopäivärahaa työttömyyskassasta? B. Peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea Kelasta? C. Soviteltua työttömyyspäivärahaa? D. Sairauspäivärahaa? E. Äitiyspäiväraha, vanhempainpäivärahaa tai kotihoidon tukea? F. Toimeentulotukea? G. Asumistukea? H. Jotain muuta etuisuutta?	1=Kyllä 2=Ei		
F21	Oletteko voinut pitää lomaa vähintään kaksi viikkoa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?	1=Kyllä 2=Ei		
F22	Pitävätkö seuraavat väittämät teidän kohdallanne paikkansa. A. En uskalla pitää lomaa asiakkaiden menettämisen pelossa? B. Nautin työstäni niin paljon, etten kaipaa lomaa? D. Minulla ei ole varaa olla tekemättä töitä kahta viikkoa? G. Koen olevani velvollinen tekemään töitä ilman lomaa rahoittajien takia?	1=Kyllä 2=Ei	Jos ei ole pitänyt lomaa, kohta G vain apurahansaajilta	
F23	Mikä oli pisin yhtenäinen lomajakso viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?	Avovastaus	Jos on pitänyt lomaa	
F24	Oletteko järjestänyt itsellenne työterveyshuollon?	1=Kyllä 2=Ei		
F25	Mistä (olette järjestänyt itsellenne työterveyshuollon)?	Avovastaus	Jos järjestänyt työterveyshuollon	
F25B	Onko mielestänne helppo vai vaikea ymmärtää, mihin sosiaaliturvaetuksiin yrittäjät ovat oikeutettuja?	1=Erittäin helppo 2=Melko helppo 3=Vaikea sanoa 4=Melko vaikea 5=Erittäin vaikea		
F26	Onko yrittäjänä mielestänne helppo vai vaikea hakea sosiaaliturvaetuksia?	1=Erittäin helppo 2=Melko helppo 3=Vaikea sanoa 4=Melko vaikea 5=Erittäin vaikea		
F27	Voitteko kertoa miksi vastasitte xxx (kaiutetaan vastaus kysymykseen F26)?	Avovastaus		

Nro	Kysymys	Vastausvaihtoehdot	Ehdot	Ohjeet haastatteliolle
F28	Jos saisitte rahaa esimerkiksi lotosta tai perintönä niin paljon, että voisitte elää mukavasti tekemättä työtä, niin mitä tekisitte:	1=Lopettaisitte työnteon kokonaan 2=Tekisitte vain silloin tällöin jotain työtä 3=Pyrkisitte lyhentämään työaikaa olennaisesti 4=Jatkaisitte nykyisellä tavalla työntekoa?		
WEB-lomakkeelle	Mitä muuta haluaisitte vielä kertoa yrittäjyydestä esimerkiksi yrittäjien/ammattinharjoittajien/freelancereiden tai apurahansaajien työoloista tai sosiaaliturvaan liittyvistä asioista?	Avovastaus		
	Lisäksi Työvoimatutkimuksesta saadaan tietoa seuraavista asioista: - koulutustaso - toimiala - ammatti - sivutyö - osa-aikatyö - tavanomainen viikkotyöaika - työskentelikö tutkimusviikolla illalla tai yöllä, lauantaina tai sunnuntaina			

Itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut varsin tasaisesti koko 2000-luvun. Vuonna 2013 Suomessa oli noin 152 000 itsensätyöllistäjää. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tämän ryhmän – siis yksinyrittäjien, ammatinharjoittajien, freelancereiden ja apurahasaajien – työmarkkina-asemaa. Tutkimus tuo uutta tietoa muun muassa siihen, miten itsensätyöllistäjäksi päädytään ja millaista on toimia itsensätyöllistäjänä. Myös työoloja, toimeentuloa ja sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä käsitellään kattavasti.

Tutkimuksen tulokset perustuvat vuonna 2013 toteutettuun Itsensätyöllistäjät 2013 -surveytutkimukseen sekä tutkimuksen laadullisiin esihaastatteluihin.

ISBN 978-952-244-514-8 (pdf)
ISBN 978-952-244-480-6 (print)
Tuotenumero 3692 (print)

Tietopalvelu ja viestintä
Tilastokeskus
puh. 029 551 2220
www.tilastokeskus.fi

Julkaisutilaukset:
Edita Publishing Oy
puh. 020 450 05
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
www.editapublishing.fi

Kommunikation och informationstjänst
Statistikcentralen
tfn 029 551 2220
www.stat.fi

Beställning av publikationer:
Edita Publishing Oy
tfn 020 450 05
www.editapublishing.fi

Communication and Information Services
Statistics Finland
tel. +358 29 551 2220
www.stat.fi

Publication orders:
Edita Publishing Oy
tel. +358 20 450 05
www.editapublishing.fi